

Nathaniel Hawthorne

A lelkipásztor fekete fátyla

Elbeszélések

Válogatta: Gy. Horváth László

Fordította:

Balabán Péter

Gy. Horváth László

Kászonyi Ágota

Udvarhelyi Hanna

Vámosi Pál

TARTALOM
A RÉGI PAPLAK
A SZELÍD KISFIÚ
ROGER MALVIN TEMETÉSE
ATYAFIM, MOLINEUX ŐRNAGY
AZ ŐSZ BAJNOK
WAKEFIELD
A NAGYRAVÁGYÓ VENDÉG
AZ IFJÚ BROWN GAZDA
A LELKIPÁSZTOR FEKETE FÁTYLA
A DERŰDOMBI MÁJUSFA
AZ ANYAJEGY
EGOIZMUS, AVAGY A KEBELBÉLI KÍGYÓ
RAPPACCINI LÁNYA
A SZÉPSÉG MŰVÉSZE
ETHAN BRAND
A HÓEMBER
A NAGY KŐARC

A RÉGI PAPLAK

A szerző bemutatja lakhelyét olvasónak

A durván faragott kőből készült kapufélfák között - maga a kapu valamely régen letűnt korban válhatott le a sarokvasairól - megpillantottuk a régi parókia szürke homlokzatát; ez az épület zárta le a fekete körisfasor nyújtotta panorámát. Esztendeje már, hogy a ház utolsó lakójának, a tiszteletre méltó lelkésznek temetési menete kikanyarodott a kapubejáraton, a falu temető-kertje felé. A kapuhoz vezető kerécsapást, akárcsak a fasort a maga egész szélességében, majdnem teljesen benőtte a fű, finom falatokat kínálva két-három kóbor tehénnek, meg annak a kivénhedt, fehér szőrű gebének, amely kénytelen volt ily útszéli módon gondoskodni a megélhetéséről. A ház kapuja és az országút, a mintegy félálomban vibráló halovány árnyak, afféle szellemközeggként tolultak az épület elé: amikor áthatolt rajtuk a pillantás, az volt az ember benyomása, hogy a ház nem is tartozik az anyagi világhoz. Szó, ami szó, vajmi kevés köze volt azokhoz a köznapi lakóépületekhez, amelyek olyan közel vannak az úthoz, hogy akármelyik járókelő úgyszólván bedughatja az orrát a családi körbe. Ezekből a nyugalmas ablakokból oly távolinak és homályosnak tetszetek az arra menők alakjai, hogy a legkevésbé sem zavarták meg a magány, az egyedüllét érzését. Szinte teljes elszigeteltségében és bármikor feloldható elkülönülésében eszményi rezidenciája volt ez a kis ház egy lelkésznek, vagyis az olyan embernek, aki nem idegenedett ugyan el az emberi élettől, de a szomorúság és a derű vegyülékéből szőtt fátyolba burkolózva forgolódott benne. Méltán tartották volna számon akár Anglia hagyományokban leggazdagabb parókiai között is, azok között, amelyek sok-sok nemzedéken át adnak otthont ifjúkoruktól öregségükig a szent életű lakóknak; oly lakóknak, akik egymásra örökítik a jámborságnak azt a légkörét, mely át- meg átítatja az egész épületet, s ott lebeg fölötte is.

Az igazat megvallva, világi bérlő sosem szentségtelenítette meg a régi paplakot - egészen addig az emlékezetes nyári délutánig, amikor én foglaltam el otthonomként. Papok építették a házat, papok örökölték tőlük; az idők folyamán papok lakták, és a szobáiban világra jött gyermekek azért nőttek fel, hogy a papi habitust vegyék magukra. Áhítatot kelt a gondolat, hogy mennyi, de mennyi prédikációt írhattak a ház falai között. Hiszen a legutóbbi lakó is - akinek az elíziumi mezőkre távozása következtében üresedett meg a ház - egymaga majdnem háromezer beszédet vetett papírra, nem szólva arról a sok, ha számszerűleg nem is, de minőségben annál jelentősebb szónoklatról, amely rögtönözve hagyta el ajkát. Gondolhatjuk, hogy mily gyakran járkált fel s alá a fasorban, összhangba hozván tűnődéseit a magasba törő fák lombjai között fújdogáló szél sóhajtásával, szelíd susogásával, mély zengésű, ünnepélyes zúgásával. A természet hangjainak e sokféleségében bizonyára megtalálta azokat, amelyek illettek szentbeszédének ehhez vagy ahhoz a szakaszához, akár a gyengédség, akár a tiszteletet parancsoló félelem hangjait kereste. A fejem fölött ívelő faágakat nemcsak suttogó lombok árnyékolták be, hanem ünnepélyes gondolatok is. Elszégyelltem magam, amiért oly hosszú ideig csak léha történetek írója voltam, és azt a reményt kezdtem táplálni szívemben, hogy a fasor hulló leveleivel együtt némi bölcsesség is száll majd rám; hogy a régi paplakban olyan szellemi kincsre fogok bukkanni, amely jócskán felér felhalmozott s régóta rejtett aranykészletekkel, olyan aranykincsekkel, amilyeneket mohával benőtt építményekben szoktak keresni-kutatni az emberek. Mélyenszántó értekezések az erkölcsről; a világi ember szakszerűtlen s éppen ezért előítélettől mentes fejtegetései a vallásról; olyan történetek, amilyeneket Bancroft írhatott volna, ha itt üti fel a sátorfáját, miként egykor tervezte is, vagyis képekben gazdag, a filozófiai gondolatok mélysége fölött derűsen csillogó történetek - nos, ilyenfajta művek fakadhatnak az efféle elvonultság forrásából. Elhatároztam tehát, hogy - a magammal szem-

ben támasztott legelemibb követelmény teljesítéseként - legalább egy olyan regénnyel fogok kirukkolni, amely valami mély tanulságot hordoz, s amely van olyan fajsúlyú, hogy egymagában is megállja a helyét.

Tervem megvalósításához, és annak megakadályozásához, hogy valami ürügyet találjak az elhanyagolására, az épület hátsó traktusában egy olyan kedves, otthonos dolgozószobácskára leltem, amilyennél jobbat nem kívánhat tudós, ha élvezni akarja a meghitt magányt. Itt írta Emerson *A természet* című munkáját; az idő tájt ugyanis ő volt a paplak lakója, és a mi keleti dombunk tetejéről szokta volt nézni a hajnal hasadását, a naplementét meg a holdfelkeltét. Amikor első ízben láttam az említett kis szobát, falait számtalan esztendő lerakódott füstje feketítette be, s még inkább elsötétítette a puritán lelkészeket ábrázoló, körös-körül felaggatott komor metszetek sokasága. Ez érdemdús férfiak, különös módon, úgy festettek, miként holmi gonosz angyalok, vagy legalábbis olyan emberek, akik oly folyamatosan és oly elszántan küzdöttek az ördöggel, hogy valami az ördög koromsötét indulatából az ő arcvonásaikra is rátelepedett. Azóta eltűntek már e képmások, s a kis lakosztályt derűs színű festékréteg és aranyló falikárpit világította be, a kiugró ereszhez simuló fűzfalombok árnyéka pedig némileg tompította a nyugatról odaáramló vidám napfényt. A komor metszetek helyére az egyik Raffaello-madonna kedvesen szép arcúja került, meg két, a Comói-tavat ábrázoló kellemes kis kép. Ezeken kívül csupán egy bíborszínű váza ékesítette a szobát - mindig tele friss virággal -, meg egy bronzváza, amelybe kecses páfrányok kerültek. Könyveim - kevés volt belőlük, és nem valami elsőrangú gyűjtemény, hiszen többségük afféle gazdátlan jószágként akadt az utamba - szép rendben sorakoztak a helyiségben, és e rendet ritkán bontotta meg bárki is.

Három ablaka volt a dolgozószobának, régimódi kis üvegtáblákkal, minden egyes táblán repedés. A két nyugati ablak a fűzfaágak között a gyümölcsösre nézett, vagyis inkább kandikált, s a fákon át itt-ott látható volt a folyó is. A harmadik ablak északra tekintett, innen szélesebb ívű kilátás nyílt a folyóra, mégpedig annak egy olyan pontjára, ahol az addig oly ismeretlen víz egyszerre beleáramlott a történelem fénysugarába. Az a lelkész, aki akkor a paplakban élt, ebből az ablakból látta két nemzet hosszúra nyúlt élethalálharcának kitörését; a túlparton az ő egyházközségének szabadcsapatai, az innensőn a britek csillogó fegyverzetű sorai. Rettegve várta a lövések puskáinak ropogását. El is dördültek azok a lövések, és egy szelíd kis szellő is elegendő volt ahhoz, hogy a csata füstfelhője borítsa a csöndes házat.

Az olvasó, akit önkéntelenül is a régi paplak vendégének tekintek, s akit ennél fogva megillet mindaz az előzékenység, amit a nevezetességek mutogatása terén tanúsítanak - az olvasó talán úgy dönt, hogy közelebből is szemügyre veszi az emlékezetes helyszínt. Nos hát, itt állunk a folyó partján. Nemhiába hívják Concornak, egyetértésnek, a béke és a nyugalom folyójának; szó, ami szó, nincs a világon még egy folyó, amely ily kevésbé hozható ki a sodrából, amely ily lomhán, ily észrevétlenül ténfereg örökkévalósága, a tenger felé. Határozottan emlékszem, hogy már három hete laktam a közvetlen közelében, s még mindig nem tudtam teljes bizonyossággal megmondani, hogy melyik irányba folyik. Csak akkor kelt igazán eleven benyomást, amikor északnyugati szellő borzolja a felületét, napsütésben. Hála gyógyíthatatlan közönyének, a folyó, nagy szerencséjére, alkalmatlan rá, hogy az ember a maga találékonyságának rabszolgájává tegye, miként annyi szabadon, vadul száguldozó hegyi patakot. Miközben minden más dolog arra kényszerül, hogy valamely hasznos célt szolgáljon, ez a folyó lusta szabadságban éli a maga renyhe életét, egyetlenegy csörlőt sem lévén képes megforgatni, s képtelen lévén akár annyi vízi erőt is produkálni, amennyinek segítségével a partján termő gabonát megőrölnék. Ernyedt, lassú mozgása miatt nélkülözi aztán, elejétől végig, a csillogó, kavicsos partokat, még csak egy fénylő homokcsík sem szegélyezi sehol. Széles mezőségek között szunyókál, csókolgatja a rétek hosszúra nőtt fűvét, fürdeti a bodzabokrok meg a fűzfák

lecsüngő ágait, a szilfák és a kőrisfák gyökereit, a jávorfák tövét. Sáros partján nőszirm meg szittyó tenyészik, sárga vízililiom terpeszti széles, lapos leveleit; s bőségben terem az illatos, fehér tavililiom, amely általában úgy választja meg a helyét, hogy az ember csak akkor érheti el, ha a vízbe pottyánást megkockáztatja.

Ez a tökéletes virág különben a csodával határos módon tesz szert pompázatos küllemére és illatára, hiszen abból a fekete iszapból sarjad ki, amely fölött álmosan ballag a folyó, s ahol a nyirkos angolna, a foltos béka meg az édesvízi teknős tanyázik; márpedig ezeket az élőlényeket még a víz mosása sem tudja megtisztítani. A sárga liliom is ettől a fekete iszaptól kapja a maga rút kis életét és elviselhetetlen szagát. De hát így van ez az emberek világában is: vannak, akik csak a csúnyát és a rosszat teszik magukévá ugyanazokból az erkölcsi körülményekből, amelyek mások mindennapi életéhez szép és jó eredményekkel - mennyei virágok édes illatával - járulnak hozzá.

Az én tanúvallomásom azonban semmiképpen se ébresszen ellenszenvet az olvasóban a mi álmatag folyónk iránt. A csendesen aranyló naplemente fényében ugyanis elmondhatatlanul gyönyörű; és szépségét csak fokozza az a nyugalom, amely oly jól illik ehhez az órához, amikor még a naphosszat süvöltő szél is pihenésbe némul. Ilyenkor minden egyes fa, minden egyes szikla, minden egyes fűszál különleges arculatot ölt, s bármily szürke vagy csúf is a valóságban, ezen az órán eszményi szépségében tükröződik. A föld legjelentéktelenebb apróságai és a mennybolt széles horizontja egyaránt erőfeszítés nélkül és a legteltesebb sikerrel mutatkoznak meg ilyenkor. Az égbolt odaragyog a lábunk elé; a gazdagon gomolygó felhők úgy lebegnek a folyó tükörsima felszínén, mint békés szívben a mennyei tisztaságú gondolatok. Nem mondjuk tehát hitványnak és tisztátalannak a mi folyónkat, hiszen azzal dicsekedhet, hogy oly pompásan tükrözi a fölötte terpeszkedő ég képmását; vagy ha mégis megemlíjük sárgásbarna színét és medrének iszapos voltát, legyen ez annak jelképe, hogy még a legföldhözragadtabb emberi lélek is végtelen szellemi lehetőségeket rejt magában, és egy jobb világot hordozhat mélységeiben. De hát voltaképpen ugyanez a tanulság vonható le a városi utcák bármely pocsolyája láttán is; s mivel erre a leckére szinte mindenütt tanítanak minket, hát bizonyára igaz.

No de túlságosan nagy kitérőt tettünk a csatatérre mentünkben. Itt vagyunk hát azon a helyen, ahol a folyót átszelte a régi híd, melynek birtoklása az ütközet közvetlen célja volt annak idején. Az innenső oldalon két-három szilfa vet jókora árnyékot, de ezeket a fákat már annak a mintegy hetven esztendőnek a folyamán ültethették, amely a csata napja óta eltelt. A túlparton, amelyet bodzabokrok csoportja takar, a kőből épült hídfő látható. Amikor egyszer lepillantottam a folyóra, néhány súlyos rönköt fedeztem fel; zöld volt mind, hiszen fél évszázad mohája nőtte be; azóta ugyanis sem lovak, sem emberek nem tapodták ezt a régi utat. A folyó itt mintegy húsz karcsapással átúszható - nem túlságosan nagy távolság, ha puszkagolyóról van szó. Az errefelé lakó idős emberek pontosan megmutatják a nyugati partnak azokat a helyeit, ahol honfitársaink elestek és halálukat lelték; az innenső parton pedig gránitobeliszk emelkedik ki a brit vér megtermékenyítette talajból. Az alig hat méter magas emlékmű éppen olyan, amilyent falusi emberek szoktak emelni, hogy valamilyen helyi eseményt szemléltessenek, nem pedig olyan alkotás, amilyen a nemzeti történelem egyik korszakából való megemlékezéshez volna méltó. De hát a falu lakosainak elődei véghezvitték a nevezetes tettet, és leszármazottaik joggal mondhatják magukénak azt a kiváltságot, hogy őseik emlékművet építettek.

Szerényebb, de a gránitobeliszknél érdekesebb emlékeztető látható annak a kőfalnak a lábánál, amely a csatateret a paplak közvetlen környékétől elválasztja. Mohával benőtt kis kőtörmelékkel jelzett sírról van szó, az egyik kődarab a fejnél, a másik a lábnál - két brit katona sírja; az ütközetben ölték meg őket, s azóta is békében nyugodnak azon a helyen, ahová Zechariah Brown és Thomas Davis temette őket annak idején. Számukra hamar véget ért a hadviselés: a fárasztó éjszakai menetelés Bostonból, majd a lövészek felcsattanó sortüze a folyón át, és aztán ez a sok-sok éves pihenés. A forradalom harctereiről az örökkévalóságba távozott, megölt betolakodók hosszú sorát ez a két névtelen katona nyitotta meg.

Lowell, a költő, amikor egyszer ennél a sírnál álldogáltunk, elmondta az odalent nyugvó egyik lakóval kapcsolatos szájhagyományt. A történet mély benyomást kelt, jóllehet körülményei nem teljesen egyeztethetők össze a valószínűséggel. Azon a bizonyos áprilisi reggelen egy, a lelkész szolgálatában álló fiatalember éppen fát hasogatott a paplak hátsó bejáratánál, amikor a híd mindkét oldaláról fölhangzott a csatazaj, s a fiú átsietett a paplak és a híd közötti mezőn, hogy megnézzé, mi történik. Mellesleg szólva, meglehetősen különös, hogy amikor a városok és a falvak lakosságát annyira kizökkentette a rendes, megszokott kerékvágásból a brit csapatok előnyomulása, ez a legény oly szorgosan munkálkodott. Akárhogy is: a szájhagyomány szerint a legény otthagyta a munkáját, és - azonmód, baltával a kezében - elszaladt a csataterre. Mire odaért, a britek már visszavonultak, s az amerikaiak üldözőbe vették őket, úgyhogy az összecsapás színhelyét már mindkét fél elhagyta. Két katona feküdt a földön, az egyik már holtan; és ahogy az új-angliai ifjú közelebb lépett, a másik brit nagy nehezen feltápáskodott, és rettenetes tekintettel a fiú arcába bámult. A fiatalember - pillanatnyi ideges lelkiállapotában, bárminemű cél vagy gondolkodás nélkül - érzékeny és könnyen befolyásolható, de csöppet sem edzett jellemről téve tanúságot, meglóbálta baltáját, majd ádáz, halálos csapást mért a sebesült katona fejére.

Sokszor kívántam, hogy bárcsak nyitnák fel a sírt; nagyon szerettem volna tudni, fellelhető-e baltacsapás nyoma valamelyik katonának a koponyáján. Én igaznak érzem a történetet. Értelmi és erkölcsi gyakorlatként, sokszor próbáltam gondolatban végigkísérni annak a szegény fiatalembernek a jövőendő pályafutását, próbáltam megvizsgálni, hogy mennyire gyötörte meg lelkét az a vérfolt, hiszen bizonyára elszorult a szíve; akkor ugyanis a háborúnak a későbbiekben oly hosszú ideig tartó szokása még nem fosztotta meg az emberéletert a maga szent voltától, s akkoriban embertársunk megölése még rémtettnek számított. Ebből az egyetlen közjátékból több tanulságot merítettem, mint mindabból, amit a történelem mond el nekünk a csatáról.

Sok idegen jön nyaranta megtekinteni a csatateret. Ami engem illet, az én képzeletemet sosem igen gyújtotta fel ez vagy az a híres történelmi helyszín; és számomra a szelíd folyópart akkor sem veszített volna szépségéből, ha sose harcoltak és haltak volna meg emberek e tájon. Regényesebb érdekességű viszont az a talán kilencven méter széles földdarab, amely a csatater és a mi paplakunk északi frontja - s a hozzá tartozó fasor és gyümölcsös - között terül el. Ezen a földcsíkon nagyon régen, nem is tudni, mikor, még a fehér ember jövétele előtt, indián falu állott, közel a folyóhoz, amely bizonyára igen nagy mértékben járult hozzá a falu lakosainak létfenntartásához. Azonosítható ez a hely abból a sok nyíl- és lándzsahegyből, vésőből, s a harc, a munka és a vadászat egyéb eszközeiből és szerszámaiból, amelyeket az ekék vetettek a felszínre. Az ember meglát valami kőszilánkot, félig elrejt egy fűcsomó; első pillantásra csöppet sem figyelemre méltó; de ha az emberben megvan a kellő hit, hát fölveszi, és íme, ereklyét tart a kezében! Thoreau-ban megvolt az a különös képesség, hogy olyan dolgokat leljen, amelyeket az indiánok hagytak az utókorra, s az ő példája ösztönzött engem a kutatásra; ennek eredményeképpen néhány pompás darabra bukkantam, szinte olyan nyers volt a kidolgozásuk, mintha pusztán a véletlen alakította volna őket. Nagy vonzóerejük éppen ez a

nyerseség, no meg a darabok egyéni jellege, s ebben igencsak eltérnek a gépi civilizáció termékeitől, melyek mind egy kaptafára készülnek. Különleges gyönyörűség olyan nyílhegyet fölszedni a földről, amely évszázadokkal azelőtt került oda, és amelyhez azóta se nyúlt senki, úgyhogy ily módon egyenesen a rézbőrű vadász kezéből kapjuk, aki arra használta annak idején, hogy vadra vagy ellenségre lőjön vele. Az efféle lelet felépít az ember képzeletében egy-egy indián falut és az azt környező erdőt, életre kelti az ékesre mázolt törzsfőket és harcosokat, a háztartási munkájukat végző indián asszonyokat, a wigwamok körül játszadozó gyerekeket meg az indián csecsemőket, akiket fára akasztott függőágyaikban ringat a szellő. Nehéz megmondani, hogy az ilyen pillanatnyi látomás után örömteli avagy fájdalmas dolog-e körültekinteni a valóság fényes napvilágánál, s látni a kőkerítéseket, fehér házikókat, burgonyaföldeket és az ingujjra vetkőzött, házilag szőtt nadrágba öltözött, kitartoan kapáló férfiakat. De ez persze ostobaság. A régi paplak ezer wigwamnál is többet ér.

Igen, a régi paplak! Már majdnem megfeledkeztünk róla - vissza is térünk hozzá, mégpedig a gyümölcsösön keresztül. A gyümölcsöst a ház utolsó lelkész lakója telepítette élte alkonyán, s a szomszédok jót nevettek a deresfejű férfiún: íme, fákat ültet, pedig már nem élvezheti a gyümölcsüket! Nos, még ha ez lett volna is a helyzet - hát nem elégséges ok abban a tiszta és önzetlen reményben fákat ültetni, hogy majd az utódoknak válnak hasznára? Ezt a célt még ennél becsúgyóbb erőfeszítések is ritkán érik el! Az idős lelkész azonban pátriárka-kort ért meg, kilencven esztendő, és sok-sok éven át eszegette saját gyümölcsösének almáit, a felesleg értékesítésével pedig jócskán hozzátett némi ezüstöt és aranyat az évi fizetéséhez. Kellemes arra gondolni, hogymint sétálgatott csöndes, kora őszi délutánokon a fák között, mint szedte fel időnként a lepotyogott almákat, s miként nézte, mennyire lehúzza az ágakat a gyümölcs súlya; bizonyára azt számolgatta ilyenkor, hogy vajon hány üres liszteszsákot tölt majd meg az édes teher. A lelkész minden egyes fát kétségtelenül úgy szeretett, akárha édesgyermeké lett volna. A gyümölcsösnek kapcsolata van az emberrel, és természetes módon függ össze a szív tulajdonságaival. A gyümölcsfák úgyszólván szelídítettek; elvesztették erdei rokonaik vadságát, emberközelségre hozta őket az a körülmény, hogy egyrészt emberi gondoskodásban részesülnek, másrészt pedig emberi szükségletek kielégítéséhez járulnak hozzá. Az egyes almafák egyéni jellege egy okkal több, amiért méltán igényelhetik az ember érdeklődését. Van olyan almafa, amelyik morcos és goromba a maga megnyilvánulásaiban, van viszont olyan, amelyik jótékony gyümölcsöt ad. Az egyik fa zsémbes és zsugori, fukarkodik azzal a néhány almával, amelyet birtokol, a másik valósággal kimerül a bőkezű jóindulatban. Azok a groteszk formák, amelyekbe egy-egy almafa csavarodik, nincsenek hatás nélkül azokra, akik ismeretséget kötnek velük: ki-kinyújtják görbe ágait, és annyira megragadják a képzeletüket, hogy humoristáknak és különcöknek minősítjük őket. És vajon mi kelt szomorúbb benyomást, mint azok a vén almafák, amelyek ott búsonganak, ahol valaha tanya állott, most azonban csupán egy ütött-kopott kémény emelkedik ki valami fű és gaz benőtte pincéből? És amelyek minden arra menőnek felkínálják gyümölcsüket - és ezek az almák olyan keserédesek, amilyenekké az Idő viszontagságai tették őket.

Kellemesebb gondom még nem volt életem során, mint az, hogy íme, egyetlen örökösé lettem az öreg lelkész gyümölcsvagyónának, amikor mindössze két-három száz etetésének kedves kötelessége hárult rám. Nyáron a cseresznye és ribiszke érett; aztán jött az ősz a maga óriási alma-terhével, túlterhelt vállairól megszakítás nélkül hullott alá a gyümölcs, amint az évszak végigbandukolt a maga útján. Ha jól odafigyeltem, csöndes délutánokon hallottam egy-egy nagy alma puffanását - nem szél sodorta le a fáról, egyszerűen azért esett le, mert nem tehetett mást: már tökéletesen megérett. Aztán körtéfa is voltak a gyümölcsösben, vékaszámra hullajtották a súlyos körtéket; meg barackfák is: egy-egy jó évben olyan őszibarackokkal gyötörtek engem, melyeket se eltenni, se megenni nem lehetett, de fáradozás és fejtörés nélkül még

elajándékozni sem. Üdvös dolog meggyőződni az efféle gondoskodás révén Természet Anyánk végtelen nagyvonalúságáról, kimeríthetetlen bőkezűségéről. Ezt az érzést tökéletes mértékben csak az örök nyár szigeteinek lakói mondhatják magukénak, hiszen náluk minden külső beavatkozás nélkül terem a kenyérfa gyümölcse, a kakaó, a datolya meg a narancs, úgyhogy mindig kész az étel; de majdnem ilyen mértékben érzi ezt az ember is, aki hozzá szokott a városi élethez, de aztán hirtelen olyan magányba csöppen, mint a régi paplaké, ahol olyan fák gyümölcsét szedi le, amelyeket nem maga ültetett, s ahol ezek a gyümölcsök, legalábbis az én tévelygő ízlésemmel mérve, leginkább hasonlítanak az Édenkert gyümölcseihez. Az elmúlt ötezer év során mindig az volt a vélekedés, hogy a munka ízessé teszi a kenyeret, amelyet szerzünk vele. Ami engem illet, keserű tapasztalatból beszélek, amely tapasztalatot akkor szereztem, amikor a Brook Farm érdes barázdáit műveltem, és a Gondviselés ajándékait élveztem legjobban.

Nem vitás persze, hogy a mérsékelt kiterjedésű kert műveléséhez szükséges csekélyke munka olyan zamatot ad a megtermelt zöldségnek, amilyen a piacra termelő kertészekről vásárolt áruban sosem észlelhető. Gyermektelen emberek, ha tudni szeretnének valamit az apaság üdvös érzéséről, ültessenek el valamilyen magot - babét, tökét, kukoricáét, vagy akár virágét avagy értéktelen gazét -, ültessék el saját kezűleg, és viseljék gondját csecsemőkorától érett koráig. Ha nincs belőlük túlságosan sok, akkor minden egyes növény külön érdeklődés tárgya lehet. A régi paplak fasorja mentén húzódó kertem éppen megfelelő nagyságú volt. Egy-két órai munka minden reggel: elegendő volt a megműveléséhez. De azért tucatszor is megnéztem naponta, s elmerültem szemléltem a konyhakerti növénysszaporulatot, olyan szeretettel, aminőt senki olyan ember nem képes osztani vagy elképzelni, aki sosem vett részt a teremtés folyamatában. Kevés elbűvölőbb látvány van a világon, mint a földkupacot lassan-lassan arrébb toló, csírázó bab, vagy amikor a korai borsó kezdi kidugni a földből az orrát, épp annyira, hogy már látszik az az árnyalatnyi zöld vonalka. Később aztán, az év előrehaladtával, egy különleges babfajta virága vonzani kezdte az énekesmadarakat, és én örültem, hogy ezek a légies kis látogatók kegyeskednek beszívni a tulajdonomban lévő nektárkelyhek illatát. A nyári tök sárga virágába méhek egész serege fúrta be magát. Ez is mélységes elégedettséggel töltött el, jóllehet amikor a méhek alaposan belakmároztak, elröptek valami ismeretlen kasba, amely semmit sem adott nekem azért, amit az én kertem nyújtott nekik. Én azonban örültem, hogy olyan valamit bíztam ekként a suhanó szellőre, amiből valaki hasznót húz, s hogy ily módon több méz lesz a világon, enyhítendő azt a keserűséget, amelyről folyvást panaszkodik az emberiség. Igen, az én életemet határozottan megédesítette a méz.

A nyári tökről beszélve, szólnom kell néhány szót e növény szép és változatos formáiról. A lapos és mély, a csipkézett és sima szélű urnák és vázák határtalan változatosságát mutatta fel, és ezek úgy voltak megmintázva, hogy minden szobrásznak utánzásra ajánlom, mivel soha kecsesebb formákat a Művészet ki nem talált. Kertemben legalább száz nyári tök méltó volt rá - legalábbis az én szememben -, hogy márványban örökíttessék meg. Ha a Gondviselés valaha is feleslegben bízna rám aranyat (sosem fog persze, tudom...), egy részét olyan finom porcelánkészlet előállítására fordítanám, amelyet a magam ültette nyári tök formái szerint mintáznának meg. Ezek az edények a zöldség tárolására különösen alkalmasak lennének.

A konyhakertben végzett munkám azonban nem csupán kényes szépérzékemet elégítette ki. Ugyanilyen szívbeli örömet leltem a görbe nyakú úritök növekedésének megfigyelésében, az első kis gumótól, melyhez a hervadt virág tapadt, azokig a földön szanaszét heverő hatalmas, kerek jószágokig, amelyek fejüket a levelek alá rejtik, de nagy, sárga, gömbölyded idomaikat kitarják a déli napsütésnek. Amikor szemléltem őket, úgy éreztem, hogy az én ügyködésemmel valami olyan jött létre, amiért érdemes élni. Valami új jött a világra. Valóságos, tapintható lények születtek, amelyeket felfoghat a szellem, és örömet lelheti bennük. A káposzta is olyan

valami - különösen a korai holland káposzta, amely óriási átmérőjűre duzzad, úgyhogy bele is szakad a becsvágyó szíve -, amire büszke lehet az ember, ha joggal állíthatja, hogy a földdel és az éggel együtt részt vett a megtermelésében. A legnagyobb élvezet persze mégiscsak akkor vár ránk, amikor a zöltség-gyermekeink az asztalunkon gőzölögnek, és mi, Saturnusként, felfaljuk őket.

Annyit időztünk már a folyónál, a csatamezőn, a gyümölcsösben meg a kertben, hogy az olvasónak kétségei támadhatnak, visszatál-e valaha is a régi paplakhoz. Kellemes időben azonban az az igazi vendégszeretet, ha látogatóinkat a szabad ég alatt szórakoztatjuk. Én magam is csak akkor ismertem meg igazából az otthonomat, amikor a vigasztalan esőzés egy hosszú időszaka fedél alá kényszerített. Soha szomorúbb nem lehet a Természet, mint amilyen akkor volt, dolgozószobám ablakából nézve. A nagy fűzfa egész vízesést fogott fel és tartott vissza levelei között, s a gyakori szélrohamok időnként lezúdították a vizet a talajra. Az eső egy álló hétig naphosszat csöpp-csöpp-csöpögött és locs-locs-locsogott az ereszről, csak úgy tajtékozott és bugyborékol, bele az ereszcsonatna alatti dézsákba. A ház meg a melléképületek avítt, festetlen zsindeletetejét feketére színezte a nedvesség, a rég nőtt moha viszont oly üde zölden virított a falakon, mintha bizony vadonatúj vagy pedig az Idő elkésett gondolata lett volna. A folyó máskor tükörfényes felületét elhomályosította az esőcseppek végtelen sora; amolyan bőrig ázott volt az egész táj, azt a benyomást keltve, hogy a föld úgy átnedvesedett, akár a szivacs; a körülbelül egy mérföldnyire lévő erdős dombtető sűrű ködbe burkolózott, s bizonyára a köd kellős közepében tanyázott a vihar szelleme, ott forralva az addigiaknál is kegyetlenebb terveit.

Eső idején a természet sem nem nyájas, sem nem vendégszerető. Derült időben még a legádázabb forráság közepette is lakozik benne valami titkos irgalom: befogadja a vándort egy árnyas kis zugába az erdőnek, ahová nem hatolhat be a napsütés; ám a viharai ellen nem nyújt védelmet. Megborzongunk, amikor azokra az árnyékos bemélyedésekre gondolunk, azokra az árnyas partrészekre, ahol annyira élveztük akár a legfülledtebb délutánokat is. Mert most bizony a legkisebb levél, a legkisebb ágacska is záport zúdít a nyakunkba. Szemrehányó tekintettel nézünk az égboltra - ha egyáltalán van égbolt a felhők e kétségbeejtő egyhangúsága fölött -, s hajlamosak vagyunk rá, hogy zúgolódjunk a világegyetem berendezése ellen, amiért oly rövidke életünk során annyi nyári napot olt ki az a sistergő, fröcskölő eső. Az időjárás ilyen szakaszaiban - és feltehető, hogy már akkor is volt időjárás - Éva paradicsombéli lugasa is egészen bizonyosan kedélytelen és tocsogós egy menedék volt, semmiképpen sem hasonlított a régi paplakra, melynek megvoltak a maga erőforrásai, a maga eszközei, hogy csábítóvá tegye az egyheti szobafogságot. Nedves rózsákból készült fekhelyen aludni! Micsoda ötlet!

Boldog az az ember, aki esős napokon behúzódhat egy hatalmas manzárdszobába, amelyben - mint a paplakban - nagy halomban áll a limlom, amit a Forradalom előtti nemzedékek örökítettek egymásra. Manzárdszobánk boltíves helyiség volt, szegényesen világították meg a kicsiny, porlepte ablakok; legjobb esetben is félhomálynak volt mondható, ami uralkodott benne; és voltak mélységesen sötét zugai, vagy inkább barlangjai, amelyeknek sose tudtam meg a titkait, mert tiszteletben tartottam a port és a pókhálókat. A nyers faragású gerendák és szarufák - itt-ott még a fakéreg is megmaradt -, a kémények durva kőművesmunkája vad és civilizálatlan külsőt kölcsönzött a manzárdszobának, teljességgel elütött a nyugodt, méltóságos régi ház egyéb részeitől. Egyik oldalán fehérre meszelt kis lakrész található, amelyet a Szent Kamrájának nevezett el a hagyomány, mivel szent férfiak aludtak, tanultak és imádkoztak benne valaha, ifjúságukban. Magas fekvésű elszigeteltsége, egyetlen ablaka, kicsiny kandallója, akár házi kápolnának is használható fülkéje alkalmassá tette rá, hogy egy ifjú ember ünnepléses lelkesedést merítsen belőle, és szentes álmokat dédelgessen falai között. A helyiség lakói a különféle korszakokban rövid mondatokat, szentenciákat írtak a falakra. A falon

egyébként valami rongyos és ráncos vászon is lógott; ha jobban megnézte az ember, kiderült, hogy egy lelkész erőteljes vonásokkal ábrázolt képe az, parókát, papi gallért és reverendát visel, kezében pedig Bibliát tart. Amikor arcát a világosság felé fordítottam, olyan tekintéllyel nézett rám, amilyenről napjainkban nemigen tesznek tanúságot a hivatásabeliek. A modell maga több mint egy évszázaddal ezelőtt volt a parókia lelkésze, Whitefieldnek volt barátja, és majdnem felért vele lelkes ékesszólásban. Meghajoltam e tiszteletet parancsoló Isten-emberének arcképe előtt, és úgy éreztem, hogy íme, szemtől szembe látom azt a szellemet, amely, mint okkal feltételezték, időnként kísérti a paplakot.

Új-Anglia régi épületeit kivétel nélkül oly mértékben megszállták a szellemek, hogy szinte szükségtelen beszélni róla. A mi kísértetünknek az volt a szokása, hogy mélységes sóhajtasokat hallatott a társalgó egy bizonyos sarkában, és néha papírt zörgetett, mintha valami prédikáció szövegében lapozgatna a hosszúkás, felső bejárati ajtónál, ahol azonban, a keleti ablakon ragyogóan besütő hold ellenére is, láthatatlan maradt. Csöppet sem valószínűtlen, hogy azt akarta: szerkesszem és jelentsem meg azokat a kéziratban meglévő szentbeszédeket, melyekkel tele volt a manzárdszobában álló láda. Egy alkalommal, amidőn Hillard és más barátaink üldögéltek és beszélgettek velünk a félhomályban, egyszerre csak valami zizzenés hallatszott, mintha lelkészi selyemreverenda suhogna a társaság kellős közepén, szinte súrolva a székeket. Ámde látni nem láttunk semmit. Még különösebb volt a visszajáró szolgálólány esete: hallottuk, hogy éjféle órán kávét darált, főzött és vasalt, egyszóval mindenfajta házi teendőt végzett odakint a konyhában, másnap reggel azonban nyoma sem volt semmiféle elvégzett munkának. Valamiféle elhanyagolt cselédi kötelessége - rosszul keményíthetett ki egy papi gallért például - annyira bánthatta sírjában a szerencsétlen leányzót, hogy állandóan vissza kellett jönnie dolgozni, fizetség nélkül.

De e kitérő után - a tárgyra. Elődöm könyvtárának egy részét a manzárdszobában tárolta; nem volt ez éppen alkalmatlan helyiség az olyan sivár szemétnek a befogadására, mint amilyent a kötetek többsége tartalmazott. Árverésen egy árva fityinget se adtak volna azokért az ócska könyvekért. Ámde ebben a tiszteletre méltó manzárdszobában valami - irodalmi értéküktől teljességgel független - érdekességük volt: családi bútornak minősültek, sokukat szent kezek örökítették át utódaikra, még a nagy puritán hittudósok napjaiból. Megfakult tintával írott híres aláírások voltak láthatók némely címlapon; és széljegyzetek is jócskán akadtak bennük, meg beiktatott lapok, sűrűn teleírva olvashatatlan gyorsírással - tán valami mélyenszántó igazságot vagy bölcsességet rejtettek, de az utókor most már semmi hasznát sem húzott belőlük. Néhány könyv ívrét alakú volt, latin nyelven írták katolikus írók; más művek viszont közérthető angolsággal zúzták tönkre éppen a pápista vallást. Egy Jób könyvéről szóló értekezés, amelyet csak magának Jóbnak lett volna türelme végigolvasni, legalább húsz vaskos kis negyedréte alakú könyvet tett ki, egy-egy fejezet két-három kötetet is megtöltött. Volt ott azután egy hatalmas ívrétnyi hittudomány, attól tartok, túlságosan is testes ahhoz, hogy bárkit meg tudott volna győzni a vallás szellemi voltáról. Az ilyen formátumú könyvek két-háromszáz éve íródtak, általában fekete bőrből kötötték őket, minek következtében olyan külsőre tettek szert, amilyent a bűbájlásról szóló műveknek szoktunk tulajdonítani. Más, hasonlóan ódon könyvek belefértek volna a régi idők nagyra szabott mellényzsebeibe, meglehetősen kicsik voltak tehát, de éppoly feketék, mint vaskosabb testvéreik, s bőségesen telehintve görög és latin idézetekkel. Az volt a benyomásom ezekről az ósdi kis kötetekről, hogy igen nagynak szánták őket, de aztán valami baleset következtében megnyomorodtak növekedésük egy korai fázisában.

Az eső a tetőt verte, az égbolt pedig komoran tekintett be a manzárdszoba poros ablakain, miközben e tiszteletre méltó könyvek között böngésztem, hogy valami olyan eleven gondolat-ra bukkanjak, amely majd felparázlik, mint a szén, vagy felragyog, akár a kiolthatatlan fényű

drágakő az alatt a holt selejtáru alatt, amely oly hosszú ideig rejtegette. De nem leltem ily kincsre, pedig volt ott minden; és nem tehettem mást, mint hogy mélységesen és kíváncsian eltöprengtem ama megalázó tényen, hogy az ember szellemének termékei éppúgy szertefoszlának, mint kezének alkotásai. A gondolatok is megdohosodnak. Ami jó és tápláló étkül szolgált az egyik nemzedék szellemének, nem laktatja jól a következőt. A vallásról szóló könyvek persze nem alkalmas próbakövei az emberi gondolat tartós és eleven voltának, mivel az ilyen könyvek felette ritkán tárgyalják állítólagos témájukat, s így igen csekély ok van megírásukra. Amíg az iskolázatlan lélek is részesülhet a megváltás kegyében, addig - hisszük! - nem követünk el súlyos hibát, ha azt állítjuk: a teológiai könyvtárak túlnyomó részben elképesztő arcátlanságok gyűjteményei.

Az utolsó lelkész élete során sok művel gyarapodott a könyvtár. A kíváncsi böngészőnek az volt a benyomása - s a böngésző ezúttal én voltam -, hogy ezek az újabb könyvek még csekélyebb érdekességgel bírnak, mint a régebbiek, az egy évszázada írottak. A *Liberal Preacher* meg a *Christian Examiner* kötetekbe gyűjtött példányai, alkalmi szentbeszéd, vitairatok, röplapok és egyéb múltó jelentőségű sajtótermékek léptek az elmúlt idők súlyos és vaskos köteteinek a helyébe. Fizikailag körülbelül annyi volt a különbség, mint a toll és az ólom között, szellemi szempontból viszont egyenlő volt a réginek és az újnak a fajsúlya. S közömbös volt mindkettő, hidegen hagyta az embert. Igaz, a régebbi könyveket nyilván igen komoly szándékkal írták, és elképzelhető, hogy régebben a tartalmukban is volt némi melegség; ámde az idő múlásával a valaha magas hőmérséklet alaposan lecsökkent, sőt egészen a fagypontra süllyedt. Az újabb termékek közömbössége és hidegsége viszont jellegzetes volt, szerves tartozéka a műveknek, s nyilvánvalóan semmiképpen sem függött össze az író ész- és szívbéli tulajdonságaival. Szó, ami szó: e porlepte irodalomhalmazból a vallási részt félretoltam, de ettől korántsem éreztem magam kevésbé kereszténynek. Semmi reményt sem láttam arra, hogy az ívrét alakú régi kiadványok gótikus lépcsőjén valami jobb világba baktassak fel, vagy új módi röplapok szárnyain röpjek oda.

Bármily különös: csakis azokban a kiadványokban maradt valami élet, amelyeket valamilyen múltó alkalomra írtak, a maradandóság bárminő igénye vagy eszméje nélkül. Volt ott néhány régi újság meg még régibb évkönyv, amelyek lelki szemeim elé idézték - mégpedig megmagyarázhatatlan élességgel - a kort, amelyben íródtak. Mintha valami varázstükörnek letűnt évszázadok képeit hordozó darabkáit találtam volna a könyvek között. A fent említett megviselt arcképre fordítottam a tekintetem, s megkérdeztem a komor lelkésztől, vajon miért van az, hogy ő meg a hozzá hasonló hiába gyötörték elméjüket, félannyi maradandót sem tudtak produkálni, mint amennyit ezek az újságfirkászok meg évkönyvgyártók vetettek oda a pillanat hevében. A portré nem felelt, így hát magam kerestem meg a választ. Az újságokat meg az évkönyveket maga a kor írja, ennél fogva különleges céljuk és jelentőségük van az adott időszakban, valami időtállóan érthető igazságnak a hordozói; míg ellenben a másfajta művek legtöbbje, mivel olyan emberek írták, akik írás közben igyekeztek elszakadni a kortól, új korában valószínűleg csekély jelentőségű, s ha régi lesz, teljességgel jelentéktelenné válik. A génusz eggyé olvasztja a korszakokat, és valami maradandót hoz létre ekként, jóllehet a rövidebb lejáratra dolgozó íróféle tevékenységéhez hasonló módon. És az egy egész évszázadot - vagy esetleg száz évszázadot - átfogó újságok láncolata: a génuszhoz való munka.

Könnyed modorban beszéltem ezekről a régi könyvekről, pedig hát él bennem valami babonás tisztelet mindenfajta irodalom iránt. A bekötött könyvnek éppoly varázslatos hatása van rám, mint a kéziratredéseknek a jó muzulmánra. Ő azt képzelem, hogy azokat a szélfütt feljegyzéseket felmagasztosítja valami szent versezett; én pedig azt képelem, hogy minden egyes új vagy régi könyv nyomán „kinyílt a szezám” - vagyis hogy megvan bennük az a varázserő, melynek segítségével kincseket tárhatnak fel, az Igazságnak valamilyen, senki által sem sejtett

rejtekhelyén megbúvó kincseket. Így hát nem minden szomorúság nélkül hagytam ott a paplak könyvtárát.

Áldottam a napot, amikor végre, egy újabb viharos este felé, a nyugati látóhatár pereméről sugározva, előbújít; a felhők tömör boltozata tőle telhetőleg ráontotta sötétségét a világra, de ez csak arra volt jó, hogy az élénk kontrasztú árnyak még nagyobb izzássá fokozzák az aranyló fényt. Az oly hosszú ideje láthatatlan mennybolt súlyos szemhéjai alól lemosolygott a földre - fel a dombtetőre, ki az erdőbe!

Bár az is lehet, hogy Ellery Channing jön elém a fásorban, hogy aztán együtt menjünk halászni a folyóra. Különleges és boldog idők voltak, amikor félredobtuk a fásasztó formaságokat és vaskalapos szokásokat, és egész valónkat kitártuk a szabad levegőnek, hogy legalább a nap egy derűs félkörív-útja alatt úgy éljünk, mint az indiánok, vagy valami más olyan emberfajta, amely kevésbé ragaszkodik a konvenciókhoz, mint jómagunk. Ár ellen eveztünk csónakunkban a nagy kiterjedésű rétek között, és rákanyarodtunk az Assabeth vizére. Szébb folyó, mint amilyen az Assabeth - egy mérfölddel feljebb attól a helytől, ahol beleömlik a Concordba -, sose öntözött partokat, legföljebb a költő képzeletének belső régióit. Erdő és domboldal oltalmazza a szélétől, másutt akár orkán tombolhat, itt alig fodrozódik az árnyas vízfelület. A folyó oly szelíden csordogál, hogy a csónakosok karjának ereje tökéletesen elegendő az ár ellen haladáshoz. Lágyan folydogál kifelé annak az erdőnek a legteljesebb magányából és kellős közepéből, amely azt suttogja neki: csak csendesen. És náddal benőtt partjairól visszahusog a víz az erdőnek, mintha folyó és erdőség egymást akarná álomba ringatni a suttogással. Igen, a folyó végigalussza az útját, a mennyboltról álmodik, meg a sűrű lombokról, melyeken át- meg átömlik a megtört napfény zápora, eleven vidámság foltjaival tarkítva az uralkodó színárnyalat nyugodt mélységeit. A táj álombéli képét hordja mélyében a szunyókáló folyó. S vajon melyik világosabb? A kép, vagy pedig az, amiről készült? A legdurvább érzékeinkkel kitapintható tárgyak vagy pedig folyóbéli megdicsőülésük? A testetlen képek bizony közelebb állnak a lélekhez! De mind az eredeti, mind a visszatükröződése eszményi varázssal bírtak a számunkra; s ha egy árnyalattal kevésbé lett volna szelíd a folyó, hát el tudtam volna képzelni, hogy társam gazdag képzeletvilágából tört elő, bár akkor a partjait szegélyező növényzetnek keleti jellegűnek kellett volna lennie.

Bármily szelíd és halk szavú a folyó, a csendes erdők nem engedik át valami készségesen. A fák a víz szélén vertek gyökeret, és lecsüngő ágaikat a vízbe eresztik. Az egyik helyen magas a part, s a lejtőjén bürök burjánzik; szinte karját nyújtva hajlik a folyóra, mintha már eldöntötte volna, hogy beleugrik. Másutt a part nem emelkedik túl a víz szintjén, úgyhogy a szelíd fák csoportostul gázolnak a vízbe, s lombrojtózatuk lecsüng a folyó felszínére. Bíborszínű virágok ragyogtatják kígyózó lángjukat, s bevilágítják a bozót sötét zugocskáit. A tavililiom bőségesen terem a part mentén; elragadó virág ez, s mint Thoreau mondta nekem, szüzi keblét kitarja a friss napsugárnak, és e forró csók varázsa növeli lényének tökélyét. Thoreau azt is elmondta, hogy egész ágyásokat látott kinyílni, ahogy virágról virágra lopózott a napkelte fénye. Csak akkor remélhető, hogy ilyen látványban részesülünk, ha a költő a szemét a megfelelő gyújtópontba állítja a külső jelenséghez képest. Itt-ott szőlőindák csavarodnak bokrok és fák köré, és fürtjeiket a víz fölé lógatják, karnyújtásnyira az arra evezőtől. Gyakran előfordul, hogy elválaszthatatlanul összefonnak két különböző fajtájú fát, például a kanadai fenyőt meg a juharfát párosítják össze e fák akarata ellenére, s oly bíborszínű leszármazottakkal gazdagítják őket, melyeknek egyikük sem szülője. E becsvágyó paraziták egyike fölkapaszkodott egészen egy magas fehér fenyő felső ágáig, s még most is ott kúszik gallyról gallyra, és addig nem nyugszik, amíg a maga széles levélzetével meg a fürtjeivel meg nem koronázza a fa légjárta csúcsait.

A folyó kanyargós vonulata fokozatosan elzárta a mögöttünk lévő tájat, de éppoly szelíd és gyönyörű vidéket tárt elénk, mint az, amelyet elhagytunk. Így siklottunk előre mind mélyebbre és messzebbre, és minden újabb kanyarnál valami újfajta elszigeteltség érzése lett úrrá rajtunk. A riadt jégmadár a közvetlen közelünkben lévő száraz ágról éles harag- vagy vészkiáltást hallatva röpült át egy távolabbira. Az előző este óta ott úszkáló kacsákat felijesztette a közeledésünk, s elrebbentek a víztükrön, világos csíkkal törve meg a sötét felületet. A tavirózsa levelei közül csuka ugrott fel. A kövön vagy fagyökéknél sütkérező teknős hirtelen becsúszott a folyóba. A festett bőrű indián, aki háromszáz évvel ezelőtt evezett kenujában az Assabeth folyón, aligha látott vadabb szelídséget, mint amilyent mi fedeztünk fel a folyó partján, vagy amilyen a vizében tükröződött. S az említett indián sem készíthette el az ebédjét egyszerűbben, mint ahogyan mi tettük. Olyan helyen húztuk partra a csónakunkat, ahol a fölöttünk boltozódó lomb természetes lugast formált; azután a nagy bőségben szanaszét heverő fenyőtobozok és száraz ágak segítségével tüzet gyújtottunk. Rövidesen fölszállt a fák között a füst, pompás tömjénillat hatotta át, nem holmi súlyos, nyomasztó, csömört okozó konyhagőz-szag, hanem csípős, pikáns illat. Lakománk illata hasonlatos volt a vele keveredett erdei illatokhoz; betolakodásunkkal nem követtünk el szentségtörést: vendégszerető volt ez a szent magány, s megengedte, hogy főzzünk és étkezzünk abban a bemélyedésben, amely egyszerre lett konyhánk és ebédlőnk. Különös dolog, hogy mily prózai tevékenységeket lehet véghezvinni szép környezetben a környezet költőiségének megsemmisítése nélkül. A tűz, amely pirosan fénylett a fák között, és mi, akik táplálkozási szertartásokkal foglalatostkodtunk, és ebédünket mohával benőtt fatönkön tálaltuk fel, mintha összhangban lettünk volna a tovasikló folyóval meg a fölöttünk susogó lombokkal. És ami a legkülönösebb: még a vidámságunk sem látszott zavarani az erdő ünnepélyesen csöndes hangulatát, jóllehet elképzelhető lett volna, hogy az ősi vadonban tanyázó koboldok meg a mocsaras helyeken felfénylő lidércek mind körénk tódulnak, hogy részt vegyenek asztali társalgásunkban, és éles kacajukkal tetézzék vigadásunkat. Egyaránt igen alkalmas volt ez a hely a legszélsőségesebb badarságok és a legmélyebb bölcsességek kimondására, vagy pedig a szellem olyan éteri termékeinek létrejöttére, amelyekben van ebből is, abból is, és amelyekből lehet aztán badarság vagy bölcsesség a hallgató hite és érzése szerint.

Így hát a napsütésben és az árnyékban, a susogó lombok alatt és a sóhajtozó vizek mellett, úgy folyt belőlünk a beszéd, akár a csobogó forrás. Ellerytől származott e tünékeny permet, és tőle származtak a gondolatnak azok az aranyrögei is, amelyek csillogva feküdtek a forrás medrében, s melyeknek visszfénye megvilágította mindkettőnk arcát. Ha Ellery elő tudja bányászni azt a szűzi aranyat, és rá tudja tenni a verdejelet, mely értékét megadhatja - a világ hasznát, társam pedig hírnevet szerez általa. Az én szellemem már azzal is gazdagodott, hogy tudtam: ott van az az arany. De a legfőbb haszon, amit azokból a vadonban töltött napokból húztunk, nem valami testet öltött gondolat volt, sem pedig valami sarkított vagy kerekded igazság, amit sikerült kiásnunk a problémák halmazából, hanem az a szabadság, melynek révén mentesültünk szokástól, konvenciótól és az embernek emberre gyakorolt egyéb, bilincsbe verő hatásától. Oly szabadok voltunk aznap, hogy elképzelhetetlen volt ismét rabszolgává lennünk másnap. S amikor átléptük a ház küszöbét, vagy a város zsúfolt járdájának kövezetét róttuk, még akkor is fülünkbe suttogták az Assabethre boruló fák lombjai: „Légy szabad! Légy szabad!” Úgyhogy annak az árnyas folyópartnak a mentén vannak halomba gyűlt hamu vagy félig elégett üszkők jelezte helyek, amelyeknek emlékezete alig kevésbé szent a számomra, mint a házitűzhelyé!

És mégis: milyen édes érzés volt, amint naplemente idején hazafelé csurgott a csónakunk a folyón, milyen édes érzés volt visszatérni ismét az emberi társadalom rendszerébe, mégpedig nem mint holmi börtönbe és láncok közé, hanem mint valami tiszteletet ébresztő épületbe, ahonnan tetszésünk szerint kelhetünk ismét útra a tiszteletet keltő egyszerűségbe! És amikor

feltűnt a régi paplak - mert onnan nyílt rá legjobb kilátás a folyóról, beárnyékolta a füzek, meg a gyümölcsös és a fásor lombjai -, mily szelíden vetette szemünkre az épület szürke, jól ismert külleme az éppen eltelt nap szertelenkedő gondolatait! Szentté vált a szemünkben ez a ház, éppen azzal a mesterként életmóddal kapcsolatban, amely ellen lázadoztunk; hisz mindennek ellenére: otthonként szolgált hosszú esztendőkön át; az én otthonom is volt; és amikor erre gondoltam, úgy éreztem, hogy az élet művi és szokványos volta szinte kitapinthatatlanul vékony felületi réteg csupán, amely nem befolyásolja kórosan mindazt, ami mélyen alatta húzódik meg. Egyszer, amikor csónakunkat a part felé irányítottuk, felhőt pillantottunk meg, hatalmas, óriás kutya formájút, rátelepedett szinte a házra, mintha féltve őrizné. Ezt a jelképet látva, legott imádkozni kezdtem, hogy a felsőbb hatalmak sokáig oltalmazzák az emberiség lelkéből lelkedzett intézményeket.

Ha olvasóim úgy döntenének, hogy otthagyják a civilizált életet, a várost, a házakat, meg azokat az erkölcsi és anyagi jellegű képtelenségeket, amelyeket az emberi faj torzult találékony-sága teremtett, hát kora ősszel cselekedjenek. A természet ugyanis ilyenkor jobban kedveli az embert, mint bármely más évszakban, és nagyobb anyai gyöngédséggel fogja keblére ölelni őt. Az ősznek azokban az első napjaiban alig tudtam elviselni az öreg ház tetejét a fejem fölött. És, ó, a nyárnak mily korai időszaka jósolja meg az ősz közeledtét! Némely évben ez korábban történik, mint máskor, néha már július első felében bekövetkezik. Nincs még egy olyan érzés, mint az, amelyet ez a homályos, kétségekkel teli, de mégiscsak valóságos észlelés - vagy inkább előérzet? - vált ki: oly áldottan édes és ugyanakkor oly szomorú.

Azt mondtam az imént, hogy nincs még egy ilyen érzés? De igen, van: akkor érzünk valami ehhez hasonló, csak félig tudomásul vett szomorúságot, amikor életerőnk teljében vagyunk, s úgy érezzük, hogy az Idő immár odaadta nekünk minden virágát, és hogy soha nem pihenő ujjainak most következő munkája már kétségkívül az lesz, hogy egyenként visszalopja tőlünk a virágokat.

Nem is tudom, vajon a tücsök éneke nem éppoly biztos jele-e az ősz közeledtének, mint bármi más. Akár hallható csöndnek is nevezhetnők ezt az éneket; mert jóllehet igencsak hangos és messzire hallatszó, elménk nem hangként fogja fel, hisz oly tökéletesen egybeolvad az évszak egyéb kísérőjelenségeivel. Szép még a nyár, de ó jaj, nemsokára vége! Augusztusban még zöldell a fű, hegyen-völgyön sűrűbb és zöldebb a fák lombja, mint bármikor; a folyóparton, a kőfalak mentén s az erdő mélyén dúsabban virít a virág, mint máskor; még a nappalok is éppen oly forrók, mint egy hónappal azelőtt; és mégis: a szél minden susogásából, a nap minden sugarából kiérezzük már a drága jóbarát elszuttogott búcsúját s az elválás, az útra kelés előtti mosolyát. A forróságban már ott a hűvösség, a vadul tűző déli napsugárban már szelídség lappang. Akármilyen csekélyke szellő fújdogál is, már az ősz fuvalatát érezzük. A távoli aransugarakban, a fák vetette árnyékok között valami elmerengő dicsfényt látunk. A virágokban - még a legragyogóbbakban is, és egész évben nem virítanak úgy, mint éppen ilyenkor! - a szelíd szomorúság párosul a pompával, minden egyes virág így formázza önmagában ezt az édes, édes időszakot. Én még sosem láttam vidámnak a bíborvirágot.

S ahogy halad előre az év, úgy nő egyre a Természet gyöngédsége. Lehetetlen nem szeretni Természet Anyánkat ilyenkor, hiszen ő oly nagyon szeret bennünket! Máskor nem ez a benyomásom róla, vagy csak ritka időszakokban. De az ősznek azokban a balzsamos napjaiban, amikor már megérlelte termését és elvégezte a rá bízott feladatokat, túlrad benne az áldott szeretet. Ilyenkor van ideje és módja kényeztetni gyermekeit. Nagyon jó élni ilyenkor! Hála az Égnek még a lélegzetért is - igen, pusztán azért, hogy lélegzetet vehetünk -, hiszen mennyei fuvalom lehelete simogat bennünket! Szinte arcon csókol a szellő, és szeretőn időzne körülöttünk, ha tehetné; de mivel mennie kell, hát jóságos szíve egész melegével átölel, aztán

megy tovább, és ugyanígy átöleli mindazt, ami az útjába akad. Áldás száll ránk és terjed szerte a világon, s aki akar, részesülhet benne. Elnyújtózom a még mindig friss gyepon, és azt suttogom magamban: - Micsoda tökéletes nap! Milyen szép a világ! Milyen jó az Isten! - Áldott örökkévalóság ígéretét látom mindenben; hiszen Teremtőnk nem adott volna nekünk ily csodás napokat, és nem adott volna érző szívet az élvezésükre, túl minden egyéb meg-gondoláson, hogy ha nem szánta volna halhatatlanságra az embert. Ez a napsütés: színarany záloga a halhatatlanságnak. Átragyog a Paradicsom kapuján, s mi messze betekinthe-tünk rajta.

Nem sok idő múlva aztán sivár, rideg képet ölt a külvilág. Egy októberi reggelen vastag dér lepi be a gyeget, dér telepszik a kerítések tetejére is; napkeltekor hullanak, hullanak a levelek a fasorunkban, pedig szellő se rebben, önnön súlyuk húzza le őket csendesen a földre. Egész nyáron át susogtak, akár a folyó; vagy kiáltoztak, amikor mennydörgős szélrohammal kűsz-ködtek a faágak; egyaránt szolgáltattak örömteli és ünnepélyes muzsikát; és egyenletes zizegésük megfelelően hangolta gondolataimat, miközben fel-alá járkáltam az összefonódott ágak alkotta boltívek alatt. Most már bizony csak a lábam alatt zörögnek. Mostantól fogva növekvő fontosságra tesz szert a parókia szürke épülete, mert odavonzza a kandallójához - a légmentesen záródó kályhát, azt a szörnyűséget, télidőre tartogatjuk -, mondom, odavonzza a kandallójához azt a csavargó hajlandóságot, amely vándorutakra csábított egész nyáron át.

Amikor meghalt a nyár és eltemettük, olyan magányos lett a régi paplak, mint valami remete-kunyhó. No, nem mintha máskor tolongott volna benne a nép, az én időmben legalábbis nem. De mégis: elég gyakran fogadtunk jóbarátokat, akik a világ értéktelen csillogásából és talmi nyüzsgéséből jöttek oda, és örültünk, hogy együtt élvezhetjük velük a fölöttünk lebegő áttetsző homályt. Bizonyos tekintetben olyan volt ez a mi környékünk, mint az az Elvarázsolt Föld, amelyen a zárandok utazott át, útban a Mennyei Város felé!¹ Vendégeink - kivétel nél-kül - elálmosodtak; akaratlanul is elszunnyadtak a karosszékben, esetleg tudatosan sziesztáz-tak a kanapén, vagy elnyújtóztak a gyepon a gyümölcsfák árnyékában, s álmatagon bámultak fel az égre a lombokon át. Nagyobb bókka-l nem illethették volna sem lakóhelyemet, sem pedig vendéglátói erényeimet. Mert magatartásuk bizonyíték volt arra, hogy mihelyt belépnek a paplakhoz vezető fasor kapuján, maguk mögött hagyják minden gondjukat, és hogy nincs jobb altatószer a bennünk és körülünk bőségben lévő békénél és nyugalomnál. Élvet, szó-rakozást, okulást lelhetek másnál - ilyesmit bárhol talál az ember; de pihenést adni nekik az én feladatom volt: pihenést az élet zűrzavarainak közepette. Mert ugyan mi jobbat kaphattak volna e világtól-megviselt, törődött lelkek? Mi jobbat kaphatott volna az az ember, akinek állandó cselekvést igénylő pályafutását éppen nem mindennapi képességei és gazdag tudása akadályozták és zavarták? Mi jobbat kaphatott volna az a másik, aki szívét-lelkét kora ifjúságától kezdve beleadta a politikai harcba, és aki talán most kezdett ráeszmélni, hogy bármely fennkölt cél megvalósításához bizony igencsak rövid az emberi élet? Vagy mi jobbat kaphatott volna az a nő, akinek nőies természetét a rendkívüli értelmi képességek olyan súlyos adománya terhelte, amely alatt a legerősebb férfi is roskadozott volna, s aki ráadásul még úgy érezte: feladata van, hatnia kell a világra? Röviden - hogy ne szaporítsam a példákat -, mi jobbat kaphatott volna a bűvkörünkbe lépő, mint azt, hogy megszállja őt a nyugalom szelle-mének varázsa? És amikor a varázs már teljes mértékben hatott, akkor útjára bocsátottuk vendégünket, de oly ködös emlékekkel, mintha csupán álmodott volna róluk.

Sok embernek van valamilyen kedvenc gondolata, amit vég nélkül dédelget magában. Ha én is választanék egy ilyen rögeszmét, akkor azt hajtogatnám, hogy az emberiségnek manapság legfőképpen alvásra van szüksége. A világnak szépen le kellene hajtania azt a hatalmas fejét

¹ Helyszínek John Bunyan művében, *A zárandok útja*-ban.

az első alkalmas párnára, és át kellene szundítania egy egész korszakot. A világot ugyanis megörjítette valami kóros aktivitás, s túl korán ébredvén, olyan látomások gyötrik, amelyek most valóságnak látszanak, de amelyeknek nyomban kiütközne igazi jellegük, mihelyt az egészséges pihenés adta szünet a helyükre tenné a dolgokat. Ez az egyetlen módszer arra, hogy az emberiség megszabaduljon a régi tévedésektől, és elkerülje az újabbakat; az egyetlen módszer az emberi nem felfrissítésére, hogy időben és jól ébredjen fel, akár üdítő álmából a csecsemő; az egyetlen módszer arra, hogy felismerjük: mi a jó, és hogy őszinte vágy támadjon bennünk ennek a jónak az elérésére: mert a felismerés és a vágy egyaránt régóta elsikkad annak a fárasztó agytevékenységnek és annak a lelki restségnek - vagy éppen szenvedélyességnek - a következtében, amely mostanában sújtja a világot. A serkentőszerek - s ez az egyetlen módszer, amellyel eddig próbálkoztak - nem gyógyíthatják a betegséget, és csak fokozzák a delíriumos állapotot.

Kérem, hogy az előző bekezdést ne idézzék, ne használják fel a szerző ellen; van ugyan benne egy árnyalatnyi igazság, de mégiscsak annak a következménye és kifejezése, amiről a szerző már a fenti sorok írásakor tudta, hogy az az emberiség állapotának és kilátásainak igencsak torzított jellemzése. Olyan körülmények között éltem akkor, amelyek megnehezítették számomra pontosan olyannak látni a világot, amilyen. Mert jóllehet a régi paplak igencsak szigorú és józan volt, ám ha az ember egy kicsit eltávolodott tőle, máris olyan furcsa erkölcsi alkatú emberekkel találkozhatott, akikhez hasonlókra máshol ezer mérföldnyi körzetben se igen lehetett volna.

Ezeket az ember formájú, hús-vér koboldokat egy nagy, eredeti gondolkodó széles körű befolyása vonzotta a tájékunkra, akinek a falunk másik végén volt a lakóhelye. Szelleme valami csodálatos mágneses hatást gyakorolt bizonyos lelkialkatú emberekre, és sokan vállalkoztak hosszú zarándokútra, hogy személyesen beszélhessenek vele. Ifjú ábrándkergetők, akik oly bonyolult elmével voltak megáldva, hogy valóságos útvesztővé változtatták maguk körül az életet, eljöttek az említett nagy gondolkodóhoz, hogy megkeressék a nyomot, melyen elindulva kikerülhetnének a maguk okozta zűrzavarból. Ősz hajú teoretikusok, akiknek eleinte légies finomságú rendszere végül is vasketrebe zárta őket, fáradozást nem kímélve jöttek el hozzá, de nem arra kérték, hogy szabadítsa ki őket rabságukból, hanem arra, hogy ossza meg velük a szolgásgot. Olyan emberek, akik valamilyen újfajta gondolatra bukkantak, vagy legalábbis azt hitték, hogy valami újat fedeztek fel, úgy jöttek Emersonhoz, mint ahogyan a csillogó ékkőre bukkanó siet a becsüshöz, hogy megbizonyosodjék a lelet minőségéről és értékéről. Az erkölcs világának éjféli sötétjében bolyongó, bizonytalan, gondterhelt, komor vándorok úgy tekintettek Emerson értelmének tüzeire, mint a hegytetőn fénylő jelzőtűzre, s amikor megmászták a fárasztó emelkedőt, az addiginál nagyobb reménykedéssel fűrták tekintetüket a környező sötétségbe. A fény addig soha nem látott tárgyakat világított meg: hegyeket, csillogó tavakat, a teremtés, az alkotás mozzanatait a káosz közepette; de elkerülhetlenül odavonzotta a denevérek, baglyok meg az éji madarak egész seregét, melyek arcul csapták sötét szárnyaikkal a szemlélőt, ki olykor úgy vélhette, angyalszárnyak suhintják meg. Az efféle csalódás mindig ott van a közelben, amikor az igazság jelzőtűzét szítják.

Ami engem illet, voltak korszakok az életemben, amikor én is megkérdezhettem volna az említett prófétától, melyik az a kulcsszó, amely megfejtethné számomra a világ titkát; most azonban, boldog lévén, úgy éreztem, nincs feltenni való kérdésem, s ezért csodáltam ugyan Emersont, mint magasztos szépségeket idéző és komolyan gyengéd költőt, de nem akartam tőle semmit mint filozófustól. Ettől függetlenül jólesett találkozni vele valamelyik erdei ösvényen, vagy olykor paplakunk fásorában, hiszen az értelem csillogása úgy áradt személyéből, ahogyan egy pompás ruha csillog; s amellet oly halk szavú volt, oly szerény, annyira hiányzott belőle bármiféle önteltség: mindenkivel, de mindenkivel úgy beszélt, mintha többet kap-

hatna az illetőtől szellemiekben, mint amennyit ő maga adni tudna néki. Szó, ami szó: sok egyszerű ember szívében lehetett olyan üzenet, amelyet Emerson képtelen volt elolvasni. Mindamellet lehetetlen volt be nem lélegezni a közelében magasztos gondolatainak hegyi levegőjét, mely gondolatok némely ember elméjét egészen különös módon megszáditették, hiszen az új igazság éppoly mámorító, akár az új bor. Soha még szegény kis falut el nem lepett a különös, furcsán öltözött, szokatlanul viselkedő halandók ily változatos hada; legtöbbjük azt hitte magáról, hogy fontos intézője a világ sorsának, pedig hát csak unalmas, lerázhatatlan alakok voltak, mégpedig a „javából”. Úgy vélem, mind ilyenek azok az emberek, akik oly szorosan tömörülnek egy-egy eredeti gondolkodó köré, hogy a ki nem mondott szavait, sőt a lélegzetét is magukba szívják, és így át- meg átítatódnak hamis eredetiséggel. Az újdonságnak ez a közhelyszerűsége, elcsépeltsége készteti arra a józan eszű embert, hogy kárhoztasson minden olyan eszmét, amely nem régibb egy évszázadnál, s hogy azért imádkozzék: inkább maradjon megkövülten, mozdíthatatlanul, a lehető legrosszabb erkölcsi és fizikai állapotában a világ, mintsem hogy ilyen filozófusok ilyen terveinek áldásaiban részesüljön.

Kezdem úgy érezni - s tán sokkal előbb kellett volna úgy éreznem -, hogy már eleget beszélünk a régi paplakról. Könnyen lehetséges, hogy tisztelt olvasóm önző alaknak fogja bélyegezni a szegény szerzőt, amiért oly sok oldalon át fecsegett egy mohlepte vidéki paplakról, életéről ebben az épületben, a folyón és az erdőben, s mindazokról a hatásokról, amelyek e forrásokból eredtek. Lelkiismeretem azonban nem veti szememre, hogy bármi olyan kényes magánügyet teregettem volna ki, amelyet az emberi lélek ne tárhatna fel a testvérlélek előtt. Mily keskeny - s mily sekély és hitvány - a gondolatoknak az a folyója, mely tollamból fakadt, ha összehasonlítom a nehezen meghatározható érzelmeknek, ötleteknek, gondolattársításoknak azzal az áramlásával, amely itt dagadt körülöttem, s amely életemnek ebből a részéből eredt! Mily keveset mondtam el belőle, s ebből a kevésből is szinte semminek sincs olyan egyéni zamatja, amely kizárólag az enyémmé tenné! Vajon kifürkészte-e velem együtt - kéz a kézben haladva - az olvasó lényem rejtett ösvényeit? S vajon átkutattuk-e együtt lelkem minden kamráját, megvizsgáltuk-e az ott lévő kincseket vagy - szemetet? Nem. Csak álltunk a pázsiton, a barlang szájánál, ahová még szabadon eljuthat a napsütés, és ahová ily módon még mindenki beléphet. Nem szólottam olyan érzésekről vagy érzékenységekről, amelyek ne volnának mindnyájunkban közősek. Mint sajátos egyedi vonásokkal bíró ember, én elrejttem arcomat; s nem tartozom és sose tartoztam azok közé a rendkívül vendégszerető személyek közé, akik szívüket, finoman kisütve és némi agyvelő-szósszal leöntve, nyalánkságként szolgálják fel a kedves közönségnek.

Visszatekintve arra, amit írtam, úgy látom, hogy egyetlen nyárra való emlékezések összevisszasága az egész. Tündérorságban nem méri az időt, s ezen az élet óceánjának viharaitól ennyire védett helyen három esztendő zajtalan rebbenéssel sietett tova, oly zajtalanul, mint ahogy a szellőjárta napfény kergeti a felhőárnyakat a csöndes völgy mélységeiben. Aztán szárnyra kelt és egyre határozottabb formát öltött a szóbeszéd, amely szerint a régi ház tulajdonosát gyötri a honvágy szülőhelye után. Csakhamar megjöttek hát az ácsok, óriási lármát csaptak a gazdasági épületek körül, fenyőfaforgáccsal és gesztenyefa-gerendák szilánkjeivel hintették tele a zöld gyepet, és visszataszító felújításaikkal megbontották az ősi összhangot. Sőt, nemsokára megszabadították házunkat attól a vadszőlő-fátyoltól is, amely betakarta déli homlokzatának nagy részét. Kíméletlenül eltakarították a vénséges vén mohát; és olyan rémhírek is szárnyra keltek, hogy kívülről festékréteggel fogják bemázolni a falakat - ez oly kevéssé felelt volna meg ízlésemnek, mint például hogy rúzs kenjek nagyanyám tiszteletre méltó arcára. De a felújító kéz mindig szentségtörőbb, kegyetlenebb a rombolónál. Végül is összeszedtük cókánkunkat, megittuk a búcsúteát kellemes kis reggelizőszobánkban - finom illatú tea volt, megfizethetetlen fényűzés, egyike azoknak az ajándékoknak, melyeket valami

angyal pottyanthatott le az égből, miként a reggeli harmatot -, azután pedig kiléptünk a hatalmas kapufélfák között a világba, s éppoly bizonytalanok voltunk afelől, hogy hol ütjük fel legközelebb a sátorfánkat, akár a vándorló beduinok. A Gondviselés kézen fogott, és - különös döntése a sorsnak, s remélem, nem tiszteletlenség mosolyogni rajta - a régi paplakból egy vámhivatalba vezetett, amiről az újságok is beszámoltak, míg én ezt írtam. Mint elbeszélések szerzője, gyakran gondoltam ki különös viszontagságokat képzeletbeli hőseim számára, de ilyen különöset még sohasem.

Az a szellemi kincs, amelyet világtól elzárt lakhelyünkön találni reméltem, sosem került napfényre. Egyetlenegy elmélyült etikai tanulmány, történetfilozófiai mű, még csak egy valamirevaló regény sem. Mint íróember, csupán ezt a néhány elbeszélést meg esszét tudom felmutatni, ezek virágoztak ki szívem és lelkem csöndes nyarából. Ezenkívül még kiadtam - nem volt nehéz - egyik régi barátom „Afrikai cirkáló” című naplóját, egyebet azonban nem csináltam. E renyhe dudvákhoz és hervadó virágokhoz hozzáadtam régen keletkezett dolgokat - ócska, kopott holmi, akár a könyv lapjai közé préselt levelek -, és most felajánlom a csokrot, úgy, ahogy van, mindazoknak, akiknek esetleg elnyerheti a tetszését. Ezek az odavetett vázlatok, amelyekben oly kevés a külterjes élet, de amelyekről nem állítható az sem, hogy valami mélyreható célt szolgálnának, s amelyek oly nagyon tartózkodók még akkor is, amikor néha igencsak nyílnak látszanak, amelyeket gyakran csak félig gondolt komolyan a szerzőjük, de még a legkomolyabbak sem fejezik ki kielégítő módon azokat a gondolatokat, amelyeket szemléltetni szeretnének - nos, az efféle semmiségek, úgy érzem, nem szolgálhatnak szilárd alapul az irodalmi hírnévhez. A közönség viszont - ha ugyan korlátozott számú olvasótáborom közönségnek nevezhető, jómagam inkább baráti körnek tekinteném - szívesen fogadja majd, mint az utolsó ilyen jellegű gyűjteményt, amelyet közrebocsátani szándékozom. Ha jobbat nem tudok produkálni, akkor épp eleget publikáltam ebből a fajtából. Számomra mindig lesz valami varázsa ennek a könyvnek: emlékeztetni fog a folyóra, meg arra az elbűvölő magányra, amelyet felkínált, emlékeztetni fog a fasorra, a kertre, a gyümölcsösre, és kivált a drága paplakra, a kicsiny dolgozószobámra a nyugati traktusban, meg a fűzfaágak között átcsillanó napsütésre, melyet írás közben oly igen élveztem.

Most pedig képzelje az olvasó - ha megtisztel ilyesmivel -, hogy a vendégem, és miután megnézte mindazt, amit a régi paplakban és körülötte megsejmlélésre érdemesnek tartott, végül dolgozószobámba kalauzolták. Leültetem egy régi karosszékbe - családi bútordarab -, egy kéziratköteget veszek elő, s az itt következő történetekkel igyekszem lekötöni figyelmét - ám- bár az ilyesmi olyannyira ellentétben áll a vendégszeretettel, hogy én sose vetemedtem és nem is vetemednék rá, még a legnagyobb ellenségem rovására sem.

Balabán Péter fordítása

A SZELÍD KISFIÚ

Az 1656-os esztendő folyamán tekintélyes számban jelentek meg Új-Angliában a kvékereknek nevezett emberek, mégpedig, mint vallották, belső sugallatra. Mivel hírnevük, amely szerint titokzatos és ártalmas elveket vallottak, jóval megelőzte őket, a puritánok kezdettől fogva arra törekedtek, hogy törvényen kívül helyezték ezt az egyre növekvő szektát, és megakadályozzák további terjeszkedését. Jóllehet az intézkedések igen-igen erélyesek voltak, mégis teljességgel sikertelenek maradtak. A kvékerek, akik szerint az üldöztetés nem egyéb, mint Isten hívó szava a veszélyes őrhelyek elfoglalására, olyan szent bátorságról tettek tanúbizonyságot, amely még a puritánok szemében is ismeretlen volt, hiszen ők nem szenvedtek vértanúságot, mivel messzi, vad vidékre távoztak, hogy ott gyakorolják vallásukat, békességben. Különös módon a világ valamennyi népe elutasította magától a kvékereket, ezeket a lelkes vándorokat, akik békével viseltettek mindenki iránt; de a legnagyobb feszültség és a legnagyobb veszedelem földje Massachusetts Bay tartomány volt a kvékerek számára - minek folytán ők éppen ezt a vidéket tartották a legkíváncsiabbnak.

A bírságok, börtönbüntetések, korbácsütések, amelyeket őseink oly bőkezűen osztogattak, a nép ellenszenve, amely oly erős volt, hogy majdnem száz évvel az üldöztetések megszűnése után is tartott még - mindez oly hatalmas vonzerőt jelentett a kvékerek számára, mint a világias gondolkodásuk számára a békesség, a kitüntetés és a jutalom. Minden egyes Európából érkező hajó a szekta újabb emberrakományát tette partra; ezek az emberek égtek a vágytól, hogy tanúskodjanak az ellen az elnyomás ellen, amelynek szenvedéseiben osztozni reméltek társaikkal; és amikor a hajóskapitányokat súlyos pénzbírságok riasztották el attól, hogy szabad partraszállást engedélyezzenek nekik, a kvékerek hosszú kerülő utakat tettek az indián lakta vidéken, és úgy jelentek meg a tartományban, mintha valami természetfölötti erő irányította volna oda őket. Lelkesedésük, melyet szinte az örülségig fokozott fel a bánásmód, amiben részük volt, a jó ízléssel meg az ésszerű vallásossággal ellentétes cselekedetekre ragadtatta el őket; éles ellentétben volt ez azzal a higgadt, nyugodt magatartással, amelyet utódaik tanúsítanak manapság. A szellem parancsa, amelyet csakis a lélek volt képes meghallani, s amely elől meghátrálni volt kénytelen az emberi bölcsesség, ildomtalan megnyilvánulásoknak szolgált indokál; és e megnyilvánulások - önmagukban - méltán megérdemelték a botütések mérsékeltnek mondható büntetését. Ezek a kilengések - meg az üldöztetés - egyre fokozódtak, amíg aztán az 1659-68 esztendőben Massachusetts Bay kormányzata mártírkoszorúval tisztelte meg a kvékerek szektájának két tagját.

Mindazoknak a kezéhez, akik ehhez beleegyezésüket adták, kitörölhetetlen vérfolt tapad; de a szörnyű felelősség jelentős részét annak a személynek kell viselnie, aki akkor a kormányzat élén állott. Szűk látókörű, hiányos műveltségű ember volt, hajthatatlan vakbuzgóságának hőfokát és rosszindulatát növelte a heves és át nem gondolt szenvedély; méltánytalan és megbocsáthatatlan módon vetette latba befolyását, hogy a lelkes kvékerek halállal lakoljanak, s brutális kegyetlenség jellemezte velük szemben tanúsított magatartását. A kvékerek, akiknek bosszúvágyát a tűrésre való hajlamuk egyáltalán nem csökkentette, még sokáig emlékeztek erre az emberre és társaira. E szekta történetének állítása szerint az Egek Urának haragja üszöggel sújtotta a „véres város”, vagyis Boston határában a földeket, úgyhogy a környéken nem termett gabona; és, szinte odaállva az egykori üldözők sírjai közé, diadalmasan sorolja el, hogy miféle nemezis érte utol őket öregkorukban vagy végórájukon. Elmondja, hogy hirtelen vagy erőszakos halállal, vagy éppen örülként haltak meg; és felülmúlhatatlanul keserű gúnnyal emlékszik meg arról az undorító betegségről, a „halált hozó rothadásról”, amely az ádáz, kegyetlen kormányzót sújtotta.

* * *

Annak az őszi napnak az estéjén, amely a két kvéker mártíromságának tanúja volt, egy puritán telepes igyekezett vissza a metropolisból abba a közeli városba, ahol lakott. Hűvös volt a levegő, derült az ég, s a hosszúra nyúló szürkületet a látóhatárra fölkapaszkodó újhold fénye világította be. Az utas - középkorú férfi - szürke gyapjuszövetből készült köpenyt viselt; amikor a város széléhez ért, meggyorsította lépteit, hiszen még majdnem négy mérföldet kellett megtennie házáig a félhomályban. Meglehetősen távol álltak egymástól az út mentén épült alacsony, szalmatetős házak, s mivel a telepesek csupán mintegy harminc évvel azelőtt költöztek a környékre, a megművelt földekhez képest sok volt még az erdős terület. A faágak között őszi szél fújdogált, magával sodorva a leveleket - kivéve persze a fenyőfák tűleveleit -, s úgy sóhajtozott, mintha éppen azt a vigasztalanságot panasznál, melynek eszközéül szolgált. Az út átszelte a városhoz legközelebb eső erdőséget, és már éppen kibukkanni készült egy tisztásfelére, amikor még a szél siránkozásánál is gyászosabb hang ütötte meg utasunk fülét. Mintha valaki zokogott volna kétségbeesésében, s mintha a bekerítetlen és megműveletlen tisztás közepén álló, magas, magányos fenyő mellől jött volna a hang. A puritán önkéntelenül is arra gondolt, hogy ez az a hely, amelyet néhány órája szentségtelenített meg a két kvéker kivégzése, akiknek holttestét egy nagy sietve megásott sírba dobták az alatt a fa alatt, melyen elszenvedték halálukat. Küzdött azonban a korszakra jellemző babonás rettegés ellen, s erőt is vett magán: megállt tehát és fűlelt.

„A hang minden valószínűség szerint halandó hangja - gondolta magában -, de ha nem, akkor sincs okom félelemre.” Erőltette a szemét a halvány holdfényben. „Mintha valami gyerek sírna - folytatta a gondolatsort -, valami apróság, aki elkóborolt az édesanyjától, és erre a baljós helyre tévedt. Lelkiismeretem megnyugtatóására végére kell jánom ennek a dolognak.”

Így tehát az utas odahagyta az ösvényt, s - némi félelemmel szívében - átvágott a mezőn. Most elhagyatott volt a mező, de talaját ledöngölte az ezernyi lábnyom, hiszen sokan, nagyon sokan voltak tanúi a nap nevezetes látványosságának, de most már otthonukban tartózkodtak mind, magukra hagyván a halottakat. Utasunk végre odaért a fenyőfához, melynek csak a közepétől felfelé voltak élő ágai, hiszen alsó részét a kivégzésre használták, a halált hozó munkához vették igénybe. Ez alatt az elátkozott fa alatt - későbbi időkben szentül hitték az emberek, hogy a reggeli harmattal együtt mérges nedvekkel permetezi be a földet -, e fa alatt tehát ott ült az ártatlanul meggyilkoltak egyetlen, magányos gyászolója. Könnyen öltözött, vékonydongájú fiúcska: a nemrég felásott és félig megfagyott földből emelt halomnak támasztotta az arcát, és sírt, sírt keservesen, de olyan fojtott hangon, mintha attól félne, hogy bánatát bűnösnek ítélik és megtorolják. A puritán, akinek közeledte észrevétlen maradt, kezét a gyermek vállára tette, és részvéttel szólította meg:

- Sivár egy helyet választottál magadnak, szegény kisfiam; nem csoda hát, hogy sírsz. De szárítsd fel könnyeidet, s mondd meg nekem, hol lakik édesanyád. Ha nem nagyon messze, akkor megígérem, hogy még ma este a karjaiban fogsz pihenni.

A kisfiú nyomban felhagyott a zokogással, s fölneézett az idegenre. Sápadt arc, fénylő szemek - a kisfiú nem lehetett idősebb hatévesnél, de a szomorúság, a félelem és az ínség nagy pusztítást végzett már a gyermeki tekinteten. A puritán látta a gyermek ijedt pillantását, és érezte, hogy a kisfiú válla remeg az érintésétől, igyekezett tehát megnyugtatóan őt:

- Ha ártani akarnék neked, te kislegény, hát bizony itt hagynálak, mi sem lenne könnyebb. Mondd: attól nem félsz, hogy akasztófa alatt ülsz, friss sírhalmon, de egy jóakaród érintésétől reszketsz, mint a nyárfalevél?! Szedd össze magad, gyermekem, mondd meg, mi a neved, és hol van otthonod.

- Jóbarát² - válaszolta a kisfiú szelíd, elcsukló hangon -, engem Ilbrahimnak hívnak, és itt van az otthonom.

A halovány, átszellemült arc s a szemek láttán, melyeknek fénye a holdéval látszott elvegyülni, a szelíd, halk hang meg az idegenszerű név hallatán a puritán szinte már azt hitte, hogy a kisfiú valami titokzatos lény, aki abból a sírból kelt ki, amelyen éppen ült. De aztán észbe kapott, hiszen a kisember megértette, amit kérdezett tőle, és a karja, amelyet megérintett, teljesen életszerű volt; úgyhogy ésszerűbb feltevésre váltott át. „A szegény kisfiú talán nem egészen épelméjű - gondolta magában -, de a szavai bizony félelmetesen hangzanak ebben a környezetben.”

Megnyugtatóan szólt hozzá, igyekezve a fiú képzeletvilágához idomulni.

- Nem valami kényelmes otthon ez a hideg őszi éjszakában - mondotta -, és attól tartok, nemigen vagy ellátva élelemmel. Engem odahaza meleg vacsora és kényelmes ágy vár, s ha velem tartasz, neked is részed lehet ilyesmiben.

- Köszönöm, jóbarát, de te nem fogsz nekem élelmet és menedéket adni, habár éhezem és fádom - felelte a kisfiú, olyan halk hangon, amilyenre csak a kétségbeesés taníthatta meg ilyen fiatalon. - Atyám azok közül való volt, akiket mindenki gyűlöl. Ez alá a földhalom alá fektették, úgyhogy az én otthonom itt van.

A puritán, aki eddig a kis Ilbrahim kezét a sajátjában tartotta, most úgy eresztette el, mintha valami utálatos csúszómászó lett volna. De azért jó szíve volt, s ezt a szívet még a vallási előítélet sem tudta megkeményíteni.

„Isten őrizz, hogy ezt a gyereket pusztulni hagyjam - gondolta. - Nem! Még akkor sem, ha abból az átkozott szektából való. Vajon nem sarjadtunk-e mindnyájan hitvány gyökerekből? S nem leledzünk-e sötétségben mindaddig, amíg ránk nem süt a világosság? Nem, nem fog elpusztulni ez a gyermek, sem testben, sem pedig - ha fog rajta imádság és nevelés - lélekben.” Aztán fennhangon és kedvesen szólt Ilbrahimhoz, aki időközben ismét a sírhalom hideg földjébe rejtette arcát:

- Hát minden ajtót becsaptak előtted, hogy kénytelen voltál erre a kietlen helyre jönni, gyermekem?

- Elkergettek a börtönből, amikor apámat kihurcolták onnét - válaszolt a kisfiú -, és én messziről néztem a tömeget. És amikor szétoszlott, idejöttem, és már csak apám sírját találtam itt. Tudtam, hogy apám itt alszik, odalent, és azt mondtam magamban, hogy ez lesz az én otthonom.

- Nem, gyermekem, ameddig tető van a fejem fölött, és meg tudom veled osztani a mégoly szerény étet, addig nem itt lesz a te otthonod! - kiáltott fel a puritán, akiben most már hevesen fellángolt a részvét. - Állj fel, kövess engem, és ne félj, nem lesz semmi bántódásod.

A kisfiú ismét sírni kezdett, és oly szorosan simult ahhoz a földhányáshoz, mintha az alatta nyugvó kihűlt szívet bármelyik élő testben dobogó szívnél melegebbnek érezné. Utasunk azonban továbbra is szelíden kérte őt, s a kisfiú, akinek szívében nyilván némi bizalom támadt iránta, végre feltápáskodott. Vékony lábai tántorogtak a gyöngeségtől, fejecskéje szédült, s a halál fájának támaszkodott, hogy el ne essék.

- Hát ilyen gyöngye vagy, szegény kisfiam? - kiáltott fel a puritán. - Mióta nem ettél, mondd?

² A kvékerek (eredeti nevükön: a Barátok Társasága) így szólították egymást.

- Apámmal kenyeret ettem és vizet ittam a börtönben - válaszolta Ilbrahim -, de sem tegnap, sem ma nem adtak már neki semmit, mondván, eleget evett ahhoz, hogy kibírja, ami még hátravan. Ne bántson téged, jóbarát, hogy éhes vagyok, hiszen életemben már sokszor voltam híjjával élelemnek.

Utasunk karjába vette a kisfiút, s köpenyébe bugyolálta. Szégyent és haragot érzett szívében, amikor az elnyomás gyakorlóinak önkényes kegyetlenkedésére gondolt. Érzései fellobbbanásában megfogadta, hogy bárminő legyen a kockázat, nem fogja cserbenhagyni ezt a szegény kis védtelen teremtenyt, akit, íme, az ő gondjaira bízott az Ég. Ezzel az elhatározással hagyta oda az elátkozott mezőt, s folytatta hazafelé vezető útját, amelyről a fiú sírása szólította volt el. A könnyű és mozdulatlan teher alig fékezte az előrehaladásban, és nemsokára megpillantotta a kunyhója ablakán átszűrődő tűzsugarakat. A kunyhót a távoli égtájak e szülöttje itt építette fel a nyugati vadonban. Jókora darab megművelt föld övezte, maga az épület pedig a fák bontotta domb egy kis beugrójában állott, mintha csak oltalmat keresve kúszott volna föl oda.

- Ébredj, kisfiam - szólt a puritán Ilbrahimhoz, akinek feje oltalmazója vállán nyugodott -, otthon vagunk.

Az „otthon” szóra a fiú megremegett, de nem szólt egy szót sem. Néhány pillanat múlva a kunyhó ajtajához értek, s a ház tulajdonosa kopogtatott. Az idő tájt ugyanis, amikor a telepések körül mindenütt nagy számban kószáltak a vadak, a lakhely biztonságához nélkülözhetetlen volt a retesz és a lakat. A kopogtatásra egy rongyokba öltözött, durva arcú emberféle, egy rabszolga válaszolt; megbizonyosodván, hogy gazdája a jövevény, kinyitotta az ajtót, és lángoló fáklyával világította meg a bejáratot. Hátrább, a folyosón, javakorabeli asszonyra esett a tűz pirosuló fénye, gyereksereg nem ugrált elő, hogy üdvözlje az apát visszaérkezése alkalmából. Amikor a puritán belépett a házba, félrehúzta a köpenyt, és megmutatta az asszonynak Ilbrahim arcát.

- Itt ez a kis számkivetett, akit a Gondviselés bízott ránk! - mondotta. - Légy oly jó hozzá, Dorothy, mintha egyike volna azoknak a kedves gyermekeknek, akik eltávoztak tőlünk.

- Ki ez a sápadt, csillogó szemű kisfiú, Tobias? - kérdezte az asszony. - Talán a vadon népe rabolta el őt keresztyén édesanyjától?

- Nem, Dorothy, ez a kisfiú nem volt vademberek foglya - hangzott a válasz. - A pogány vadember bizonyára megosztotta volna vele szűkös élelmét, adott volna innia fapoharából. De a keresztyén emberek, fájdalom, kivetették maguk közül, s a halálnak dobták martalékkul.

Ezután elmondta az asszonynak, hogyan talált rá a kisfiúra az akasztófa alatt, édesapja sírján; s hogyan ösztökölte a szíve, valami belső sugallatként, hogy hazahozza magával a kis számkivetettet, s legyen jó hozzá. Elmondta: elhatározta, hogy táplálékot ad a kisfiúnak, és felruhazza őt, akárha saját gyermeke volna, és hogy olyan nevelésben fogja részesíteni, amely ellensúlyozza majd azokat az ártalmas téveszméket, melyekkel gyermeki lelkét beoltották volt. Dorothy még a férjénél is több gyengédséggel volt megáldva, úgyhogy helyeselte Tobias cselekedetét és szándékát.

- Aztán anyád él-e, kedves gyermekem? - kérdezte.

A kisfiú zokogásban tört ki, amikor válaszolni próbált. Dorothy végül megtudta tőle, hogy édesanyja, akár a szekta többi tagja, üldözött vándor. Nemrégén hurcolták ki a börtönből a lakatlan vadonba, aztán otthagyták, az éhhalál vagy a vadállatok martalékaul. Nem volt ez szokatlan módszer arra, hogy elbánjanak a kvékerekkel; ők pedig gyakorta hangoztatták, hogy a vadon lakói vendégszeretőbb magatartást tanúsítanak irántuk, mint a civilizált emberiség.

- Sose félj, kisfiam - szólt Dorothy, amikor megtudta a valót. - Lesz néked anyád, s jó lesz hozzád. Töröld le a könnyeidet, gyermekem, mivel anyád én leszek.

A derék asszony megvetette azt a kis ágyat, amelyből saját gyermekeit egymás után vitték ki egy egészen más pihenőhelyre. Mielőtt Ilbrahim elfoglalta volna helyét az ágyban, térdre borult; s Dorothy, miközben hallgatta az egyszerű és megható imát, elcsodálkozott, hogy az olyan szülőket, akik ilyesmire tanították gyermeküket, ugyan miként ítélték halálra. Amikor aztán a fiú elaludt, Dorothy ráborult a halvány, átszellemült arcra, csókot nyomott a fehér homlokra, nyakig betakarta a gyereket, s aztán elmerengő elégedettséggel magára hagyta őt.

Tobias Pearson nem az első kivándorlókkal jött el az óhazából. Az ottani polgárháború első éveiben Angliában maradt: részt is vett a harcokban Cromwell dragonyosainak zászlósaként. Amikor azonban kibontakoztak e nagy férfiú becsvágyó tervei, Pearson odahagyta a Parlament hadseregét, és a szentnek már nem mondható háború elől Massachusetts kolóniában keresett menedéket, rokon gondolkodású emberek között. Meglehet, hogy világibb természetű megfontolások is vonzották: Új-Anglia nemcsak a vallási okok miatt elégedetlenkedőknek kínált lehetőségeket, hanem a földi javakban szűkölködő embereknek is, márpedig Pearson csak igen nehezen tudta eltartani feleségét és gyarapodó családját. Ennek az állítólag tisztátlan indítéknak tulajdonították később a vakbuzgóbb puritánok Pearson gyermekeinek elhalálozását, akiknek földi jólétét az apa - szerintük - túlságosan is szem előtt tartotta. Amikor a gyermekek elhagyták szülőházjukat, virultak, akár a rózsák, s aztán idegen földön úgy hervadtak és haltak el, akár a rózsák. Nos, a Gondviselés útjainak e magyarázóit, akik ekként ítélték testvérük felett, és családi szerencsétlenségét bűnei következményének tulajdonították, nem bizonyultak jóságosabbnak akkor sem, amikor látták, hogy Pearson és felesége az átkozott szektából származó kisfiú befogadásával iparkodnak kitölteni a szívükben támadt űrt. Nem is mulasztották el közölni helytelenítésüket Tobiasszal; válaszképpen ő csak odamutatott a csöndes, szép kis fiúra, akinek külleménél és viselkedésénél aligha találhatott volna meggyőzőbb érveket a maga javára. Előfordult azonban, hogy a fiú csinos külseje és megnyerő modorra végső fokon kedvezőtlen hatással járt: a vakbuzgók ugyanis, miután vasszívük előbb meglágyult, majd ismét megkeményedett, kijelentették, hogy ilyen hatást csakis természetfölötti erők gyakorolhattak rájuk.

A szerencsétlen gyermek iránti ellenszenvüket növelték azok az eredménytelennek bizonyult hitviták is, amelyek folyamán igyekeztek meggyőzni a fiút szektájának tévedéseiről. Ilbrahim, igaz, nem volt valami ügyes vitatkozó; a vallásos érzés azonban oly erős volt benne, akár az ösztön, és sem szép szó, sem fenyegetés nem tudta eltéríteni attól a hittől, amelyért apja meghalt. Makacsságának ódiumából nem kis mértékben kijutott oltalmazóinak is: Tobias és Dorothy az üldöztetésnek egy igen keserves fajtáját volt kénytelen elszenvedni - nem egy megbecsült barátjuk hűvös tekintettel méregette őket. Az egyszerű emberek nyíltabban fejezték ki véleményüket. Pearson meglehetősen tekintélynek örvendett, hiszen bírósági ülnök volt és a polgárőrség hadnagya, de egy héttel Ilbrahim befogadása után már lepisszegették és lehurrogták őt. Egy alkalommal pedig, amikor valami elhagyatott erdőn ment keresztül, mögötte hangosan megszólalt valaki, aki mindvégig láthatatlan maradt: - Mi történjék a tévelygő bűnösse! Készítik már számára a korbácsot meg a kilencágú ostort, minden ágán három csomóval! - Ezek a sértések nemcsak pillanatnyi bosszúságot okoztak Pearsonnak, hanem szívéig hatoltak, ahol észrevétlenül, de annál erőteljesebben munkálkodtak egy olyan vég eljövételén, amilyent még legtitkosabb gondolatai sem súgtak meg neki.

* * *

Két vasárnap telt el azóta, hogy Ilbrahim a Pearson család tagja lett, s a másodikon Tobias és felesége illendőnek találták, hogy a kisfiú megjelenjék velük a nyilvános istentiszteleten. Némi ellenkezést vártak a fiú részéről, de nem - a gyerek csöndben készülődött, s a megbeszélt időpontra felöltötte új gyászruháját, amelyet Dorothy varrt neki. Mivel az egyházközségnek akkor - és még jó néhány esztendőn át - nem volt harangja, az istentisztelet kezdetét dobszó adta hírül. A jámbor és csöndes elmélkedés helyszínére hívó harci zaj első hangjára Tobias és Dorothy elindultak; úgy fogták a kis Ilbrahim kezét, mint a szülők, akiket egymáshoz láncol a szerelmükből született gyermek. A már lombtalan erdön át vezető útjukon sok ismerősük haladt el mellettük, de mindannyian kikerülték őket, és átmentek az út másik oldalára; Pearsonék állhatatosságára azonban még ennél is súlyosabb megpróbáltatás várt, amikor a dombról leérván a fenyőfából épült, dísztelen imaház közelébe jutottak. A bejárat körül, ahonnan a dobos még mindig rendületlenül küldözte mennydörgő hívását, félelmetes sorfal állott: magába foglalta a gyülekezet jó néhány öregjét, sok középkorú tagját, a fiatal férfiakat pedig majdnem mindet. Pearson alig tudta állni egységesen rosszalló pillantásukat, a más lelkialkatú Dorothy azonban csak még közelebb húzta magához a kisfiút, és léptei mit sem vesztek határozottságukból. Amikor beléptek az ajtón, meghallották a gyülekezet eldűnnyögött megjegyzéseit, s amikor a kisgyermek a szítkai eljutottak Ilbrahim füléhez, ő bizony sírva fakadt.

Az imaház belseje kezdetlegesen volt megalkotva. Az alacsony mennyezet, a vakolatlan falak, a kidolgozatlan ácsmunka, a kárpit nélküli szószerk nem gerjesztett áhítatot, amely ilyenformán mindennemű külső segítség nélkül, gyakran csak lappangó állapotban lakozott a szívekben. A padlón hosszú, párnátlan padok sorakoztak a szokásos templomülések helyén, a padok közötti széles átjáró pedig nemek szerint osztotta meg a gyülekezetet, s e képletes korlátot csak a kisgyermekek léphették át.

Pearson és Dorothy tehát a bejáratnál elváltak, s Ilbrahim, mivel még nem érte el azt a bizonyos korhatárt, az utóbbival maradt. A ráncos képű banyák szorosabbra húzták színehagyott köpenyüket, amikor a kisfiú elhaladt mellettük, s még a szelíd arcú leányzók is mintha holmi fertőzéstől féltek volna; jó néhány komor vénember fölemelkedett ültéből, és visszataszító, pokoli tekintettel mérte végig a kisfiút, mintha annak jelenléte bemocskolta volna a szent helyet. Az Ég e kedves gyermeke otthonából a világba tévedt, s e nyomorúságos világ minden lakója bezárta előtte tisztátalan szívét, elvonta érintésétől föld mocskolta ruháját, és kijelentette: „Szentebbek vagyunk mi tenálad.”

Ilbrahim, aki újdonsült anyja mellett ült, s annak kezét szorongatta, komoly és ünnepélyes magatartást tanúsított, érett ízlésű, megértő személyhez méltó viselkedést, mint aki olyan templomban találja magát, amelynek rituáléját nem ismeri ugyan, de kötelességének tartja tisztelni. A szertartás még nem kezdődött el, amikor egy látszatra nem túlságosan érdekes esemény kötötte le a kisfiú figyelmét. Egy nő, aki arcát csuklyával fődte el, köpenyét pedig szorosan a teste köré csavarta, lassan előrement a padok közötti átjárón, és helyet foglalt a legelső padsorban. Ilbrahim sápadt arcszíne megváltozott, idegei vibráltak, s nem tudta levenni a szemét a bebugyolált nőalakról.

Az istentiszteletet bevezető ima és zsoltár végeztével szólásra emelkedett a lelkész. Megfordította a nagy Biblia mellett álló homokórát, és megkezdte prédikációját. Élemedett korú ember volt már, sápadt és sovány; ősz hajára szorosan simult a fekete bársonyból készült papi sapka. Fiatalabb éveiben Laud hercegérsektől kapott gyakorlati oktatást üldöztetésből, és bizony nem volt hajlandó elfelejteni a leckéket, amelyek ellen annyit háborgott annak idején. Szentbeszéde témájául a kvékereket választotta. A már gyakran tárgyalt téma bevezetése-
képpen ismertette a szekta történetét, vázolta tételeiket, melyek többsége tévedésen alapul, és

amelyekben az előítélet eltorzítja az igazságot. Utalt a környéken újabban hozott intézkedésekre, és nehezebb felfogású hallgatóit óva intette attól, hogy kétségbe vonják annak a szigorinak a jogosságát, amelyet az istenfélő főhatóságok végül is kénytelenek voltak alkalmazni. Beszért a száanalom veszélyéről. A száanalom, mondotta, némely esetben dicséretes és keresztényen erény, ez az ártalmas szekta azonban semmiképpen sem érdemli meg. Megjegyezte, hogy a kvékerek oly ördögi makacssággal ragaszkodnak tévedéseikhez, hogy még a kisgyerekeik, még a csecsszopók is edzett és elszánt eretnekeknek számítanak. Nyomatékosan felhívta a figyelmet, hogy különleges mennyei meghatalmazás nélkül senki emberfia ne próbálkozzék megtérítésükkel, mert bizony könnyen lehetséges, hogy az, aki kezét nyújtja, hogy kirántsa ezeket az embereket az ingoványból, maga zuhan bele a mocsár feneketlen mélységeibe.

Már a második óra homokja is jórészt az üvegedény alsó felében volt, amikor befejezte prédikációját. Helyeslő moraj hallatszott; a lelkész kijelölt az újabb - eléneklendő - zsoltárt, aztán igencsak önelégülten foglalt helyet, és megpróbálta leolvasni az arcokról ékesszólásának hatását. Miközben azonban az imaház minden részében éneklésre készültek a hívők, olyan jelenetnek lehettek tanúi, amilyen akkoriban nem volt ugyan túlságosan szokatlan a környéken, de ebben az egyházközségben még példa nélkül való volt.

A bebugyolált nő, aki addig mozdulatlanul ült az első padsorban, fölállt, majd lassú, méltóságos, határozott léptekkel megindult felfelé a szószék lépcsőin. Az ének első bizonytalan hangjai elnémultak, s a pap szótlán, szinte rémült döbbenettel nézte, amint a nő kinyitja a szószék ajtaját, s elfoglalja helyét azon a szent pulpituson, amelyről csak az imént mennydörögte alá Isten szolgája az átkait. A nő azután levetette a csuklyát meg a köpenyt, s igencsak különös öltözetet tett láthatóvá. Dereka körül formátlan zsákruha, megcsomózott kötélövvel. Hollófekete haja a vállára omlott; a hajkorona feketeségét a fejére szórt hamu szürke csíkjai csúfították el. A határozott vonalú fekete szemöldök kiemelte az arc halotti fehérségét; az arcon pedig, amelyet elsorvasztott a nyomor, a vadul lobogó lelkesedés és a sokféle különös bánat, nyoma sem maradt a hajdani szépségnek. A nő komoly tekintettel mérte végig a hallgatóságot; egyetlen hang sem hallatszott, egyetlen mozdulatot sem tett senki, csak valami alig észlelhető borzongás futott végig az embereken - a szomszédján mindenki észrevette, de önmagán senki. Végre, amikor az ihlet megragadta, a nő beszélni kezdett; eleinte igen halk hangon, s nem minden szava volt tisztán kivehető. Beszédében a képzelet játéka reménytelenül összegabalyodott az értelem szavával. Homályos, érthetetlen rapszódia volt, amit előadott; de a hangulata mintha rátelepedett volna a hallgatók lelkére, s valamilyen, a szavaktól teljesen független hatás révén mozgatta volna meg az érzelmeiket. Olykor szép, de homályos képek rémlettek fel a hallgatók szeme előtt - mintha valami derűs színű holmi csillanna meg egy zavaros folyam vizében. Olykor meg erőteljesen, egyéni módon megfogalmazott gondolatok röppentek föl, és egyforma erővel ragadták meg a szívet és az értelmet. E szinte túlvilági szónoklat során az asszony csakhamar rátért az üldöztetésekre, amelyeket szektája elszenvedett, innen pedig csak egy lépés, és máris a saját szenvedéseinek ecsetelésénél tartott. Természetesen rendkívüli szenvedéllyel beszélt; gyűlöletét és bosszúvágyát a jámborság köntösébe burkolta; egy idő múlva aztán megváltozott szónoklatának jellege: képei - minden vadságuk ellenére - világosabbak lettek, kirohanásaiból pedig szinte pokoli keserűség áradt.

- A kormányzó és nagy hatalmú emberei - mondotta - tanácskozássra ültek össze, és felvetették a kérdést: „Mitévők legyünk ezekkel az emberekkel, akik azért jöttek ebbe az országba, hogy szemünkre vessék romlottságunkat?” És akkor maga az ördög lépett a tanácssterembe, bicegve, alacsony termetű, ünnepélyes öltözetű ember alakjában; arca sötét volt és torz, csillogó szemét lesütötte. Ott állt a hatalmasok között, majd egyiktől a másikhoz ment, és mindegyiknek azt suttogta a fülébe: „Öljétek meg őket! Öljétek meg őket!” És mindegyik hallgatott rá! De én azt mondom tinéktek: Jaj azoknak, akik ölnek! Jaj azoknak, akik kiontják a szentek vérért! Jaj

azoknak, akik megölték a férjet, az apát, és elűzték a gyöngye gyermekeit, hogy otthontalanul, éhezve, fázva bolyongjon, amíg csak meg nem hal; és jaj azoknak, akik irgalomnak álcázott kegyetlenségükben életben tartották a feleséget, az anyát! Jaj nekik életükben! Átkozott legyen még a szívük öröme is! És jaj nekik az ő haláluk óráján, akár hirtelen és erőszakos lesz a haláluk, akár hosszan tartó fájdalmak után éri utol őket! Jaj nekik az örök sötétségben, a sírbéli rothadásban, amikor gyermekeik gyermekei fogják elátkozni az atyák hamvait! És jaj nekik, háromszor is jaj nekik az ítélet napján; e vérrel folyó ország valamennyi üldözöttje és legyilkoltja, az apa, az anya és a gyermek várja majd őket azon a napon, melyet elkerülni nem lesz módjukban! Ó, ti, vallásunk szülöttei, kiknek szívét oly hatalom irányítja, melyet nem ismertek, eszméljete fel, és tisztítsátok meg kezeteiket az ártatlanok véréből! Emeljétek fel szavakat, ó, kiválasztottak! Kiáltatok hangosan! Bélyegezzétek meg velem együtt a bűnt!

Miután a szónok ilyenképpen szabad folyást engedett indulatának, melyet - tévesen - ihletnek vélt, elhallgatott. Több asszony hisztérikus kiáltozásba kezdett, a hallgatóság érzelmeit azonban általánosságban nem tudta magával ragadni a szónok. Az emberek szóhoz sem jutottak megdöbbenésükben; mintha csak zátonyra futottak volna egy olyan áradat kellős közepén, amelynek zúgása megsüketítette ugyan őket, de sodrása képtelen volt bármelyiküket is megmozdítani. A lelkész, aki eddig is csak testi erőszakkal tudta volna eltávolítani a szószék bitorlóját, most a méltányos felháborodás és a jog szerinti hatalom hangján szólt hozzá:

- Hagyd el, asszony, azt a szent helyet, amelyet meggyalázol! - mondotta. - Hát idejössz, Isten házába, hogy itt ontsd ki lelked minden mocskát, és itt hirdesd az ördög igéjét? Eredj innét, és vésd eszedbe, hogy ott lebeg fölötted halálos ítéleted, és bizony végrehajtatik majd, mert már ennek az egyetlen napnak a tevékenységével is kiérdemelted!

- Megyek már, barátom, mert elmondtam, amit el kellett mondanom - felelte az asszony leverten, sőt megenyhült, szelíd hangon. - Eleget tettem küldetésemnek nálad és híveidnél. Jutalmaztatok ám korbácsbüntetéssel, börtönnel avagy halállal, ahogy óhajtjátok!

A kimerítő, szenvedélyes kitöréstől egészen legyöngülve tántorgott az asszony a szószék lépcsőjén. Közben az emberek izgatottan mozgolódtak az imaházban, összesúgtak, és sűrűn pillantgattak a betolakodóra. Sokan felismerték benne azt a nőt, aki félelmetes gorombaságokkal illette a kormányzót, midőn az elhaladt a börtöncella ablaka alatt. Azt is tudták, hogy az asszony halálra van ítéelve, és csak úgy menekült meg a legsúlyosabb büntetéstől, hogy - kényszerből - vállalta a vadonba való száműzetést. Úgy látszott, hogy ez az újabb botrány, amellyel kihívta maga ellen a sorsot, minden további irgalmat lehetetlenné tesz; és egy katonai egyenruhába öltözött férfi, továbbá egy alantasabb rangú testes ember már az imaház bejáratához vonult, s ott várták az asszonyt.

Alig ért le azonban a nő a szószékről, amikor váratlan dolog történt. A legveszélyesebb pillanatban, amikor minden tekintetből halálos fenyegetés tüzelt, egy szelíd kisfiú tört utat magának, és átölelte édesanyját.

- Itt vagyok, anyám! - kiáltott fel. - Én vagyok, a fiad. És veled együtt megyek a börtönbe.

Az asszony hitetlenkedő és szinte rémült tekintettel meredt a fiúra, hiszen tudta, hogy gyermekét, pusztulásra szánva, mindenünnen elkergették, s nem remélte, hogy valaha is viszontlátja. Talán attól félt, hogy ez is egyike azoknak a boldog látomásoknak, melyekkel felizgatott képzelete már gyakorta áltatta őt a pusztaság vagy a börtön magányában. De amikor a fiú forró kis kezét a magáéban érezte, és meghallotta a gyermeki szeretet ékesen szóló megnyilvánulását, kezdett ráeszmélni, hogy még mindig anya.

- Légy áldott, kisfiam - zokogta. - Már egészen kihunyt az én szívem, hiszen téged is holtnak hittelek, mint apádat. És íme, most éppen akkorát dobban örömeben ez a szív, mint amikor először szorítottalak a keblemre.

Térdre borult, és ölelte-csókolta a fiát, s az öröm, melyet képtelen volt szavakba önteni, úgy tört fel belőle, mint forrás mélyéről a buborékok, melyek aztán eltűntek a felszínen. Az elmúlt esztendő minden bánata és az oly közeli sötét veszedelem sem tudott árnyékot vetni ennek a néhány múltó pillanatnak a nagy-nagy örömére. A szemlélők azonban rövidesen észrevették, hogy az asszony arckifejezése megváltozik, hiszen újból tudatára ébredt szomorú helyzetének, úgyhogy az öröm fakasztotta könnyforrást most már a bánat nem hagyta elapadni. Az a néhány szó, amit mondott, arra engedett következtetni, hogy a természetes szeretet öröme egy pillanatra megvilágította előtte tévedéseit, s megértette vele, mennyire elhanyagolta kötelességeit, amikor az ádáz fanatizmus parancsának engedelmeskedett.

- Fájdalmas órán adattál vissza nékem, szegény fiam - mondotta az asszony -, hiszen anyád életútja egyre csak sötétült, s íme, a vég: a halál. Ó, fiam, kisfiam, roskadoztak az én tagjaim, amikor először vettelek karomba, s a számtól vontam meg a falatot, amellyel tápláltalak; rosszul láttam el anyai feladataimat, és nem hagyok rád örököül egyebet, mint bánatot és szégyent. Keresve-kutatva fogsz bolyongani a világban, bezárul előtted minden szív, és legéde-sebb érzelmeik is megkeserednek majd irántad, éniattam. Ó, gyermekem, mennyi fájdalom vár a te szelíd lelkedre, s mindnek én leszek az oka.

Arca Ilbrahiméra borult, s hosszú, hollófekete haja, amelyet elszíntelenített a gyász hamuja, fátyolként omlott a kisfiú köré. Halk, szagatott sóhajokban tört ki az asszonyból a szorongás, és bizony részvétet keltett még az olyanokban is, akik ezt az önkéntelen erény-megnyilvánulást bűnnek tekintették. Az imaháznak abból a részéből, ahol a nők ültek, zokogás hallatszott, s minden olyan férfi, aki apa volt, a szemét törölgette. Tobias Pearson feldúlt volt és nyugtalan, de valami büntudatféle nyomta a lelkét, úgyhogy nem mert odamenni az asszonyhoz, és felajánlkozni a gyermek oltalmazójaként. Dorothy jól látta férje arcát. Az ő lelkében nem munkált az a hatás, amely kezdett úrrá lenni élete párján, így hát a kvéker asszonyhoz lépett, s így szólt hozzá az egész gyülekezet füle hallatára:

- Bízd rám ezt a fiút, ó, idegen, s én anyja leszek. - Kézen fogta Ilbrahimot. - A Gondviselés az én férjemet szemelte ki a gyermek oltalmazójának, és a kisfiú már jó ideje a mi asztalunknál étkezik, a mi házunkban lakik, s igen nagyon a szívünkbe zártuk őt. Hagyd velünk ezt a szelíd gyermeket, s légy egészen nyugodt, jó sora lesz minálunk.

A kvéker asszony felállt térdeplő helyzetéből. Még szorosabban ölelte magához a kisfiút; közben pedig komoly tekintettel fürkészte Dorothy arcát. A szelíd, bár szomorú arc tökéletes összhangban volt a csinos női öltözékkel - az embernek mindjárt az otthonról szóló megannyi meghitt költemény jutott az eszébe róla. Dorothy megjelenéséből feddhetetlenség áradt, már amennyire halandó feddhetetlen Isten és ember előtt; a zsákruhás, kötélöves kvéker asszony viszont egészen nyilvánvalóan elhanyagolta kötelességeit mind erre az életre, mind az eljövendőre nézve, mégpedig azért, mert teljességgel az utóbbinak szentelte a figyelmét. Az egyik asszony Ilbrahim egyik kezét fogta, a másik a másikat, és valamiféle allegóriának is tekinthették őket; az ésszerű jámborság versengett itt a féktelen fanatizmussal egy ifjú szív birtoklásáért.

- Ti nem vagytok miközülünk valók - jegyezte meg gyászos hangon a kvéker asszony.

- Nem, nem vagyunk tiközületek valók - válaszolt halkan Dorothy -, de keresztyének vagyunk, s ugyanarra a mennyországra tekintünk föl, mint ti. Ne kételkedjél: fiad egyszer majd találkozik veled odafönt, ha áldás kíséri a mi jámbor és imádságos nevelésünket. Bízom

benne, hogy az én gyermekeim is oda jutottak, mert valaha én is anya voltam. Most nem vagyok az - tette hozzá elcsukló hangon -, s nagyon fogom szeretni a fiadat.

- De vajon azon az úton fogod-e vezetni őt, amelyen a szülei jártak? - kérdezte a kvéker asszony. - Be tudod-e oltani azzal a tiszta hittel, amelyért apja meghalt, s amelynek én, még én is, nemsokára méltatlan mártírja leszek? A fiút vérben keresztelték meg. Nem hagyod-e majd, hogy eltűnjék homlokáról a lángoló bélyeg?

- Nem akarlak becsapni téged - felelte Dorothy. - Ha gyermeked a mi gyermekünk lesz, olyan tanításban kell részesítenünk őt, amilyent mi kaptunk a mennyek országától; a mi hitünk imádságait kell elimádkoznunk előtte; a mi lelkiismeretünk parancsa szerint kell cselekednünk véle, s nem a tiédé szerint. Ha másképpen tennénk, visszaélnénk a bizalmaddal, még akkor is, ha teljesítenők a kívánságaidat.

Az anya gondterhelten nézett le fiára, majd az ég felé fordította arcát. Mintha magában imádkozott volna. Nyilvánvaló volt, hogy lelkében küzdelem dúl.

- Jóbarát - fordult nagy sokára Dorothyhoz -, nem kétlem, hogy fiam minden világi szeretetet meg fog kapni tőled. Sőt: azt is elhiszem, hogy még a te tökéletlen fényed is elirányítja őt egy jobb világba, amely felé magad is bizton tartasz. De említetted a férjedet. Itt van ő is ebben a sokaságban? Lépjen elő, mert tudnom kell, kire bízom az én legdrágább kincsemet.

Azzal a férfiak felé fordította a tekintetét, s pillanatnyi habozás után Tobias Pearson előlépett. Amint a kvéker asszony meglátta a katonai rangjelzést a ruháján, megrázta a fejét; de aztán észrevette a férfi tétova tekintetét, látta a szemét, mely az ő szemével bocsátkozott harcba, és vereséget szenvedett; látta az arcot, melynek színe szinte pillanatonként változott, s megnyugodni sehogyan sem tudott. Nézte az asszony Pearson, s valami derű nélküli mosoly ömlött el az arcán, olyan volt, mint a napfény, amely szomorúvá lesz ott, ahol felhő éri. Az asszony ajka hangtalanul mozgott, de végül beszédre nyílt:

- Hallom a hangot, hallom - mondta. - Azt súgja nékem itt belül: „Hagyd itt gyermekedet, Catharine, mert itt az ő helye, te pedig menj, mert más feladatot tűztem ki néked. Tépd el a természetes szeretet kötelékeit, áldozd fel az érzéseidet, s védj eszedbe, hogy az örökkévalóság dolgaiban véges a bölcsesség.” Megyek, barátaim, távozom. Legyen tiétek ez a fiú, az én drága kincsem. Én pedig elmegyek, és remélem, hogy minden jóra fordul, és hogy még e gyermeki kezek számára is akad munka az Úr szőlejében.

Az asszony térdre borult, és súgott valamit Ilbrahimnak. A fiú eleinte ellenkezett: szorosan az anyjához simult, sirt, zokogott, de amikor az asszony feltápászkodott és arcon csókolta gyermekét, a fiú már nyugodtan viselkedett. Az asszony Ilbrahim feje fölé tartotta a kezét, mintegy megáldva őt, és készen állt a távozásra.

- Isten veletek, kik jóbarátként viselkedtetek az én nehéz helyzetemben - szólt Pearsonhoz és feleségéhez -, a jó, amit tettetek velem, kincsként halmozódik a mennyben, és ezerszeresen visszafizettetik nektek. És Isten veletek, ó, ellenségeim, akiknek most nem engedtetik meg, hogy akár a hajam szála is meggörbüljön a kezetek által, vagy hogy akár egy pillanatig is a nyomomban maradjatok. Eljön a nap, amikor a mai, el nem követett bűnötök tanújaként idéznek meg, és én feltámadok, és szót emelek értetek.

Az ajtó felé irányította lépteit, és a férfiak, akik ott álltak őrt, utat engedtek neki. A szájalom hulláma most elsodorta a vallási gyűlölködést. Szenvedése és anyai szeretete dicsfénytől övezve távozott az asszony, és az emberek nézték, mint lépdél fölfelé a dombon, s mint tűnik el a dombtető mögött. Elment hát, önnön nyughatatlan lelkének apostolaként, hogy folytassa esztendőök óta tartó vándorlását. Mert már több keresztény országban is hallatta hangját. Már a

katolikus inkvizíció börtöneit is megjárta, mielőtt a puritánok korbácsait és zárkáit kitalasztalta. Küldetését a Próféta követőire is kiterjesztette volt, akik részeltették mindabban az előzékenységben és kedvességben, amit a mi magasztosabb vallásunk egymással vetélkedő szektái egyesült erővel megtagadtak tőle. Férjével együtt hónapokig élt Törökországban, és még a fényes tekintetű szultán is kegyes volt hozzájuk; Ilbrahim is abban a pogány országban született - keleti hangzású nevét szülei azért választották, hogy tanúsítsák: mily hálásak egy hitetlennek a jótetteiért.

* * *

Pearson és felesége tehát minden olyan jogot megkapott, ami Ilbrahimmal kapcsolatban átruházható volt; iránta érzett szeretetük olyan lett, akár szülőföldjük emléke vagy a halottaikért érzett csendes gyász; azaz szívük-lelkük szerves részévé vált. A kisfiú pedig, egy-két hétig tartó lelki tusa után sok önkéntelen bizonyítékkal adta tanújelét - s ez igencsak megörvendeztette oltalmazóit -, hogy őket szüleinek, házukat pedig otthonának tekinti. Mielőtt még elolvadt a tél hava, az üldözött gyermek, a távoli pogány országból érkezett kis vándor, már az új-angliai kunyhó szülöttjének látszott, akit sehogy sem lehet elszakítani a házi tűzhely melegétől és biztonságától. A gyengéd bánásmód eredményeképpen, meg annak hatására, hogy tudta: szeretik, Ilbrahim magatartásából eltűnt az a koraérett, felnőtt jelleg, amely korábbi helyzetének következménye volt: gyerek lett újra, és szabadon bontakozhatott ki valódi karaktere. Sok tekintetben szép jellem volt az Ilbrahimé, bár meglehet, hogy apja-anyja zűrzavaros fantáziája némileg egészségtelen módon befolyásolta lelkivilágát. Általánosságban szólva, Ilbrahim még a legcsekélyebb jelentőségű eseményből, a környező tárgyakból is örömet merített; gazdag kincseit fedezte fel bennük a boldogságnak, hasonlatos lévén e képessége a varázsvesszőéhez, amely megmutatja a szemmel nem látható, rejtett aranykincs helyét. Ezernyi forrásból fakadó könnyed jókedve átragadt a családra, s Ilbrahim olyan volt, akár valami házi napsugár: derűt varázsolt a mogorva arcokra, s elűzte a szomorúságot a kunyhó legsötétebb zugából is.

Persze ha valaki nagyon fogékony az öröme, bizony a fájdalomra is az. A fiú túlárado kedvét olykor a mélységes levertség pillanatai váltották fel. Hogy miből fakadt a szomorúsága, azt nem mindig lehetett megállapítani, de a legtöbb esetben a jelek szerint az volt az ok, hogy Ilbrahim úgy érezte - jóllehet még túlságosan fiatal volt ahhoz, hogy bánkódjék emiatt -, szeretetét olykor nem viszonozzák. Vidámsága gyakran sértette a puritán környezet komor méltóságát, s nevelőszülei ilyenkor nem mindig fukarkodtak a szemrehányással. A kisfiú a valódi keserűség szavait tévedhetetlenül meg tudta különböztetni a színlelt harag szavaitól: az előbbiek a szíve mélyéig hatoltak, s megmérgezték minden örömét, egészen addig, amíg rá nem eszmélt, hogy megbocsátottak neki. Teljességgel hiányzott belőle az a rosszindulat, amely rendszerint velejárója a túlzott érzékenységnek; ha tapostak rajta, arcizma se rándult; de ha megsebeztek, közel járt a halálhoz. Lelkéből hiányzott az önfenntartáshoz szükséges ellenállóerő; olyan növény volt ez a lélek, amely szépen valami nálánál erősebb köré fonódik, de ha visszaszorítják vagy elszakítják, akkor bizony elhervad. Dorothy a maga éles eszével hamar rájött, hogy a szigor összetörné a fiú lelkét, s olyan csínján bánt vele, akár valami ritka pillangóval. Férje is hasonló szeretetről tett tanúságot, jóllehet napról napra kevésbé volt nyájás a gyerekekhez.

Hiába aratott pillanatnyi győzelmet a fiú vigasztalan édesanyja, hiába tett szert pillanatnyi rokonszenvre, a szomszédoknak a kvéker gyermek iránti érzelmei nem változtak kedvező módon. Ilbrahimot igencsak bántotta az a megvetés és zordság, amelynek kisugárzását érezte, különösen amikor azt látta, hogy a gyerekek is osztják szülei ellenséges érzületét. Jóságra hajlamos, barátkozó természete arra indította, hogy túlárado szeretetet érezzen környezete

íránt, de maradt még benne valami szeretet-többlet is, amelyből mindenképpen azokat az emberkéket akarta részesíteni, akiket arra tanítottak, hogy gyűlöljék őt. Amikor elérkeztek az enyhe tavaszi napok, Ilbrahim órákon át csendesen és tétlenül hallgatta a közelben játszadozó gyerekek zsi bongását; de szokásos tapintatával észrevétlenül maradt, és adott esetben még a legkisebb poronty elől is elmenekült és elrejtőzött. Végre aztán a véletlen, úgy látszik, mégiscsak lehetőséget adott a közeledésre: egy Ilbrahimmál körülbelül két évvel idősebb fiú leesett a Pearsonék háza közelében lévő fák egyikéről, és megsérült. Mivel meglehetősen messze lakott, Dorothy szívesen befogadta őt, és gondos, odaadó ápolásban részesítette.

Ilbrahim kitűnően tudott következtetni az arcokból a jellemekre, úgyhogy más körülmények között semmiképpen sem próbált volna összebarátkozni a szerencsétlenül járt gyerekekkel. A fiú arca tüstént rossz benyomást keltett csaknem minden szemlélőben; és némi vizsgálódás után rájött az ember: a száj vonalának egészen apró torzulása az ok, meg az egymáshoz túlságosan közel álló szemöldök szabálytalan, megtört vonala. E jelentéktelen rútságot tetézte izületeinek alig észrevehető megvastagodása és a mellkas egyenetlen domborodása. A test vonala, felületesen nézve, szabályos volt, de szinte minden részletében hibás. Morcos, zárkózott fiú volt, s a falusi tanító tompaagyúnak minősítette; élete során később aztán nagy becsvágynak és sok különleges képességnek adta tanújelét. Nos, akármilyen külső vagy belső tulajdonságai voltak is ennek a gyereknek, Ilbrahim attól a pillanattól kezdve, hogy sérülten a kunyhóba hozták, a szívébe zárta, és ragaszkodott hozzá; úgy látszik, az üldözött kisfiú összevetette a maga sorsát a szenvedő gyerekével, és úgy érezte, bármennyire különbözik is a balsorsuk, a balszerencse valamiféle kapcsolatot hoz létre közöttük. Ilbrahim elhanyagolta az étkezést, a pihenést, sőt még a szabadban csatangolást is, amelyet pedig annyira kedvelt; állandóan ott ült az idegen fiú ágyánál, s valami szerető féltékenységgel akart főszerepet játszani a sokfajta gondoskodásban, melyben a fiúnak része volt. Amikor a sebesült gyógyulni kezdett, Ilbrahim a helyzetnek megfelelő játékokat talált ki, vagy azzal a képességével szórakoztatta a jövevényt, amelyet talán barbár szülőhelyének, a Keletnek levegőjével szívott magába: képzelt kalandokról mesélt, mégpedig rögtönözve és a jelek szerint végeérhetetlenül. A történetei képtelenek voltak, összefüggéstelenek, no meg befejezetlenek is; különös módon azonban mindegyikből valami emberi gyengédség sugárzott - mintha az ember hirtelen valami kedves és ismerős arcot pillantana meg vad és kietlen tájon. Hallgatója nagy figyelemmel kísérte a regényes elbeszéléseket, és néha egy-egy rövid megjegyzéssel szakította félbe a beszélőt; a megjegyzések korát meghazudtoló eszességről, de ugyanakkor meglehetősen alattomoságról tanúskodtak, mely utóbbi jellemvonás bántó ellentétben volt Ilbrahim ösztönös egyéniségével. Ilbrahim szeretete azonban ellenállhatatlanul fokozódott, és arra is nagyszámú bizonyítékot vélt találni, hogy e szeretet némi viszonzásra lel annak a mogorva és makacs lénynek a részéről, akire pazarolta. Végül aztán a vendéget hazavitték a szülei, hogy saját otthonukban gyógyuljon tovább.

Ezután Ilbrahim nem látogatta meg újdonsült barátját, de állandóan aggódva érdeklődött hogyléte iránt, és arról is tájékozódott, hogy mikor fog újra megjelenni játszótársai között. Egy kellemes nyári délután a környékbeli gyerekek az erdő övezte kis tisztáson gyűltek össze az imaház mögött, és ott volt a gyógyulófélben lévő kis invalidus is, botra támaszkodva. A jókedv csengő hangjai törtek elő a gyerekek romlatlan szívéből - talán húszan lehetnek -, s e hangok úgy táncoltak a fák között, akár valami hallhatóvá lett napsugár. A felnőttek, akiket gondterhelt világuk teendői véletlenül arra vezéreltek, elcsodálkoztak magukban: hogyan lehetséges, hogy az élet, mely ekkora nagy vidámsággal kezdődik, annyi szomorúsággal folytatódjék? És a szívüktől vagy a képzeletüktől azt a választ kapták, hogy a gyermekkor derűje a gyermekkor ártatlanságából fakad. Nos, úgy esett, hogy váratlanul újabb taggal bővült a gyerekcsapat: Ilbrahim közeledett; szép, átszellemült arcán jósa gos bizalom - hiszen úgy szereti az egyik gyereket ezek közül itt, hogy bizonyára nem kell tartania a társak elutasítá-

sától. Mihelyt azonban a fiúk megpillantották őt, elhalkult a vidám zsibongás, és Ilbrahim közeledésére nagy sugdolózás kezdődött; és a hátulgombolós fanatikusokat egyszerre csak megszállta apáik ördöge: vad rikoltozással vetették magukat a szerencsétlen kvéker gyerekre. Ilbrahim egy pillanat alatt gonosz kis démonok bandájának a keresztüzébe került; botokkal támadtak rá, kövekkel dobálták meg; a gyerekek romboló ösztöne még a felnőttek vérszomjánál is utálatosabb.

Az invalidus, aki egy kicsit távol állt a kavarodástól, elkiáltotta magát: - Ne félj, Ilbrahim! Gyere ide, és add a kezed! - Szegény kis barátja megpróbálta követni a tanácsot. S amikor az áldozat nyugodt mosollyal és emelt fővel közeledett hozzá, az aljas kis gonosztevő megrendítette a botját, és szájon vágta vele jóakaróját, mégpedig olyan erővel, hogy csak úgy ömlött a kisfiú vére. A szerencsétlen gyerek az imént még a kezével próbálta védeni a fejét a többiek ütlegeitől; most azonban lehanyatlott a karja. Üldözői ledöntötték, megtaposták, hosszú, szőke hajánál fogva a földön vonszolták, és Ilbrahim már-már olyan mártír lett, mint azok, akik több sebből vérezve kerültek a mennyországba. A nagy kiabálásra azonban felfigyelt a környék néhány lakója, és végül is rászántak valamelyes fáradozást, hogy megmentsek a kis eretnek-ivadékot, és Pearsonék házába vigyék.

Ilbrahim súlyos testi sérüléseket szenvedett, de hosszan tartó, gondos ápolás nyomán felgyógyult; az a sérülés viszont, mely érzékeny lelkét érte, sokkal komolyabb volt, bár korántsem annyira észrevehető. Jelei főként negatív természetűek voltak, és csak azok fedezték fel őket, akik már jól ismerték a kisfiút. Járása meglassult, egyenletesebbé vált, nem élénkítették immár a fűrge mozdulatok, amelyek a fiú túlradó örömet fejezték ki valamikor; arca komolyabb lett, s arcvonásainak egykori mozgékonyaságát - ezt a mozgó víztükörről visszaverődő, táncoló napsugarat - eltüntette az életét beárnyékoló felhő. A nap eseményei sokkal kevésbé kötötték le a figyelmét, s a jelek szerint nehezebben fogott fel mindent, ami új volt a számára, mint életének régebbi, boldogabb időszakában. Az idegen, aki ezekre a körülményekre alapozza véleményét, valószínűleg azt mondja, hogy a kisfiú lassú észjárása szöges ellentétben áll mindazzal, amit arcvonásai ígérnek; a dolog nyitja azonban Ilbrahim gondolatainak az irányában rejlett; a gondolatok töprenkedő lelkében gomolyogtak, pedig hát szabadon kellett volna szárnyalniuk. Dorothy egyszer megkísérelte újjáéleszteni a gyermek egykori játékosságát, s ez volt az egyetlen alkalom, amikor Ilbrahim addigi csendes magatartása hirtelen a szomorúság heves megnyilvánulásába csapott át: szívet tépő zokogásban tört ki, elrohant és elrejtőzött, mert úgy, de úgy fájt a szíve, hogy még a jóindulatú kéz simogatását is gyötrelmesen égető tűznek érezte. Éjnek idején - bizonyára álmában - olykor felkiáltott: „Anyá, anyám!” mintha az édesanyja helyét, amelyet Ilbrahim boldog korszakában üdvös eredménnyel foglalt el egy idegen asszony, most, a fiú feneketlen bánatának napjaiban senki, de senki sem tudná betölteni. Az akkori idők sok nyomorult életuntja között talán egy sem volt, aki ily nagy mértékben egyesítette volna magában az ártatlanságot és a boldogtalanságot, mint ez a szegény, megtört szívű gyermek, aki oly korán lett áldozatává önnön angyal jóságának.

Miközben Ilbrahim lelkében ez a szomorú változás ment végbe, sokkal régebbi eredetű és egészen más természetű folyamat teljesedett ki újdonsült apjában. Az esemény, amellyel elbeszélésünk kezdődött, Pearsont a vallási közömbösség állapotában találta; szelleme azonban nyughatatlan volt, és valami buzgóbb hitre vágyott, mint amilyent magáénak mondhatott. Ilbrahim iránt tanúsított kedvességének első hatásaként meglágyult a szíve az iránt a szekta iránt, amelynek a gyermek is tagja volt, sőt felbukkantak benne a szeretet első jelei is; egyidejűleg azonban, talán az önmaga iránti gyanakvás hatására, gögösen és tüntetőleg fejezte ki megvetését a kvéker hittételei és a gyakorlatban megnyilvánuló túlzásaik iránt. Sokat gondolkozván azonban a dolgon - mert minduntalan és ellenállhatatlanul agyába tolult -, egyre kevésbé érezte nyilvánvalónak a kvéker tanítások esztelenségét, s a doktrínának azok a

vonásai, amelyek azelőtt különösen sértették az ítélőképességét, most már más színben tűntek fel, vagy pedig jelentéktelenné enyésztek. Úgy látszik, még álmaiban is foglalkoztatta a téma, mert azt, amit kétségesnek vélt, amikor nyugovóra tért, igazságnak látta, amikor ébredéskor visszaemlékezett a gondolataira, igazságnak, amelyet valami időközben elfelejtett, de most ismét felöltő logikai levezetés is megerősíteni látszott. Miközben ekként hasonult a szekta lelkes híveihez, megvetése, amely csöppet sem csökkent irántuk, egyre ádázabbá vált önmaga iránt; azt képzelte, hogy minden egyes ismerőse gúnyos arcot vág, amikor vele beszél, s minden egyes hozzá intézett szavuk csúfolódás csupán. Ilyen lelkiállapotban volt, amikor Ilbrahimmal oly csúnyán elbántak a gyerekek; és Pearsonnak az esemény nyomán támadt indulatai teljessé tették azt a változást, amelynek folyamata a kisfiú megtalálásával kezdődött.

Időközben nem csökkent sem az üldözők kérlelhetetlensége, sem pedig áldozataik megszállottsága. A tömlöcök egy percre sem ürültek ki; majdnem minden falu utcáján naponta visszhangzottak a korbácsütések; egy asszonyt, akinek szelíd keresztény lelkét semmiféle kegyetlenség sem tudta megkeseríteni, kivégeztek; és még több ártatlan vér is tapadt azokhoz a kezekhez, amelyeket pedig oly gyakran kulcsoltak össze imádsághoz. Röviddel a restauráció után Anglia kvékerei folyamodványban tudatták II. Károlyral, hogy „birodalmában patakokban ömlik a vér”; de jóllehet sikerült igazságos haragra gerjeszteniük az - egyébként kicsapongásairól hírhedt - uralkodót, ő nem sietett a beavatkozással. Most pedig hosszú hónapokkal előre kell szaladnunk a történetben, otthagya Pearson, kire sok baj és gyalázat vár; feleségét, aki megingathatatlan kitartással viseli el ezernyi bánatát; szegény Ilbrahimot, aki senyved és hervadozik, mint féregrágt a rózsabimbó; és édesanyját, aki tévutakon bolyongva elhanyagolja a legszentebb kötelességét, mely nőnek osztályrészül juthat.

* * *

Viharos téli este borította sötétbe a Pearson házat, s nem volt egyetlen vidám arc sem, amely elűzte volna a széles tűzhely mellől a szomorúságot. Igaz, a tűz izzó meleget és pirosló lángot sugárzott szerteszét, s nem hiányoztak a megolvadt hótól csöpögő, hatalmas fáhasábok sem, ott sorakoztak készenlétben, hogy a tűzbe vessék őket. A lakást azonban kietlenné tette, hogy hiányzott belőle az otthonos jómódnak sok-sok olyan jele, amely régebben ékesítette volt; a lakás tulajdonosa ugyanis igencsak elszegényedett, mert gyakran kellett bírságot fizetnie, és világi dolgait bizony elhanyagolta. S a békés bútorokkal együtt eltűntek a lakásból a háborús szerszámok is; a kard már régen eltört, a sisaknak és a mellvértnek nyoma veszett; a katona letette a fegyvert, s még a puszta kezét sem emelte fel, hogy megvédje fejét az ütlegektől. De a Szent Biblia megvolt - az asztalt, amelyen tartották, a tűz elé húzták, s most éppen az üldözött szekta két tagja igyekezett vigaszt meríteni lapjaiból.

Az, aki hallgatta a másik felolvasását, a ház ura volt; csupa csont és bőr, arckifejezése teljességgel megváltozott; semmi nyoma rajta a hajdani egészségnek, mert a lélek túlságosan sokáig csatangolt látomások között, a testet pedig megviselte a sok börtönbüntetés és korbácsütés. A jó erőben lévő, viharvert öregember, aki mellette ült, kevesebb sérülés árán tette meg egy hasonló sorsú élet jóval hosszabb útját. Magas termetű férfi volt, alakjából méltóság áradt; ősz fűrtjei széles karimájú kalapja alól a vállára omlottak, s ez már önmagában is elegendő volt a puritánok gyűlöletének kivívásához. Miközben felolvasott a szent könyvből, a hóvihar az ablakot csapkodta, a hópelyhek bezúdultak az ajtó hasadékain, a szél kacagott a kéményben, a tűz lángja pedig vadul szökellt felfelé, hogy találkozzék vele. Néha, amikor a szél egy bizonyos szögben rontott neki a dombnak, és aztán a téli síkságot keresztülszelve lezúdult a házra, szinte elképzelhetetlenül gyászos hangot hallatott; mintha a Múlt szólt volna belőle, mintha a Holtak súgták volna minden egyes süvöltését, mintha Minden Korok Sívárságának lélegzete áradt volna abból a panaszos hangból.

Az idős kvéker behajtotta a könyvet, de kezét az imént olvasott oldalnál, tartotta, könyvjelzőként. Állhatatosan nézte Pearson. A házigazda tartása és vonásai mintha súlyos testi fájdalmat tükröztek volna. Fejét a kezére hajtotta, fogait összeszorította, testén időnként ideges rángás futott végig.

- Tobias barátom - érdeklődött részvétellel az öregember -, hát nem találsz vigaszt az írás e sok gyönyörű passzusában?

- Csak távoli és alig kivehető zörejként hallottam hangodat - válaszolta fel sem tekintve Pearson. - Amikor pedig nagyon figyeltem, ridegnek, élettelennek éreztem a szavakat, s mintha más és kisebb bánattal sújtott személyhez szóltak volna, mint jómagam. Tedd el a könyvet - fűzte hozzá nagy keserőséggel -, vigaszában én nem részesülök, és szavai csak fokozzák bánatomat.

- Nem, nem, gyarló testvérem, ne viselkedjél úgy, mint az olyan ember, aki sose látta még a fényt - mondta komoran -, nem viselnél-e el örömmel mindent a lelkiismereted tisztaságáért? Nem állnád-e ki örömet a legkeményebb próbákat is, hogy megtisztuljon hited, és kipusztuljanak szívedből a földi vágyak? Hát hagyod, hogy összetörjön a szenvedés, amely egyaránt kijut azoknak, akik itt, a földön kapják meg részüket, és azoknak, akik a mennyekben halmozzák a kincset? Tarts ki, barátom, hiszen nagyon könnyű még a te terhed!

- Nagyon is nehéz! - kiáltott fel Pearson az ingatag lelkületű emberek türelmetlenségével. - Nehezebb az én terhem, mint amit elbírok! Kora ifjúságomtól kezdve balsorsra ítélttem; évről évre, sőt nap nap után több szenvedést kellett elviselnem, mint amennyi más embert egy egész életen át sújt. Nem is arról a szeretetről beszélek, amely gyűlöletté változott, nem is arról a becsületről, amely gyalázatba csapott át, nem is arról a jómodról, amely veszedelmet, szükséglet, kifosztottságot hozott. Mindezt el tudtam viselni, és még szerencsésnek is mondtam volna magam. Ám amikor szívem már sok-sok veszteségtől sajgott, e szív minden szeretetét egy idegen ember gyermekére fordítottam, s drágább lett ő nekem a saját gyermekeimnél, akiket eltemettem volt; és íme, most neki is meg kell halnia, mintha csak méreg lett volna az én szeretetem! Elátkozott ember vagyok én, és elhanyaglok a porban, hogy soha többé fel ne emeljem a fejem.

- Vétkezel, testvérem, de nem lenne ildomos a szemedre vetnem, hiszen nekem magamnak is voltak sötét óráim, amikor lázadoztam a kereszt ellen - mondta az idős kvéker, és talán azt remélte, hogy ha magáról beszél, eltereli társa figyelmét annak bánatáról. - Még nemrég is elhalványult bennem a fény, amikor a vérszomjas emberek száműzetésre ítélték halálbüntetés terhe mellett, és a konstáblerek faluról falura kísérték a vadon felé. Erős, kegyetlen kéz csomózta a köteleket, amelyek mélyen a húsumba vágtak, és minden megtorpanásomnak, minden megtántorodásomnak jól látható nyoma maradt a földön: a vérem. És amikor csak mentünk, mentünk, egyre tovább...

- Én talán nem szenvedtem el mindezt? - szakította félbe türelmetlenül Pearson. - És zúgolódtam-e?

- Igazad van, barátom, de hadd folytassam. Tehát ahogy mentünk tovább, utunkat sötétbe borította az éjszaka, úgyhogy senki sem láthatta, mekkora düh lángol az üldözők szemében, és hogy mily állhatatosan viselem én a megpróbáltatást, bár Isten ments, hogy most a dicsekvés bűnébe essem. Itt is, ott is kigyúlt a fény a házak ablakában, s láttam, amint az emberek, feleségükkel, gyermekeikkel, kényelemben, biztonságban ülnek körül az estéli tűzhelyt. Nagy sokára megművelt földre értünk; a homályban nem látszott körülötte erdő. S egyszerre csak megpillantottam egy szalmatetőt, amely szakasztott mása volt az enyémmé odaát, a viharos óceánon túl, a mi messzi Angliánkban. Akkor aztán megrohantak a keserű gondola-

tok, igen, s ezek az emlékek ölték, gyilkolták a lelkeket. Megelevenedtek előttem fiatalságom boldog napjai, férfikorom kutató nyugtalansága, és idősebb éveim, az új hitemmel. Visszaemlékeztem, hogyan indítottam vándorútra, amidőn fiatalabb leányom, háznépem legkedvesebbje, halálos ágyán feküdt, és...

- És te képes voltál akkor engedelmeskedni a parancsnak? - kiáltott fel elborzadva Pearson.

- Igen - válaszolt nagy sietve az öregember. - Éppen a leányom ágyánál térdeltem, amikor megszólalt az a hang a szívemben. Azonnal fölkeltem, fogtam a botomat, és elindultam. Ó, bárcsak feledni tudnám a leányom szomorú tekintetét, amikor látta, hogy leveszem róla a kezem, és hagyom, hogy egyedül tegye meg az utat a sötétség völgyében! Mert megtört már akkor az ő szíve, és csak az én imáim tartották benne a lelket. Nos, azon a szörnyű éjszakán megrohant a gondolat, hogy tévelygő keresztyén voltam és rossz szülő; és úgy éreztem, hogy ott áll mellettem a lányom halotthalványan, és azt suttogja: „Megcsalattál, apám! Menj haza, és vigyázz magadra öreg napjaidban!” Ó, Te - emelte égnek meggyötört tekintetét a kvéker -, Te, akihez legviszontagságosabb vándorútjaimon is fordultam, ne sújtsd még a legkegyetlenebb üldözőinket sem olyan förtelmes lelki kinnal, amilyent akkor éreztem, amikor úgy véltem, hogy mindazt, amit Teérted cselekedtem és szenvedtem, valami csúfondáros ördög uszítására tettem! De nem; nem adtam meg magam. Térdre borultam, s birokra keltem kísértőmmel, miközben a kötél még ádázabban tépte-szaggatta a húsomat. Imádságom meghallgatásra talált, és megbékélve, örömmel mentem tovább a vadonba.

Jóllehet az öregember fanatizmusán mostanra már erőt vett az ésszerűség nyugalma, mégis mélységesen felindult, miközben elmondta a történetét; és ez a rendkívüli felindultság mintha még inkább fékezte volna Pearsonét. Szótlanul üldögéltek, s a tűzbe bámultak - talán az üldöztetés újabb és még tapasztalandó jeleneit vélték látni a pirosuló lángokban. A hóvihár még mindig keményen csapkodta az ablakot, s időnként, amikor apadt a fahasábok lángja, benyomult a terjedelmes kéménybe is, és sziszegve zúdult le a tűzhelyre. A szomszéd helyiségből néha óvatos, halk léptek hallatszottak, és hangjuk minduntalan az odavezető ajtóra irányította a két kvéker pillantását. Amikor egy süvöltő, vad szélroham természetes gondolatársítást indított el Pearsonban, s azok jutottak az eszébe, akik ilyen éjszakákon is kénytelenek otthontalanul bolyongani, ismét megszólalt:

- Jómagam majdnem belepusztultam abba a sok megpróbáltatásba, amelyben részem volt - sóhajtott fel -, de bár érne kétszer annyi, csak a gyerek anyját ne sújtaná ez a bánat! Sok és igen súlyos sérülés érte őt, de a legsúlyosabb ez lesz.

- Catharine miatt ne nyugtalankodj - jegyezte meg az idősebb kvéker -, én ismerem jól azt a bátor asszonyt, és láttam, milyen vitézül viseli a keresztet. Igaz, erőteljesen munkál benne az anyai szív, és e szív bizony hatalmas vetélytársa hitbéli meggyőződésének; de rövidesen össze fogja szedni magát, és hálát ad majd az Égnek, hogy fia ily korán elfogadtatott áldozatként. A fiú elvégezte a munkáját ezen a földön, s az anya úgy fogja érezni, hogy fiának is, neki magának is jobb, ha eltávozik innét. Áldottak, ó, áldottak azok, akik ily csekély szenvedés árán jutnak el a béke birodalmába!

A szélrohamok süvöltésébe most újabb baljós hang vegyült: valaki szaporán és igen erősen kopogtatott a kinti ablakon. Pearson halvány arca még sápadtabbá vált; az üldözők nem egy látogatása tanította meg arra, hogy mitől kell rettegnie. Az öregember viszont felállt, kihúzta magát; tekintete az ellenséget váró, sokat próbált katonáé volt.

- Eljöttek értem a véreskezők - jelentette ki nagy nyugalommal. - Nyilván hírért vették, hogy visszatértem a száműzetésből, és most börtönbe vetnek, onnan pedig a bitóhoz vezet az út. Régen keresem én már ezt a véget. Kaput nyitok nekik, különben még azt találják hinni, hogy félek.

- Nem, nem; én megyek ki elébük - mondta Pearson, akibe most visszaköltözött a bátorság. - Lehet, hogy csak engem keresnek, s nem tudják, hogy te itt lakol nálam.

- Menjünk hát bátran mind a ketten - szólt a társa. - Nem volna illő dolog, ha bármelyikünk is meglapulna.

Kimentek hát a kapuhoz. Kinyitották.

- Lépj be, Isten nevében! - kiáltották. A dühödt szélroham havat sodort az arcukba, és kioltotta a lámpást; alig volt idejük, hogy szemügyre vegyék a kapu előtt várakozó emberi alakot; fehér volt az tetőtől talpig; akár a Tél maga is lehetett volna, aki emberi formát öltött, ekként akarván menekülni a saját pusztításai elől.

- Lépj be, barátunk, és tégy eleget küldetésednek, bármi legyen is az - mondotta Pearson. - Bizonyára sürgős, hogy ilyen viharos éjszakán látogatsz el mihozzánk.

- Békesség legyen e házon - szólalt meg az idegen, amikor már belül voltak a kapun.

Pearson összerezzen, az idősebb kvéker pedig megpiszkálta a hunyó parazsat, úgyhogy csakhamar fényesen lobogó láng lövellt a magasba. A vendég hangja női hang volt. És a világság egy nő téliesen öltözött, fázó figuráját rajzolta ki.

- Catharine, te áldott asszony! - kiáltott fel az öregember. - Hát megint eljöttél erre a sötét vidékre? Eljöttél, hogy ismét dicső tanúságot tégy hitünk mellett, miként az elmúlt esztendő során? Nem győzött le téged a korbács, és diadalmasan kerültél ki a tömlöc homályából. De most, Catharine, erősítsd meg nagyon a szívedet, mert még egy megpróbáltatást készül rád mérni az Ég, mielőtt elnyernéd végső pihenésed jutalmát.

- Örvendjetek, barátaim! - válaszolt az asszony. - Te, aki régóta népünkhöz tartozol, meg te is, kit egy kisgyermek vezetett el mihozzánk, örvendjetek mindketten! Jó hír hozójaként jöttem: elmúltak, ím, az üldöztetés napjai. Még Károly király szívét is sikerült meglágyítani irántunk, és parancsot küldött, hogy lefogja a vérszomjas emberek kezét. Egy hajórakományra való barátunk érkezett a közeli városba, magam is örömmel tartottam velük.

Miközben Catharine így beszélt, tekintetével azt kereste, akinek biztonsága a legdrágább volt a számára. Pearson az öregemberre nézett, s az nem riadt vissza a kényes feladattól:

- Nővérem - kezdte halk, de teljességgel nyugodt hangon -, az imént arról a szeretetről beszéltél, amelyet földi formájában sugároz ránk az Úr; nekem viszont arról a szeretetről kell szólnom, amelyet gyötrelmeként élünk át az Ő akaratából. Ó, Catharine, eddig sötét úton, nehéz terepen jártál, s egy gyermeket vezettél kézen fogva: szívesen tekintettél volna szüntelen az Ég felé, ám a gyermekkel járó gondok szemedet és érzelmeidet egyaránt a Földre szögezték. Nos, nővérem, örvendjezzél, mert nem fognak többé akadályozni előrehaladásodban az ő botladozó léptei.

A szerencsétlen anyát csöppet sem vigasztalták ezek a szavak: remegett, akár a falevél, és arca olyan fehér lett, mint a hó, mely még mindig ott csillogott a hajában. A kemény öregember támogatólag nyújtotta feléje a kezét, közben pedig az asszony tekintetét követte a szemével, mintha csak meg akarta volna akadályozni a szenvedély kitörését.

- Én csak nő vagyok, csak asszony vagyok - mondta hadarva és csaknem suttogva Catharine -, és íme, mégis erőmet meghaladó megpróbáltatásnak teszt ki az Úr? Rettentő sebet kaptam már, és sokat szenvedtem testben és lélekben egyaránt; keresztre feszítettem én is, meg azok is, akik a legkedvesebbek voltak nékem. De eddig - tette hozzá, miközben egész testében reszketett -, eddig ettől az egytől megkímélt az Úr. - Hirtelen ellenállhatatlan erővel tört fel belőle a kiáltás: - Mondd, te hidegszívű ember, mit tett velem az Isten? Hát úgy a földhöz vágott, hogy soha többé ne tápáskodhassam fel?! Hát azért vette el a szívemet, hogy darabokra szaggassa a kezével? És te, akire rád bízam a gyermekemet, te hogyan teljesítetted a megbízatásodat? Add vissza a fiamat épségben, egészségesen, élve! Mert ha nem, hát bosszút áll értem a Föld és az Ég!

Catharine szívettpő kiáltozására egy gyermek halk, nagyon halk, gyöngye kis hangja volt a válasz.

Pearson és idős vendége, valamint Dorothy előtt ezen a napon vált világossá, hogy Ilbrahim rövid és gyötrelmes földi vándorútja a vége felé jár. Pearson is, vendége is szívesen maradt volna vele, hogy elmondják az alkalomhoz illőnek vélt imádságokat és jámbor beszédeket, melyek, ha netán nem is tudnák befolyásolni az elköltöző túlvilági fogadtatását, talán erőt öntenek belé, amikor búcsút mond e Földnek. Ám jöllehet Ilbrahim egyetlen zokszót sem hallatott, mégis zavarták a rá tekintő arcok; úgyhogy Dorothy könyörgése meg a tulajdon óhajuk, hogy a gyermek úgy járjon a mennyek útjain, hogy léptei be ne szennyezzék azokat, végül is rábírta a két kvékert, hogy odébbálljon. Ilbrahim akkor behunyta a szemét és megnyugodott, s ha időnként nem szólt volna egy-két kedves, halk szót Dorothyhoz, aki ápolta, hát azt hihette volna az ember, hogy alszik. Ahogy azonban közeledett az éj, és viharosra fordult a szél, mintha valami nyugtalanította volna a fiút, és megélesítette volna éberségét, hallását. Ha széllelés rázta meg az ablakkeretet, igyekezett arra fordítani a fejét; ha az ajtó ide-oda billegett sarokvasain, szorongva tekintett arrafelé; ha az öregúr mély hangja kissé megemelkedett a Biblia olvasása közben, a fiú szinte visszatartotta halódó lélegzetét, hogy jobban figyelhessen; ha pedig hirtelen hófúvás söpört végig a kis ház mellett, olyan hangot adva, mintha valamilyen ruhát vonszolna maga után a szél, Ilbrahim mintha csak azt várta volna, hogy látogató lép be az ajtón.

Bármilyen titkos reménység tartotta is izgalomban, kis idő múlva, úgy látszik, lemondott róla, s egyetlen panaszos sóhajtást hallatva, arccal a párnára hanyatlott. Azután a megszokott kedvességgel szólította Dorothyt és megkérte, jöjjön közelebb; az asszony teljesítette a kívánságot, mire Ilbrahim két kézzel megragadta a kezét, és szelíden meg is szorította, mintha meg akarna bizonyosodni, hogy csakugyan ott van. Időnként, anélkül, hogy ez változtatott volna arca nyugalmán, enyhe remegés futott végig a fiú egész testén, mintha valami hűvös szellő járta volna át, és borzongatta volna meg. Miközben a fiú kézen fogva vezette Dorothyt az örökkévalóság határáig vivő csöndes útján, az asszony szinte maga is látta ama vonzó otthonnak a közeli, bár homályos körvonalát, ahová Ilbrahim már majdnem eljutott; a világért sem csalogatta volna vissza a kis vándort, bár fájtalta, hogy neki magának el kell hagynia őt, és vissza kell fordulnia. Amikor azonban Ilbrahim lábát már a Paradicsom küszöbére tette, az ágy mögül hangot hallott, és ez a hang emlékezetébe idézte annak a fáradságos útnak néhány lépését, melyet addig megtett. Amikor Dorothy a fiúra tekintett, látta, hogy ismét feldúltak az addig oly nyugodt arcvonások; gondolatait eddig oly nagy mértékben lekötötte Ilbrahim, hogy nem figyelt fel sem a vihar, sem pedig az emberi szó hangjaira; amikor azonban Catharine kiáltása a szobába hatolt, a fiú megpróbált felülni az ágyon.

- Eljött hát! - kiáltott fel. - Ó, jóbarát, nyiss néki ajtót!

Egy pillanat, és az anya ott térdelt az ágy mellett. Keblére vonta fiát, az meg odasimult, örömujjongás nélkül, de elégedetten, mintha álomba akarná ringatni magát. Belenézett édesanyja szemébe, s amikor kiolvasta belőle a gyötrelmet, melyet az asszony érzett, gyenge hangon, komolyan így szólt hozzá:

- Ne gyászolj, drága jó anyám. Én most már boldog vagyok.

És e szavakkal meghalt a szelíd kisfiú.

* * *

A király parancsolatja, mellyel megfékezte az új-angliai üldöztetést, valóban véget vetett a vérontásnak; ám a gyarmati hatóságok, kihasználva azt a körülményt, hogy az anyaország messze van, meg talán abban a reményben, hogy a király kormánya nem áll elég szilárdan a lábán, minden más tekintetben rövidesen újra alkalmazta a régi szigort. Catharine fanatizmusa pedig, most, hogy minden emberi kapcsolata megszűnt, egyre ádázabb lett: ha valahol börtönajtó nyílt, odament, és a cella kövére vetette magát. Az idő múlásával aztán keresztyénibb szellem kezdett úrrá lenni az országban az üldözött szekta iránt - no, nem a szívélyesség vagy a helyeslés szelleme, csak éppen a tűrésé. És amikor már a rideg, vén Zarándokok is inkább szánakozva néztek Catharine-re, semmint haraggal, amikor az asszonyok odaadták neki gyermekeik ételmaradékát, és megengedték, hogy ott aludjék a házukban valami hevenyészett, kemény fekhelyen, amikor a kisfiúk már nem hagyták abba a játékot, hogy kővel dobálják meg a vándorló fanatikust - akkor Ilbrahim édesanyja visszatért Pearsonék házába, mely az otthona lett.

S mint hogyha Ilbrahim édes természete ott lebegett volna földi hamvai körül, mint hogyha a kisfiú lelke leszállt volna a mennyekből, hogy igaz vallásra tanítsa szülőanyját - az asszony ádáz, gyűlölködő természetét éppen azok a bánatok lágyították meg, amelyek valamikor annyira felingerelték. Amikor az évek múlásával a visszahúzódó, szerény, gyászoló asszony arca ismertté vált a településen, Catharine a közérdeklődés tárgya lett, nem valami elmélyült, de igencsak általános érdeklődés tárgya - olyan ember, akire mindenki nyugodtan rápazarolhatja fölös részvétadagját. Mindenki azzal a bizonyos mérvű szánalommal beszélt róla, amelyet tanúsítani oly kellemes érzés; mindenki hajlandó volt olyan kis szívességeket tenni neki, amelyek nem kerülnek sokba, de jó szándékot fejeznek ki; s amikor meghalt, egykor oly kérlelhetetlen üldözőinek sora mértéktartó szomorúsággal, de korántsem gyötrelmes könnyekkel kísérte ki nyughelyére, Ilbrahim zöldellő, besüppedt sírhalma mellé.

Balabán Péter fordítása

ROGER MALVIN TEMETÉSE

Az indiánok ellen vívott harcok ama kevés, természetyszerűleg a romantika holdfényében sütkérező mozzanata közé tartozott az a vállalkozás, mely 1725-ben a határok védelmére indult, s amely az emlékezetes „Lovell-ütközet”-hez vezetett. A képzelet, bizonyos körülményekre bölcsen fátylat borítván, sok csodálnivalót találhat a maroknyi kis csapat hősiességében, amely kétszer akkora sereget rohamozott meg az ellenséges terület szívében. A mindkét fél által tanúsított bátorság összhangban volt a vitézségről alkotott civilizált eszmékkal, és maga a megtestesült lovagiasság sem pirult volna egy-két résztvevő tetteinek láttán. A csata, mely oly balul ütött ki a harcosok számára, az ország szempontjából nem járt szerencsétlen következményekkel: megtörte egy törzs erejét, és hozzájárult a békéhez, amely ezután hosszú évekig eltartott. A történelem és a hagyomány szokatlan aprólékossággal őrizte meg a hadakozók viselt dolgainak emlékét, és egy határ menti felderítő csapat kapitánya éppoly katonai hírnévre tett szert, mint az ezreknek parancsoló győztes hadvezérek. A következő lapokon megörökített események egyike-másika a kitalált nevek ellenére is ismerős lesz azok számára, akik öregek ajkáról hallottak ama néhány hadfi sorsáról, kik a „Lovell-ütközet” után még képesek voltak a visszavonulásra.

A hajnali napsugarak vidáman kúsztak fel a fák tetejére, melyek alatt előző este két kimerült és sebesült férfi nyújtóztatta ki fáradt tagjait. Szétszórt száraz tölgyfalevelek kínáltak fekhelyet a kicsiny sima földfelületen egy szikla lábánál, nem messze a szelíd lanka tetejétől, mely dombtársaival együtt változatossá teszi a tájat arrafelé. A gránittömb, amelynek sima, lapos felülete tizenöt-húsz lábnyira nyúlt a fejük fölé, hatalmas sírkőhöz hasonlított, falán az erezet mintha elfelejtett betűkből rótt felírást formázna. A szikla körül több holdnyi körzetben tölgyek és más kemény rostú fák foglalták el a fenyők helyét, melyek e vidék szokásos növényzetét képezték; és egy fiatal és életerős facsemete nőtt közvetlenül az utasok mellett.

Az idősebb férfit súlyos sebe valószínűleg megfosztotta álmától, mert amint az első napsugár megpihent a legmagasabb fa tetején, ő nehézkesen felhúzódzkodott fekvő helyzetéből, és felegyenesedett ültében. Arcán a mély árkok és a hajában elszórt ősz szálak középkorúnál többnek mutatták; de izmos teste, ha az a seb nem bántja, ugyanúgy le tudta volna győzni a fáradságot, mint ifjúsága teljében. Elkínzott vonásain most bágyadtság és kimerültség ült; az erdő sűrűjébe behatoló csüggedt pillantása pedig arról a meggyőződéséről vallott, hogy vándorútja véget ért. Tekintetét ezután mellette heverő társára fordította. Az ifjú - mert a férfikor küszöbét még alig lépte át - karján nyugvó fejjel feküdt, nyugtalan álom ölelésében, melyet mintha pillanatonként félbe akart volna szakítani a sebeiben lüktető fájdalom hulláma. Jobb keze a muskétáját markolta, és elszánt arckifejezéséből ítélve a szendergés visszaröpítette az ütközetbe, melynek kevés túlélője közé tartozott. Egy kiáltás - álmodó képzeletében mélyen zengő, hangos kiáltás - tört fel ajkán tagolatlan mormolás alakjában; és saját hangjának e foszlányától is összerezzenve hirtelen felriadt. Az éledő emlékezet első megnyilvánulása az volt, hogy aggodalmasan érdeklődött sebesült útitársának állapota felől. Amaz csak a fejét rázta.

- Reuben, fiam - mondta -, a szikla, amely alatt ülünk, jó lesz egy öreg vadász sírkövének. Sok-sok mérföldnyi roppant rengeteg húzódik még előttünk; de rajtam az sem segítene, ha a házam kéménye itt füstölögne e lanka túloldalán. Az indián golyó végzetesebb volt, mint gondoltam.

- Kimerített a háromnapos gyaloglás - felelte az ifjú -, de egy kis pihenéstől majd rendbe jössz. Ül csak itt, amíg én füveket és gyökereket keresek az erdőben tápláléknak; evés után aztán rám támaszkodsz, és elindulunk hazafelé. Nem kétlem, hogy segítségemmel el tudsz jutni valamelyik határvidéki erődbe.

- Bennem már kétnapnyi élet sincs, Reuben - mondta a másik nyugodtan -, és nem terhellek tovább haszontalan testemmel, amikor a magadéra is elég gondot viselned. Sebeid mélyek, és erőd gyorsan fogy; hanem azért ha sietve továbbindulsz egyedül, talán életben maradhatsz. Számomra nincs már remény, én itt várom be halálomat.

- Ha így kell lennie, veled maradok, és öröködöm melletted - szólt Reuben eltökélten.

- Nem, fiam, azt nem - ellenkezett társa. - Tiszteld egy haldokló ember kívánságát; szoríts velem még egyszer kezet, aztán menj Isten hírével. Azt hiszed tán, végső perceimen könnyít a gondolat, hogy itt hagylak a feléd lassabban közelebbi halál martalékául? Fiamként szerettelek, Reuben; és egy ilyen pillanatban apai tekintéllyel kell fellépnem. Parancsolom, hogy indulj utadra, és hagyj meghalni békében.

- És mert apám helyett apám voltál, hagyjalak elpusztulni és temetetlenül feküdni a vadonban? - kiáltott fel az ifjú. - Nem: ha a végső órád valóban közeleg, melletted virrasztok, és lesem búcsúszavaidat. Sírt árok itt a szikla mellett, s ha rám tör a gyengeség, együtt fogunk feküdni benne; ha meg az Ég erőt ad, hazafelé veszem utam.

- A városokban, s bárhol, ahol emberek élnek - felelte a másik -, a földbe temetik a halottakat; elrejtik őket az élők szeme elől; de itt, ahová talán újabb száz évig nem teszi a lábát ember, miért ne pihenhetnék a szabad ég alatt, tölgyfalevelek takarója alatt, ha az őszi szél rám szórja őket? Síremléknek meg itt ez a szürke szikla, amelyre haldokló kezem felvési majd Roger Malvin nevét; és az utas, aki majdan erre jár, tudni fogja, hogy vadász és katona nyugszik itt. Ne késlekedj hát ily haszontalan ügy miatt, hanem siess utadra, ha nem is a magad, legalább a leány kedvéért, aki különben vigasztalan lesz.

Az utolsó néhány szót Malvin elhaló hangon ejtette ki, és társára láthatóan erős hatást tett. Szavai emlékeztették az ifjút, hogy más és kevésbé kétes kötelességek is vannak, mint balsorsában osztozni valakivel, akin az ő halála már úgysem segítene. Azt sem állíthatjuk, hogy önző érzelmek nem próbálták meg birtokba venni Reuben szívét, de ennek tudatában ilyenkor még hevesebben szegült ellen társa könnyörgésének.

- Milyen iszonyú itt várni be a halál lassú közeledtét, e magányban! - kiáltotta. - A bátor ember nem futamodik meg a csatában; és ha barátok állják körül az ágyat, talán még az asszonyok is higgadtan fogadják a halált; de itt...

- Én itt sem futamodom meg, Reuben Bourne - vágott közbe Malvin. - Helyén van a szívem, s még ha nem is lenne, biztosabb támasz is létezik a földi barátoknál. Te fiatal vagy, neked drága az élet. Végső pillanataidban sokkal inkább vigaszra lesz szükséged, mint nekem; s ha már földbe helyeztél, és egyedül maradsz, s az éj leszáll az erdőre, érezni fogod minden keserűségét a halálnak, melytől most még megmenekülhetnél. De nem erőltetek önző indokokat nagylelkű természetedre. Hagyj el a kedvemért, hogy miután imát mondtam a biztonságodért, világi gondoktól zavartalanul vethessek számot magammal.

- És a leányod... hogy merészeljek a szemébe nézni?! - kiáltotta Reuben. - Kérdezősködik majd atyja sorsa felől, hiszen megfogadtam, hogy életét a magamé árán is megvédelmezem. Azt kelljen-e mondanom néki, hogy apjaurát a csatamezőtől háromnapos járásra magára hagytam, hogy ottpusztuljon a vadonban? Nem volna-e jobb melléd feküdni, és veled együtt halni meg, mint biztonságban visszatérni, és elmondani mindezt Dorcasnak?

- Mondd el a lányomnak - szólt Roger Malvin -, hogy bár magad is súlyosan sebesült, gyenge és elcsigázott voltál, mérföldeken át támogattad roskadozó lépteimet, és csak nyomatékos kérésemre hagytál magamra, mert én nem akartam lelkemre venni halálodat. Mondd el neki, hogy kínban és veszedelemben hűséges voltál hozzám, és ha életed vérével megmenthetél volna, utolsó cseppig rám pazarolod; és mondd meg neki, hogy te apánál is drágább leszel számára, hogy áldásom mindkettőtökre adom, és hogy haldokló szemem látni véli a hosszú és kellemes utat, amelyet kettesben jártok végig.

Malvin beszéd közben kis híján felemelkedett a földről, és utolsó szavainak erejétől mintha a boldogság látomásával telt volna meg a vad és kihalt erdőség; ám amikor kimerülten hanyatlott vissza tölgyfalevél-ágyára, a Reuben szemében fellobbant fény egyszerre kihunyott. Úgy érezte, bűn is, dőreség is ilyen pillanatban a boldogságra gondolni. Társa figyelte elváltozó arckifejezését, és nagylelkű fortéllyal igyekezett az önnön javát szolgáló lépésre rávenni.

- Lehet, hogy csalatkozom a hátralévő időmet illetően - kezdte újra. - Gyors segítséggel talán felgyógyulhatok sebemből. A legelső menekülők azóta már bizonyára hírét vitték a határvidékre végzetes ütközetünknek, és felmentő csapatok indulnak a hozzánk hasonló sorsra jutottak megsegítésére. Ha találkozna valamilyenkel, és ide irányítaná, ki tudja, nem ülhethet-e egyszer újra a saját kandallóm mellett?

Szomorú mosoly ömlött el a haldokló vonásain, míg e megalapozatlan reményt felcsillantotta - mely azonban nem maradt hatástalan Reubenre. Pusztán önző indok, sőt még Dorcas vigasztalansága sem készítette volna arra, hogy elhagyja társát ilyen pillanatban - vágyai azonban belekapaszkodtak a gondolatba, hogy Malvin élete talán még megmenthető, és derűlátó természete csaknem bizonyossággá fokozta az elérhető emberi segítség halvány lehetőségét.

- Nyilván okkal, nyomós okkal lehet feltételezni, hogy a jó barátok nincsenek nagyon messze - mondta halkan. - Egy gyáva már az ütközet kezdetén megfutamodott, és minden bizonnyal jó hosszú utat megtett. A hírre minden becsületes férfi muskétát ragadna a határon; s ha a felmentő csapatok nem is merészkednek ilyen mélyen a vadonba, talán találkozom velük egy nap járőrföldre. Adj tanácsot őszintén - fordult Malvinhoz. - Ha az én helyzetemben lennél, elhagynál-e engem, míg életben vagyok?

- Húsz éve történt - felelte Roger Malvin, bár közben sóhajtván ismerte el magában a két eset közötti mérhetetlen különbséget -, húsz éve már, hogy egy kedves barátommal megszöktem az indiánok fogságából Montreal közelében. Napokon át vándoroltunk az erdőben, míg végül barátomon úrrá lett az éhség és kimerültség, lefeküdt, és könyörgött, hogy hagyjam ott, mert tudta, ha vele maradok, mindkettőnknek el kell pusztulnunk; s habár csekély remény volt arra, hogy segítséget hozhatok, száraz levelekből párnát raktam a feje alá, és továbbcsúsztam.

- És idejében visszatértél, hogy megmentsd? - kérdezte Reuben, úgy csüngve Malvin szavain, mintha saját vállalkozásának sikerét jósná meg.

- Igen - felelte a másik. - Egy vadászcsapat táborára akadtam még napnyugta előtt. Elkalauzoltam őket a helyhez, ahol bajtársam várta a halált, és azóta is boldogan él saját farmján a határvidék szívében, én meg itt fekszem sebesülten a vadon mélyén.

A példázathoz, mely hathatósan befolyásolta Reuben elhatározását, tudván kívül sok más indíték rejtett ereje járult. Roger Malvin észrevette, hogy már-már csatát nyert.

- Eredj hát, fiam, és az Ég segítsen! - mondta. - Ha találkozna barátokkal, ne fordulj vissza velük, nehogy sebeid és a kimerültség úrrá legyenek rajtad; csak kettőt-hármat küldj ide közülük, ha nélkülözhetők, hogy megkeressenek engem; és hidd el, Reuben, a szívem könnyebb

lesz minden hazafelé irányuló lépésséddel. - Hanem azért talán arca is, hangja is elváltozott kissé, míg így beszélt; elvégre iszonyú sors lehet a rengetegben egyedül várni be az elmúlást.

Reuben Bourne, bár csak félig-meddig volt meggyőződve, hogy helyesen cselekszik, végül is felemelkedett a földről, és útra készülődött. Először is, bár Malvin kívánságaival ellentétben, összeszedett egy csomó gyökeret és fűvet, ami az egyetlen táplálékuk volt már második napja. A haszontalan készletet a haldokló keze ügyébe helyezte, és száraz tölgyfalevelekből fekvőhelyet kapart össze számára. Aztán felkapaszkodott a szikla tetejére, amely egyik oldalon érdes és töredezett volt, meghajlította a tölgyfacsemetét, és legfelső ágára rákötötte a zsebkendőjét. Erre az elővigyázatosságra szükség is volt, hogy bárki, aki Malvin keresésére érkezik, odataláljon; a sziklát ugyanis, a széles, sima homlokzatot kivéve, már kis távolságból is teljesen elrejtette az erdő sűrű aljnövényzete. A zsebkendő eddig kötésként szolgált Reuben egyik karsebén; s most, míg a fára kötözte, megesküdt a vérre, mely foltot hagyott rajta, hogy visszatér, s vagy megmenti társa életét, vagy sírba fekteti testét. Aztán leereszkedett, és lesütött szemmel állt, hogy meghallgassa Roger Malvin búcsúszavait.

Az utóbbi tapasztalatai révén sokféle aprólékos tanáccsal szolgálhatott az ifjúnak őserdei vándorútjához. Olyan higgadt meggyőződéssel beszélt a dologról, mintha csatába vagy hajtóvadászatra küldené Reubent, míg ő maga biztonságban otthon marad; mintha az emberi ábrázat, amelytől búcsút venni készül, nem az utolsó lenne, amit valaha is látni fog. Ám határozottsága megingott, mielőtt még befejezhette volna mondanivalóját.

- Vidd el áldásomat Dorcasnak, és mondd neki, hogy utolsó imám érte és érted szól majd. Kérd meg, ne gondoljon rólad rosszat, amiért magamra hagytál - Reubenre rátört a lelkiismeret-furdalás -, hiszen az életedet is odadobta volna, ha az áldozat javamra szolgál. Dorcas majd hozzád megy feleségül, miután kis ideig gyászolta apját; és az Ég adjon hosszú és boldog napokat, s unokáid álljanak majd ott a halálos ágyad körül! És Reuben - tette hozzá, amint az emberi gyengeség végül is fölébe kerekedett -, térj vissza, amikor sebeid begyógyultak és fáradtságod elmúlt, térj vissza e vad sziklához, tedd sírba csontjaimat, és mondj imát fölöttük.

Talán a halottakkal és az élőkkel egyaránt hadakozó indiánok szokásaiból fakadt az a már-már babonás tisztelet, amellyel a határvidék lakói a temetkezési rítusokat övezték; sok esetben életáldozatot követelt a kísérlet, hogy elföldeljék azokat, akik „a vadon kardjától” estek el. Reuben tehát tisztában volt ünnepélyes ígéretének fontosságával; visszatér, hogy Roger Malvint ünnepélyesen elhantolja. Figyelemre méltó, hogy az utóbbi, míg szívét-lelkét beleöntötte búcsúszavaiba, már nem igyekezett elhíttetni az ifjúval, hogy a gyors segítség talán megmenthetné az életét. Reuben legbelül meg volt győződve, hogy Malvin arcát élve nem látja többé. Nagylelkű természete örömet tartóztatta volna, bármily kockázat árán, míg a halál pillanata el nem érkezik; de az életöszön és a boldogság reménye megerősödött szívében, s ő képtelen volt ellenállni.

- Elég - mondta Roger Malvin, miután meghallgatta Reuben ígéretét. - Eredj, és Isten vezéreljen!

Az ifjú némán megszorította a kezét, megfordult és elindult. Lassú és tétova léptei azonban nem vitték messzire, mikor Malvin visszahívta.

- Reuben, Reuben - szólt elhalón, Reuben pedig visszatért, és letérdelt a haldokló mellé.

- Emelj fel, és támassz a sziklának - hangzott utolsó kívánsága. - Így arcom hazafelé tekint, és egy pillanattal tovább láthatlak, ahogy a fák között haladsz.

Reuben, miután társa helyzetén kívánságának megfelelően változtatott, újra elindult magányos vándorútján. Eleinte erejéhez mérten túl gyorsan haladt, mert valamiféle büntudat, ami az embert olykor legjogosabb cselekedetei közben is kínozza, arra ösztönözte, hogy mihamarabb rejtezzon el Malvin szeme elől; de mikor már jó ideje lépdelt a zizegő avaron, visszaesont, vad és fájdalmas kíváncsiságtól űzve, és egy kidőlt fa földes gyökerei mögé rejtőzött, onnan bámulta merőn az elhagyatott férfit. A reggeli napot nem takarta felhő, és a fák és bokrok a május édes levegőjét szívták magukba; a Természet arcát mégis valami borongás ülte meg, mintha átérezné az emberi fájdalmat és bánatot. Roger Malvin keze buzgó imára kulcsolódott, egyes szavai áttörték az erdő csendjét, belopóztak Reuben szívébe, és elmondhatatlan gyötrelmet okoztak. A fohász akadozó szavai Reuben és Dorcas boldogságáért könyörögtek; s míg az ifjú hallgatta, lelkiismerete vagy valami hasonló érzés arra sarkallta, hogy térjen vissza, és feküdjön le ismét a szikla mellé. Megérezte, milyen nehéz sors vár a kedves és nagylelkű lényre, akit az imént magára hagyott végső szükségében. A halál lassan közeledik majd, mint kísértő szellem, lassanként lopakodik feléje az erdőn át, rémületes és mozdulatlan arca mind közelebbi és közelebbi fa mögül leselkedik. De magának Reubennek is ez lenne a végzete, ha még egy napnyugtát megvárna itt; és ki vethet rá követ, ha ilyen haszontalan áldozattól visszariad? Ahogy még egy búcsúpillantást vetett hátra, a kis lobogó a tölgyfacsemete tetején meglibbent a szellőben, és emlékeztette Reubent fogadalmára.

* * *

Sok körülmény összejátszása késleltette a sebesült vándort útján a határvidék felé. Másnap az égen sűrűn tornyosuló felhők eleve kizárták annak lehetőségét, hogy a nap járásához igazodjék; és nem tudhatta, hogy fogyatkozó erejének végső megfeszítésével nem kerül-e egyre távolabb az otthonától, ahová igyekszik. Szűkös táplálékát az erdő bogyói és más természetes készletei adták. Szarvascsordák, az igaz, néha tovaszökeltek mellette, és fogolycsapat is gyakran rebent fel lépte előtt; löszere azonban elfogyott az ütközetben, és nem volt mivel elejtenie őket. Sebei, melyeket elmérgesített az életben maradás egyetlen lehetőségeként tett állandó erőfeszítés, felőrölték erejét, és időről időre elhomályosították értelmét. Reuben ifjú szíve azonban még az önkívület pillanataiban is makacsul ragaszkodott a léthez; s csak a teljes mozgásképtelenség kényszerítette rá, hogy lerogyjon egy fa alá, és így várja a halált.

Ilyen helyzetben talált rá egy csapat, amelyet az ütközet első hírére útnak indítottak a túlélők megmentésére. Reubent a legközelebbi településre vitték, mely történetesen éppen a lakóhelye volt.

Dorcas a régi idők egyszerű szokása szerint maga virrasztott sebesült kedvesének ágya mellett, és ellátta mindennel, amit csak női szív és kéz adhat. Néhány napig Reuben emlékezete álmottasan kóválygott a veszedelmek és nélkülözések között, melyeken keresztülment, és képtelen volt pontos válaszokat adni a kérdezősködésre, amivel sokan kíváncsian zaklatták. Megbízható részletek a csatáról nem kerültek még napvilágra; anyák, feleségek és gyermekek nem tudhatták, hogy szeretteiket fogság vagy a halál erősebb bilincse tartóztatja-e. Dorcas elfojtotta az aggodalmait, mígnem egy délután Reuben felébredt nyugtalan álmából, és láthatólag tökéletesebben felismerte a lányt, mint korábban bármikor. Dorcas látta, hogy értelme visszatért, és tovább nem tudta türtőztetni gyermeki aggodalmát.

- Hát az atyám, Reuben? - kérdezte; de kedvese arcának elváltozása szavát vette.

Az ifjú összerándult, mintha szűrő fájdalmat érezne, és lángoló vérhullám tolult halovány és beesett orcájába. Első ösztönös mozdulatával már-már elfedte arcát; hanem aztán, nyilván kétségbeesett erőfeszítéssel, félig felemelkedett, és heves szavakra fakadt, mintegy a képzeletbeli vád ellen védekezve.

- Édesatyád súlyosan megsérült a csatában, Dorcas; azt mondta, hogy nem akar terhemre lenni, csak vezessem el a tóhoz, ahol szomját olthatja és meghalhat. De én nem akartam elhagyni az idős embert végső szükségében, s bár magam is véreztem, támogattam őt; neki adtam erőm felét, úgy vezettem tovább. Három napig meneteltünk így, és atyád állapota felülmúlta reményeimet, ám amint negyednap napkeltekor felébredtem, gyengének és kimerültnek találtam; képtelen volt folytatni az utat: élete gyorsan elapadt, és...

- Meghalt! - kiáltotta Dorcas erőtlen hangon.

Reuben lehetetlennek érezte, hogy beismerje: az önző életszeretet továbbbúzte, még mielőtt a lány apjának sorsa eldőlt volna. Nem szólt, csak a fejét hajtotta meg; majd szégyenkezés és kimerültség között ingadozva visszahanyatlott, és elrejtette arcát vánkosába. Dorcas sírva fakadt, amikor sejtelvei így beigazolódtak; de a megrázkódtatás, mivel már régóta számított rá, nem volt olyan heves.

- Ástál sírt szegény atyámnak a vadonban, Reuben? - hangzott a következő kérdés Dorcas gyermeki kegyeletének megnyilvánulásaként.

- Kezem gyenge volt; de megtettem, amit lehetett - felelte az ifjú elfúló hangon. - Feje fölött nemes sírkő áll; adná az Ég, hogy én aludjam oly békésen, mint ő!

Dorcas ez utóbbi szertelen kijelentésre egyelőre nem kérdezősködött; szíve azonban megkönnyebbült a gondolatra, hogy Roger Malvin, amennyire ez lehetséges volt, temetési szertartásban részesülhetett. A Reuben bátorságáról és hűségéről szóló mese semmit nem veszített fényéből, amikor Dorcas elmondta barátainak; és a szegény ifjúnak, míg betegszobájából kibotorkált a napsütötte levegőre, az érdemtelen dicséret nyomorúságos és megalázó kínját kellett elszenvednie. Mindenki elismerte, hogy méltán folyamodhat a szép leányzó kezéért, akinek az apjához „holtáig hűséges” maradt; s mivel mesém nem a szerelemtől szól, elég annyit elmondanunk, hogy néhány hónap múltán Reuben Dorcas Malvin férje lett. Az esküvőn a menyasszony arcát el-elöntötte a pír, a vőlegény arca azonban sápadt maradt.

Reuben Bourne keblét immár kimondhatatlan gondolat nyomasztotta - valami, amit a legkörültekintőbben el kell titkolnia az elől, akit a legjobban szeret, akiben leginkább bízik. Mélyen, keserűen bánta már erkölcsi gyávaságát, mely visszafogta szavait, amikor már-már bevallotta az igazságot Dorcasnak; de a büszkeség, a félelem, hogy elveszíti Dorcas vonzalmát, és a rettegés a világ megvetésétől meggátolta, hogy jóvátegye hazugságát. Úgy érezte, hogy amiért elhagyta Roger Malvint, nem érdemel rosszállást. Jelenléte, a maga életének felesleges feláldozása csak szükségtelenül növelte volna a haldokló végső kínjait; de e titkolózás a jogos cselekedetnek a titkolt bűn mezét kölcsönözte; és Reuben, bár a józan esze azt mondta, hogy helyesen cselekedett, nem kis mértékben tapasztalta a felfedezetlen bűntény elkövetőjét marcangoló lelki borzadályt. Bizonyos gondolattársítások alapján időnként már szinte gyilkosnak képzelte magát. Meg aztán még évekig kísértette olykor egy gondolat, melyet - ha dőreségét és tarthatatlanságát be is látta - képtelen volt száműzni agyából. Az a vissza-visszatérő, kínzó látomása támadt, hogy apósa még egyre ott ül a szikla lábánál, a hervadt faleveleken, él és várja, hogy Reuben betartsa fogadalmát, és segítségére siessen. Az efféle érzéksalódások azonban ahogy jöttek, úgy el is múltak, és Reuben sosem tévesztette össze őket a valósággal; de leghiggadtabb és legtisztább pillanataiban is tudván tudta, hogy ünnepélyes ígéretét nem tartotta be, és egy temetetlen holttest kiált feléje a vadonból. Ámde hazudozásai oda vezettek, hogy immár nem engedelmesskedhetett e hívásnak. Késő volt már Roger Malvin barátainak segítségét igénybe venni a régóta késleltetett sírba tétel végrehajtásához; a babonás félelmek pedig, melyek alól a határ menti települések lakói vonhatták ki a legkevésbé magukat, visszatartották attól, hogy egyedül menjen el. És nem is tudta, hogy az

úttalan és határtalan őserdőben merre keresse azt a sima, erezett sziklát, amelynek tövénél a holttest nyugszik: útjának minden részletére csak homályosan emlékezett, a végső útszakasz meg éppen semmi nyomot nem hagyott agyában. Hanem azért állandó ösztönzés sarkallta, egy hang, melyet csak ő hallott, parancsolta, hogy keljen útra, és váltsa be fogadalmát; és az a különös benyomása volt, hogy ha próbát tenne, valamely láthatatlan erő egyenest Malvin csontjaihoz vezetné. Ám a hívás, melyet nem hallott, csak érzett, évről évre megválaszolatlan maradt. Egyetlen titkos gondolata rabláncá lett, mely bilincsbe verte szellemét, s mint kígyó marcangolta a szívét; ő maga szomorú, leverte s mégis ingerlékeny emberré vált.

Reuben és Dorcas házasságának első néhány évében már látható jelei mutatkoztak annak, hogy jólétükben változás állt be. Az előbbi egyetlen vagyona csupán vitéz szíve és erős karja volt; az utóbbi azonban, mint atyja egyetlen örököse, egy tanya korlátlan urává tette férjét; hosszabb ideje művelt, nagyobb és jobban felszerelt farm volt ez, mint a legtöbb, határ menti gazdaság. Ám Reuben Bourne hanyag gazda volt; s míg a többi telepesek birtoka évről évre gazdagabb termést hozott, az övé ugyanolyan arányban hanyatlott. Az indián háború megszüntével a mezőgazdaság elhanyagolása is nagymértékben csökkent, hiszen a háború alatt a férfiak egyik kezükben az ekét tartották, a másikban a muskétát, és szerencsések voltak, ha veszélyeztetett munkájuk gyümölcsét nem tette tönkre a mezőn vagy a csűrben az ádáz ellenség. De Reuben nem húzott hasznot az ország megváltozott körülményeiből; és azt sem lehet tagadni, hogy időközönkénti szorgalmas nekibuzdulásait csak gyéren koronázta siker. Másik oka hanyatló jólétének az az ingerlékenység volt, ami utóbb vált jellemző vonásává, s amely gyakori összezőrdülésekre vezetett a szomszédos telepesekkel való elkerülhetetlen érintkezése során. Ennek eredménye számtalan per lett; mivel Új-Anglia lakói, az ország e kezdetleges és vad állapotában, nézeteltéréseik rendezésénél, ha megvalósítható volt, törvényes eljáráshoz folyamodtak. Röviden: Reuben Bourne-nak nem jól állt a szénája; s ha bele is telt még jó pár esztendőbe, a házasságkötését követően, végül is tönkrement, s már csak egyetlen menedéke maradt az őt üldöző gonosz végzettel szemben. Napvilágot kellett derítenie az ősvadon valamely sötét zugára, hogy megélhetést találjon a rengeteg erdő szűz kebelén.

Reuben és Dorcas egyetlen gyermeke egy fiú volt, aki most lett tizenöt éves, az ifjúság szépsége sugárzott róla, és dicső férfikor ígéretét hordozta magában. Különleges kiképzést kapott, és máris kezdett kitűnni a határ menti vad élet tudományaiban. Lába fürgé volt, célja tiszta, felfogása gyors, szíve vidám és nemes; s mindazok, akik az indián háború megújulására számítottak, Cyrus Bourne-ban az ország jövő nagy hadvezérét látták. A fiút az apja mély és néma odaadással szerette, mintha minden, ami az ő természetében jó és szerencsés volt, gyermekére szállt volna összes vonzalmával együtt. Még Dorcas is, bár kölcsönösen szerették egymást, kevésbé volt drága a szívének; mert Reubent titkos gondolatai és elszigetelt érzelmei lassanként önző emberré változtatták, s mély vonzalmat többé nem tudott érezni, csak olyankor, ha saját lelkiületének tükröződését vagy mását látta vagy vélte felfedezni. Cyrusban korábbi önmagára ismert; s időnként úgy látszott, osztozik a fiú lelkesedésében, és friss boldogság éled újjá szívében. Reubent elkísérte fia is a felfedező útra, hogy kiválasszanak egy földdarabot, kivágyják és elégessék a fákat, ami szükségszerűen megelőzte akkoriban a házioltár áthelyezését. Az ős két hónapja ezzel telt el, majd Reuben Bourne s az ifjú vadász visszatért, hogy utolsó telüket töltsék a településen.

* * *

Kora május volt, amikor a kis család eltépte a ragaszkodás indáit, melyek élettelen tárgyakhoz kapcsolták őket, és búcsút mondott a néhány embernek, aki a sorscsapások idején is barátjuknak nevezte magát. A búcsú pillanatának szomorúságára mindegyik vándor talált sajátos enyhülést. Reuben, a mogorva és boldogtalanságában embergyűlölő férfi, szokása szerint

komor arccal és lesütött szemmel bandukolt, kevés sajnálkozást érzett, és méltóságán alulinak tartotta, hogy kimutassa. Dorcas, míg könnyzáporral siratta a széttépett kötelekeket, melyekkel egyszerű és szeretetteljes természete tapadt mindenhez, úgy érezte, hogy ami szíve mélyén lakozik, úgyis vele marad, és minden egyebet megtalál, bárhová megy is. A fiú pedig egy könnycseppet ejtett, és máris az ember nem járta rengeteg által kínált élvezetes kalandokra gondolt.

Ugyan ki ne kívánta volna a lelkes álmodozás óráiban, hogy nyári erdőség közepette vándoroljon, karján könnyedén libbenő, szép és szelíd teremtes társaságában, míg fiatal, fesztelen és diadalmas lépteinek nem állja útját semmi, csak a hömpölygő óceán vagy a hófödte hegység; a higgadtabb férfikor már olyan otthont választana, ahol a Természet két kézzel szórja bőségét valamely áttetsző folyó völgyében; s amikor e tiszta élet hosszú, hosszú esztendei után előoson és rátalál az öregkor, ő már egy nemzetség atyja, egy nép patriarchája, egy leendő hatalmas nemzet megalapítója. Amikor pedig leszáll rá a halál, mint az édes álom, melyet egy napi boldogság után szívesen fogadunk, megannyi leszármazottja gyászolja tiszteletre méltó porait. A jövő nemzedék istenségnek tartja majd, akit a hagyomány rejtélyes szövevénye vesz körül; és a késői utókor ott látja majd állani homályos dicsfénytől övezve évezredek völgykatlanában.

A szövevényes és komor őserdő, melyen át elbeszélésem szereplői vándoroltak, sokban különbözött az álmodozó fantáziabirodalmától; életmódjukban azonban volt valami, amit a Természet sajátjának vallott, és csak a világból hozzájuk szegődött mardosó gondok akadályozták boldogságukat. Az erős, gubancos szőrű ló, minden földi vagyonuk hordozója, nem tántorodott meg Dorcas többletsúlya alatt; bár az asszony, hála edzettségének, a mindennapi fárasztó gyaloglás legnagyobb részében kitarzott férje oldalán. Reuben meg a fia, vállukra vetett muskétával és hátukra vetett fejszével, fáradhatatlanul lépdeltek, s mindegyikük vadászszemmel lesett a vadra, mely táplálékukat jelentette. Ha az éhség úgy parancsolta, megálltak, és elkészítették eledelüket valamely kristálytisza erdei patak partján, és ha letérdeltek, hogy szomjas ajakkal igyanak a vízből, a patak édes susogással vonakodott, mint a lányka az első szerelmes csóktól. Ágakból hevenyészett kunyhóban aludtak, és pirkadatkor ébredtek fel-frissülten, egy újabb nap fáradalmaira készen. Dorcas és a fiú vidáman lépdelt előre, és olykor még Reuben lelkét is látszatra öröm hatotta át; ám belülről hideg, jeges bánat emésztette, amit ő maga a hógörgetegekhez hasonlított, melyek a kanyargó folyócskák mentén megtöltik a hegyszorosokat és üregeket, míg odafenn zölden virulnak a levelek.

Cyrus Bourne eléggé beletanult már az erdőjárásba ahhoz, hogy észrevegye; atyja nem ragaszkodik az útvonalhoz, melyen előző őszi felfedező útjuk során haladtak. Ezúttal északabbra fordultak, élesebben elkanyarodtak a településektől egy olyan vidék felé, ahol mind ez ideig a vadállatok és vademberek voltak az egyeduralkodók. A fiú ki-kinyilvánította véleményét a dologról, és Reuben figyelmesen hallgatta, s egyszer-kétszer meg is változtatta haladásuk irányát fia tanácsa szerint; de ha meg is tette, láthatólag kényelmetlenül érezte magát. Gyors, fürkésző pillantása előrerobbant, mintha fatörzsek mögött rejtőző ellenséget keresne; s ha nem látott semmit, hátratekingetett, mintegy üldözőktől félve. Cyrus, aki észrevette, hogy apja lassanként ismét rátér a régi irányra, többé nem lépett közbe; s ha szíve el is nehezedett valamitől, kalandos természete egyáltalán nem bánta a meghosszabbodott és rejtélyes utat.

Az ötödik nap délutánján megálltak, és a maguk egyszerű módján táborot ütöttek majdnem egy órával napnyugta előtt. Az utolsó néhány mérföldön megváltozott a táj arculata, lankák tarkították, melyek megkövesedett tenger hatalmas hullámaihoz hasonlítottak; egy hullámvölgynek megfelelő mélyedésben, vadregényes helyen állította fel kunyhóját és gyújtott tüzet a család. Van valami dermesztő s egyben szívmengető abban, ahogyan hármójukat a szeretet erős kö-

teléke egyesítette, és elszigetelte a külvilágtól. A sötét és komor fenyők letekintettek rájuk, s ahogy a szél végigszántott koronájukon, szánakozó hang hallatszott az erdőn; vagy tán félelmükben nyögtek a vén fák, mert az emberek eljönnek végül, és gyökereikre halálos csapást mérnek fejszékükkel? Reuben és fia, míg Dorcas a vacsorájukat készítette, vadlesre indult, mert aznapi útjukon nem akadt puskavégre semmi. A fiú megígérte, hogy nem hagyja el a tábor környékét, és tovaszökölt oly könnyed és rugalmas léptekkel, mint a szarvas, melyet elejteni kívánt; apja pedig, míg a fiú után bámulva futó boldogság töltötte el, az ellenkező irányba készült indulni. Dorcas közben letelepedett a lehullott gallyakból rakott tűz mellé, egy mohával benőtt, málldozó fatörzsre, mely évekkkel előbb gyökerestől fordult ki a földből. Foglalatossága, miközben egy-egy pillantást vetett a fazékra, mely a láng fölött lassan züm-mögni kezdett, az az évi Massachusettsi Almanach olvasgatására korlátozódott; egy nyomtatott Biblia és ez volt a család egész irodalmi kincse. Senki sem ügyel annyira az önkényes időbeosztásra, mint aki ki van rekesztve a társadalomból; és Dorcas úgy jegyezte meg, mintha fontos információt közölne, hogy május tizenkettedike van. Férje összerezzen.

- Május tizenkettedike! Emlékezetes nap - motyogta, míg a torlódó gondolatok pillanatnyi zűrzavarrá sűrűsödtek agyában. - Hol vagyok? Hova vándorolok? Hol hagytam őt?

Dorcas, aki eléggé megszokta már férje kiszámíthatatlan hangulatait ahhoz, hogy ne vegyen észre semmi különösét viselkedésében, most félretette az almanachot, és azon a gyászos hangon szólította meg Reubent, amelyet a lágyszívűek a régóta kihűlt és elhamvadt bánatnak tulajdonítanak.

- A hónapnak ebben a szakában történt tizennyolc évvel ezelőtt, hogy szegény atyám itthagya ezt az árnyékvilágot. De volt gyengéd kar, hogy fejét feltámassza, és gyengéd hang, hogy felvidítsa utolsó perceiben, Reuben; a gondolat, hogy hűségesen gondját viseltesd, sokszor megvigasztalt azóta. Ó, szörnyű lett volna a halál egy magányos embernek ilyen vad helyen!

- Könyörögj az Éghez, Dorcas - mondta Reuben megtört hangon -, könyörögj az Éghez, hogy hármunk közül senki ne haljon meg magányosan, és feküdjön temetetlenül e roppant vadonban! - Azzal elsietett, otthagya Dorcast a tűz mellett, a komor fenyők alatt.

Reuben Bourne léptei fokozatosan meglassúdtak, ahogy a fájdalom, melyet Dorcas szavai szándéktalanul okoztak, elcsitult. Különös emlékek rohanták meg; s amíg úgy ténfergett előre, mint az alvajáró, s nem mint a vadász, akaratlanul is a tábor közelében maradt kanyargós útján. Léptei észrevétlenül szinte kört írtak le; és azt sem vette észre, hogy olyan erdősáv szélére érkezett, melyet sűrűn benőttek ugyan a fák, de nem fenyők. Az utóbbiakat itt tölgyek és más, kemény rostú fák helyettesítették; gyökerek körül buja és szövevényes aljnövényzet tekergeti, de itt-ott csupasz folt tűnt elő a fák között, vastagon beszórva száraz levelekkel. Valahányszor megzörrentek az ágak, vagy megreccsent egy-egy fatörzs, mintha az erdő szendregéséből ébredne, Reuben ösztönösen felemelte karjára akasztott muskétáját, és gyors, éles pillantást vetett mindenfelé; de a részleges terepszemle meggyőzte, hogy nincs állat a közelben, mire ismét átadta magát gondolatainak. Eltöprengett a különös befolyáson, mely letérítette előre kitervelt útvonaláról, s ilyen mélyen a vadonba vezette. Mivel nem láthatott bele lelke titkos zugába, ahonnan a rejtett mozgatóerő kiindult, azt képzelte, természetfölötti hang hívásának engedelmeskedett, és természetfölötti erő gátolta meg visszafordulását. Bizott benne, hogy az Ég alkalmat kíván adni neki bűne levelezésére: remélte, hogy rátalál az oly régen temetetlenül heverő csontokra, és ha végre földbe teszi őket, a békesség napfénye ragyogja be szíve sírkamráját. Gondolataiból nesz riasztotta fel, valami zörrent az erdőben, némi távolságra a helytől, ahová eljutott. Mozgást észlelt az aljnövényzet sűrű fátyla mögött, és azonnal tüzelt, a vadász ösztönével és a mesterlövész biztos kezével. A halk nyögéssel,

mely sikerét hirdette, s mellyel az állatok is képesek kifejezésre juttatni halálos kínjaikat, nem törődött Reuben Bourne. Miféle emlékek törtek rá ezúttal?

A bozót, ahová Reuben célzott, egy kis emelkedő tetejéhez közel egy szikla tövét nőtte körül, mely alakját és egyik oldalának sima felületét tekintve nem sokban különbözött egy hatalmas sírkőtől. És mint valami tükörben, Reuben emlékezetében ott lebegett a mása. Még a kő erezetére is ráismert, mely mintha elfeledett betűkből róna feliratot: minden változatlan maradt, csak a szikla alsó részét takarta bokrok sűrű szövevénye, és elrejtette volna Roger Malvint is, ha még ott ül. Hanem a következő pillanatban Reuben szeme más változást is felfedezett, ami azóta történt, hogy utoljára állt ugyanitt, a kicsavart fa földes gyökerei mögött. A facsemete, melyre akkor fogadalmának vérfoltos jelképét kötözte, azóta tölgygé növekedett és erősödött, s bár még a teljes kifejlettségtől messze volt, árnyas lombjával nem fukarkodott. Reubennek feltűnt valami furcsaság ezen a fán, és beleremegett. A középső és alsó ágak buján virultak, és túltengő vegetáció fonta körül a törzset majdnem a földig; de a tölgy felső részét megcsíphette a fagy, mert a legfelső ág elszáradt, elaszott, végleg elhalt. Reuben emlékezett rá, hogyan libegett a kis zászló azon a legfelső ágon, amikor még oly szépen zöldellt, tizen-nyolc évvel azelőtt. Vajon kinek a bűne tarolta le?

* * *

Dorcas, miután a két vadász eltávozott, folytatta az estebéd előkészületeit. Erdei asztala egy nagy, kidőlt fa mohával benőtt törzse volt, ennek szélesebbik végét hófehér abrosszal terítette le, és kirakta rá, ami még megmaradt a ragyogó ónedénykészletből, amely büszkesége volt otthon a faluban. Furcsa látványt nyújtott ez az otthonias kis zug a Természet kietlen mélyén. A magaslaton nőtt fák felső ágai közt még ott bujkált a napsugár; de a vápában, ahol a tábor állt, az esti árnyak már elmélyültek, és a tűz fénye vörös színt öltött, amint a fenyők magas törzsét nyaldosta, vagy a körös-körül burjánzó sűrű és áthatolhatatlan indák közé kúszott. Dorcas szíve nem volt szomorú; úgy érezte, jobb a vadonban vándorolni azzal a két emberrel, akiket szeret, mint magányosan kóborolni a tömegben, amely mit sem törődik vele. Míg azzal foglalatostkodott, hogy korhadó farönkökből levelekkel beborított ülőhelyeket állítson fel Reubennek és a fiának, hangja dalt röpített szét a komor fák között, melyet még fiatal korában tanult. Az egyszerű dal, névtelen bárd költeménye, téli estét írt le egy határ menti házikóban, ahol a magasra tornyozott hótörzsek mögött, biztonságban a vadaktól, tűzhelye körül örvendezett a család. Az egész dalt az a megnevezhetetlen báj uralta, amely az eredeti gondolat sajátja, és négy, minduntalan visszatérő sor úgy ragyogott ki a többi közül, mint a tűz lobogása, mely örömmel töltötte el a családtagok szívét. Varázserejével és néhány egyszerű szóval a költő ezekbe a sorokba sűrítette a családi szeretet és a házi boldogság eszenciáját, költészet és festőiség egybeötvöződött bennük. Amíg Dorcas énekelt, úgy érezte, elhagyott otthonának falai veszik körül újra; nem látta már a komor fenyőket, és nem hallotta a szelet, amely minden strófa kezdetén mély sóhajt küldött az ágak közé, és tompa nyögésben halt el a dal súlyától. Dorcast a tábor közelében felhangzó puska lövés riasztotta fel; és egyszerre egész testében reszketni kezdett, vagy a hirtelen zajtól, vagy a parázsló tűz magányától. A következő pillanatban felnevetett anyai büszkeségében.

- Szép ifjú vadászom! A fiam szarvast terített le! - kiáltotta, mert eszébe jutott, hogy Cyrus arrafelé indult el, amerről most a lövést hallotta.

Várt egy ideig, hátha meghallja fia könnyed lépteit, amint a zizegő levélszőnyegen feléje siet, hogy sikeréről beszámoljon. De a fiú nem bukkant fel nyomban; és Dorcas vidám kiáltást küldött elébe a fák közé:

- Cyrus! Cyrus!

A fiú még egyre késlekedett; Dorcas elhatározta, mivel a lövés olyan közlről hangzott, hogy maga keresi meg. Különben is, szükség lehet a segítségére, hogy ideszállítsák a vadat, melyet - ezzel kecsgettette magát - fia elejtett. Elindult hát, lépteit a rég elhangzott dörrenéshez igazítva, és énekelve közben, hogy a fiú észrevegye közeledtét, és elébe futhasson. Minden fatörzs mögött, az aljnövényzet sűrű indái között minden rejtekhelyen fia arcát remélte megpillantani, amint szeretetből fakadó pajkos csintalansággal felnevet rá. A nap már a látóhatár mögé szállt, és a levelek között átszűrődő félhomályban mindenféle káprázat játszott felajzott képzeletével. Néhányszor elmosódottan látni vélte Cyrus ábrázatát előkandikálni a levelek közül; egyszer meg azt képzelte, hogy egy szirt tövéből integet feléje. Hanem amikor jobban szemügyre vette a dolgot, kiderült, hogy csak egy tölgyfa törzse, melyet egészen a földig elborítanak a vékony ágacskák, s ezek egyike kijebb nyúlik, mint a többi, és megmegrézzen a szellőben. Amint körbejárta a szikla lábát, egyszerre férje közelében találta magát, aki a másik irányból jött. Reuben puskája csövét a száraz leveleken nyugtatta, a fegyver agyára támaszkodott, s láthatólag elmerült valaminek a szemlélésében, ami a lábánál hevert.

- Mit jelentsen ez, Reuben? Elejtetted a szarvast, és elaludtál fölötte? - kiáltott fel Dorcas vidám nevetéssel, amint futólag felmérte férje testtartását és külsejét.

A férfi nem moccant, a szemét sem fordította Dorcas felé; és az asszony ereibe bizonytalan eredetű, hideg, borzongató félelem kúszott. Most vette észre, hogy férje arca halottsápadt, és vonásai merevek, mintha más kifejezést nem is tudna ölteni, csak a végtelen kétségbeesését, ami az arcára dermedt. A legcsekélyebb jelét sem adta annak, hogy észrevette Dorcas közeledtét.

- Az Isten szent nevére, Reuben, szólj hozzám! - kiáltotta Dorcas; és saját hangjának különös csengése még inkább megrémítette, mint a halotti csend.

Férje összerezzen, az arcába bámult, a szikla elé húzta, és ujjával előremutatott.

Ó, jaj, ott feküdt a fiú lehuny szemmel, de álomtalanul, a lehullott faleveleken! Arca a karján pihent... göndör fürtjei szabadon hagyták homlokát... tagjai mintha kissé elernyedtek volna. Hirtelen kimerültség lett vajon úrrá az ifjú vadászban? Felébreszti-e az édesanyja hangja? Dorcas tudta, hogy halott.

- E hatalmas szikla a sírköve szeretteidnek, Dorcas - mondta férje. - Könnyeid egyaránt hullanak majd atyádra és fiadra.

Dorcas meg sem hallotta. Vad sikoltással, mely mintha szenvedő lelkének legmélyéről tört volna fel, eszméletlenül roskadt le halott fia mellé. Abban a pillanatban a tölgy legfelső, elkorhadt ága meglazult a csendes légtérben, és puha, könnyű szilánkokban hullott alá a sziklára, a levelekre, Reubenre, a feleségére meg a gyermekére és Roger Malvin csontjaira. Ekkor Reuben szíve összeszorult, és szeméből könnyek buggyantak elő, mint sziklából a víz. A fogadalmat, melyet a sebesült ifjú tett, egy balsors sújtotta férfi jött el beváltani. Bűnét levezekelte - az átok lefoszlott róla; és abban az órában, hogy a magáénál is drágább vért kiontotta, évek óta először fohász szállt az égbe Reuben Bourne ajkáról.

Udvarhelyi Hanna fordítása

ATYAFIM, MOLINEUX ŐRNAGY

Miután Nagy-Britannia királyai a magukénak kiáltották ki a gyarmati kormányzók kinevezésének jogát, azok intézkedéseit már nem fogadta többé olyan készséges és lelkes elismerés, mint elődeikét, még az ősi kiváltságlevél idején. Az emberek gyanakvó éberséggel kísérték azon hatalom gyakorlását, amely nem tőlük származott, és rendszerint nem sok hálával viszonozták azokat az engedményeket, amelyekkel kormányzóik a tengerentúlról érkező utasításokon igyekeztek enyhíteni, magukra vonva e rendelkezések szerzőinek rosszallását. Amint Massachusetts Bay évkönyveiből kiderül, a negyven év során a közül a hat kormányzó közül, aki a régi kiváltságlevél visszavonása óta II. Jakab alatt uralkodott, kettőt a népfelkelők börtönöztek be, a harmadikat, amint Hutchinson feltételezi, egy füle mellett elsüvítő puszkagolyó üzte ki a tartományból, a negyediknek, ugyanazon történész véleménye szerint, a képviselőházzal folytatott örökös marakodások idézték elő korai halálát; a fennmaradó kettőnek, valamint utódaiknak, egészen a Forradalomig, rövid időre része jutott még a békés uralkodásból is. E politikai feszültségek idején az udvari párt alacsonyabb rangú tagjainak sem volt irigylésreméltóbb a sora. A néhány megjegyzés szolgáljon a következő kalandok bevezetőjeként, amelyek egy nyári éjszakán történtek alig száz évvel ezelőtt. Kérjük az olvasót, hogy a gyarmati ügyek hosszú és száraz részletezését elkerülendő, elégedjék meg azon körülmények leírásával, amelyek a közhangulat időnkénti fellángolását közvetlenül előidézték.

Holdvilágos este volt, kilenc óra körül járt az idő, amikor egy komp átkelt a réven, egyetlen utassal, aki magasabb viteldíj ígéretével vette rá a révészt, hogy átvigye ebben a szokatlan órában. Míg a kikötőhelyen állt, és mindkét zsebét átkutatta a megállapodásuknak megfelelő összegért, a révész megemelte lámpáját, és a lámpa meg a kelő hold fényénél alaposan szemügyre vette a más vidékről érkezett utast. Fiatal legény volt, alig tizenhét éves, nyilvánvalóan falusi származású, aki, úgy látszott, első ízben utazik fel a városba. Durva szövésű, szürke, kopottas, de gondosan javított kabátot viselt, a nadrágja tartós anyagból: bőrből készült, és szorosan simult erős, formás lábához, kék kötött harisnyája kétségtelenül anyja vagy nővére keze munkájára vallott, a fejét pedig háromszögletű kalap fedte, amely új korában a legény apjának megfontoltabb homlokát árnyékolhatta. Bal hónalja alatt nehéz fűtykőst szorongatott, amely nem volt más, mint egy kitépett tölgyfacsemete, még a kemény gyökér egy része is rajta volt, és felszerelését egy nagy tarisznya egészítette ki, amely jócskán meg volt tömve, de nem annyira, hogy izmos válla megérezte volna. Barna, göndör haja, csinos arca és fényes, vidám szeme a természet ajándéka volt, és többet ért, mint a hiányzó cicoma.

Az ifjú, akit egyik nevén Robinnak hívtak, végül félig előhúzott zsebéből egy kicsi, gyarmati ötshillinges bankót, amely ennek a pénzfajtának az elértéktelenedése folytán éppen hogy csak kielégítette a révész követelését, majd hozzátett még egy hatszögletű pergamendarabot, három penny értékben. Azután elindult a város felé, oly könnyű léptekkel, mintha nem is tett volna meg harminc mérföldet a nap folyamán, és olyan kíváncsi szemmel, mintha nem is egy új-angliai gyarmat „fővárosába” érkezett volna, hanem a londoni Citybe. Nem ért azonban messze, máris eszébe jutott, hogy nem tudja, merre irányítsa lépteit, így hát megállt, és végignézett a szűk utcán, alaposan szemügyre vette a kétoldalt rendetlenül sorakozó alacsony, szegényes faépületeket.

„Ez az alacsony vityilló nem lehet az én atyafim hajléka - gondolta -, de az a régi ház sem, ahol törött ablakon süt be a hold, nem, egyet sem látok errefelé, amely méltó lenne hozzá. Ha megkérdezem a révészt, merre induljak, minden bizonnyal velem jön, hiszen biztosan kapott volna az őrnagytól egy shillinget a fáradságáért. De hát ugyanúgy megfelel majd az első ember, akivel találkozom.”

Továbbment, és örömmel konstata, hogy az utca kiszélesedik, tisztesebb házak váltják fel az eddigieket. Hamarosan megpillantott valakit, aki lassan, megfontoltan haladt előtte; Robin gyorsított a léptein, hogy utolérje. Amikor a közelébe ért, látta, hogy a sétáló már alaposan benne van a korban, hosszú, fehér parókát visel, sötét, szövetből készült, bő szárnyú kabátot és selyem térdharisnyát. Hosszú, fényes sétapálcát tartott a kezében, amellyel minden lépés előtt megkoccintotta a földet, és szabályos időközönként ünnepélyes, sőt síri hangon, két-két rövid köhentést hallatott. Miután Robin mindezt megfigyelte, elkapta az öregúr kabátja szárnyát, épp amikor egy borbélyüzlet ajtajából és ablakából fény hullott mindkettőjükre.

- Szép jó estét, tisztelt uram - szólította meg, mélyen meghajolt, de továbbra sem eresztette el a kabátot. - Kérlek, uram, mondd meg, hol találom, atyafim, Molineux őrnagy hajlékát.

Az ifjú kérdése jó hangosan zengett, úgyhogy a borbély, aki éppen egy teljesen beszappanozott áll fölé emelte a borotváját, s a másik is, aki egy Ramillies-parókát bodorított, abbahagyta foglalatosságát, és kiállt az ajtóba. A tiszt polgár eközben Robin felé fordította komor ábrázatát, és éktelenül mérgesen, felháborodottan válaszolt. Síri köhentése azonban a kellős közepén félbeszakította feddő beszédét, ami ugyancsak különös hatást tett, mintha a gyűlölködő indulatok közé a hideg sír képe tolakodott volna.

- Ereszd el a ruhámat, fickó! Mondom, hogy nem ismerem azt az embert! Még mit nem! Nekem, khö, khö, van még itt szavam, és ha csak ennyi tisztelettel viseltetsz az előkelőbbek iránt, holnap reggel, napvilágnál, megismeri majd lábad a kalodát, annyit mondok!

Robin elengedte az öregúr kabátját, és szaporán odébbállt, miközben a borbélyüzletből modortalan nevetés harsogott utána. Először eléggé meghökkent, milyen eredménnyel járt a kérdése, de mivel agyafúrt legény volt, hamarosan úgy gondolta, megfejtette a rejtélyt.

„Vidéki képviselő lehet - vonta le következtetését -, sose látta belülről a rokonom házat, és nem oly jól nevelt, hogy udvariasan feleljen az idegennek. Ha nem lenne öreg, bizony visszafordulnék, és az orrára koppintanék. Szegény Robin! Még a borbélylegények is kinevetnek, hogy ilyen vezetőt választottál magadnak. Most majd okosabbnak kell lenned, Robin barátom.”

Ezek után egy sereg girbegurba, szűk utcában tévelygett, amelyek összevissza keresztezték egymást, és nem messze a vízparttól kanyarogtak. Robin orrát erős kátrányszag csapta meg, az épületek teteje fölött hajóárbocok hasítottak bele a holdfénybe, és a számos cégérből, amelyek előtt megállt, megtudhatta, hogy közel jár a város üzleti központjához. Hanem az utcák üresek voltak, az üzletek zárva, és csak néhány lakóház felső emeletéről szűrődött ki fény. Végül az egyik szűk sikátor sarkán, amelyen áthaladt, megpillantotta egy hős brit katona széles ábrázatát, aki egy kocsmá ajtajában dülöngélt, ahonnét sok vendég hangja szűrődött ki. Az alacsonyabban levő ablakok közül egyik befelé nyitva volt, és a vékony függönyön át Robin vacsorázó társaságot pillantott meg: egy jól megrakott asztalt ültek körül. A vacsora pompás illatát odakint, az utcán is érezni lehetett, és a fiatal ember kénytelen volt arra gondolni, hogy bizony útravalója utolsó maradványait már reggeli étvágya fölemésztette, a dél pedig ebéd nélkül érte és múlt el fölötte.

- Ó, az a pergamen hárompennys most feljogosítana arra, hogy e mellé az asztal mellé telepedjem én is! - szólt magában Robin, sóhajtván egyet. - De az őrnagy a legjobb ételével fog majd megkínálni, úgyhogy csak azért is bemegyek ide, megkérdezem, hogy jutok el a házához.

Belépett a kocsmába; a beszélgetés lármája meg a kiáramló dohányfüst el irányította a vendéglőhelyiségbe. Hosszú, alacsony szoba volt tölgyfaburkolatú falakkal, ezek az állandó füsttől már megfeketedtek, a padló pedig vastagon felszórva homokkal, amely azonban eléggé kétes tisztaságú volt. Jó néhányan ültek odabenn a fapadokon, bőrülésszerű székeken, legtöbbjük tengerésznek látszott, vagy más, tengerrel kapcsolatos foglalkozásúnak, beszélgettek erről-arról, időnként olyasmire is terelve a szót, ami mindnyájukat érdekelt. Három-négy kis csoportban itták a megannyi tál pincst, amely a nyugat-indiai kereskedelem jóvoltából már régóta a gyarmat közkedvelt itala volt. Mások, akik külsejük után ítélve mindennapi fáradtságos munkából éltek, inkább a magányos ivás osztatlan gyönyörét élvezték, amelynek hatása alatt egyre szótlanabbak lettek. Egyszóval csaknem mindannyian nagy barátságot tanúsítottak az istenadta enni-innivalók iránt, ki ebben, ki abban a formájában, ez ugyanis, amint a száz évvel ezelőtti böjtnapi imádságok is bizonyítják, olyan vétek, amely régóta apáról fiúra kísért minket. A vendégek közül Robin azt a két-három bábmész tekintetű falust találta rokonszenvesnek, akik kissé a török karavánszerájok mintájára használták a vendéglőt; a szoba legsötétebb zugában telepedtek meg, s rá sem hederítve a sűrű dohányfüstre, a maguk kemencéjében sült kenyérből vacsoráztak, és a maguk kéményében füstölt szalonnát vágtak melléje. Jóllehet Robin valamiféle testvériséget érzett ezek iránt az idegenek iránt, mégis elvonta rólok a figyelmét valaki más, aki az ajtóban állott, és suttogva társalgott egy csoport hozzá hasonlóan rosszul öltözött emberrel. Arcvonásai meglehetősen voltak, már-már groteszk, és egész ábrázata olyan volt, amelyet nehéz elfelejteni. Homloka két dudor, közöttük völgyecske, orra merészen, szabálytalanul ugrott ki arcából, az orra nyerge egyujjnyinál is szélesebb volt, vastag, bozontos szemöldöke alatt a szeme úgy izzott, mint tűz a barlangban.

Míg Robin azon tanakodott magában, kinél érdeklődjön rokona lakhelye felől, megszólította a kocsmáros, egy alacsony termetű emberke, aki pecsétes fehér kötényt viselt, és azért jött ide, hogy hivatalból üdvözlje az idegent. Francia protestáns menekült harmadfokú leszármazottja volt, szemlátomást örökölte hajdani népe legendás udvariasságát, de az éles hang, amelyen most Robint is megszólította, szintén nem változott az idők során.

- Ugyebár vidékről érkezett, uram? - szólalt meg, és mélyen meghajolt. - Kérem, engedje meg, hogy megérkezése alkalmával üdvözljem. Szép város, uram, gyönyörű házak, sok minden érdekelheti itt az idegent is. Remélem, megtisztel azzal, hogy nálunk vacsorázik.

„Lám, felismeri a közös családi vonásokat! Megsejtette a csirkefogó, hogy az őrnagy rokona vagyok!” - gondolta Robin, akinek eddig nem sok udvariasságban volt része.

Erre minden szem a falusi fiú felé fordult, amint ott állt az ajtóban, elnyúlt háromszögletű kalapjában, szürke kabátjában, bőrnadrágban, kék gyapjúharisnyában, tölgyfahusángra támaszkodva, vállán útitáskájával.

Robin olyan fölényes hangon válaszolt az udvarias kocsmárosnak, ahogy az őrnagy rokonához illett: - Kedves barátom - kezdte -, tőlem telhetőleg pártolni fogom kocsmádat, ha - és itt akaratlanul is lehalkította a hangját -, ha több lesz a zsebemben egy pergamen hárompennysnél. Mostani keresnivalóm itt csupán az - folytatta öntelten, fölényesen -, hogy megtudjam, miként találom meg atyámfim, Molineux őrnagy házat.

Hirtelen általános mozgolódás támadt a szobában, s ezt Robin úgy értelmezte, hogy alig várják, hogy kalauzul szegődhessenek melléje. A kocsmáros azonban egy a falon függő írás felé fordult, ezt kezdte olvasni, legalábbis úgy tett, mintha azt olvasná, amit mond, közben pedig újra meg újra az ifjúra pillantott.

- Mit látok itt? - kezdte szárazon, szaggatottan ejtve a szót. - „Az alulírott házából szökött meg, neve Hezekiah Mudge, szolga... utolsó viselete: szürke kabát, bőrnadrág, gazdától levetett rossz kalap. Akárki fiának, aki börtönbe juttatja, egy font fejpénz jár.” Állj odébb, fiam, azt ajánlom, állj odébb, de gyorsan!

Robin már-már felemelte a tölgyfahusáng könnyebbik végét, de aztán az arcokról sugárzó furcsa, ellenséges indulat következtében lemondott abbeli szándékáról, hogy nyomban betörje az udvarias kocsmáros fejét. Amint kifelé indult, elkapta annak a vakmerő arcú személynek gúnyos tekintetét, aki az imént feltűnt neki; és alig lépett ki az ajtón, máris nagy kacagást hallott maga mögött, amelyben mindenki részt vett, de legjobban a vendéglős hangját lehetett kihallani, olyan volt, mint amikor apró kavicsok hullanak egy üstbe.

„Ejnye, hát nem furcsa - fűzte Robin a gondolatait, szokása szerint agyafűrtan -, hát nem furcsa, hogy üres zsebem bevallása többet nyomott a latban, mint atyafim, Molineux őrnagy nevének említése? Jaj, ha ezek közül a vigyori csirkefogók közül csak eggyel is találkozhatnék az erdőben, ahol én meg ez a tölgyfahusáng együtt növekedtünk, bizony megtanítanám rá, hogy a karomnak azért van súlya, ha az erszényem könnyű is!”

Amint a szűk sikátor sarkán befordult, tágas utcában találta magát, amelynek két oldalán egyenes sorban álltak a magas, büszke házak, a felső végén egy tornyos épület is, ahonnét a harang éppen kilencet ütött. A holdfény, valamint a számos kirakat lámpái jól megvilágították a járdán sétáfkálókat, és Robin remélte, hogy majd csak ráakad közöttük eddig felderíthetetlen rokonára. Előző kérdezősködéseinek balsikere miatt nemigen akarózott megszólítania senkit, különösen ilyen nagy nyilvánosság előtt, úgy határozott tehát, hogy szép lassan, csendesén végigsétál az utcán, olyan közel dugva arcát minden idősebb úr ábrázatához, hogy egyszer csak felfedezhesse az őrnagy vonásait. Rikító színű himzett öltözékek, hatalmas parókák, aranycsipkés kalapok, ezüstmarkolatú kardok úsztak el mellette, hogy a szeme is káprázott tőlük. Világot látott ficsúrok, a korabeli európai elegancia utánzói sétáltak fesztelenül, félig-meddig tánclépésben, divatos dallamokat dúdoltak, és szegény Robin szinte elszégyellte magát nyugodt, természetes járása miatt. Végül, miután többször megállt, hogy szemügyre vegye a kirakatok pazar bőségét, s miután jó néhányszor összeremtették, mert kihívóan a járókelők arcát fürkészte, az őrnagy hiába kutató rokona egy tornyos épülethez ért. Mivel azonban a zsúfolt utcának még csak az egyik oldalát járta végig, most átment a másik oldalra, és a szemközti járdán kutatott-keresett tovább, vérmesebb reményekkel, de nem több szerencsével annál, mint amivel a filozófus, aki egy becsületes emberre akart mindenáron rábukkanni. Körülbelül feléig ért az utcának abban az irányban, ahonnét elindult, amikor meghallotta, hogy valaki közeledik, minden lépésnél megkoppantotta botjával a járdát, szabályos időközönként két síri köhentést hallatván.

- Uram, irgalmazz! - szólt magában Robin, azonnal felismerve a hangot.

Befordult egy sarkon, amely véletlenül éppen ott volt jobb kéz felől, és nagy sietve elindult a város valamely más része felé, hogy ott folytassa kutatásait. Most már fogytán volt a türelme, és mióta a réven átkelt, a sok bolyongás jobban kimerítette, mint a megelőző jó néhány napos utazás. Éhes gyomra is hangosan követelte a magáét, és Robin mérlegelni kezdte, vajon van-e joga, hogy erőszakkal, husángját meglóbálva, követelje a szükséges útmutatást az első magányos járókelőtől, aki útjába akad. Miközben érlelődött benne ez az elhatározás, egy szegényes

látványt nyújtó utcába jutott, amelynek két oldalán rosszul épített, zsúfolt házak sorakoztak egészen a kikötőig. A holdfény az utca egész hosszában nem hullt egyetlen járókelőre sem, viszont a harmadik lakóházban, amely előtt Robin elhaladt, egy ajtó félig nyitva állt, és mögötte egy nő ruháját pillantotta meg fürkész tekintete.

„Talán itt nagyobb szerencsével járok” - mondta magában.

Éppen ezért odament az ajtóhoz, amely, mint látta, rögtön beljebb csukódott a közeledtére, de résnyire azért még mindig nyitva maradt, éppen annyira, hogy a szép lakó szemügyre vehesse az idegent, anélkül, hogy az belőle valamit is lásson. Robin mindössze egy csíkot pillantott meg vörös szoknyájából, meg egy szempárt, amely úgy csillogott fel hébe-hóba, ahogy a reszkető holdfény a fényes tárgyakon.

- Szép úrnőm - hiszen szólíthatom így jó lelkiismerettel, gondolta az agyafúrt legény, hiszen az ellenkezőjét sem tudom róla, édes szép úrnőm, légy kegyes, mondd meg, merre találok atyáfi, Molineux őrnagy hajlékát?

Robin hangja panaszosan és hízelgően csengett, a nő pedig, aki a derék falusi legényben semmi kivetendőt nem talált, feltárta az ajtót, és kilépett a holdfénybe. Kecses kis nőszemély volt, fehér a nyaka, gömbölyű a karja, karcsú a dereka, abroncsról hullott alá vörös szoknyája, s így a hölgy olyan volt, mintha egy léggömbben állna. Arca ovális, csinos, kis főkötője alatt a haja sötét, és csillogó szeméből dévaj fényesség áradt, amely lenyűgözte Robin tekintetét.

- Molineux őrnagy itt lakik - mondta a bájos hölgy.

Kedvesebb hangot Robin nem hallott aznap este, de nem mert volna megesküdni rá, hogy ez a kedves szó egyben őszinte is. Végignézett a szegényes utcán, majd jól szemügyre vette azt a házat is, amely előtt álltak. Alacsony, sötét, emeletes épület volt, az emeleti traktus kiugrott a földszint fölé, és az alsó lakrész boltnak látszott, afféle vegyeskereskedésnek.

- Nohát, igazán szerencsém van - felelte Robin ravaszul -, de rokonomnak is, az őrnagynak, ha ilyen csinos házvezetőnője van. Csak azt az egyet kérem, hívja őt magát az ajtóhoz, üzenetet hoztam neki faluról, átadom, és már megyek is vissza a kocsmába, ahol megszálltam.

- Nem lehet, az őrnagy úr már egy órája lefeküdt - szólt a vörös szoknyás hölgy -, nem sok értelme volna, ha felzavarnánk, már csak azért sem, mert ma este a szokásosnál is többet ivott. Hanem ő felettébb jószívű ember, és így nem venném lelkemre, hogy akármelyik rokonát is kitessekeljem a házából. Maga pedig úgy hasonlít a jó öreghez, mintha a fia volna, és arra is megesküdnék, hogy az őrnagy úr esős időben ezt a kalapot hordta. Ruhaneműje is van szakasztott olyan, mint a kend bőrruhája. Hát szépen kérem, jöjjön be, szívesen látom az ő nevében.

Így szólván, a szép és vendégszerető dáma kézen fogta hősünket; érintése könnyű volt, az erőszak gyöngéd, és noha Robin kiolvasta a szeméből, amit szóval nem árult el, a karcsú derekú, vörös szoknyás hölgy erősebbnek bizonyult az izmos vidéki legénynél. Az őrnagy házvezetőnője már csaknem a küszöbig vonszolta az őrnagy kissé ellenkezve lépkedő rokonát, amikor a szomszédban nyíló ajtó megriasztotta, s magára hagyva a rokont, eltűnt a házban. Ezután először egy hangos ásítás hallatszott, majd megjelent egy ember lámpással a kezében (akárcsak Pyramus és Thisbe Holdja), amely sürgősen segédletet nyújtott mennyeiből világító égitest nővérének. Amint álmosan bandukolt utcahosszat, egyszer csak Robin felé fordította nagy, kifejezéstelen arcát, és megrázta hosszú, szöges végű botját.

- Takarodj haza, te csirkefogó! - szólalt meg az éjjeliőr, és szavai úgy hangzottak, mintha tüstént elaludna, mihelyt kiejtette őket. - Takarodj, különben holnap reggel kalodába zárnak!

„Ez már a második efféle célzás - gondolta Robin. - Bárcsak még ma este bezárnának, akkor legalább megoldódnának a nehézségeim!”

Azért legényünkben mégiscsak ösztönös ellenszenv támadt az éjszakai rend őre iránt, s ez először visszatartotta attól, hogy feltegye neki a szokásos kérdését. De amikor az őr már majdnem befordult a sarkon, Robin úgy határozott, hogy ezt az alkalmat sem szalasztja el, és teli tüdőből utánakiáltotta:

- Hé, barátom! Kérlek, vezess el engem atyafim, Molineux őrnagy házához!

Az éjjeliőr nem válaszolt, befordult a sarkon és eltűnt, de Robinnak úgy tetszett, mintha álmos, döcögő nevetés futna végig a kihalt utcán. Ugyanakkor dévaj kuncogás köszöntötte a feje fölött levő nyitott ablakból, elkapott egy csintalan, csillogó tekintetet, egy gömbölyű kar intette magához, s már hallotta belülről, a lépcsőházból is a lefelé jövő lépteket. De Robin nemhiába származott új-angliai papi családból, jóra való legény volt és agyafűrt is, ellenállt tehát a kísértésnek, és elmenekült.

Most kétségbeesetten, vaktában járkált keresztül-kasul a városon, már-már azt hitte, hogy bűvölet vett rajta erőt, hasonló ahhoz, amellyel a vidékükön egy boszorkánymester kényszerítette üldözőit céltalan bolyongásra egy egész téli éjszakán, húszlépcsnyi körben attól a tanyától, amelyben keresték. Igaz, kétszer is elsietett mellette egy-egy kisebb csoport, akik között Robin néhány külföldi öltözetű alakot is meg tudott különböztetni, de bár ezek mindkét alkalommal megálltak, hogy szóba elegyedjenek vele, ezek a beszélgetések cseppet sem könnyítettek zavarán. Csak néhány szót szóltak hozzá, olyan nyelven, amelyből Robin egy kukkot sem értett; mikor észrevették, hogy nem tud mit válaszolni, jól érthető angol nyelven káromkodásokat vágtak a fejéhez, s odébbálltak. Végző tanácsalanságában minden palota kapuján bekopogtatott, amelyet rokonához méltónak talált, abban bízva, hogy kitartással leküzdheti eddigi könyörtelen balvégtétét. Ragaszkodva eme elhatározásához, éppen egy templom mellett haladt el, amely két utca sarkán állott, de amint befordult a torony árnyékába, egy jól megtermett idegen férfira lett figyelmes, aki a feje búbjáig burkolózott köpenyébe. Úgy törtetett előre, mint akinek komoly célja van, de Robin lecövekelt előtte, s maga előtt sorompóként keresztbe téve a tölgyfahusángot, útját állta.

- Állj meg, becsületes polgár, és válaszolj a kérdésekre! - szólt felettébb elszántan. - Mondd meg nekem, de azonnal, merre találom atyafim, Molineux őrnagy hajlékát!

- Tartsd a szád, ostoba, és engedj utamra! - szólt egy mély, goromba hang, amely félig-meddig ismerősnek tetszett. - Eressz, vagy földhöz váglak!

- Nem addig, barátom! - kiáltotta Robin, meglóbálva a botját, s vastagabbik végét az idegen bebugyolált arcához közelítve. - Nem bizony, nem vagyok olyan bolond, amilyennek tartasz, és innét egy tapodtat se méész, míg nem válaszolsz a kérdésekre. Merre van atyafim, Molineux őrnagy lakása?

Az idegen meg sem kísérelte, hogy erőszakkal folytassa útját, hanem hátralépett, ki a holdvilágra, felfedte arcát, és egyenest Robin szemébe nézett.

- Várj egy órát, és Molineux őrnagy éppen itt fog elhaladni - mondta.

Robin döbbenet és csodálkozva bámulta a beszélő meghökkentő ábrázatát. Homlokán a két dudor, széles, görbe orra, bozontos szemöldöke, tüzes szeme, mind-mind olyan volt, amilyennek a kocsmában megfigyelte, hanem az arcszíne furcsa, pontosabban: kettős változáson ment keresztül. Arcának egyik fele izzó vörösen lángolt, a másik viszont fekete volt, mint az éjféli, a választóvonal a széles orr, a száj egyik fülétől a másikig ért, és a fekete oldalon vörös volt, a vörös oldalon fekete. Az eredmény olyan volt, mintha két ördög, a tűz ördöge és a sötétség

ördöge egyesült volna egyetlen pokoli ábrázatú lényben. Az idegen Robin képébe vigyorgott, majd ismét eltakarta felemás arcát, és egy pillanat alatt eltűnt.

- Furcsa dolgokat lát az ember utazás közben! - tört ki Robinból.

Mindenesetre letelepedett a templom lépcsőjén, hogy ott várja ki azt az órát, amikor rokona megérkezik. Néhány percre filozófiai elmélkedésekbe merült, azon töprengett, miféle ember lehet, akitől az imént elvált, de miután erre a kérdésre ravaszul, ésszerűen, kielégítően megfelelt, máshol keresett szórakozást. Először végignézett az utcán. Szemre tisztesebb utca volt, mint a legtöbb, ahol eddig kószált, és a holdfény, amely akár a képzelet, szépséges-különös fénybe vonta az ismerős tárgyakat, vadregényesnek mutatta ugyanazt a környezetet, amely napvilágnál egyáltalán nem mutatkozott volna annak. Szeszélyes, sokszor furcsa építésű házak; néhánynak a tetejét megannyi tornyocska törte meg; másutt a tetők keskenyen, meredeken emelkedtek fel, s találkoztak fent egy pontban; megint másutt laposak voltak; némelyik ház fala tiszta hófehér, némelyiket sötétre festette az idő; ezer és ezer kis szikra, ahol a ház falában a fényes részek visszaverték a holdsugarakat; mindez egy ideig lekötötte Robin figyelmét, de aztán egyre inkább fárasztóvá és unalmassá vált. Most azzal próbálkozott, hogy messzi tárgyak alakját meghatározza, egészen távolról kezdve, ahol még szinte kísértetiesen szétfolytak a kutató tekintet szorításában; és azzal fejezte be, hogy aprólékos vizsgálatnak vetette alá azt a másik oldalon álló díszes épületet, amely pontosan szemben volt a templomkapuval és vele. Nagy, négyszögletű palota, amely a szomszéd házaknál egy magas oszlopon nyugvó erkély meg a rányúló cifra, gótikus ablak révén számított előkelőbbnek.

„Tán éppen ez az a ház, amelyet keresek” - gondolta Robin.

Majd másként igyekezett elűtni az idejét; azt a morajt figyelte, amely megszakítás nélkül hömpölygött végig az utcán, bár alig-alig hallhatóan, csak olyan fül számára észrevehetően, amely nem szokott hozzá, mint az övé; halk, tompa, álmatag hang, sokféle zajból össze-
szövődve, amelyeknek forrása egytől egyig messzebb volt, semhogy külön-külön kivehető legyen. Robin ámulva hallgatta az alvó város horkolását, s még inkább elámult, amikor ennek folytonosságát meg-megszakította egy távoli kiáltás, amely ott, ahonnét származott, bizonyos hangos lehetett. Mégis, mindent összevéve, álmosító hang volt, és Robin, nyűgöző hatásától szabadulni akarván, felállt, majd felkapaszkodott az ablakra, hogy bepillantson a templom belsejébe. Odabenn a reszketve betörő holdsugarak az üres padokra hulltak, s végignyúltak a néma folyosókon. Halványabb, de még ünnepélyesebb ragyogás vette körül a szószéket, és egyetlen vékony holdsugár a nagy nyitott Biblián pihent meg. A természet hódolt Istennek az ember által néki emelt házban ezen a késő éjszakai órán? Vagy a hely látható szentsége volt ez a mennyei fény, mely azért volt látható most, mert tisztátalan földi láb nem lépett falai közé? Robin szíve megreszketett a magány érzetétől erre a látványra, jobban, mint odahaza az erdő legsűrűbb mélyén valaha is; elfordult, és visszaült helyére az ajtó elé. A templom körül sírok voltak, és egyszerre nyugtalanító gondolat ötlött fel benne. Hátha az, akit keres, akinek keresésében annyiszor és oly különös módon kudarcot vallott, mind ez idő alatt már halotti leplébe burkolva rothad? Hátha rokona egyszer csak átsusszan elébe a kerítésen, és a sápadt fényben tovahaladva int s mosolyog feléje?

- Bárcsak volna mellettem akárki, akárki élő! - szólt Robin.

Visszaparancsolva gondolatait erről a kellemetlen útról, elszállt velük erdőkön, dombokon, folyókon túlra, s azt igyekezett maga elé festeni, hogyan töltötték ezt a számára kétségekkel teli és testet-lelket elgyötrő estét apja házában. Látta őket, amint összegyűlnek a kapu előtt, a fa alatt, a nagy, vén fa alatt, amelyet meghagytak hatalmas görbe törzséért és tekintélyes árnyékáért, amikor a száz meg száz lombos testvérét kidöntötték. Miközben a nyári nap

leáldozik, édesapja ezen a helyen szokta tartani a házi istentiszteletet, hogy a szomszédok is odajöhessenek, és csatlakozhassanak hozzájuk, mint a családhoz tartozók, testvérek, s a vándor is megpihenjen, és igyon a kútnál, az otthon képének megidézésével üdítve lelkét. Robin a kis gyülekezet minden tagjáról pontosan tudta, hol ül, látta derék apját a kör közepén, amint a nyugati felhők közül lehulló aranyos fényben kezében tartja az írást, látta, amint becsukja a könyvet, és feláll imádkozni. Hallotta, amint a régi, megszokott módon hálát ad a mindennapi adományokért, a régi, megszokott módon könyörög továbbiakért; ezek oly sokszor kimerítették, de most drága emléknek bizonyultak. Hallotta, amint apja hangja elváltozik egy kicsit, ahogy a távollevők kerülnek szóba; elképzelte, amint édesanyja a vastag, göcsörtös fatörzs felé fordítja arcát; hogy a bátyja közömbösen néz, mert a felső ajkán erősen kiütköző bajusz már nem engedi, hogy elérzékenyüljön; hallotta, hogyan húz le kishúga egy ágat, s takarja el vele a szemét; legkisebb gyermek, akinek fickándozása eddig meg-megzavarta a jelenet ünnepélyességét, most megérti, hogy játszópajtásáért imádkoznak, és hangos sírásra fakad. Látta, amint bemennek az ajtón, de amikor már ő is belépett volna, a zár kattant, s ő ki volt rekesztve.

- Hol vagyok, itt vagy ott? - kiáltott felriadva; mert hirtelen, miután álmában gondolatai láthatókká és hallhatókká lettek, megint felfénylett előtte a hosszú, széles, magányos utca.

Felegyenesedett, és igyekezett figyelmét arra a nagy palotára összpontosítani, amelyet az imént tüzetesen megvizsgált. Elméje azonban továbbra is képzelet és valóság között lebegett, az erkély pillérei magas, csupasz fenyőtörzsekké hosszabbodtak, majd emberi formára és méretre zsugorodtak össze, majd ismét megállapodtak valódi alakjuknál s méretüknél, azután megint újabb változásokon mentek keresztül. Egy pillanatra, amikor úgy tetszett, ébren van, esküdni mert volna, hogy egy emberi arc - amelyre valahonnét emlékezett, de amelyről azért nem állíthatta teljes bizonyossággal, hogy a rokona arca - tekintett le rá a gótikus ablakból. Már mély álom környékezte Robint, csaknem le is bírta, de elmenekült a szemközti járdán felhangzó lépések zajára. Megdörzsölte a szemét, az erkély alatt egy embert pillantott meg, és hangos, ingerült, panaszos hangon utánakiáltott:

- Hé, jóbarát! Egész éjjel itt kell várnom, míg atyafim, Molineux őrnagy előkerül?

Felébredtek az elszunnyadt visszhangok, s mindjárt válaszoltak is; a járókelő pedig, aki a torony ferde árnyékában ülő alakot alig láthatta, átvágott az úttesten, hogy közelebből is megnézhesse. Legszebb férfikorban levő úriember volt, ábrázata nyílt, okos, vidám és mindenestül megnyerő. Mikor észrevette a falusi fiút, aki nyilvánvalóan otthon és barátok nélkül van itt, őszinte jóindulattal szólította meg, amitől Robin füle már valósággal elszokott.

- Ej, jó fiam, hát miért üldögélsz itt? - kérdezte. - Segíthetek valamiben?

- Attól tartok, uram, hogy nem - válaszolta Robin elkeseredetten. - Csak egyetlenegy kérdésre szeretném, ha válaszolnál. Fél éjszaka telt bele, hogy keresek egy bizonyos Molineux őrnagyot; kérlek, uram, lakik errefelé ilyen személy, vagy csak álmodtam a nevét?

- Molineux őrnagy! Nem ismeretlen előttem a név - szólt az úriember mosolyogva. - Elmondanád, milyen természetű ügyben keresed?

Ezután Robin röviden elmesélte, hogy apja pap, aki családjával együtt alacsony havi fizetésből él, messze innen, falun, s hogy ő és Molineux őrnagy unokafivérek. Az őrnagy, miután nagy vagyont örökölt, s magas polgári és katonai rangra jutott, egy-két éve díszes kísérettel meglátogatta unokatestvérét, nagy érdeklődést tanúsított Robin, valamint a bátyja sorsa iránt, s neki magának nem lévén gyermeke, tudtukra adta, hogy hajlandó volna kettejük közül valamelyiknek megalapozni a jövőjét. Bátyja arra a sorsra szemeltetett ki, hogy örökölje a farmot, amelyet apja szent feladatainak teljesítése mellett művelt, ezért úgy határoztak, hogy Robin

vegye hasznát az őrnagy nagylelkű hajlandóságának, annál is inkább, mivel úgy tetszett, őt kedveli jobban, meg úgy gondolták, neki vannak meg az ehhez szükséges képességei.

- Ugyanis agyafűrt fiúnak mondanak - jegyezte meg Robin, mikor idáig ért a történetben.

- Nem is kétlem, hogy megérdemled - válaszolta biztatólag új barátja -, de kérlek, folytasd.

- Mivel már csaknem betöltöttem a tizennyolcadik évemet, és amint láthatod, elég magasra is nőttem - folytatta Robin, kihúzva magát -, úgy gondoltam, itt az ideje, hogy kipróbáljam a szerencsémemet. Így azután anyám és nővérem takarosán kiöltöztetett, apám pedig nekem adta a múlt évi jövedelméből fennmaradt pénz felét, s öt nappal ezelőtt útnak indultam ide, hogy felkeressem az őrnagyot. Hanem, uram, akár hiszed, akár nem, épp hogy csak besötétedett, amikor átkeltem a réven, de azóta sem akadtam senkire, aki útbaigazítson hajlékához; csak annyit mondott valaki egy-két órával ezelőtt, hogy várjak itt, Molineux őrnagy erre fog elmenni.

- Leírnád annak az embernek a külsejét? - kérdezősködött az úriember.

- Ó, uram, csúf ember volt nagyon - válaszolta Robin -, két nagy púp a homlokán, az orra görbe, a szeme lángot lövellt, és ami a legfurcsább volt, az arcának két különböző színe volt. Ismersz talán valaki hasonlót, uram?

- Igen, ha nem is közlől - válaszolta az idegen -, véletlenül találkoztam vele nem sokkal azelőtt, hogy utamban feltartóztattál. Úgy gondolom, hihetsz szavának, az őrnagy most már hamarosan megérkezik ebbe az utcába. Addig is, mivel szeretnék tanúja lenni találkozásotoknak, leülök ide melléd a lépcsőre, legalább nem leszel egyedül.

Úgy tett, ahogy mondta, és hamarosan élénk beszélgetésbe kezdtek Robinnal. Ez azonban nem tartott sokáig, mert a hangos kiáltozás, amely messziről már jó ideje odahallatszott, most annyira közel ért hozzájuk, hogy Robin az okát tudakolta.

- Mi lehet ez a zenebona? - kérdezte. - Őszintén mondom, uram, ha városotok mindig ennyire zajos, nem sokat fogok aludni, míg itt lakom.

- Hát, Robin barátom, ma este valóban kódorog a városban egy-két lármás fickó - felelte az úriember. - Ne számíts arra, hogy az otthoni erdők csendességét utcáinkon megtalálod. Hanem az őrség majd egykettőre kézre keríti ezeket a hangoskodó legényeket, és...

- Az ám, és kalodába zárja őket hajnalhasadásra - szólt közbe Robin, eszébe jutván találkozása az álmos lámpavivővel. - De hát, kedves uram, ha jól hallom, amit hallok, ennyi csavargóval egy hadseregnyi éjjeliőr sem tudna szembeszállni. Legalább ezer hang kellett ekkora kiáltozáshoz.

- Ha egy embernek többféle arcszíne lehet, nem lehet többféle hangja is? - szólt Robin barátja.

- Talán embernek igen; de Isten ne adja, hogy asszonynak több legyen! - válaszolta az agyafűrt legény, az őrnagy házvezetőnőjének hangjára emlékezve.

Ekkor a szomszéd utcából már felismerhetően trombitaszó hangzott minduntalan, s ez ugyan-csak felajzotta Robin kíváncsiságát. A továbbra is harsogó kiabáláson kívül sokféle hangszer disszonáns lármáját hallotta, a szünetekben pedig vad, kavargó hahotát. Felállt a templomlépcsőről, és kíváncsi vágyakozással nézett abba az irányba, amerre többeket is látott elsielni.

- Pompás mulatság lehet arrafelé! - kiáltotta.

- Nem sokat nevettem, uram, amióta eljöttem hazulról, nem szeretném elszalasztani ezt az alkalmat. Ne forduljunk be annak a fekete háznak a sarkán, hogy mi is kivehessük belőle a részünket?

- Ül vissza a helyedre; jó Robin, ül csak vissza - válaszolta az úriember, megfogva a szürke kabát szélét. - Ne felejtsd el, hogy itt kell megvárunk az atyafidat, s okkal mondom, hogy nem telik bele pár perc, és itt megy el előttünk.

A gyorsan közeledő zivaj most már felzavarta a környező házak lakóit; kitárultak az ablakok, sok fej leskelődött ki rajtuk, főként a hálósipkában, álomból felriadván zavaros tekintettel, nyugodt lélekkel mutatkozva a bámészkodó előtt, akinek nincs jobb dolga, mint őket figyelni. Izgatott hangok felelgettek egymásnak egyik házból a másikba és vissza, egytől egyig a felbolydulás okát kérdezték, amelyre azonban egy árva lélek sem tudott felelni. Félig öltözött férfiak siettek lóhalálában a hangzavar ismeretlen forrása felé, siettükben meg-megbotolva a kölépcsőkön, amelyek néhol a szűk járdába ékelődtek. A kiabálás, a nevetés, a hamis trombitarecségés, az egymásnak feleselő dallamok növekvő hangerővel közeledtek, míg előbb egy-egy magányos szállingózó, majd sűrűbb embercsoportok kezdtek feltűnni a mintegy száz yard távolságra levő utcasarkon.

- Megismered-e atyafidat ebben a tömegben, ha elmegy erre? - tudakozódott az úriember.

- Ebben, uram, csakugyan nem vagyok biztos, de majd itt maradok a helyemen, és jól figyelek - felelte Robin, és odaállt a járda szélére.

Ekkor már hatalmas folyamban zúdult az utcába a tömeg, és lassan a templom felé örvénylett. A csődület kellős közepén egy magányos lovas kanyarodott be a sarkon, szorosan mögötte pedig a félelmetes rezesbanda következett, amely most, hogy közbülső épületek már nem fogták fel a hangot, még élesebben trombitálta az ember fülébe disszonáns hangjait. Majd vörös fény zavarta meg a holdsugarakat, sűrű tömegben fáklyák fénylettek utcahosszat, ragyogásukkal takarva el szem elől mindama tárgyakat, amelyeket megvilágítottak. Az egy szál lovas katonai egyenruhába öltözve, kivont karddal a felvonulás vezetőjeként lovagolt az élen, s szenvedélyes és felemás ábrázatával olyan volt, mint maga a háború, arcának egyik fele vörös lévén, a tűz és kard jelképe volt, a másik fekete, a nyomukban járó gyászt jelképezve. Kíséretében indián öltözetű vad figurák ugráltak, vagy semmihez sem hasonlító fantasztikus árnyalakok, látomásszerűvé téve a felvonulást, mintha az egész egy lázas elméből elszabadult álom volna, amely most végighömpölyög az éjféle utcán. Egy sereg ember, akiknek nem volt egyéb dolguk, mint hogy helyeslőleg kiabáljanak, megakasztotta a menetet; a járdán pedig asszonyok rohagáltak, örvendező vagy rémült, éles sikoltozásuk bele-belehasított a mélyebb hangzavarba.

- A kétarcú ember engem néz - dünnyögte Robin, azzal a homályos és kellemetlen előérzéssel, hogy neki is része lesz az ünneplésben.

A vezér megfordult a nyeregben, és merőn rászégezte szemét a vidéki legényre, amint lovastul elhaladt előtte. Miután Robin tekintete megszabadult a tüzes, átható tekintet fogságából, már a zenészek haladtak előtte, és kéznyújtásnyira voltak tőle a fáklyák; emezek nyugtalan lángolása olyan függőnyt alkotott, amelyen nem tudott keresztüllátni. Időnként kerekek zörgését hallotta a kövön, és szétfolyó körvonalú emberi alakokat is látott, akik azonban újra meg újra beleolvadtak az eleven fényességbe. Még egy pillanat, és a vezér megálljt parancsolt: a trombiták szörnyűséges ricsajt csaptak, majd egyszerre elhallgattak, alábbhagyott a tömeg kiáltása és nevetése, csak valami egyöntetű zúgás maradt helyette, amely a csenddel volt rokon. Pontosan Robin orra előtt állt egy fedetlen kordé. A fáklyák akörül lobogtak a legfényesebben, a hold olyan erősen sütött oda, hogy szinte nappali fényben ragyogott, és a kordéban, kátránnyal, tollal felékesítve, ült a rokona, Molineux őrnagy!

Hajlott korú férfiú volt, magas, méltóságteljes, kemény, szögletes arcvonásokkal, amelyek erős lélekre vallottak; de hiába volt erős, ellenségei megtalálták a módját, hogy megrendítsék. Arca halálsápadt volt, és rémitőbb, mint a halál; széles homloka ráncot vetett a gyötrődéstől, összes szemöldöke egyetlen összefüggő vonal; szeme vörös és riadt, remegő ajkán fehér hab. Testét szapora remegés rázkódhatta, amit büszkeségében igyekezett leküzdeni, mert még ebben a megalázó helyzetben sem hagyta el a büszkesége. Úgy lehet, a legkeservesebb fájdalmat mégis az szerezte neki, mikor tekintete találkozott Robinével, mert látszott rajta, hogy azonnal megismerte a fiatalembert, amint ott állván tanúja volt tisztességben megöszült feje szörnyű gyalázatának. Némán bámulták egymást, Robinnak reszketett a térde, égnek meredt a haja szánalmában és rémületében. Hamarosán azonban kábító izgalom lett úrrá az elméjén, az éjszaka folyamán átélt kalandok, a tömeg váratlan megjelenése, a fáklyák, a kavargó láрма, majd a hirtelen csend, rokonának megpillantása, akinek gyalázatát ennyi ember ünnepelte, mindaz, és valami, ami mindennél több, az érzékelt látvány iszonyú nevetségessége, egyfajta lelki részegség állapotába sodorta. Ebben a pillanatban döcögős nevetés csengett a fülébe, akaratlanul is hátrafordult, s lám, a templomon túl ott állott a lámpavivő, szemét dörzsölve, álmosan nevetve a meghökkent fiún. Aztán hangosan feltörő kacagást hallott, olyan volt, mint ezüstcsengők csengése, egy nő belecsípett a karjába, csintalan tekintetével elkapta az övét, és Robin felismerte a skarlátszín szoknyás hölgyet. Majd egy széles, száraz, nyertő nevetés tűnt számára ismerősnek: meglátta az udvarias kis kocsmárost, amint lábujjhegyre áll a tömegben, és a feje fölött lobogtatja fehér kötényt. Utoljára pedig nagy, öblös hangú nevetés szállt el a sokaság feje fölött, amelyet a kellős közepén két síri köhentés szakított félbe, ilyenformán:

- Hahaha... khö... khö... hahaha!

Ez a hang a szemközti palota erkélyéről származott, Robin arra fordította a tekintetét. Az öreg polgár a gótikus ablak előtt állt, bő hálóköpenybe burkolózva, fején most szürke parókája helyett hálósipkát viselt, hátratolta a homlokára, selyemharisnyája lelógott a bokájára. Rá kellett támaszkodnia a fényes sétatálcára, annyira erőt vett rajta a görcsös nevetés, amely méltóságteljes öreg arcán úgy festett, akár egy tréfás felirat a sírkövön. Aztán Robin úgy érezte, hogy a borbélyokat is hallja, a kocsmabelieket, és mindenkit, aki a bolondját járatta vele ezen az estén. A nevetés ragályként terjedt a sokaságban, míg végül, hirtelen, Robinon is úrrá lett, és nevetett, olyan hangosan, hogy visszhangzott bele az utca - mindenkinek rázkódott az oldala, mindenki könnyített a tüdején, de az ő nevetése volt a leghangosabb. A felhők szellemei lekukucskáltak ezüstös szigeteikről, ahogy az ég felé hömpölygött a harsogó, sűrű nevetés. Még a Holdbéli Ember is meghallotta a távoli morajlást. - Hohó - szóla -, ma víg a vén föld!

Pillanatnyi csend mutatkozott a hangok viharos áradatában, a vezér jelt adott, s a menet folytatta útját. Mentek tovább, táncoló ördögök egy halott hatalmasság körül; amelynek ereje elenyészett, de még végvonaglásában is csupa méltóság. Mentek, hívságos pompával, eszeveszett lármával, dühöngő jókedvvel, egy öregember szívén taposva. Odébb vonult a csődület, s az utca csendes maradt mögötte.

- No, Robin, elméláztál? - fordult hozzá az úriember, vállára téve a kezét.

Robin összerezett, és elvette kezét a kőoszlopról, amelybe önkéntelenül fogózott, míg az eleven áradat végigsöpört előtte. Az arca sápadt volt, és a tekintete sem olyan vidám, mint korábban.

- Kérlek, ha lehet, mutasd meg, hogy jutok vissza a révhez - szólalt meg pillanatnyi hallgatás után.

- Látom, megváltoztattad kérdezősködésed tárgyát - jegyezte meg kísérője mosolyogva.

- Bizony, uram, így van - felelte Robin kurtán. - Hála neked és többi jóakarómnak, végül is találkoztam atyafimmal, és ő bizony aligha szeretne még egyszer szemtől szembe kerülni velem. Belefáradtam a városi életbe, uram. Visszavezetsz hát a révhez?

- Nem, Robin barátom, ma legalábbis semmiképpen - szólt az úriember. - Egy-két nap múlva, ha úgy akarod, utadra indítlak. De ha mégis köztünk maradni lenne kedved, akkor, mivel agyafűrt legény vagy, talán atyafid, Molineux őrnagy segítsége nélkül is sokra viszed majd.

Kászonyi Ágota fordítása

AZ ŐSZ BAJNOK

Volt idő, amikor Új-Anglia nagyobb igazságtalanságok súlya alatt nyögött, mint amilyenek azok voltak, amelyek kirobbantották a Forradalmat. II. Jakab, Kéjenc Károly bigott utódja érvénytelennek nyilvánította valamennyi kolónia szabadságlevelét, és egy elvtelen, durva lelkű katonát küldött a nyakunkra, hogy megfosszon szabadságjogainktól, és végveszélybe sodorja vallásunkat. Sir Edmund Andros közigazgatásában megvolt a zsarnokuralomnak szinte mindenjellemtvonása: a kormányzó és a tanács a királytól kapta tisztségét, és egyáltalán nem függött az országtól; a törvényeket a nép közvetlen vagy képviselői útján gyakorolt közreműködése nélkül hozták, és ugyanígy vetették ki az adókat is; lábbal tiporták a polgárok jogait, és érvénytelennek minősítették földtulajdonra jogosító birtokleveleiket; a panasz hangját a sajtószabadság korlátozásával elfojtották; végül pedig zsoldoshadsereggel nyomták el az elégedetlenséget - az első zsoldoshadsereg volt ez, amely szabad földünket taposta. Őseinket két esztendőn át tartotta komor meghódoltságban az a fiúi szeretet, amely az anyaországhoz való hűségüket biztosította, akár parlament állt az anyaország élén, akár protektor, akár pedig pápista király. Mindazonáltal, egészen e súlyos időkig, ez a hűség pusztán névleges volt; hiszen a telepések önkormányzatot gyakoroltak, és jóval nagyobb szabadságot élveztek, mint akár az, amely manapság is osztályrésze Nagy-Britannia lakosainak.

Egyszer aztán híre terjedt partjainkon, hogy az orániai herceg olyan vállalkozásba fogott, amelynek sikere a polgári és vallási szabadságjogok diadalát s Új-Anglia üdvét hozza. Csak afféle ellenőrizhetetlen pletyka volt ez: lehet, hogy álhír volt az egész, lehet, hogy a vállalkozás eleve kudarcra volt ítélve; és akár az egyik, akár a másik esetben, fővesztés sújtotta volna azt, aki fellázad Jakab király ellen. A hírek azonban észrevehető hatása volt. Az utcán összemoszolyogtak az emberek, és kihívó pillantásokat vetettek elnyomóikra; tompa, zajtalan izgalom terjengett mindenütt, mintha egyetlen kis jel elegendő lett volna, hogy felrázza az országot renyhe kábulatából. Azok, akik uralkodtak rajtunk, tudatában voltak a veszélynek, és elhatározták, hogy impozáns erőfitogtatással fogják elhárítani, s talán azt is eldöntötték, hogy még keményebb intézkedésekkel biztosítják önkényuralmukat. 1689 áprilisának egyik délutánján Sir Edmund Andros és kedvenc tanácsadói, jócskán felöntvén a garatra, egybegyűjtötték a kormányzói gárda vöröskabátosait, s kíséretükben megjelentek Boston utcáin. Már közel volt a naplemente, amikor a parádé megkezdődött.

E válságos helyzetben az utcákon visszhangzó dobpergés szinte már nem is harcias katonazeneként hatott, hanem úgy, mint a lakosság sorakozóra hívása. A mellékutcákból áradó tömeg a King Streeten gyűlt össze - ez az utca lett, majdnem egy évszázaddal később, a brit csapatok és a zsarnokság ellen küzdő nép újabb összecsapásának színhelye. Jóllehet történetünk idején már több mint hatvan esztendeje múlt a Zarándok Atyák ideérkezésének, leszármazottaik ugyanazokról az erős és komor jellemvonásokról tettek tanúságot, mint őseik, veszély idején talán még inkább, mint más - kevésbé szomorú - alkalmakkor. Komoran egyszerű öltözetet viseltek, tekintetük szigorú volt, arckifejezésük komoly, bár csöppet sem csüggedt, beszédjükön át- meg átütött a Biblia hatása, és ugyanúgy bíztak abban, hogy az igazságos ügyön az Ég áldása van, mint az egykori puritánok, amikor a vadon minden veszedelme fenyegette őket. Még nem aludt ki a régi tűz; olyan emberek gyűltek össze aznap ott, az utcán, akik a szabad ég alatt imádkoztak, mielőtt házat emeltek volna annak az Istennek, akiért vállalták a száműzetést. Ott voltak közöttük a Parlament régi harcosai, akiket komor mosolyra ösztönzött a gondolat, hogy már nem éppen fiatal karjuk talán újabb csapást fog

mérni a Stuart-házra. Ott voltak közöttük Fülöp király³ háborúinak veteránjai, akik annak idején bigott ádáztsággal gyűjtöttak fel falvakat, és mészároltak le öregeket és fiatalokat, miközben az istenfélők országszerte támogatták őket imáikkal. Itt-ott egy-egy lelkes is akadt a tömegben, amely - más tömegektől eltérően - oly nagy tisztelettel tekintett rájuk, mintha a ruházatukból szentség áradt volna. E szent emberek arra használták befolyásukat, hogy lecsendesítsék az embereket, arra azonban nem, hogy véget is vessenek a csoportosulásnak. Széltében-hosszában tárgyalták és különbözőképpen magyarázták, hogy mi lehet a kormányzó célja a város békéjének megbontásával, most, amikor a legcsekélyebb nyugtalanság is országos felzúdulást okozhat.

- A Sátán most készül lecsapni - kiáltották némelyek -, mert tudja, hogy kifut az időből! Istenes lelkeszeinket börtönbe vetik mind! Még megérjük, hogy máglyán látjuk őket a King Streeten!

Erre aztán az egyes parókiák hívei még szorosabban tömörültek a lelkesük köré, aki nyugodt arccal tekintett az égre, és a lehető legapostolibb méltóságot igyekezett tanúsítani, mint az olyan emberhez illik, aki hivatása legmagasabb tisztségének - mármint a vértanúságnak - a jelöltje. Sokan képzelték ez idő tájt, hogy Új-Angliának is meglesz a maga John Rogerse, az olvasókönyvekben említett nagyérdemű férfiú méltó utódaként.⁴

- A római pápa új Szent Bertalan-éjre adott parancsot! - kiabáltak mások. - Le fognak mészárolni bennünket, férfiakat és fiúgyermekeket egyaránt!

Ezt a hírt sem cáfolta senki valami nagy meggyőződéssel, jóllehet az okosabbja szerint a kormányzó szándékai kevésbé voltak iszonyatosak. Köztudott volt, hogy Bradstreet - a régi kiváltságlevél alapján a kormányzó elődje, az első telepesek nagy tiszteletnek örvendő bajtársa - a városban van. Megvolt minden ok arra a feltevésre, hogy Sir Edmund Andros egyrészt ijedelmet akar kelteni a katonai erő fitogtatásával, másrészt zavart óhaját előidézni az ellenpárt soraiban azzal, hogy letartóztatja vezetőjét.

- Tartsunk ki a régi kormányzó mellett! - kiáltozta a tömeg, mert persze többeknek is eszébe jutott a dolog. - Éljen a jó öreg Bradstreet kormányzó!

Éppen amikor a lehangosabban kiáltozták ezt a jelszót, nagy meglepetésre magának Bradstreet kormányzónak, egy majdnem kilencven éves patriarchának jól ismert alakja tűnt fel valamelyik közeli ajtóban, egy lépcsőfeljáró tetején. A rá jellemző szelídséggel kérlelte az embereket, engedelmeskedjenek a törvényes hatóságoknak.

- Gyermekeim - fejezte be szónoklatát a tiszteletre méltó agg -, ne hirtelenkedjétek el a dolgot. Ne hangoskodjatok; imádkozzatok inkább Új-Anglia jósorsáért, s várjátok meg türelemmel, mit cselekszik Isten ebben az ügyben.

Rövidesen eldőlt a dolog. Időközben a Cornhill felől egyre közelebből hallatszott a dobpergés, egyre hangosabban, zengőbben visszhangzott a házak között, míg végül aztán, harcias léptek ütemes dobogásával együtt, berobbant az utcába. Felbukkantak a katonák, dupla sorban masíroztak az utca egész szélességében, vállukon kanócos puska, s égtek is a kanócok - mozgó tüzek vonultak zárt sorokban a szürkületben. Úgy mentek előre a katonák, egyenletesen, rendíthetetlenül, akár valami gép, amely ellenállhatatlanul lerombol mindent, ami az útjába kerül. Azután, szabálytalan ütemű lódobogás közepette, néhány úriember következett

³ Indián törzsfőnök, 1675-1676-ban nagyarányú felkelést vezetett az új-angliai telepesek ellen.

⁴ John Rogers (1500?-1555) angol katolikus, majd protestáns pap, Véres Mária uralkodása alatt mártírhalt.

lőháton; Sir Edmund Andros volt a központi alak, idősödő férfi, mégis szálegyenes és katonás. Kedvenc tanácsadói vették körül, Új-Anglia legelkeseredettebb ellenségei. Jobbján Edward Randolph lovagolt, ősellenségünk, „az az átkozott féreg”, ahogy Cotton Mather nevezte őt. Randolph eszközölte ki a régi kormányzat eltávolítását, és nem is titkolt átkok kísérték végig az életén, egészen a sírig. A másik oldalon Bullivant léptetett, szüntelenül beszélt, csak úgy ontotta magából a szellemeskedő gúnyolódást. Hátról Dudley következett, tekintetét a földre szegezte: joggal rettegett az emberek felháborodott pillantásától, amiért, mint a csoport egyetlen olyan tagját, aki idekint született, ott látják szülőházaja elnyomói között. Ott lovagolt még egy fregattkapitány - hajója a kikötőben állomásozott -, meg aztán a Korona két-három tisztviselője. De a legnagyobb közfelfűtést, a legmélyebb ellenérzést mégis a Királyi Kápolna episzkopális lelkésze keltette: papi öltözkében gögősen lovagolt a tisztségviselők között; méltó képviselői voltak, így együtt, a főpapság és az elnyomás, az egyház és az állam egységének, és mindannak a szörnyűségnek, amely számkivetésbe kényszerítette volt a puritánokat. Hátrvédtként újabb gyalogosok következtek, szintén dupla sorban.

A jelenet híven szemléltette Új-Anglia állapotját, erkölceit, minden olyan kormányzatnak a torz voltát, amely nem a dolgok természetében és a nép karakterében gyökerezik. Az egyik oldalon a vallásos sokaság, csupa szomorú arc, sötét öltözké - a másikon az önkényuralmat gyakorlók csoportja, középpont a magas rangú egyházi férfiú, némelyik úrnak a mellén feszület, mindegyikükön pompás ruházat virít, arcuk piros a bortól, büszkék jogtalan hatalmukra, fittyet hánynak az általános elégedetlenségnek. A zsoldosok pedig, akik csak parancsszóra vártak, hogy vérben fürdessék az utcákat, az engedelmségre kényszerítés eszközéül szolgáltak.

- Ó, Seregek Ura! - hangzott fel egy kiáltás a tömegből. - Adj te a népednek méltó bajnokot!

Igen hangos kiáltás volt, s mintha csak előhírnöke lett volna egy figyelemre méltó személy megjelenésének. A tömeg hátrasodródott, s majdnem az utca végébe tömörült, miközben a katonák az utca hosszának még csupán egyharmadát hagyták maguk mögött. A közbeeső utcaszakasz üres volt - csupa kikövezett magány a felmagasló épületek között, melyek szinte alkonyati homályba borították. Hirtelen egy aggastyán alakja tűnt fel; mintha a tömegből vált volna ki, egymagában haladt az utca közepén, szembe a fegyveresekkel. A puritánok régi öltözkéjét viselte: az ötven évvel ezelőtti divat szerinti sötét köpenyt és csúcsos kalapot; oldalán súlyos kard, kezében viszont bot, hogy biztosabbá tegye a hajlott kor okozta reszketeg járását.

Amikor bizonyos távolságra volt a tömegtől, az öregember lassan megfordult: arcán különös méltóság tükröződött, amelyet hangsúlyozott melléig érő ősz szakála. Olyan kézmozdulatot tett, amelyben egyaránt volt biztatás és figyelmeztetés, aztán visszafordult, és ment tovább.

- Ki ez az ősz patriarcha? - kérdezték a fiatalabbak az idősebbektől.

- Ki ez a tiszteletre méltó testvér? - kérdezték az idősebbek egymástól.

De senki sem tudott válaszolni. Az atyák, a vének, vagyis a nyolcvan éven felüliek, zavarban voltak, mert furcsának találták, hogy elfelejtettek egy ilyen nyilvánvalóan tekintélyes embert, akit ismerniök kellett fiatal korukban, mint Winthropnak és az egykori tanácsosoknak a társát, akik törvényeket hoztak, imádságokat szerkesztettek, és harcba vitték őket a vadak ellen. Az idősödő férfiaknak is emlékezniök kellett volna erre az emberre, akinek az ő fiatalságukban már olyan ősz lehetett a haja, mint amilyen az övéké most. Ami pedig a fiatalokat illeti... Hogyan is eshetett ki teljességgel az emlékezetükből ez az ősz ember, régmúlt idők e hátramaradottja, aki bizonyára áldását adta volt az ő földetlen fejükre, amikor még gyerekek voltak?

- Honnan jött? Mi a célja? Ki lehet ez az öregember? - suttogta kíváncsian a csodálkozó tömeg.

Közben pedig a tiszteletre méltó idegen, bottal a kezében, folytatta magányos útját az utca közepén. Ahogy közeledett a feléje haladó katonákhoz, és ahogy egyre hangosabban bömbölt a fülébe a dobpergés, úgy vált egyre fenségesebbé a tartása; válláról mintha lehullott volna az aggkori rokkantság - ott állt a maga ősz, de töretlen méltóságában. Aztán katonás léptekkel haladt tovább, a katonazenéhez igazítva léptei ütemét. Az egyik irányból jött tehát az öreg, a másiktól a katonák és a tisztségviselők parádéja; amikor aztán alig voltak egymástól húsz-méternyire, az öregember megragadta a botját a közepénél, s úgy tartotta maga elé, mint valami vezéri buzogányt.

- Állj! - kiáltotta.

A szem, az arc, a parancsoló tartás, az ünnepélyes és ugyanakkor harcias hang, amely kiválóan alkalmas volt arra, hogy seregeket vezényeljen a csatamezőn, de arra is, hogy Istenhez forduljon hő imával - mindez ellenállhatatlan volt. Az öregember szavára és kinyújtott karjának jelzésére hirtelen elhallgatott a dobszó, megtorpant a menet. Vibráló lelkesedés lett úrrá a sokaságon. A vezért és a szentet egyesítő, méltóságos, őszbe borult, félhomály övezte, ódon öltözékű alak csakis az igaz ügy valamilyen régi-régi bajnoka lehet, akit az elnyomók dobjainak pergése előhívott sírjából. Az áhítat és az ujjongás tört fel a tömegből, amely oly nagyon kívánta Új-Anglia megváltását.

A kormányzó és kísérete, amikor látták, hogy váratlan helyzetbe kerültek, sietve előrelovagoltak, mintha csak neki akarták volna ugratni fel-felhorkanó, megriadt paripáikat a szakállas jelenségnek. Az öregember azonban egy lépésnyit sem hőkölt vissza; szigorú tekintetét körüljártatta az őt félig bekerítő csoporton, végül pedig Sir Edmund Androsra szögezte komoran. Azt hihette volna a szemlélő, hogy ez a sötétbe öltözött öregúr uralja a terepet, s hogy a kormányzónak, a tanácsnak, meg a mögöttük álló katonáknak, a Korona hatalma és tekintélye képviselőinek nincs más választásuk, mint engedelmességni.

- Mit akar itt ez a vénség? - kiáltott fel ádázul Edward Randolph. - Rajta, Sir Edmund! Adj parancsot a katonáknak, hogy „előre”, és állítsd ezt a totyakost választás elé, mint valamennyi honfitársát: vagy félreáll, vagy eltapossuk!

- Nem, nem - tiltakozott nevetve Bullivant -, adjuk meg a kellő tiszteletet ennek a jóembernek. Hát nem látjátok, hogy valami ősoreg puritán tisztségviselő, aki átaludta a legutóbbi harminc évet, és fogalma sincs az idők változásáról? Kétségkívül az jár az eszében, hogy az öreg Oli⁵ nevében valami kiáltvánnyal kibuktat minket a hatalomból.

- Megbolondultál, vénember? - kérdezte igen hangosan és gorombán Sir Edmund Andros. - Hogyan merészeled megállítani Jakab király kormányzójának menetét?

- Megállítottam én már egy királynak a menetét is - válaszolta komor nyugalommal az aggastyán. - Azért vagyok itt, kormányzó úr, mert az elnyomott nép jajgatása nyugtalanított rejtekemben; és mivel hön kértem e kegyet az Úristentől, megadatott nékem, hogy még egyszer megjelenhessek a földön, az Úr szentjeinek, a régi jó ügynek az érdekében. És mit beszélsz te Jakabról? Nem ül már pápista zsarnok Anglia trónján, s neve, amelyet most ijesztgetésként használsz, holnap délre már köznevetség tárgya lesz itt, ugyanebben az utcában. Vissza hát, kormányzó, vissza! Ma éjszaka megszűnik a te hatalmad, holnap már a börtön vár - vissza, mert különben megjósolhatom, hogy verpadra kerülsz!

⁵ Oliver Cromwell.

Az emberek egyre közelebb nyomultak, s valósággal itták bajnokuk, szószólójuk szavait; az öregember divatjamúlt hanglejtéssel és hangsúllyal beszélt, mint olyan valaki, aki az utóbbi időben csak a rég elhunytakkal szokott társalogni. De hangja felkavarta a körülállók lelkét. Szemben álltak a katonákkal, de most már nem egészen fegyvertelenül, hiszen készek voltak akár az utcaköveket halált hozó harci eszközökké változtatni. Sir Edmund Andros az öregemberre nézett; aztán végigjártatta kemény, kegyetlen tekintetét a sokaságon, és látta, hogy az emberekben lángol a szenvedélyes düh, amelyet oly igen nehéz akár felszítani, akár elfojtani; aztán ismét az aggastyán alakjára irányította pillantását, aki ott állt komoran, azon a nyílt téren, ahová nem merészkedett sem barát, sem ellenség. Ki tudja, mire gondolt Sir Edmund, hiszen egy szóval sem árulta el. Akárhogy is: vagy megrémítette az elnyomót az ősz bajnok tekintete, vagy észrevette, hogy a tömeg fenyegető magatartása veszélyessé válhat a számára - annyi bizonyos, hogy meghátrált, és parancsot adott katonáinak a lassú és rendezett visszavonulásra. S mielőtt eljött a következő naplemente, a kormányzó meg azok, akik oly büszkén lovagoltak a társaságában, már foglyok voltak, és nemsokára kitudódott, hogy Jakab lemondott, és Vilmost Új-Anglia-szerte királlyá kiáltották ki.

De mi lett az ősz bajnokkal? Némelyek szerint, amikor a katonaság otthagyta a King Streetet, és mögöttük sűrűn összetömörülve hömpölygött a tömeg, Bradstreet, az agg kormányzó megölelt egy még nálánál is idősebb férfiút. Mások - tárgyilagosabban - azt állították, hogy miközben tisztelettel bámulták a méltóságteljes figurát, az öregember alakja elhomályosodott, és fokozatosan egybeolvadt a szürkület színeivel, míg végül megüresedett a hely, ahol állott. Abban azonban mindenki egyetértett, hogy a szakállas öreg eltűnt. Ez a nemzedék, akár éjjel volt, akár nappal, folyton várta, hogy ismét megjelenik közöttük, de soha többé nem látták őt; s nem tudták meg azt sem, mikor volt a temetése, és a sírköve hol áll.

Vajon ki volt az ősz bajnok? Neve talán megtalálható ama félelmetes törvényszéknek a jegyzőkönyveiben, amely a kor szemében túlságosan szigorú, de az utókoréban nagyon is dicsőséges ítéletet hozott hiszen megalázott egy uralkodót, és példát mutatott az alattvalóknak. Úgy hallottam, hogy valahányszor a puritánok leszármazottai meg akarják mutatni, milyenek is voltak őseik, az öregember ismét megjelenik. Nyolcvan év múlva újra végigment a King Streeten. Öt évvel utóbb pedig, egy áprilisi napfelkeltén, ott állt a pázsiton, a lexingtoni imaház mellett, ahol ma gránitoszlopra illesztett palatömb emlékezik meg a Forradalom első halottjairól. És amikor apáink a Bunker Hill⁶ erődítményén munkálkodtak, az öreg harcos egész éjjel ott járkált körbe-körbe. Most talán nagyon-nagyon hosszú ideig nem fog felbukkanni. Sötétség, viszontagság, veszély idején jön el az ő órája. De ha netán hazai zsarnokság nyomna el bennünket, vagy idegen megszállók léptei mocskolnák be földünket, eljöhet még az ősz bajnok, mert ő Új-Anglia örökletes szellemét testesíti meg; és ha veszedelem fenyeget, az ősz bajnok homályba burkolt alakjának megjelenése lesz a biztosíték rá, hogy Új-Anglia fiai méltók őseikhez.

Balabán Péter fordítása

⁶ Itt zajlott le 1775. június 17-én az amerikai függetlenségi háború egyik ütközete.

WAKEFIELD

Emlékszem, valami régi magazinban vagy újságban olvastam egy férfi igaznak mondott történetét; a férfi - nevezzük Wakefieldnek - hosszú időre elhagyta a feleségét. Maga a tény, így elvonatkoztatva, egyáltalán nem szokatlan, és el sem ítélné, mint csúnya vagy képtelen cselekedet. Mindazonáltal, bár korántsem a legsúlyosabb, talán a legkülönösebb feljegyzett példája ez a házastársi vétségnek, és hozzá olyan szeszélyes lépés, amire aligha akad még példa az emberi furcsaságok tárházában. A házaspár Londonban élt. A férj, azzal az ürüggyel, hogy elutazik valahová, a házával szomszédos utcába költözött, és anélkül, hogy felesége vagy barátai hallottak volna felőle, az önkéntes száműzetést magyarázó bárminemű indok nélkül itt élt majd húsz évig. Ez idő alatt régi otthonát mindennap és a magányos Wakefieldnét gyakorta látta. A boldog házaselet ily hosszú megszakítása után, mikor már biztosra vették a halálát, hagyatékán megosztottak, nevét elfeledték, és felesége réges-régen beletörődött a lombhullató özvegyiségbe - Wakefield egy este, akárha egyetlen napig lett volna távol, csöndesen belépett az ajtón, és visszaváltozott szerető hitvessé haláláig.

Csupán ennyire emlékszem vázlatosan. Az eset azonban, bár egészen eredeti, példátlan és valószínűleg soha meg nem ismétlődő, úgy vélem, felkeltheti az emberiség nagylelkű együttérzését. Mindannyian tudjuk magunkról, hogy ilyen dőreséget nem követnénk el, de úgy érezzük, másvalaki tán képes rá. Nekem legalábbis gyakran eszembe jut a történet, és újra meg újra csodálatba ejt, de mindig az az érzésem, igaznak kell lennie, és elképzelem magamnak hőse jellemét. Ha pedig valamely téma ilyen erősen hat képzeletünkre, érdemes eltűnődni rajta. Ha az olvasónak úgy tetszik, töprengjen csak a maga szakállára; de ha van kedve énvelem barangolni be Wakefield kiruccanásának húsz évét, szívesen látom, remélve, hogy az eszmei tartalom és a tanulság, ha nem akadnánk rá útközben, ott lesz elrejtve és összesűrítve az utolsó mondatban. A gondolkodásnak mindig van eredménye, a kirívó eseteknek pedig tanulsága.

Miféle ember volt Wakefield? Nyugodtan megalkothatjuk a saját elképzelésünket, hogy aztán az ő nevére kereszteljük. Már élete delén járt; házastársi érzelmei, melyeket sosem fűtött vad szenvedély, nyugalmas megszokássá higgadtak le; minden férj közül ő ígérkezett a legállhatatosabbnak, mert bizonyos fokú tunyaság parancsolt megálljt a szívének, bárhová került is. Gondolkodó típus volt, de nem aktívan, az agya hosszas, lusta töprengésekbe merült céltalanul, mert nem volt ereje célra törni; gondolatai ritkán voltak olyan lendületesek, hogy beérjék a szavakat. A képzelet, a szó valódi értelmében, nem tartozott Wakefield adottságai közé. Ki gondolta volna, hogy hideg, de azért se nem züllött, se nem kalandor szívével, lázadó gondolatoktól soha fel nem ajzott, eredetiségtől meg nem zavart eszével barátunk ilyen előkelő helyet vív ki magának a külön cselekedetek elkövetői között? Ha ismerőseit megkérdik, ki az az ember Londonban, aki biztosan nem tesz olyasmit ma, ami emlékezetes marad holnap, Wakefieldre gondoltak volna. Csupán szívbéli hitvese habozott volna talán. Ő, férje jellemének elemzése nélkül is, félig-meddig tudatában volt annak a csendes önzésnek, amely beleette magát Wakefield tétlen agyába; holmi sajátságos hiúságnak, e legnyugtalanítóbb tulajdonságának és a ravaszkodásra való hajlandóságának, amely nemigen eredményezett mást, mint leleplezésre alig érdemes, csip-csup titkokat, végül pedig olyasvalaminek, amit az asszony fel-felbukkanó furcsaságnak nevezett a derék emberben. Ez utóbbi sajátosság meghatározhatatlan, talán nem is létezik.

Képzeljük most el Wakefieldet, amint elbúcsúzik feleségétől. Októberi alkonyat van. Wakefield minden felszerelése egy kopott nagykabát, viaszosvászonnal bevont kalap, csizma, egyik kezében esernyő, a másikban kis útításka. Tájékoztatta Wakefieldnét, hogy az éjszakai postakocsival vidékre utazik. Az asszony szíve szerint kikérdezné, meddig tart az utazás, mi az úticélja, s mikorra várható vissza; de tekintettel van férjének a rejtélyes iránti ártatlan vonzódására, és csak egy pillantással faggatja. Wakefield megmondja neki, hogy ne várja vissza kocsifordultával, és akkor se ijedjen meg, ha három-négy napot késlekednék, de mindenesetre számítsen rá pénteken vacsorára. Ne felejtjük el, maga Wakefield sem gyanítja, mi áll előtte. Kezet ad, az asszony is nyújtja a magáét, és a tízéves házasság természetességével viszonzozza férje búcsúcsókját; s azzal a középkorú Wakefield úr útnak indul, már-már elszánva magát, hogy derék hölgyét egy egész heti távolléttel képesíti el. Miután az ajtó becsukódik mögötte, a feleség szeme láttára még egyszer résnyire nyílik, s a nyílásban a férj mosolygó arca jelenik meg, hogy egy pillanat múlva újra eltűnjön. A kis közjáték pillanatnyilag feledésbe merül. De hosszú idő múltán, amikor az asszony már több évet töltött özvegyiségben, mint házasságban, ez a mosoly vissza-visszatér, ott dereng Wakefield arcának minden emlékképén. Az asszony ábrándjaiban az eredeti mosolyt ezernyi fantáziaszülemény kíséri, amitől az különös lesz és rémes; például ha koporsóba képzei az urát, ez a búcsúpillantás fagy rá a sápadt vonásokra; vagy ha a mennyországba álmodja, a megdicsőült lélek akkor is ezt a csöndes és ravasz mosolyt ölti fel. És épp ez a mosoly az oka, hogy amikor már mindenki más halottnak tartja Wakefieldet, a felesége néha kétségbe vonja, hogy özvegy.

De nekünk a férjjel kell törődnünk. Siessünk csak utána az utcán, mielőtt még elveszítené egyéniségét, és beleolvadna a londoni élet nyüzsgő tömegébe. Ott hiába is keresnénk. Maradjunk hát szorosan a sarkában, míg jó pár felesleges kitérő és vargabetű után végül is a fentebb említett kis lakásban találjuk, kényelembe helyezkedve a tűzhely mellett. Az utca a régi lakóhelyével szomszédos, Wakefield utazása itt véget ért. Alig mer hinni jó szerencséjében, hogy ilyen észrevétlenül elkerült ide - eszébe jut, mint tartóztatta fel egyszer a tolongás pont egy lámpa fénykévéjében, és mint vélt kopogó léptekeket hallani maga mögött, ezernyi láb dobogása közben; aztán messziről egy hang kiáltott, s ő azt képzelte, nevén szólítják. Hátha egy tucatnyi minden-lében-kanál léhűtő megleste s beárulta feleségének az egész dolgot? Szegény Wakefield! Mily kevéssé vagy tisztában önnön jelentéktelenséggeddel e nagy világon! Emberi szem az enyémen kívül nem akadt nyomodra. Menj, fekdj le csöndben, botor férfiú; holnap pedig, ha bölcsen akarsz tenni, visszamegy szépen a derék Wakefieldné asszonyhoz, és elmondod neki az igazságot. Ne hagyd el, még egy rövidke hétre sem, helyedet az ő tiszta szívében! Mert ha csak egyetlen pillanatig is halottnak vél vagy elveszettnek, huzamosan hűtlennek, bizony szomorúan kell majd tapasztalnod, hogy hűséges feleséged örökre megváltozott. Veszélyes dolog ürt támasztani az emberi érzelmekben; nemcsak mert oly hosszan és szélesen tátonganak - de oly gyorsan összezárnak ismét!

Szinte már bánva bolond tréfáját, vagy minek is nevezzük, Wakefield korán lefekszik, majd első álmából felriadva, kinyújtja kezét a szokatlan ágy széles és magányos pusztaságában. „Nem - gondolja, míg maga köré csavarja a takarót. - Nem alszom egyedül még egy éjjel.”

Reggel korábban kel, mint rendesen, és töprengésnek adja a fejét: mihez is akar kezdeni voltaképpen. Gondolatai oly gáttalanul kóvályogtak, hogy e nem mindennapi lépésre céltudatosan szánta el ugyan magát, ám a végcélt megfelelően meghatározni még a maga számára sem tudta. Az egész dolog bizonytalansága és a görcsös erőfeszítés, amellyel a kivitelezésébe beleveti magát, egyaránt holmi gyengeelméjű emberre vall. Wakefield azonban meghányaveti elképzeléseit, olyan aprólékosan, ahogy csak tudja, és azon veszi észre magát, hogy kíváncsi az otthoni fejleményekre - példás felesége mint túri vajon az egyhetes özvegyiséget; és egyáltalán: hogyan hat a távolléte az élőlények és körülmények ama kicsiny világára,

amelynek ő volt eddig a központi alakja? Valami beteges hiúság van tehát itt a dolog háttérben. De hogyan érje el célját? Nyilván nem úgy, hogy itt rejtőzik a közelben e kényelmes szálláson, ahol az otthonával szomszédos utcában alszik és ébred ugyan, mégis olyan messze került tőle, mintha a postakocsi egész éjjel röpítette volna távoli tájak felé. Ha viszont máris újra felbukkan, löttek az egész tervnek. Szegény agya hasztalan küszködik a dilemmával, végül aztán kimerészkedik, félig-meddig elszánva magát, hogy odébb átvágjon az utcán, s egy futó pillantást vessen elhagyott otthonára. A megszokás - mert a szokások rabja - kézen fogja, és szinte észrevétlenül háza elé kormányozza, ám a kritikus pillanatban felocsúdik a lépcsőn léptei csosszanására. Wakefield! Hová még?

Ezen a pillanaton fordult meg a sorsa. Nem is álmodva a végzetről, amelyre első visszakozó lépése ítéli, sietve távolodik, eddig nem tapasztalt izgalom szorongatja a torkát, és alig meri hátrafordítani a fejét a távoli sarkon. Lehetséges, hogy senki sem figyelt fel rá? Nem lármázta fel a háznép - a szolid Wakefieldné, a takaros cseléd lány meg a szurtos kisas - London utcáit, üzőbe véve menekő urát és parancsolóját? Csodás megmenekülés! Összeszedi a bátorságát, megáll és visszatekint, de zavarba ejti valami megfoghatatlan változás az ismerős épületen, amit sokszor érzünk mindannyian, ha több hónapos vagy éves távollét után újra megpillantunk egy dombot vagy tavat vagy művészi alkotást, mely régóta meghitt ismerősünk. Köznapi esetekben ezt a szavakkal ki nem fejezhető benyomást tökéletlen emlékeink és a valóság összehasonlítása és ellentéte okozza. Wakefieldben egyetlen éjszaka idézett elő ilyen varázslatos átalakulást, mert e rövid idő alatt nagy erkölcsi változás ment végbe benne. Ez azonban titokban marad előtte. Mielőtt távozna a helyszínről, messziről futólag megpillantja a feleségét, amint elhalad az elülső ablak előtt, arcát az utca vége felé fordítva. Az együgyű ravaszdi futásnak ered, megrettenve a gondolattól, hogy a felesége szeme ezernyi halandó porszem közül őrajta akadt meg. Örül a szíve, bár agya kissé kóvályog, amikor ismét szállásán találja magát, a lobogó tűz mellett.

Ennyit a kezdetéről ennek a hosszú nyúló hóbornak. A terv megszületése után és azt követően, hogy barátunk tunyaságát lerázva elszánja magát a megvalósítására, az egész már természetes mederben folyik tovább. Tételezzük fel, hogy Wakefield, hosszas fontolgatás eredményeképpen, új parókát vásárol vörös színű hajból, és különféle, szokásos barna öltönyétől elütő ruhadarabokat válogat össze egy zsidó ószeres batyujából. Bevégeztetett. Wakefield más ember lett. Most, hogy az új rendszer beindult, egyetlen visszakozó lépés majdnem olyan nehéz lenne, mint az a lépés volt, amely e páratlan helyzethez vezetett. Emellett még makacssá is teszi a természetéből ki-kiütöző durcásság, amelyet ezúttal az a lanya reakció hívott életre, amit Wakefieldné asszony keblében vélt kelteni. Addig vissza nem megy, amíg az asszony halálra nem rémül. Nos: kétszer-háromszor látja is a feleségét, egyre súlyosabb léptekkel, sápadtabb arccal, gondterheltebb homlokkal halad el előtte; távollétének harmadik hetében pedig baljós előjelet gyanít abban, hogy patikárius lépi át a ház küszöbét. Másnap a kopogtatót gyorsba bugyolálják. Estefelé az orvos hintaja érkezik, és leteszi bodros parókás, ünnepélyes ábrázatú terhét Wakefield kapujában, ahonnan negyedórás látogatás után ismét előbukkan, tán temetés előhírnökeként. Drága jó asszony! A halálán van? Eddigre Wakefieldben már valami érzelmféle energia gyülemlik fél, de továbbra is távol tartja magát felesége betegágyától, azzal nyugtatva lelkiismeretét, hogy az asszonyt nem szabad zavarni e kritikus órán. Ha valami más is visszatartja, ő maga nem tud róla. Pár hét alatt az asszony lassanként lábra áll; átesett a krízisen; szíve szomorú talán, de nyugodt, és soha többé nem fog lázban égni férjéért, bármikor térjen is vissza hozzá. Ilyen sejtelmek villannak át Wakefield agyán, és homályosan érzi, hogy szinte áthatolhatatlan szakadék választja el bérelt szállását korábbi otthonától. - De hisz a szomszéd utcában van! - mondogatja néha. Ostoba! Egy másik világban van az. Mindaddig egyik napról a másikra halogatta

visszatérését; ettől kezdve ki sem tűz határozott időt. Holnap még nem, esetleg a jövő héten - most már hamarosan. Szegény ember! A halottaknak majdnem annyi esélyük van földi otthonuk felkeresésére, mint az önmagát száműző Wakefieldnek.

Bárcsak fíliánst írnék egy alig pár oldalnyi beszámoló helyett! Akkor példákkal szemléltethetném, hogyan kormányozza vaskézzel valamely akaratunkon kívüli hatás minden cselekedetünket, és mint szövi következményeit a szükség széttephetetlen hálójává. Wakefield ígézet alatt áll. Hagyjuk most el vagy tíz évre, hadd ólálkodjon régi háza körül anélkül, hogy egyszer is átlépné a küszöbét, s maradjon hű feleségéhez szívének minden tőle telhető ragaszkodásával, mialatt az ő alakja lassan kifakul az asszony szívéből. Megjegyzendő, hogy Wakefield már rég nem talál semmi rendkívülit saját viselkedésében.

S most lássunk egy jelenetet! A londoni utca forgatagában észreveszünk egy már korosodó férfit, jellegzetességei a felületes szemlélő figyelmét nemigen keltik fel, pedig egész lényé a kivételes sors kézjegyét hordja azok számára, akik értenek a kibetűzéséhez. Cingár emberke; alacsony homlokát mély ráncok szántják; apró és fénytelen szeme olykor nyugtalanul jár ide-oda, de leginkább befelé tekint. Lehajtja a fejét, és valami furcsa oldalazó mozgással jár, mintha óvakodna teljesen szemközt fordulni a világgal. Nézzék csak jó darabig, míg felfedezi rajta a leírtakat, és akkor el kell ismerniük, hogy a körülmények - melyek gyakran faragnak rendkívüli lényt a természet egy-egy közönséges alkotásából - ezúttal is elvégezték munkájukat. Aztán, míg ő a járdán oldalog, vessenek egy pillantást az ellenkező irányba, ahol egy jócskán hervadásnak indult asszonyság imakönyvvel a kezében, méltóságteljesen lépdel a templom felé. A hosszú özvegység békéje ül vonásain. Fájdalmai vagy elenyésztek, vagy annyira hozzánőttek már szívéhez, hogy nem is igen cserélné fel őket örömmre. Amint a sovány férfi és a természetes nő áthalad a színen, kisebb torlódás támad, és a két alakot közvetlenül egymás mellé sodorja. Kezüik összeér; a tömeg az asszony keblét a férfi vállához nyomja; ott állanak szemtől szemben, egymás arcába bámulva. Tízévi távollét után Wakefield így találkozik a feleségével!

A csödület tovaörvénylik, egyiküket erre, másikukat arra ragadja. A szolid özveggy folytatja útját a templom felé, de a kapuban megtorpan, és zavarodott tekintetét végighordozza az utcán. Hanem aztán bemegy, menet közben kinyitva az imakönyvét. A férfi meg? Oly vad arccal, hogy a sürgő-forgó, önző London utánafordul, szállására siet, bereteszeli az ajtót, és az ágyra veti magát. Évek eleddig lappangó érzései törnek elő; erejükből gyöngye agya rövid időre energiát merít; életének egész szánandó furcsasága feltárul előtte egyetlen pillanatra, s ő felkiált, szenvedélyesen: - Wakefield! Wakefield! Örült vagy!

Talán az volt. Példátlan helyzete annyira önmagához kötözte, hogy embertársaihoz és az élet dolgaihoz viszonyítva nem lehetett épelméjűnek nevezni. Sikerült - ha mindjárt véletlenül is - kiszakítania magát a világból, eltűnni, feladni helyét és előjogait az élők között anélkül, hogy a halottak közé bebocsátást nyert volna. A remete életéhez egyáltalán nem hasonlít az övé. A város forgatagában élt, mint azelőtt; ám a tömeg tovasodródott mellette, és észre sem vette; képletesen szólva mindvégig megmaradt a felesége és házának tűzhelye mellett, de egyiknek a szeretetét, másiknak a melegét soha többé nem érezhette. Wakefield páratlan sorsa úgy hozta, hogy továbbra is emberi érzésekkel, emberi érdekekkel bírjon, de másoktól ne részesedjék belőlük. Igen érdekes tanulmány lenne feltárni azt a hatást, melyet a körülmények gyakoroltak szívére és értelmére, külön-külön és együttesen. Ha megváltozott is, ennek ő nemigen volt tudatában, még mindig ugyanannak az embernek hitte magát; az igazság ugyan fel-felderengett előtte, de csak pillanatokra, váltig mondogatta: - Visszamegyek hamarosan! -, s eszébe sem ötlött, hogy már húsz éve mondja ezt.

El tudom képzelni, hogy ez a húsz év visszatekintve alig tűnt hosszabbnak, mint az a hét, amelyre Wakefield eredetileg korlátozta volna távollétét. Úgy tekintette az ügyet, mint pusztán közjátékot élete menetében. Amikor aztán még egy kis idő múltán majd úgy ítéli meg, hogy ideje újra átlépni nappalishobája küszöbét, felesége bizonyára tapsolni fog örömeiben a középkorú Wakefield láttán! Ó, jaj, micsoda tévedés! Ha az Idő kívánná kedvenc bolondériáink végét, fiatalok maradnánk mindannyian ítéletnapig.

Egy este, eltűnése huszadik évében, Wakefield szokásos sétájára indul a hajlék felé, amelyet még mindig magáénak nevez. Szeles őszi este van, váratlanul meg-megered a zápor, lezúdul a járdára, és már el is áll, mielőtt az ember kinyithatná az esernyőjét. Ahogy megállapodik a ház közelében, az emeleti ablak mögött felsejlik a barátságos tűz vörös fénye, izzása és lobogása. A mennyezeten megjelenik a jó Wakefieldné groteszk árnyéka. A főkötő, az orr, az áll és a vastag derék bámulatos karikatúrát nyújt, amely méghozzá együtt táncol a fel-felvillózó, el-ellankadó lángokkal, túlon túl is vidáman ahhoz képest, hogy egy koros özvegyasszony árnyéka. E pillanatban elered a zápor, és a modortalan szél egyenesen Wakefield arcába vágja. Az őszi hideg át- meg átjárja. Itt álldogáljon csuromvizesen és vacogva, amikor a saját tűzhelye mellett melegedhetne, és a saját felesége hozná neki futva a szürke házikabátját meg a száraz alsóneműt, melyet bizonyára gondosan megőrzött a hálósobaszekrényben? Nem. Wakefield nem olyan bolond. Felballag a lépcsőn, nehézkesen - mert a húsz év, mióta utoljára jött le rajta, elmerevítette a lábát -, de ő észre sem veszi. Állj, Wakefield! Meg akarsz tért az egyetlen otthonba, mely megmaradt neked? Akkor lépj be a sírodba! Nyílik az ajtó. Ahogy belép, még egy búcsúpillantást vetünk az arcára, és újra láthatjuk rajta a ravasz mosolyt, amely annak idején előhírnöke volt a kis tréfának, melyet aztán ilyen sokáig űzött felesége rovására. Milyen kegyetlenül elbánt szegény asszonnyal! Hát zavartalan éjszakai nyugodalmat Wakefieldnek!

E boldog eseményre - tételezzük fel, hogy az - csak egy előre el nem tervezett pillanatban kerülhetett sor. Barátunkat a küszöbön túlra nem követjük. Elegendő tápot hagy a tűnődésre, egy részéből még bölcs tanulság is kitelik, kellő formába öntve. Rejtélyes világunk látszólagos zűrzavarában az egyén úgy idomul egy-egy rendszerhez, egyik rendszer a másikhoz és az egészhez, hogy egyetlen félrelépéssel az ember kiteszi magát a félelmetes kockázatnak, hogy örökre elveszti a helyét. Mint Wakefieldből, belőle is könnyen válhat a Világegyetem Kitaszítottja.

Udvarhelyi Hanna fordítása

A NAGYRAVÁGYÓ VENDEG

Egy szeptemberi estén a család körülülte a tűzhelyet, melyet jól megraktak a hegyi patakok sodorta fával, száraz fenyőtobozzal és a meredélyen lezúdult faóriások szilánkjeival. A kürtőben dorombolt a tűz, és lobogó lángja vidámmá varázsolta a szobát. Az apa és anya arcán nyugodt öröm fénylett; a gyermekek nevettek; a legidősebb leány maga volt a Boldogság tizenhét évesen; a legmelegebb kuckóban kötögető öreg nagymama pedig az aggkori Boldogságot példázta. Ők itt találtak rá „a béke hajlékára”, Új-Anglia legkietlenebb pontján. A Fehér-hegyek Szurdokában laktak, ahol egész éven át süvít a szél, s a tél könyörtelen fagyokat hoz, ridegen zúdítva friss leheletét a kis házikóra, mielőtt leereszkedik a Saco völgyére. Hideg és veszedelmes helyen éldegéltek, mert fejük fölött egy hegy tornyosult, amely olyan meredek volt, hogy oldalán gyakran dübörögve gurultak alá a sziklák, megrémítve éjfélkor a ház lakóit.

A leány épp valami ártatlan tréfával derítette jókedvre a többieket, amikor a szél végigsöpört a Szurdokon, és mintha megtorpant volna a házikó előtt - bezörgetett az ajtón, jajongva, panaszosan, mielőtt folytatta útját a völgybe. Egy pillanatra elkomorodtak tőle, bár zúgásában nem volt semmi szokatlan. Hanem aztán újra felvidult a család, amint észrevették, hogy mozdul a kilincs, és egy ismeretlen vándor nyit be, kinek közeledő lépteit elnyelte a süvöltő szélroham, amely jöttét hirdette, és jajongva kísérte a belépőt, majd nyögve távolodott mind messzebb.

Noha ilyen magányosan éltek, ezek az emberek naponta kapcsolatba kerültek a külvilággal. A Szurdok romantikus hágója óriási üttöér, amelyen a belkereskedelem éltető vére lüktet át szüntelen Maine-ből a Zöld-hegyekig, illetve a Szent Lőrinc-folyó partjáig. A postakocsi mindannyiszor megállt a házikó kapuja előtt. A magányos utas, akinek egyetlen társa a sétatálcája volt, benézett egy szóra, hogy az egyedüllét végleg hatalmába ne kerítse, mire átjut a hegyszakadékon, vagy eléri a völgyben az első házat. Megállt a fuvaros is, útban a portlandi vásárra, hogy itt töltse az éjszakát; ha agglegény volt, el-elüldögélt a tűznél, gyakran egy órával később feküdt le a szokottnál, s búcsúzáskor csókot lopott a hegyilakó lánykától. Afféle régi, kezdetleges fogadó volt ez, ahol csak az ételért meg a szállásért kell fizetni, de olyan meghitt kedvességet kap cserébe az utas, amilyennel csak ritkán találkozik. Amikor tehát lépéseket hallottak a külső meg a belső ajtó között, felállt az egész család, nagyanya, gyermekek, mind, mintha hozzátartozójukat akarnák üdvözölni, akinek sorsa az övékhez van kötve.

Az ajtón egy fiatalember nyitott be. Arcán eleinte szomorú kifejezés, már-már csüggedtség ült, mint a magányos utazóén, aki éjnek évadján járja a vad és sivár országutat, de hamarosan felderült a meleg fogadtatás láttán. Egykettőre a szívébe zárta mindannyiukat, az öreg-asszonytól kezdve, aki kötényével törölte le a széket, a kicsi gyermekig, aki karját tárta feléje. Egyetlen pillantás, egyetlen mosoly pedig elég volt hozzá, hogy ártatlan bizalmasságot teremtsen az idegen és a legidősebb leány között.

- Ez már igen, ez a lobogó tűz! - kiáltotta. - Különösen, hogy ilyen kedves társaság üli körül! Egészen elgémberedtem; olyan ez a Szurdok, mint holmi óriási fújta tó; iszonyú szélvihart vágott az arcomba egész úton Bartlett-től idáig.

- Akkor hát Vermontba tart? - érdeklődött a ház ura, miközben lesegítette a könnyű hátizsákot a fiatalember válláról.

- Igen; Burlingtonba, meg még annál is messzebb - felelte amaz. - Ma estére Ethan Crawfordba akartam érni; de hát gyalogosan nem könnyű megbirkózni az ilyen úttal. Annyi baj legyen; amikor megláttam a ropogó tüzet és körülötte a vidám arcokat, az volt az érzésem, hogy egyenesen számomra gyújtották, az én érkezésemet várták. Letelepszem hát maguk közé, hadd érezzem itthon magam.

A nyíltszívű idegen épp a tűzhelyhez húzta a széket, amikor mintha súlyos lépés dobbant volna odakinn a meredek hegyoldalon, hosszú, sietős lépés, oly lendülettel hágva át a házikót, mintha egyenest a túlsó meredélyen akart volna kikötni. A család lélegzetviSSzafojtva figyelt, mert felismerték a zajt, vendégük pedig ösztönösen fogta vissza a lélegzetét.

- A vén hegy ledobott egy követ, nehogy elfelejtsük - tért magához a házigazda. - Néha megbillenti a fejét, és azzal fenyegetőzik, hogy ránk zúdul; de már régi szomszédok vagyunk, és nagyjából megférünk egymással. Meg aztán van nekünk biztonságos menedékünk itt a közelben, ha a vén hegy a legrosszabbra szánna el magát.

Mondjuk, hogy az idegen elköltötte medvehúsból álló vacsoráját, és természetes közvetlenségével megtalálta a hangot az egész családdal, úgyhogy hamarosan olyan fesztelenül beszélgettek, mintha ő is a hegyvidék szülötte lett volna. Büszke, ám szelíd lélek volt - gögös és zárkózott a gazdagok és nagyok között; de mindig kész fejet hajtani a szerény kunyhó ajtaja előtt, és fivérként vagy fiúként térni meg a szegény ember tűzhelyéhez. A Szurdokban megbúvó házikóban melegségre és romlatlanságra talált, s az Új-Angliát át- meg átható értelemre és a bennszülött költészetre, amit a kis család öntudatlanul szívott magába hegycsúcsok és szakadékok között, egyenest vadregényes és veszélyes lakóhelyük talajából. Az utas messze földet járt be egyedül; valójában egész élete magányos vándorlás volt, mert a természetében rejlő büszke óvatosság távol tartotta azoktól, akik egyébként társai lehettek volna. A családban is, bár kedvesek és vendégszeretők voltak, megvolt a belső összetartozás tudata, ami elkülönítette őket a nagyvilágtól, s aminek minden házitűzhely köré szent kört kellene vonnia, ahová idegennek tilos a belépés. De ezen az estén valami jövőbe látó érzés arra késztette a pallérozott, művelt ifjút, hogy kiöntse szívét az egyszerű hegyilakók előtt, amazokat pedig, hogy ugyanolyan fesztelen bizalommal válaszoljanak neki. És ez így is volt rendjén. A közös sors nem szorosabb kapocs-e minden vérségi köteléknél?

A fiatalember jellemének titka a fennkölt és elvont nagyravágyás volt. Azt el tudta volna viselni, hogy közepszerű életet éljen, de azt nem, hogy sírjában elfeledjék. A sóvárgó vágy reménnyé változott, és a régóta táplált reményből bizonyosság lett, hogy útját, mely most az ismeretlenség homályába vész, egyszer majd dicsőség ragyogja be - ha tán addig nem is, míg rajta jár. Ám ha az utókor visszatekint a mostani jelen homályába, felfedezi majd lépteinek ragyogó nyomát, mely egyre fényesebb lesz, ahogy a silányabb glóriák megfakulnak, és belátja, hogy a mellőzött tehetség útja ívelt ott bölcsőtől sírig.

- Eddig még - kiáltotta az idegen lángoló arccal és lelkesedéstől szikrázó szemmel -, eddig még semmit sem tettem! Ha holnap eltűnnék a föld színéről, annyit sem tudna meg rólam senki, mint maguk: hogy egy névtelen ifjú felbaktatott alkonyatkor a Saco völgyéből, és kiöntötte maguknak a szívét este, hogy pirkadatra átkeljen a Szurdokon, és többé sose lássa senki. Egy lélek sem kérdezné meg: „Ki volt ő? Hová lett a vándor?” De én nem halhatok meg, amíg el nem értem céloM. Akkor aztán jöhet a Halál! Amikor már emlékművet állítottam magamnak!

Mesterkéletlen érzelmek áradata tört fel ajkán az elvont ábrándok nyomán, s így a család képes volt megérteni a fiatalember számukra oly idegen érzéseit. Nevetségességének hirtelen felismerése lángba borította az ifjú arcát, amiért ilyen hevességre ragadtatta magát.

- Kinevet, ugye? - fogta meg a nagylány kezét, és maga is nevetett. - Olyan képtelenségnek tartja a törekvéseimet, mintha fagyhalálnak akarnám kitenni magamat a Washington-hegy tetején csak azért, hogy csodámra járjanak a környékről! Pedig nemesebb piederstálra egy ember szobrát aligha állíthatnánk!

- Jobb itt üldögelni a tűz mellett - pirult el a leány -, kényelmesen és elégedetten, még ha senkinek sem jutunk is az eszébe.

- Azt hiszem - mondta az apa némi tünődés után -, hogy nem is olyan természetellenes, amit a fiatalember mond; ha hasonló gondolkodású lennék, talán én is így éreznék. Furcsa, te asszony, mi mindent eszembe juttatott ez a beszéd, amiből majdnem biztos, hogy nem lesz soha semmi.

- Talán mégis - jegyezte meg a felesége. - Arra gondol férjemuram, mihez kezd majd, ha özvegy lesz?

- Nem, nem! - kiáltotta a férfi, szemrehányó kedvességgel vetve el az eszmét. - Ha a halálodra gondolkodok, Esther, az enyém is eszembe jut. Csak azt kívántam, bár lenne egy szép kis majorunk Bartlettben vagy Betlehembben vagy Littletonban, vagy valamelyik másik vidéken a Fehér-hegyek környékén; mindenesetre nem olyan helyen, ahol a kövek a fejünkre omolhatnak. Megértenénk egymást a szomszédokkal, gazduramnak szólítanának, s talán bekerülhetnék egy időre még az esküdszékbe is; hiszen az egyszerű, becsületes ember ér ott annyit, mint egy fiskális. Nagyon öreg koromban pedig, amikor már te is öregasszony leszel, nehogy soká kelljen meglennünk egymás nélkül, boldogan halhatnék meg az ágyamban, míg ti ott állnátok sírva körülöttem. Nekem a pala sírkő is éppúgy megfelelne, mint a márvány, csak a nevem meg az éveim száma legyen rajta, egy versnyi zsoltár és még valami, hogy az emberek megtudják: becsületesen éltem, és jó keresztényként haltam meg.

- Lám csak! - kiáltotta az idegen. - A természetünkben van, hogy emlékművet szeretnénk mind, akár palából, akár márványból, akár gránitoszlopot, akár dicső emléket az emberiség szívében.

- Milyen különösek vagyunk ma este! - szólt a feleség könnyes szemmel. - Azt mondják, valaminek az előjele szokott lenni, ha így elkalandoznak az ember gondolatai. Hallga csak a gyerekeket!

Füleltek hát. A kisebbeket lefektették a másik szobában, de a közbülső ajtót nyitva hagyták, s így áthallatszott, milyen élénken beszélgetnek egymás között. Úgy látszott, mindegyikükre átragadt a tűz körül ülők hangulata, mert versengve mesélték el legmerészebb kívánságaikat és gyerekes terveiket, hogy mit csinálnak majd, ha felnőtt férfiak és asszonyok lesznek. Végül az egyik kisfiú, ahelyett, hogy testvéreihez intézte volna a szót, kikiabált az anyjának.

- Megmondom, mit kívánok, édesanyám! - kiáltotta. - Azt szeretném, ha maga meg apa és nagymama és mi mindannyian, az idegennel együtt, most rögtön útra kelne, hogy igyunk a Csermely vizéből!

Senki sem állhatta meg nevetés nélkül, hogy a gyermek otthagyná a meleg ágyat, és mindannyiukat elvonszolná a vidám tűz mellől a Csermelyhez, amely a meredélyen zúdul alá, lenni a Szurdok mélyén. Alig hallgatott el a kisfiú, amikor kinn szekér közeledett zörögve, s egy pillanatra megállt a kapu előtt. Két-három férfi ülhetett rajta, akik teli torokból daloltak valami együgyű hegyi nótát, melynek töredékhangjait visszhangozták a sziklák, míg a nótázók azon tanakodtak, folytassák-e útjukat, vagy szálljanak-e meg itt éjszakára.

- Édesapám - mondta a leány -, nevén szólítják.

De a jóember kétségbe vonta, hogy csakugyan szólították, mert nem szívesen mutatkozott volna túlságosan haszonlesőnek azzal, hogy beinvitál boldog-boldogtalant. Ezért hát nem is sietett ajtót nyitni; kinn pedig csakhamar pattant az ostor, és a daloló, nevető utazókat elnyelte a Szurdok, de énekük és jókedvük kísérteties visszhangot vert a hegy szívében.

- Látja, édesanyám! - kiáltott fel ismét a kisfiú. - Elvittek volna a szekerükön a Csermelyhez!

Megint csak nevettek a gyerek makacs szeszélyén, hogy éji kiruccanásra vágyik. A leány lelkén azonban könnyű felhő suhant át; komolyan bámult a tűzbe, és lélegzete sóhajtnak is beillett. Akarata ellenére tört fel, hiába próbálta visszafojtani. Aztán riadtan és pironkodva gyorsan körülnézett, mintha egy pillanatra beleláttak volna a keblébe. Az idegen megkérdezte, mi jutott az eszébe.

- Semmi - felelte szomorkás mosollyal a lány. - Épp csak magányosnak érzem magam egy pillanatig.

- Ó, nekem megvan az az adottságom, hogy megérzem, mi lakozik mások szívében - szólt az ifjú félkomolyan. - Elmondjam a maga szívének titkait? Mert én tudom ám, mit jelent, ha egy fiatal lány megborzong a meleg tűzhely mellett, és magányosságról panaszkodik anyja oldalán. Szavakba foglaljam érzéseit?

- Nem is egy lány érzései lennének, ha szavakba lehetne önteni őket - felelte a hegyi nimfa nevetve, de kerülve a fiatalember tekintetét.

Mindez kettőjük között hangzott el halkán. Talán egy apró szerelemmag csírázott ki a szívében, oly tisztán, hogy majd csak a Paradicsomban szökkenjék virágba, ha már a földön nem érhet meg; mert a nők imádják az ifjúéhoz hasonló szelíd méltóságot, a büszke, elmékedő, de jóindulatú lelket pedig gyakorta rabul ejti a bájos egyszerűség. De mialatt csöndesen beszélgettek, s az ifjú megfigyelhette a leánytermészet szomorúságát, könnyű árnyait és szégyenlős vágyait, ezalatt a szél zúgása a Szurdokban panaszossá mélyült. Olyan ez, mondta a fantázia-dús idegen, mint jajongó kórusa a vihar szellemeinek, akik a régi indiánok idejében benépesítették itt a hegyeket, és szent birodalmukká tették a csúcokat és barlangokat. Az országúton jajszó söpört végig, mintha temetési menet haladna arra. Hogy a borzongós hangulatot elűzzék, a családtagok fenyőágakat dobáltak a tűzre, míg nem a levelek ropogni kezdtek, és magasra lobbant a láng, ismét bevilágítva a békét és szerény boldogságot árasztó jelenetet. A fény gyengéden úszott el fölöttük, végigsimogatva mindannyiukat. A gyermekarcocskák előkukucskáltak az ágyból, s ott volt az apa erőteljes alakja, az anya szelíd, figyelő arca, ott a kulturált ifjú, a bimbózó leány és a jó öreg nagyanyó, aki most is kötögetett a meleg kuckóban. Az idős asszony felpillantott munkájáról, s míg ujjai serényen mozogtak tovább, most ő szólalt meg.

- Az öregeknek is megvannak a maguk hóbertjai - mondta -, akárcsak a fiataloknak. Addig vágyakoztatok és tervezgettetek itt, ide-oda csapongva, amíg az én képzeletem is megszaladt. És mit kívánjon egy öregasszony, amikor már csak pár lépés választja el a sírtól? Gyermekeim, amíg el nem mondom, éjjelnappal háborgatni fog.

- Mi lenne az, anyánk? - kiáltotta a férj és a feleség egyszerre.

Rejtélyes arckifejezése láttán valamennyien közelebb húzódtak a tűzhöz, s az öregasszony előadta, hogy halotti ruhái már évek óta készen várakoznak - szép vászon szemfedő, muszlin-fodros főkötő, mind csupa finom holmi, amelyet utoljára esküvőjén viselt. De ma este eszébe ötlött egy régi babona. Fiatalabb korában gyakorta hallotta, hogy ha a halotton nincs minden rendben, ha csak egy fodor is meggyűrődött, vagy a főkötő nem áll egyenesen, akkor a holttest

a koporsóban, a hant alatt erőlködve próbálja felemelni hideg kezét, hogy megigazítsa ruházatát. Őt a pusztá gondolatra is idegesség fogja el.

- Ne beszéljen így, nagymama! - borzongott meg a leány.

- Nos - folytatta az öregasszony szokatlan nyomatékkal, de furcsán megmosolyogva önnön bolondságát -, szeretném, ha valamelyiktek, gyerekeim, ha már anyátok felöltöztetve fekszik a koporsóban, szeretném, ha egyiktek tükröt tartana az arcom fölé. Ki tudja, hátha vetek egy pillantást magamra, hogy minden rendben van-e?

- Öreg és fiatal egyaránt sírokról és emlékművekről ábrándozik - mormolta az idegen. - Vajon mit éreznek a tengerészek a süllyedő hajón, mielőtt ismeretlenül és jeltelenül örökre befogadja őket az óceán hatalmas és névtelen kriptája?

Egy pillanatra az öregasszony hátborzongató kívánsága annyira hatalmába kerítette a hallgatókat, hogy a váratlan hang künn az éjszakában, mint szélroham erősödő üvöltése, már iszonyatos robajjá mélyült, mire a pusztulásra ítélt kis csoport tudomást vett róla. A ház és benne minden megremegett; a föld alapjaiban látszott megrendülni, mintha a borzalmas hang az utolsó ítélet harsonaszava lenne. Fiatal és öreg rémült pillantást váltott, az ijedelem egy másodpercre szavukat vette, moccanni sem tudtak. Aztán egyazon kiáltás tört fel mindegyikük ajkán:

- Hegycsuszamlás! Hegycsuszamlás!

A legegyszerűbb szavak érzékeltethetik, ha nem is adhatják vissza, a katasztrófa kimondhatatlan iszonyatát. A veszélyben lévők kifutottak a házból, és biztonságosabbnak ítélt helyen kerestek menedéket, - ahol, már számítva efféle veszedelemre, valamilyen barikádot emeltek. De jaj, épp ezzel áldozták fel biztonságukat, s egyenest a pusztulás útjába rohantak. Romboló zuhatagként omlott alá az egész hegyoldal. Mielőtt elérte volna a házat, a zuhatag két ágra szakadt - egyetlen ablakot sem tört be, ám az egész környéket elbontotta, eltorlaszolta az országutat, és megsemmisített mindent rettenetes útján. A hatalmas hegycsuszamlás robaja még sokáig visszhangzott a hegyek között, amikor a halálos kínok már rég elmúltak, s az áldozatokra béke szállt. Tetemeiket sosem találták meg.

Másnap reggel halvány füst kanyargott felfelé a házikó kéményéből a hegyoldalon. Benn még parázslott a tűz a tűzhelyen, és a székek úgy álltak körül, mintha a lakók csak kimentek volna megsemmisíteni a hegyomlás okozta pusztítást, és mindjárt jönnének is vissza, hogy köszönetet mondjanak az Égnek csodás megmenekülésükért. Mindegyikük után maradt valami apró jel, amelynek láttán azok, akik ismerték a családot, hullajtottak egy-egy könnyet minden tagjáért. Ki ne hallotta volna a nevüket? Történetüket széltében-hosszában mesélik, a hegyek örök legendája lesz. Sorsukat költők énekelték meg.

Bizonyos körülmények arra engedtek következtetni, hogy e borzalmas estén idegent fogadtak be a házba, aki osztozott a ház lakóinak sorsában. Mások tagadták, hogy elegendő alap lenne ilyen feltételezésre. Szegény nemes lelkű ifjú, aki Földi Halhatatlanságról álmodott! Neve és személye teljesen ismeretlen; történetét, életmódját, terveit soha meg nem fejthető rejtély fedi, halála és léte egyaránt kétséges! Ki szenvedte hát a kínok kínját a halál ama végső pillanatában?

Udvarhelyi Hanna fordítása

AZ IFJÚ BROWN GAZDA

Az ifjú Brown gazda napnyugtakor lépett ki házából Salem falu utcájára, de átlépven a küszöböt még egyszer visszafordult, hogy búcsúcsókot váltson ifjú feleségével. Faith, azaz Hit, ahogy feleségét nem ok nélkül nevezték, kidugta az ajtón csinos fejecskéjét, s miközben a szél lebegtette főkötőjének rózsaszín szalagjait, így szólt Brownhoz:

- Édes lelkem - suttogta férje fülébe halkán és kicsit szomorúan -, kérlek, halaszd el utazásodat napkeltéig, és aludj idehaza, a saját ágyadban. Az asszonyt, ha magára hagyják, olyan álmok, olyan gondolatok zaklatják néha, hogy ilyenkor magamagától fél. Kérlek, drága uram, az év minden éjszakája közül csak ma éjjel maradj velem.

- Faith, szerelmem - válaszolta az ifjú Brown gazda -, az év minden éjszakája közül ma éjjel távol kell maradnom tőled. Utazásom, ahogy nevezed, nem tűr halasztást; mindenképp meg kell fordulnom napkeltéig. Édes szép feleségem, csak nem kételkedsz máris, mikor még csak három hónapja vagyunk házasok?

- Akkor hát Isten áldjon - szólt a rózsaszín szalagos Faith -, és visszatértedkor úgy találj mindent, ahogy távozásodkor.

- Ámen! - kiáltotta rá Brown gazda. - Ha leszáll a sötétség, mondd el imádat, drága Faith, és térj aludni, akkor nem ér semmi ártalom.

Így hát elbúcsúztak, az ifjú ember elindult, és csak mikor a községháza sarkán be akart fordulni, akkor nézett vissza, és látta meg Faith fejét az ajtóban: még mindig őt leste, és rózsaszín szalagjai ellenére is bánatosnak látszott.

„Szegény kis Faith! - gondolta magában, mert gyötörte a lelkiismeret. - Micsoda nyomorult alak vagyok, hogy magára hagyom ilyen út kedvéért! Az álmait is emlegette! Mintha aggodalom ült volna az arcán, mintha megálmodta volna, milyen feladat vár rám ma éjjel. De nem, nem; ha ő tudna erről, belehalna a gondolatába is. Földre szállt angyal ő; elmúlik ez az egy éjszaka, és soha nem mozdulok szoknyája mellől, és követem őt mennybe vivő útján is.”

És hogy Brown gazda a jövőre nézvést ilyen nemes elhatározásra jutott, máris feljogosítva érezte magát arra, hogy megszorázza lépteit jelenlegi gonosz célja felé. Kietlen útra tért rá, amelyet az erdő legfeketébb fái árnyékoltak; a fák olyan közel álltak egymáshoz, hogy alig lehetett átsiklani köztük a szűk ösvényen, és újra összezárultak az ember háta mögött. Embertelen magány honolt a tájon, olyan egyedülvalóság, hogy az úton járó nem tudhatta, ki rejtőzködik a számtalan sok fatörzs mögött, feje fölött az ágak sűrűjében, és akármilyen egyedül volt, úgy érezhette, mintha láthatatlan tömeg közt haladna.

„Lehet, hogy mindegyik fa mögött ott leskelődik egy gonosz indián - szólt magában Brown gazda, és félve tekintett hátra, amint továbbfűzte gondolatait. - Ki tudja, tán az ördög maga is itt van a nyomomban!”

Még mindig hátratekingetve fordult be az ösvény kanyarulatán, majd ahogy újra előretekintett, egy embert pillantott meg, aki sötét és tisztos ruhában egy öreg fa gyökerén ült. Mikor Brown gazda odaért hozzá, a férfi felállt, és csatlakozott az ifjúhoz.

- Késtél, Brown gazda - szólott. - Az Old South toronyórája már akkor ütött, mikor átjöttem Bostonon, annak pedig éppen negyedőrája.

- Faith kissé feltartóztatott - válaszolta az ifjú remegő hangon, amit útitársának hirtelen, bár nem teljesen váratlan megjelenése váltott ki.

Sűrű sötétség ült az erdőn, és a legsűrűbb ott volt, amerre kettejük útja vezetett. Amennyire egyáltalán meg lehetett ítélni, a másik vándor ötven év körülinek látszott, szemlátomást Brown gazdával egysorú, és amúgy is eléggé hasonlatos hozzá, bár talán inkább csak tekintében, mint arcvonásaiban, így is apának-fiúnak lehetett nézni őket. És mégis: bár az idősebb ugyanolyan egyszerű ruhát viselt, mint a fiatalabb, a világban jártas ember légköre vette körül, azé az emberé, aki a kormányzó asztalánál vagy William király udvarában sem feszengene, ha ügyei történetesen odaszólítanák. Az egyetlen furcsa dolog, amelyen megakadt a szem, a kezében levő bot volt, nagy fekete kígyóhoz hasonlító bot, oly eredetien kifaragva, hogy szinte vonaglani és tekeregni látszott, akár csak az eleven kígyó. Ez persze érzéki csalódás is lehetett, amelyet részben az imbolygó fények okoztak.

- Gyerünk, Brown gazda! - kiáltott rá az útitárs. - Ilyen renyhe léptekkel sohasem érünk utunk végére.

- Barátom - szólt a másik, a lassú léptek helyett most már meg is állva -, szavamat megtartottam, eljöttem a találkozóra, de most már eltökélt szándékom, hogy visszatérek oda, ahonnet jöttem. Aggályaim támadtak tudományoddal szemben.

- Hát így beszélsz? - felelt a kígyós bot tulajdonosa, és elmosolyodott. - Én amondó vagyok, menjünk csak tovább, majd útközben megvitatjuk a dolgot, és ha nem tudlak meggyőzni, akkor visszafordulhatsz. Még csak az erdő elején vagyunk.

- Jól benne járunk már! - kiáltott fel a derék ifjú, akaratlanul is továbblépdelve. - Apám sosem járt az erdőben ilyen céllal, még az apám apja sem. Becsületes ember, jó keresztény volt valamennyi ősöm, egészen a mártírok óta; a Brown nevezetűek közül én leszek az első, aki ezen az úton jár, és ilyen útitárssal...

- ...szóba áll - vágta rá az idősebbik, a hirtelen elhallgatást értelmezve. - Ezt ugyan eltaláltad, Brown gazda! Én legalább annyira ismerem a családot, mint bármelyik mást a puritánok közül, s ez pedig nem csekélység. Nagypádnak, a parancsnoknak én segítettem oly takarosan végigkorbácsolni azt a kvéker nőt Salem utcáin; apád kezébe én adtam, a saját kandallóm tüzén lángra lobbantva azt a szurokfenyőágot, amellyel felgyújtott egy indián falut Fülöp király háborúja idején. Jó barátom volt mind a kettő, sok kellemes sétát tettünk ezen az ösvényen, és éjfél után vígan tértünk haza. Csak miattuk barátkozom veled is.

- Ha igazat szólsz - felelte Brown gazda -, csodálkozom, hogy sohasem beszéltek ezekről a dolgokról; azaz hogy nem csodálkozom, hiszen ilyen hírnek a legkisebb szele is elűzte volna őket Új-Angliából. Hívó nép vagyunk, s hozzá jó szándékú is, nem tűrünk ilyen elvetemültséget.

- Elvetemültség ide vagy oda - felelte a csavart botú vándor -, ugyancsak kiterjedt ismeretségi köröm van itt Új-Angliában. Nem egy gyülekezet segédlelkésze itta velem az úrvacsorai bort, több városban a tanácsnokok engem tesznek meg elnöküknek, és a Legfelsőbb Bíróság tagjainak jó részére is bizton számíthatok. A kormányzó pedig... no de ez államtitok.

- Lehetséges volna? - kiáltotta Brown gazda, és rémülten meredt teljesen nyugodt útitársára. - Ámbár igaz, nekem semmi dolgom a kormányzóval, sem a tanáccsal; azok a maguk útját járják, egyszerű családos ember, mint jómagam, hogyan is igazodhatna hozzájuk. Hanem hogy nézek majd Salem faluban lekipásztorunknak, ennek a jóságos öregembernek a szemébe, ha most veled tartok? Hiszen csak úgy reszketek a hangjától az istentiszteleteken az igehirdéskor.

Az idősebb vándor mindedig illendő komolysággal hallgatta, de most visszafojthatatlan kacagás tört ki belőle, rázta a nevetés, s mintha kígyószerű botja is vele együtt vonaglott volna.

- Hahaha! - ordította újra meg újra; majd erőt vett magán, és így szólt: - Folytasd, Brown gazda, rajta, folytasd, csak ne nevetess halálra, kérlek.

- Nohát, hogy hamar a végére érjek - szólt Brown gazda, meglehetősen ingerülten -, ott van Faith, a feleségem. Összetörném drága kis szívét, pedig inkább törjem össze a magamét.

- Ha csak erről van szó, Brown gazda - felelte a másik -, menj csak, amerre akarsz. Nem venném a lelkemre egy tucat olyan vénasszonyért sem, mint aki amott sántikál előttünk, hogy Faithnek bármi baja essék.

Amint így szólt, az ösvényen egy nőalakra mutatott botjával, akiben Brown gazda egy igen kegyes és példás életű hölgyre ismert, gyerekkorában ő oktatta a katekizmusra, és a lelkész meg Gookin segédlelkész mellett lelki és erkölcsi kérdésekben még mindig hozzá fordult tanácsért.

- Bámulatra méltó valóban, hogy Cloyse komámasszony ilyen messze benn jár a vadonban napnyugta után - mondta. - Hanem engedelmeddel, barátom, én inkább rövidítenék egy kicsit az úton, a fák között, míg elébe nem kerülök ennek a derék keresztyén asszonynak. Nem ismervén téged, még megkérdezheti, kivel vagyok, és hova tartok.

- Úgy legyen - szólt útítársa. - Te menj a fák közt, nekem meg hagyd meg az ösvényt.

A fiatalember tehát letért az útról, de közben éber szemmel figyelte útítársát, aki csendesen haladt tovább, míg kartávolságnyra nem volt a hölgytől. A hölgy eközben ugyancsak kilépett, korához képest bámulatos tempóban haladt előre, és menet közben érthetetlen szavakat mormolt, minden bizonnyal imát. A vándor előrenyújtotta botját, és végével, amely kígyófaroknak látszott, megérintette fonnyadt nyakát.

- Hí, az ördög! - sikoltotta a kegyes öreg dáma.

- No, Cloyse komámasszony, ugye megismeri öreg barátját? - jegyezte meg a vándor, elébe kerülve, és rátámaszkodva tekergő botjára.

- Hogyne, kérem! Hát csakugyan nagyságod az? - kiáltotta a jóasszony. - Az ám, mégpedig Brown gazdának, kedves csevegőpartneremnek a képében, aki nagyapja volt a most élő számár fickónak! Hanem akár hiszi nagyságod, akár nem, furcsamód eltűnt a seprűnyelem, ellopták, Cory komámasszonyra gyanakszom, arra az akasztani való boszorkányra; mégpedig épp akkor lophatta el, mikor már jól bedörzsöltem magam hegyi zellerből, pimpóból, farkasfűből készült kenőccsel.

- Finomliszttel meg újszülött csecsemő zsírjával keverve - szólt rá a vén Brown gazda árnyéka.

- Ó, nagyságod aztán tudja a recipét! - kiáltotta az öreg hölgy, hangosan vihogva. - Hát mondom, már teljesen felkészültem az összejövetelre, de nyoma veszvén a lovamnak, gondoltam egyet, s elhatároztam, hogy gyalog is elindulok, annál inkább, mivel azt beszélik, hogy ma éjjel beavatunk egy csinos fiatalembert. De ha most nagyságod a karját nyújtja, egy szempillantás alatt odaérünk.

- Aligha tehetem - válaszolta a jó barát. - A karomra szükségem van, Cloyse komámasszony, de a botomat szívesen odaadom, ha óhajtja.

Így szólván, a hölgy lába elé vetette, ahol az életre is kelt, mivel ama varázspálcák közül származott, amelyeket gazdájuk valamikor az egyiptomi varázslóknak kölcsönzött. Ezt azonban Brown gazda már nem látta. Megrökönyödésében égnek fordította a tekintetét, és mire ismét odanézett, nem látta sem Cloyse asszonyt, sem a kigyózó botot, csak útítársát, aki oly nyugodtan várakozott rá, mintha mi sem történt volna.

- Ez az öregasszony tanított a katekizmusra - szólt az ifjú. Mi minden mélyebb értelem sugárzott ebből az egyszerű megjegyzésből!

Mentek tovább, és az idősebbik vándor közben egyre noszogatta a fiatalabbat, hogy jobban igyekezzék, s le ne térjen az ösvényről, oly helyénvalóan szólva, hogy hallgatója úgy érezte, mintha érveit nem is tőle hallaná, hanem a saját kebléből fakadnának. Menet közben letépett egy jávorfaágat sétabotnak, és már kezdte is róla lefosztani a kisebb ágacskákat és leveleket, amelyek nedvesek voltak az éji harmattól. De mihelyt ujjai megérintették, furcsán lekonyultak, és úgy összeasztak, mint egyheti izzó napsütéstől, így folytatták útjukat kettesben, gyorsan, frissen lépkedve, míg egyszerre csak, sötét útvájtba érve, Brown gazda leült egy fatönkre, és kijelentette, hogy nem megy tovább.

- Barátom - mondta konokul -, határoztam. Egy lépést sem teszek tovább ebben az ügyben. Mit számít, ha egy nyomorult vénasszonynak úgy fordul a kedve, hogy pokolra menjen, pedig én azt hittem, ég felé törekszik; ez csak nem ok arra, hogy odahagyva édes Faithemet, az ő nyomába eredjek?

- Majd idővel helyesebben gondolkodsz erről is - szólt ismerőse higgadtan. - Ül csak itt egy darabig, pihend ki magad, aztán, ha megint indulni támad kedved, itt a botom segítségül.

Többet nem szólt, csak odavetette útítársának a jávorfabotot, s oly gyorsan eltűnt szem elől, mintha beleolvadt volna a sűrű sötétségbe. A fiatalember néhány percig elüldögélt az út szélén, igencsak ünnepezve magát, elgondolva, milyen tiszta lelkiismerettel találkozik majd a reggeli sétáját végző lelkipásztorral, és hogy az öreg Gookin segédlelkész tekintetétől sem kell megrémülnie. És, ó, milyen csendes álma lesz ugyanezen az éjszakán, amelyet oly gonosz céllal készült eltölteni, s most mégis tisztán és boldogan tölti majd Faith karjaiban! E kellemes és dicséretes elmélkedések közepette Brown gazda lódobogást hallott, és úgy vélte tanácsosnak, hogy elrejtőzzön a fák között, tudatában bűnös szándékának, amely idehozta, noha most már szerencséire hátat fordított neki.

A lódobogás és a lovasok hangja egyre közelebb ért hozzá, két komoly, öreg hangot hallott, megfontolt beszélgetésbe elegyedve. Ezek az összevegyült hangok minden jel szerint az úton haladtak el, mindössze néhány yardnyira a fiatalember rejtekhelyétől; de mivel azon a helyen különösen sötét volt az erdő, mind a lovasok, mind a lovaik láthatatlanok maradtak. Hallani lehetett, hogy súrolják az út menti kisebb ágakat; az azonban már nem látszott, hogy a magas ég egy vékony sávjának odahulló fénye egy pillanatra megvilágította őket. Brown gazda leguggolt, majd lábujjhegyre ágaskodott, széthajtotta maga előtt az ágakat, a fejét is kidugta, amennyire merte, mégsem látott egyebet, csupán egy árnyékot. Ez annál inkább bosszantotta, mivel esküdni mert volna rá, hogy, akármilyen lehetetlennek tűnik is, a lelkész és Gookin segédlelkész hangját hallja, amint kényelmes tempóban ügetnek egymás mellett, ahogy szokásuk volt, ha papszentelésre vagy egyházi gyűlésre voltak hivatalosak. Még éppen hallótávolságnyra az egyik lovas megállt, hogy lemessen egy vesszőt lovaglópálcának.

- Ha választanom kellene, uram - szólt a segédlelkészéhez hajszálla hasonló hang -, inkább maradnék el egy püspökszentelési ebédnél, mint a ma éjszakai összejövetelekről. Azt hallottam, hogy lesznek itt gyülekezeti tagok Falmouthból és azon túlról, továbbá Connecticutból és Rhode Islandból is, nem is szólva a sok indián varázslóról, akik a maguk furcsa módján

majdnem annyit értenek az ördögi tudományokhoz, mint közülünk a legjobbak. Azután még egy jóképű menyecskét is felavatnak ma.

- Ez már igen, Gookin! - felelte a lelkész kenetteljes, öreg hangja. - Csak szaporán, hogy el ne késsünk. Amint tudja, semmit sem lehet elkezdni, amíg én ott nem vagyok.

Újból felhangzott a paták dobogása, és a hangok, melyek különös módon az üres levegőben válaszolgattak egymásnak, eltávolodtak az erdő belseje felé, ahol bizony soha nem gyűlt össze istentiszteletre egyik jámbor felekezet sem, és egyetlen keresztyén sem imádkozott még egymagában. Hova igyekeztek hát ezek a szent életű férfiak ily messze benn a pogány vadon sűrűjében? Az ifjú Brown gazda egy fába kapaszkodott, mivel csaknem leroskadt a földre; elsédült, szívét fájdalom szaggatta. Felnézett az égre, abban is kételkedve, hogy ég van felette. A kék boltozat ott volt a helyén, beragyogták a csillagok.

- Az ég fölöttem, Faith mellettem, megállók az ördög ellenében is! - kiáltott föl Brown gazda.

Még mindig a magas égboltra meredt, és felemelte a kezét, hogy imádkozzék, amikor, jöllehet szellő se rebhent, felhő száguldott át a zeniten, és eltakarta a fényes csillagokat. Az ég kékje még látszott, csak éppen az ő feje fölött nem, ahol ez a hatalmas fekete felhő sodródott sebesen észak felé. Magasan fentről, mintegy a felhő gyomrából, kétes eredetű emberi hang hallatszott. Brown gazda feszülten fülelt; egyszer úgy képzelte, hogy felismerte egyik-másik ismerős város lakó beszédét, férfiakét és nőké, kegyesekét és istentelenekét, akik közül nem eggyel az Úr asztalánál találkozott, másokat meg a kocsmában látott duhajkodni. Másszor olyan homályosak voltak ezek a hangok, hogy fogalma sem volt, vajon nem csak az ősi rengeteget hallja-e, amely szélséksíkon is sutog. Majd ismerős hangok erősebb hulláma érkezett el hozzá, amelyeket naponta hallott Salem falu utcáin, de fényes déli napon, nem pedig egy éjszakai felhőből lezúdulva, mint most. Egy fiatal nő panaszkodott sírva, valami bizonytalan szorongással, mint aki olyan kegyért könyörög, amelyet ha elnyer, bánkódni fog miatta; és a láthatatlan sokaság, szentek és bűnösök, mintha őt nógatták volna további útra.

- Faith! - kiáltotta Brown gazda, hangjában halálos gyötrellemmel és kétségbeeséssel, és a visszhangzó erdő gúnyosan incselkedett vele, kiáltván: - Faith! Faith! - mintha megbabonázott nyomorultak kutatnák át utána a vadont.

Válaszul, amit a boldogtalan férj visszafojtott lélegzettel várt, fájdalom, harag és rémület kiáltása hasított bele az éjszakába. Sikoltás hallatszott, de azonnal beleveszett egy erősebb hangzónbe, amely távoli nevetéssé szelídült, amint a fekete felhő tovaszáguldott, fényesen hagyva a néma égboltot Brown gazda fölött. De a levegőből könnyedén libegett valami lefele, majd fennakadt egy fa ágán. Az ifjú a kezébe vette, és látta, hogy egy rózsaszín szalag.

- Odavan Faith is! - kiáltott fel pillanatnyi döbbenet után. - Nincs jó a földön; bűnről csak beszélnek; mindenki bűnös. Jöjj, gonosz lélek, neked adatott ez a világ.

És kétségbeesésében örvénylve, hangosan, hosszan nevetve, Brown gazda felragadta a botját, s útnak indult megint, olyan sebesen, hogy inkább repülni látszott az erdei út felett, mint menni vagy szaladni. Az út még zordabbá és kietlenebbé vált, kevésbé is volt kitaposva; végül nyomra veszett, s ő ott maradt az úttalan vadonban, de csak rohant tovább, vezette az az ösztön, amely a halandó embert a gonosz felé vonja. Félelmetes hangok töltötték meg az erdőt: a fák sírtak, vadállatok üvöltöttek, indián csatakiáltás hangzott; közben pedig a szélzúgás mintha távoli harangszót hozott volna; néha pedig úgy süvöltött a vándor körül, mintha az egész természet rajta nevetne. De a legfőbb szörnyűség ő maga volt az erdőben, így hát nem rettent vissza a többitől.

- Hahaha! - ordított vissza Brown gazda a nevető szélnek. - Hadd halljam, melyikünk nevet hangosabban. Ne higgyétek, hogy ördögi praktikáktól megijedek. Rajta, boszorkány, rajta, boszorkánymester, indián varázsló, rajta, te ördög, itt jön Brown gazda is! Ugyanúgy félhettek tőle, mint ő tőletek.

Valóban, mind az egész kísértetjárta erdőben nem akadt Brown gazdánál félelmetesebb lény. Csak vágatott előre a fekete fenyőfák között, dühödten suhogtatva botját, szörnyű istenkáromlásokat bocsátva ki ajkán, majd olyan hangosan nevetve, hogy annak visszhangja felverte a rengeteget, amely visszhangozta nevetését, mintha mindenünnen démonok vennék körül. A gonosz lélek a maga alakjában nem olyan irtózatossá, mint ha befészkelte magát egy dühöngő emberbe, így haladt előre sebesen eme ördögtől megszállott ifjú ember, míg csak meg nem pillantotta a fák között reszkető vörös fényt, mintha egy tisztás kidöntött törzséből, ágaiból tüzet raktak volna, és ezen az éjféleli órán az ég felé lobogna kísérteties lángjuk. Megállt az előrekorbácsoló vihar pillanatnyi nyugovásában, és valami himnusznek tetsző éneket hallott, amely áradó folyóként, sok-sok hangtól súlyosan hömpölygött feléje. Ismerte a dallamot; a falusi imaházban gyakran énekelte a kórus. A versnek hirtelen vége szakadt, de aztán továbbénekelte egy másik kórus, nem emberi hangok, hanem az éjszakába borult vadon félelmetes hangjai, amelyek egyetlen zúgó harmóniában egyesültek. Brown gazda elkiáltotta magát, de nem hallotta saját hangját, mert teljesen összevegyült a rengeteg erdő kiáltásával.

A beálló csöndben előrelopakodott, s ekkor a fény elvakította. A tisztás egyik végén, az erdő fekete falai közé szorulva, egy szikla emelkedett a magasba, mely természet adta alakjánál fogva nagyjából oltárhoz vagy szószékhez hasonlított; négy égő fenyő vette körül, a csúcsuk lángolt, a törzsük érintetlen, olyanok voltak, akár az égő gyertyák valamely esti összejövetelen. Dús növényzet borította a szikla tetejét; az most szintén égett, és a magasra csapó lángok nyugtalan fénnel árasztották el a tisztást. Minden kiálló rügy, levélfüzér lángolt. Amint a vörös fény a magasba lobbant vagy meghunyászkodott, váltakozva felfénylett, majd belevesztett az árnyékba a tisztáson álló nagyszámú gyülekezet, majd ismét kibontakozott a sötétségből, egyszerre sűrűn benépesítve a magányos erdő szívét.

- Milyen illedelmes, feketébe öltözött társaság! - szólt Brown gazda.

Valóban ilyenek voltak. Homály és ragyogás közt reszketve, olyan arcok jelentek meg köztük, amelyeket másnap a tartomány tanácsülésén lehet majd viszontlátni, és megint mások, amelyek vasárnapról vasárnapra áhítatosan emelték szemüket az ég felé a templom tömött pad-soraiban, vagy jószágosan tekintettek le ugyanoda a vidék legszentebb szószékeiről. Némelyek szerint a kormányzó felesége is jelen volt. Annyi bizonyos, hogy éppen elég magas rangú hölgy volt jelen, akik vele szoros barátságban álltak, továbbá sok nagyra becsült úr felesége, meg sok-sok özvegy, makulátlan hírnevű aggszüzek, és szép fiatal lányok is, akik azért remegtek, hogy édesanyjuk, jaj, meg ne lássa őket. A fel-fellobbanó fényben, amely mindig hirtelen világította meg a homályos terepet, Brown gazda nem tudta, hogy a szeme káprázik-e, vagy valóban Salem falu gyülekezetének tucatnyi nevezetes „szent életű” tagját látja viszont. A jó öreg Gookin segédlelkész is ott volt, tisztelettudóan álldogált nagyérdemű lelkipásztornak, ennek a mindenki által nagyra becsült, szent embernek az oldalán. Hanem ezek közé a komoly, jó hírű, jámbor emberek, az egyházi előjárók és a szemérmes hölgyek, harmatos szüzek közé züllött életű férfiak, romlott nők keveredtek, mindenféle alávaló és mocskos vétek nyomorult elkövetői, sőt olyanok is, akik borzalmas gáztettek gyanúja alatt álltak. Furcsa volt látni, hogy a jók nem borzadtak vissza a gonoszoktól, és a gonoszok sem szégyenkeztek a szent életű emberek előtt. Sápadt arcú ellenségeik között helyel-közzel feltűntek az indián papok vagy varázslók is, ezek még az angol boszorkánymestereknél is szörnyűbb varázsigékkel szokták felbolygatni az erdőt.

„De hol van Faith?” - gondolta Brown gazda, és megremegett, mert remény ébredt szívében.

Felhangzott a himnusz következő szakasza, lassan, komoran zengett, mint maga a jámbor szeretet, de olyan szavak kíséretében, amelyek azt sugallták, hogy az emberi természet bűnben fogant, sőt homályosan még ennél többre is utaltak. Az ördögi tudomány felfoghatatlan az egyszerű halandók számára. Versszak versszakot követett, a vadon kórusa pedig úgy zengett közbe, mint hatalmas orgona legmélyebb hangjai; és mikor az ének végsőt zendült, hangzón felelt rá, mintha csak a tomboló szélvihar, a rohanó folyamok, az üvöltő vadállatok és a természet egy szólamban, együttesen zengené a bűnös ember tiszteletadását a bűnös világ fejedelme előtt. A négy égő fenyő magas lángot vetett, és fényüknél rémes alakok, ábrázatok tűntek fel a szentségtörő gyülekezet fölött lengő füstkoszorúban. Ugyanebben a pillanatban vörösen felcsapódott a szikla tetején égő tűz lángja is, izzó árkádot képezvén alapzata felett, amelyen most megjelent egy szellemalak. Tisztesség ne essék szólván, a szellemalak mind öltözetében, mind mozdulataiban meglehetősen hasonlított az új-angliai templomok egyik zord tekintetű papjához.

- Vezessétek elő az áttérőket! - kiáltotta, és hangja végigvisszhangzott a tisztáson, és belehömpölygött az erdő öblébe.

Erre a szóra Brown gazda kilépett a fák árnyékából, és elindult a gyülekezet felé, amely iránt a szívében gerjedt gonoszság hatására undorral teli testvériséget érzett. Megesküdött volna, hogy halott apja intett neki hívogatólag, egy füstgyűrűből tekintve le rá, egy homályba vesző nőalak viszont, kétségbeesett arccal, kitárta előtte a karját, hogy óvja, visszaküldje. Talán az anyja? De nem volt ereje egyetlen lépéssel sem visszakozni, vagy akár csak gondolatban is ellenállni, amikor lelkipásztora és a jó öreg Gookin segédlelkész karon ragadta, és a lángoló sziklához vezette. Ugyanide érkezett egy karcsú, lefátyolozott nő is, akit egyik oldalon Cloyse komámasszony, a katekizmus kegyes tanítója vezetett, a másikon Martha Corrier, akinek ígéretet tett az ördög, hogy a pokol királynője lesz. Elvetemült boszorkány volt. És azzal a két új hívő már ott is állt a tűzből támadt mennyezet alatt.

- Köszöntelek benneteket, gyermekeim - szólalt meg a sötét szellemalak -, emberi fajtok közösségében. Fiatalok vagytok, de máris tudjátok, mi végre vagytok a világon, hol a helyetek. Gyermekeim, tekintetek hátra.

Megfordultak, és mintegy lángoló lepedőn felvillanva egytől egyig láthatóvá váltak az ördögimádók, valamennyiük arcán sötéten csillogott az üdvözlő mosoly.

- Itt vannak mind - folytatta a zord alak -, akiket tiszteltetek ifjúságtoktól fogva. Szentebbnek tartottátok őket magatoknál, borzadtatok önnön bűnötöktől, szembeállítva azokat az ő becsületes életükkel és eget ostromló imádságaikkal. Lám, mind itt vannak, az engem dicsőítő gyülekezetben. Ezen az éjszakán megadatik nektek, hogy titkos cselekedeteik tudomásotokra jussanak: hogy ősz szakállú egyházi elöljárók hogy s mint súgtak szemérmetlen szavakat fiatal cselédek fülébe; hogy hány meg hány asszony van, aki özvegyi fátyolra áhítózván, mérgezett italt adott férjének, aki aztán az ő keblén szenderült öröklétre; hogy csupasz állú ifjak miként siettették a természetet, hogy apjuk vagyonát örökölhessék; és hogy szép kisasszonyok - ne piruljatok, kedveseim! - hogyan ástak apró sírt a kertjükben, s hívtak engem egyedüli vendégnek csecsemőjük temetésére. Emberi szívetek bűn iránti rokonszenve révén fel fogtok ismerni minden olyan helyet - templomban, hálósobában, utcán, mezőn vagy erdőben -, ahol bűnt követtetek el, és ujjongva tapasztaljátok, hogy az egész földön ott a bűn bélyege, hogy a föld egyetlen hatalmas vérfolt. Többet mondok. Hatalmatokban lesz eljutni minden gonosz tudomány forrásához, a bűn mélységes misztériumához, amely minden kebelben ott lakozik, és kimeríthetetlenül ontja a gonosz sugallatokat, sokkal többet, semhogy azokat emberi erő -

vagy akár az én erőm is, ha végsőkéig feszítem - valaha is tettekre tudna váltani. Most pedig, gyermekeim, nézzetek egymásra.

Egymásra néztek, és a fényesen égő fáklyák világánál a nyomorult ember meglátta Faitht, a nő pedig férjét, reszketve a szentségtelen oltár előtt.

- Íme, itt álltok, gyermekeim - szólt a szellemalak mély és ünnepélyes hangon, keserű fennköltségében már-már szomorúan, mintha csak egykor angyali természete még szánni tudná nyomorult fajunkat. - Egymás lelkén csüngve még mindig azt reméltétek, hogy az erény nem pusztá álmom. Most kijózanodtatok. Az emberi nem természeténél fogva gonosz. A gonoszságban van egyedüli boldogságotok. Legyetek üdvözölve emberi fajotok közösségében.

- Legyetek üdvözölve! - kiáltották utána az ördögimádók keserűen és diadalmasan.

És ott álltak, úgy tetszett, az egyetlen pár, amely még habozott a gonoszság küszöbén átlépni ebbe a sötét világba. A szikla oldalában természet vájta kis medence volt. Vajon víz volt-e benne, amely a lobogó lángoktól volt vörös? Vagy vér? Vagy talán égő petróleum? Ebbe mártotta ujját az ördögi jelenés, így készült az új keresztség jelével illetni homlokukat, hogy részeseivé legyenek a bűn misztériumának, amely által saját bűneiknél is pontosabb tudomásuk lesz másoknak akár tetteikben, akár gondolatban elkövetett titkos bűneiről. Milyen nyomorultnak, szerencsétlennek látták volna egymást a következő pillanatban, egyként reszketve attól, aminek látszanak, és amit látnak!

- Faith! Faith! - kiáltotta a férj. - Tekints fel az égre, és állj ellen a gonosznak!

Szót fogadott Faith vagy sem, nem tudta. Alighogy ezt kimondta, csendes éjszakai magányban találta magát, csak a szél hangját hallotta, amint erősen zúgatja az erdőt, s lassan csendesedik. Nekitántorodott a sziklának, hűvösnek és nyirkosnak érezte, egy lelógó ágacska pedig, amely az imént még lángokban állt, hideg harmattal permetezte be arcát.

Az ifjú Brown gazda másnap reggel beért Salem falu főutcájára, lassan ment, és úgy bámult körbe, mint aki megzavarodott. A jó öreg lelkipásztor éppen a temetőben sétált, hogy étvágya támadjon a reggelihez, és átgondolja a prédikációját, és amint Brown gazda elhaladt mellette, megáldotta. Ő úgy húzódott el a szent öregtől, mintha egyházi átok elől menekülne. Az öreg Gookin segédlelkész otthonában ájtatoskodott, és imádságának szent szavai kihallatszottak a nyitott ablakon. „Milyen Istenhez imádkozik ez a boszorkánymester?” - szólt magában Brown gazda. Cloyse komámasszony, ez a derék öreg keresztyén asszonyság, a háza kerítése mögött álldogált a kora reggeli napsütésben, és katekizmusból kérdezett ki egy kislányt, aki egy pint reggeli fejesű tejet hozott neki. Brown gazda úgy rántotta el tőle a gyereket, mintha az ördög karmaiból menekítené. Az imaház sarkán befordulva, már messziről felfedezte Faith rózsaszín szalagos fejét, amint aggodalmasan kukucskált kifelé, és mikor meglátta őt, az asszony örömujjongásban tört ki, hanyatt-homlok szaladt elébe, hogy az egész falu előtt megcsókolja. De Brown gazda komoran és szomorúan nézett az arcába, és elment mellette köszönés nélkül.

Vajon Brown gazda csak elszenderült az erdőben, és a boszorkánytalálkozó nem volt más, mint vad álmom?

Ha úgy tetszik, legyen úgy: de jaj! baljós álmom volt ez az ifjú Brown gazdának. Komor, szomorú, borúsan tűnődő, bizalmatlan, sőt reményevesztett ember vált belőle annak a félelmetes álomnak az éjszakáján. Vasárnap, amikor a gyülekezet szent zsoltárokat énekelt, nem tudott odafigyelni, mert bűnt dicsőítő zsoltosma harsogott a fülébe, és ez elnyomta az áldott dallamot. Amikor a lelkipásztor a szószéken felrázó erővel, ékesszólással, kezét a nyitott Biblián nyugtatva, szólt vallásunk szent igazságairól, a jámbor életről és győzelmes halálról, a jövőendő üdvösségről és a kimondhatatlan boldogtalanságról, akkor Brown gazda elsápadt, és attól

rettegett, hogy a tető rászakad az ősz szentségtörőre és hallgatóira. Éjfélkor gyakorta felrettent, és visszahúzódott Faith kebléről; reggel és estefelé pedig, amikor a család letérdelt imádkozni, összevonta szemöldökét, mormogott magában, komoran meredt a feleségére, és elfordult.

És miután befejezte hosszú életét, és hamuszínű halottként a temetőbe vitte a menet, a koporsója mögött Faith, maga is már öreg asszony, majd gyerekei és unokái, hosszú sorban, és jó néhány szomszéd, a sírjára nem véstek reményteli ígéket, mert komoran távozott e földi világból.

Kászonyi Ágota fordítása

A LELKIPÁSZTOR FEKETE FÁTYLA

Példázat⁷

A harangozó a milfordi imaház tornácán állott, és buzgón rángatta a harangkötelet. A falu vénjei görnyedve jöttek szembe az utcán. A derűs arcú gyerekek vidáman lépkedtek szüleik oldalán, de olykor, vasárnapi öltözkük ünnepélyességének tudatában, méltóságosabb járást mímeltek. Elegáns nőtlen férfiak oldalt pillantásokkal méregették a csinos leányokat, és úgy gondolták, hogy a vasárnapi napsütésben, szebbek, mint hétköznapi. Amikor a tömeg nagy része betódult a tornácra, a harangozó kongatni kezdett, s közben Hooper tiszteletes úr házá-
nak ajtajára szegezte a tekintetét. Ugyanis mihelyt megpillantotta a lelkipásztort, abba kellett hagynia a hívogató harangozást.

- De mi van ennek a jó Hooper lelkésznek az arcán? - kiáltott fel döbbenet a harangozó.

Hallótávolságon belül mindenki azonnal odafordult, s meglátta Mr. Hoopert, aki lassan ment a maga töprenkedő módján az imaház felé. Egyszerre rezzentek össze mind, s jobban már akkor sem csodálkozhattak volna, ha valami idegen lelkész jön leporolni Mr. Hooper szószékének párnázatát.

- Biztos benne, hogy ez a mi lelkipásztorunk? - kérdezte Gray gazda a harangozótól.

- Egészen bizonyos, hogy ez a jó Mr. Hooper - hangzott a válasz. - Igaz, úgy volt, hogy ma Shute lelkész fog prédikálni itt, Mr. Hooper meg helyette Westburyben, de Shute lelkész tegnap kimentette magát, mivelhogy ma temetésre kell mennie.

Sokan úgy vélhetnék, hogy a nagy meghökkenést nagyon is csekélyke ok váltotta ki. Mr. Hooper harminc év körüli, úrias megjelenésű férfi volt, s jóllehet még nőtlen, olyan - lelkész-
hez méltó - gonddal öltözött, mint hogyha serény feleség-kezek keményítették volna ki a gallérját, s kefélték volna le vasárnapi ruházatáról az egy hét alatt ráakódott port. Csak egyetlen feltűnő dolog volt a megjelenésében. Homloka köré erősített fekete fátyol takarta az arcát, mégpedig teljes egészében, úgy, hogy minden lélegzetére megrebbent. Ha közelebbről megnézte az ember, kiderült, hogy a fátyol két selyemrétegből áll, s teljességgel elrejtí a lelkész arcvonásait, csak száját és állát hagyja szabadon, de látását csak annyira zavarja, hogy valamivel sötétebbnek rémlik előtte minden élő és élettelen, így haladt hát előre a derék Mr. Hooper - előtte e sötét lepel - lassú, nyugodt tempóban, kissé görnyedten, és a szórakozott emberek szokása szerint a földre tekintve; de azért nyájasan biccentgetett azok felé a hívők felé, akik még mindig ott várakoztak az imaház lépcsőjén. Ők annyira odavoltak a csodál-
kozástól, hogy alig-alig viszonyozták a köszöntést.

- Nem tudom elhinni, hogy valóban a jó Mr. Hooper arca van a mögött a selyemdarab mögött
- jelentette ki a harangozó.

- Nem tetszik nekem ez az egész - dünnyögte egy öregasszony, miközben besántikált az imaházba. - Szörnyűséges egy figurát csinált magából azzal, hogy elrejtette az arcát.

⁷ Egy másik új-angliai lelkész, Mr. Joseph Moody, aki a Maine állambeli Yorkban lakott, és mintegy nyolcvan évvel ezelőtt halt meg, ugyanarról a rigolyáról volt nevezetes, amelyet itt Hooper tiszteletes úrról beszélünk el. Az ő esetében azonban más jelentősége volt a szimbólumnak. Kora ifjúságában Moody véletlenül megölte szeretett barátját; és attól a naptól kezdve egészen halála órájáig elrejtette arcát az emberek elől.

- A mi lelkipásztorunk megtévelyodott! - kiáltott fel Gray gazda, miközben a lelkész mögött átlépte a küszöböt.

A megmagyarázhatatlan dolog híre már Mr. Hooper előtt bejutott az imaházba, s nagy izgalomba hozta a gyülekezetet. Nem sokan tudták türtőztetni magukat, s fejüket a bejárat felé fordították: sokan felálltak, és leplezetlenül arra fordultak; a kisfiúk közül többen fölmásztak az ülésre, aztán rettentő robajjal ugráltak le ismét. Általános nyüzsgés támadt, suhogtak a női ruhák, csoszogtak a férfilábak - igencsak eltérően attól a fojtott csendtől, amelynek a lelkész templomba lépését illik várnia. Mr. Hooper azonban nem látszott észrevenni egyházközsége népének zaklatottságát. Szinte zajtalanul lépett be, fejét egy kicsikét megbiccentette mindkét oldalra a padok felé, s meghajolt, amikor elhaladt az egyházközség legöregebbje, egy őszbe borult aggastyán mellett, aki karosszékekben ült a padosorok közötti átjáró közepén. Különös látvány volt, amint ez a tiszteleltre méltó férfiú csak fokozatosan ébredt tudatára, hogy valami szokatlan van lelkipásztorának a küllemében. Eleinte úgy látszott, nem is fogja fel a csudálatos jelenséget, de aztán Mr. Hooper föllépkedett a lépcsőn, és ott állt a szószéken, arccal - helyesebben: fátyollal - a gyülekezetnek. Egyetlen pillanatra sem lebbentette fel azt a titokzatos fekete valamit. A fátyol Mr. Hooper mértékletes lélegzetvételének ütemére rebhent, miközben a pap a zsoltárt olvasta; sötét árnya ott lebegett a lelkész és a szent lapok között, miközben az a Bibliából idézett; és amikor imádkozott, súlyosan nehezedett rá égnek fordított arcára. Lehet, hogy el akarja rejteni arcát az elől a félve tisztelt lény elől, akihez szavait intézi?

Oly nagy volt annak az igénytelen selyemdarabkának a hatása, hogy nem egy gyöngébb idegzetű asszonyszemély az imaház elhagyására kényszerült. Bár meglehet, a sápadt gyülekezet éppoly félelmetes látványt nyújtott a lelkipásztornak, mint amilyent az ő fekete fátyla a gyülekezet tagjainak.

Mr. Hooper jó prédikátor hírében állott, de erélyesnek nem mondta volna senki: az embereket inkább a szelíd meggyőzés eszközével próbálta megnyerni az Égnek, mintsem hogy az Ige mennydörgésével igyekezett volna behajszolni őket a Mennyeek Országába. A szentbeszédet, amelyet éppen most tartott, ugyanazok a stílus- és modorbeli vonások jellemezték, mint a szószékről elhangzott szónoklatainak túlnyomó részét. De volt benne valami - talán a beszédéből áradó érzés tette, talán a hallgatóság képzelete -, ami messze a leghatásosabb teljesítménnyé avatta, amelyet lelkipásztoruk valaha is nyújtott. A szónoklatot Mr. Hooper ünnepélyes komolyságra hajló vérmérséklete a szokottnál is sötétebbre színezte. A téma a titkolt bűnökkel állt kapcsolatban, azokkal a szomorú titkokkal, melyeket legközelebbi és legkedvesebb hozzátartozóink elől is elrejténénk, feledve, hogy a Mindentudó bizonynyal felfedezi őket. Mr. Hooper szavait valami rejtélyes erő itatta át. A gyülekezet tagjai, a legártatlanabb leányoktól a legkeményebb szívű férfiakig, úgy érezték, mintha a pap a lelkükbe hatolna szörnyű fekete fátyla mögül, és kikémlelné önmaguk előtt is titkolt, bűnös cselekedeteiket vagy gondolataikat. Sokan a mellükhöz emelték összeszorított öklüket. Nem volt semmi iszonyatos abban, amit Mr. Hooper mondott, semmi szörnyűség; és mégis: valahányszor megremegett a lelkipásztor mélabús hangja, beléremegtek a hallgatói. Az áhítattal valami érthetetlen szomorúság párosult. A gyülekezet tagjai annyira tudatában voltak, hogy lelkészük valami ismeretlen tulajdonságát tárja fel, hogy mindenki azt kívánta: bárcsak fűjná félre valami szélroham azt a fátylat - mert szinte már azt hitte mindenki, hogy idegen arc tárul majd fel előttük, jóllehet a forma, a mozgás, a hang kétségkívül Mr. Hooperé volt.

Az istentisztelet végeztével az emberek ildomtalan összevisszaságban siettek kifelé az imaházból, hogy hangot adhassanak hosszú ideig magukban tartott megdöbbenésüknek; most, hogy nem látták már azt a fekete fátylat, egészen megkönnyebbültek. Kis csoportok alakultak, az emberek szorosan összetömörültek és összesúgtak. Mások egyedül baktattak hazafelé,

magukban töprenkedve; ismét mások hangosan beszélgettek, és tüntető nevetéssel szentségtelenítették meg az Úr napját. Néhányan úgy csóválták azt az okos fejüket, mintha azt akarnák mondani: „Én bizony meg tudom fejteni ezt a titkot!”, némelyek - nem voltak sokan - viszont azt állították hogy nincs itt semmiféle titok, csak hát Mr. Hooper szeme annyira meggyengült a sok éjszakai olvasástól, hogy szemvédőre van szüksége. Rövidesen megjelent nyája nyomában a derék Mr. Hooper is. Egyik csoportról a másikra fordította lefátyolozott arcát, kellő tisztelettel adózva a deres főknak; barátilag és lelki irányítóként, nyájas méltósággal üdvözölve a középkorúakat; a fiatalokat úgy köszöntötte, hogy volt abban a köszöntésben tekintély is, meg szeretet is; és áldást adón tette kezét a kisgyermek fejére. Vasárnap mindig ekként cselekedett. Most azonban idegenkedő, zavart tekintetek jutalmazták udvariasságát. És korábbi alkalmaktól eltérően, ezúttal senki sem vágyott arra a megiszteltetésre, hogy lelkipásztora oldalán sétálhasson. Az öreg Saunders uraság - nyilván feledékenységből - ezúttal elmulasztotta meghívni Mr. Hoopert az asztalához, ahol a derék lelkész szinte minden vasárnap, amióta csak a községbe érkezett, megáldotta az ételt, így tehát a pap visszament a parókiára, és - többen látták - mielőtt becsukta volna az ajtót, visszanézett az emberekre, akik mind rá szögezték a tekintetüket. A fátyol alatt halványan szomorú mosoly fénylett, ott játszadozott az ajkak körül, s kihuny, amikor a lelkész eltűnt a házban.

- Mily különös - jegyezte meg az egyik hölgy -, hogy egy ilyen egyszerű fekete fátyol, amilyent bármelyik asszony viselhetne a kalapján, ilyen szörnyűséggé váljék Mr. Hooper arcán!

- Valami bizonyosan hibádzik Mr. Hooper sütnivalója körül - jelentette ki a hölgy férje, a falu orvosa. - De a legfurcsább a dologban az, hogy ez a bolondság milyen nagy hatást vált ki még az olyan józan emberből is, mint jómagam. Az a fekete fátyol, jóllehet csak az arcát fedi lelkészünknek, egész lényére kihat, és kísértethez teszi hasonlatossá tetőtől talpig. Nem gondolod?

- De bizony - válaszolt a hölgy -, és a világért se maradnék egyedül a lelkésszel. Vajon ő nem fél egyedül maradni saját magával?

- A férfiak megszokják az ilyesmit - mondta a férje.

Hasonló körülmények közt folyt le a délutáni istentisztelet, melynek végeztével egy ifjú hölgy temetésére szólított a harang. A rokonok, a jóbarátok a házban gyűltek össze; a távolabbi ismerősök az ajtó körül ténferegtek, s az elhunyt jó tulajdonságairól beszélgettek, amikor Mr. Hooper megjelenése szakította félbe társalgásukat. Mr. Hooper arcán még mindig ott volt a fekete fátyol; de ezúttal tökéletesen illett az alkalomhoz ez a ruhadarab. A lelkész belépett a szobába, ahol a holttestet felravatalozták, s a koporsó fölé hajolt, hogy végső búcsút vegyen halott hívétől. Amikor lehajolt, a fátyol függélyesen lógott le homlokáról, úgyhogy a halott leány láthatta volna az arcát, ha szeme nem záródik le örökre. Talán félt Mr. Hooper a lány pillantásától, hogy oly gyorsan visszarántotta a fekete fátylat? Valaki, aki figyelte e találkozást a halott és az élő között, nem habozott kijelenteni, hogy abban a pillanatban, amikor a pap fölfedte arcát, a holttest összerezsent, s a halotti lepel meg a muszlin fejfedő megzizzent, jóllehet az arcvonásokon továbbra is a halál nyugalma honolt. Egy babonás öregasszony volt egyetlen tanúja e csodának. Mr. Hooper a koporsó mellől a gyászolók szobájába ment, onnan pedig a lépcsőpihenőre, hogy elmondja a temetési imát. Gyengéd érzésekről tanúskodó, szívhez szóló imádság volt, telve szomorúsággal, de átítatva égi reménységgel is, olyannyira, hogy a legbánatosabb tónusán is mintha halványan átütött volna egy mennyei hárfa zengése, s mintha magának a halottnak az ujjai pengették volna azt a hárfát. Reszkettek az emberek, jóllehet csak homályosan fogták fel, hogy mit mond a lelkész, amikor azért könyörgött imájában, hogy ők is - beleértve őt magát és minden halandót - álljanak készen, mint ahogyan remélhetőleg készen állott az ifjú leány is, arra az iszonyatos órára, amely letépi majd arcukról

a fátylat. A koporsóvivők súlyos lépteikkel indultak útjukra, őket követték a gyászolók, szomorúságot árasztva az utcán; előttük a halott, mögöttük pedig a fekete fátylas Mr. Hooper.

- Miért néztél hátra? - kérdezte valaki a menetben házastársától.

- Azért - válaszolta a nő -, mert egy pillanatig azt képzeltem, hogy a lelkészünk meg az elhunyt lány lelke kéz a kézben jön utánunk.

- Érdekes, én is ezt láttam, még hozzá ugyanebben a pillanatban.

Aznap este Milford falujának legcsinosabb fiatal párja készült házasságra lépni. Jóllehet Mr. Hooper mélabús férfiú hírében állott, az ilyen alkalmakkor valami nyugodt derű áradt a lényéből, amely gyakran csalt elő jóindulatú mosolyt ott, ahol zajosabb vigasság nem egészen lett volna helyénvaló. Ezt a tulajdonságát szerették legjobban az emberek. Az esküvői nép türelmetlenül várta a lelkész érkezését, remélték, hogy most végre eloszlik az a különös szorongás, amely Mr. Hooper személyét az egész nap folyamán körülvette. De nem így történt. Amikor Mr. Hooper megjelent, mindenkinek az a rettenetes fekete fátyol tűnt fel először, amely fokozta a délutáni temetés szomorúságát, és amely nem hozhatott semmi jót az esküvőre sem. A násznép úgy látta, hogy a fekete selyem mögül valami viharfelhő gomolyog elő sötéten, elhomályosítva a gyertyák fényét. Az ifjú pár odaállt a lelkész elé. Ám a menyasszony fagyosra vált ujjai reszkettek a vőlegény remegő kezében, s az ifjú nő halottsápadt arcának látása suttogásra készítette a násznépet: futótűzként terjedt a rémhír, hogy a néhány órája eltemetett lány jött fel a sírjából házasodni. Ennél szomorúbb csak az az egykori hírhedt esküvő volt, amelyen megkondult a lélekharang. A szertartás után Mr. Hooper ajkához emelte a borral telt poharat, és sok szerencsét kívánt a fiataloknak, mégpedig abban a szelíden tréfálkozó modorban, amely más körülmények között olyan derűt varázsolt volna a meghívottak arcára, akár a tűzhely otthonos melege. Abban a pillanatban azonban, hogy Mr. Hooper meglátta magát a tükörben, a fekete fátyol ugyanolyan rémülettel töltötte el, mint amilyen rémület lenyűgözte a többieket. Kilelte a hideg, elfehéredett az ajka, a még meg sem ízlelt bort kilötyintette a szőnyegre, majd elrohant, ki a sötétségbe. Mert ekkor már fekete fátylat viselt a Föld is.

Másnap Milford falva nem is igen beszélt másról, mint Hooper lelkész fekete fátyláról. A fátyol meg a mögötte rejtőző titok beszédtemául szolgált az utcán találkozó ismerősöknek, a tárt ablakokban pletykálkodó jóasszonyoknak. A fogadás legelőször ezt hozta szóba vendégeinek. Iskolába menet erről fecsegték a gyerekek. Az egyik kis utánzó-majom ócska fekete zsebkendővel takarta el az arcát, úgy megijesztve társait, hogy aztán maga is pánikba esett, és szinte esztét veszítette tulajdon tréfájától.

Figyelemre méltó volt, hogy az egyházközség egyetlenegy fontoskodó vagy szemtelenkedő tagja sem merte nyíltan föltenni Mr. Hoopernek a kérdést, hogy mire való ez a dolog a fátyollal. Eladdig, valahányszor a legcsekélyebb indok volt az efféle beavatkozásra, Mr. Hooper sosem szűkölködött tanácsadóiban, és nem viszolygott attól sem, hogy adjon a véleményükre. Ha egyáltalán hibázott valamiben, hát az volt a hibája, hogy kínos önbizalomhiányban szenvedett, úgyhogy a legcsekélyebb rosszallás hatására is hajlandó volt bűnnek hinni a legjelentéktlenebb cselekedetét is. Nos, jóllehet ismerték lelkészük e szeretetre méltó gyengeségét, az egyházközség hívei közül egyetlenegy sem tette a fekete fátylat baráti szemrehányás tárgyává. Valami félelemérzés vett erőt az embereken - nem vallották be maguknak őszintén, de nem is titkolták valami nagyon -, s ez okozta, hogy egymásra hárították a felelősséget, míg végre aztán arra az elhatározásra jutottak, hogy a legjobb lesz presbiter-küldöttséget meneszteni Mr. Hooperhez, hadd beszéljenek vele erről a rejtélyről, még mielőtt botránnyá dagadna. Nos, soha még küldöttség eredménytelenebbül nem végezte feladatát. A lelkész baráti udvariassággal fogadta a deputáció tagjait, de amikor helyet foglaltak, elhallgatott, s

nem vette le látogatói válláról annak terhét, hogy előadják fontos mondanivalójukat. A téma persze nyilvánvaló volt. Mr. Hooper homlokára oda volt erősítve az a fekete fátyol, mely elrejtett minden arcvonást a lelkész nyugodt ajkai fölött; az ajkak körül egyébiránt, s ez nem kerülte el a küldöttség tagjainak figyelmét, időnként halvány és szomorkás mosoly játszott. Ám a deputáció tagjai úgy vélték, hogy az a fekete selyemdarab Mr. Hooper szívét rejtí függöny mögé, s hogy illetéknéppen valami szörnyű titok jele, amely titok közük és lelkipásztoruk közé tolakodott. Ha Mr. Hooper leveti a fátylat, bizvást beszélhetnek róla, addig azonban nem. Így hát jó sokáig üldögéltek zavart csendben, és feszengve igyekeztek kerülni Mr. Hooper tekintetét, mely - úgy érezték - láthatatlan pillantással mered rájuk. Végül is megszágyenyülve kullogtak vissza megbízójukhoz, és kijelentették, hogy túlságosan súlyos az ügy, csakis az egyháztanács tárgyalhatja meg, ha ugyan nem maga a zsinat.

Egyvalaki akadt a faluban, akit nem kerített hatalmába a fekete fátyol keltette rettegés. Amikor a küldöttek magyarázat nélkül tértek vissza - sőt anélkül, hogy egyáltalán magyarázatot kértek volna Mr. Hoopertól -, ez a nő a jelleméből fakadó csendes eréllyel elhatározta, hogy elűzi azt a különös felhőt, amely egyre sötétebben látszott lebegni Mr. Hooper fölött. Mint Hooper jegyesének meg kell tudnia, mit rejt az a fekete fátyol! Amikor tehát a lelkész első ízben látogatta meg a vasárnapi eseményeket követően, a leány egyszerű közvetlenséggel hozta szóba a témát, ami persze megkönnyítette mindkettejük dolgát. Mihelyt Mr. Hooper helyet foglalt, a hölgy állhatatosan rászégezte tekintetét a fátyolra, de mit sem tudott felfedezni abból az állítólagos komorságból, mely annyira megrémítette a tömeget; a kettős selyemréteg a lelkész homlokától a szájaig ért, s minden lélegzetre megrebbent.

- Nem - szólt mosolyogva a lány -, nincs semmi iszonyatos ebben a selyemdarabban, legfeljebb annyi, hogy elrejtí azt az arcot, amelyet én mindig oly szívesen nézek. Nos, jó uram, hadd bújjék elő a felhők mögül a nap. Vegye le ezt a fekete fátylat, aztán pedig mondja meg nekem, miért viselte.

Halványan fénylett fel Mr. Hooper mosolya.

- Eljön még az óra - mondotta -, amikor mindannyian levetjük fátylunkat. Ne vegye zokon, kedves barátnőm, de addig bizony viselni fogom ezt a selyemdarabot az arcomon.

- A szavai is rejtélyesek - így az ifjú hölgy. - Legalább *róluk* vegye le a fátylat!

- Megteszem, Elizabeth, már amennyire a fogadalmam engedi. Tudja meg hát, hogy ez a fátyol példa és szimbólum, s viselnem kell világosban és sötétben, magányban és a tömeg tekintetének kitéve, jóbarátok és vadidegenek társaságában egyaránt. Soha halandó szem nem fogja azt látni, hogy levetem. Ennek a szomorú lepelnek kell elválasztania engem a világtól. Még maga sem hatolhat mögéje, Elizabeth!

- De miféle szörnyű csapás érte magát - kérdezte gondterhelten a lány -, hogy úgy érzi, el kell sötétítenie a szemét mindörökre?

- Ha ez a gyász jele - válaszolta Mr. Hooper -, akkor, akárcsak minden más halandónak, nekem is van éppen elég mélységes bánatom, amelynek a fekete fátyol a jelképe.

- De mi lesz - kérdezte Elizabeth -, ha a világ nem hiszi el, hogy a fátyol valami ártatlan bánat jelképe? Magát szeretik és tisztelik ugyan, de mégiscsak szárnyra kelhet a hír, hogy valamilyen titkos bűn tudatában rejtí el az arcát. A szent hivatása kedvéért, vessen véget ennek a botránynak, kérem!

Elizabeth egészen belepirult, amikor azoknak a híreszteléseknek a jellegére célzott, amelyek már faluszerzte keringtek. Mr. Hooper azonban továbbra is szelíd maradt. Sőt: újfent mosolygott - azzal a szomorú mosollyal, amely halvány fénysugárként bukkant elő a fátyol alatti sötétből.

- Ha bánat miatt rejtem el az arcom - mondta -, hát van rá ok elegendő. Ha pedig valami titkos bűn miatt, ugyan melyik halandó ne követhetné a példámat?

Csak ennyi volt a válasza.

És ezzel a szelíd, de törhetetlen makacssággal hárította el Elizabeth minden könyörgését. Végül a lány elhallgatott. Mintha néhány pillanatra a gondolataiba mélyedt volna; valószínűleg azon tűnődött, hogy vajon milyen új módszerekkel tudná megszabadítani vőlegényét attól a rémlátástól, amely, ha más nem, hát talán az elmeháborodottság tünete. Erősebb egyéniség volt, mint a pap, de most bizony könnyű áztatta az orcáját. A következő pillanatban azonban új érzés lépett bánata helyébe: értetlenül meredt a fátyolra, s akkor hirtelen - villámcsapás módjára - lesújtott rá a rémület. Fölemelkedett székéről, és reszketve állt a lelkész előtt.

- Hát érzi végre? - kérdezte gyászosan a pap.

A lány nem válaszolt. Elfödte a szemét a kezével, és sarkon fordult, hogy elhagyja a szobát. Hooper hozzárohant, és karon ragadta.

- Legyen türelemmel hozzám, Elizabeth! - kiáltott fel szenvedélyesen. - Ne hagyjon el engem, bár e fátyolnak itt kell lennie közöttünk ezen a földön. Legyen az enyém, és a síron túl majd nem takarja fátyol az arcomat, nem marad sötétség a lelkünk között. Halandók fátyla ez csupán - nem az örökkévalóságé. Ó, maga nem tudja, milyen magányos vagyok, és mennyire megrémít, hogy egyedül vagyok a fekete fátylam mögött. Ne hagyjon itt örökre ebben a nyomorult sötétségben!

- Csak egyszer, csak egyetlenegyszer emelje föl azt a fátylat, és nézzen a szemembe - kérlelte a lány.

- Soha! Nem tehetem! - hangzott Mr. Hooper válasza.

- Akkor hát Isten vele! - mondta Elizabeth.

Ezzel kihúzta karját Hooper szorításából, s lassan eltávozott. Az ajtóban még megállt, és hosszan tartó, borzongató pillantást vetett a lelkészre; ez a tekintet mintha behatolt volna a fekete fátyol rejtélyébe. Mr. Hooper pedig még a maga nagy-nagy szomorúságában is elmosolyodott a gondolatra, hogy csak ez a vékony kis anyag választja el őt a boldogságtól, jöllehet az anyagból áradó borzalmak nyilván még azok közé is árnyékot vetnek, akik igen nagyon szeretik egymást.

Attól kezdve nem történt kísérlet Mr. Hooper fekete fátylának eltávolítására, de arra sem, hogy közvetlen módon felderítsék azt a titkot, melyet a ruhadarab rejteni volt hivatott. Az olyan emberek, akik azt mondták magukról, hogy fölülemelkednek holmi általános előítéleteken, csupán egy külön szeszélyének minősítették a fátyolviselést, szeszélynek, amely gyakorta vegyül máskülönben józan emberek ésszerű cselekedetei közé, s így az örültség látszatának bélyegét nyomja rájuk. A tömeg szemében azonban Mr. Hooper mumussá vált, mégpedig véglegesen és jóvátehetetlenül. Képtelen volt nyugodt lélekkel sétálni az utcán, mert tudva tudta, hogy a szelídebbje és a félenkebbje inkább átmegy a túlsó oldalra, hogy elkerülje a találkozást, mások viszont, hogy fitogtassák merészségüket, csak azért is az útját állják majd. Ez utóbbiak pimaszsága arra kényszerítette a lelkészt, hogy elálljon a temetőbe vezető szokásos alkonyi sétájától; amikor ugyanis tűnődve a kerítésnek dőlt, észrevette, hogy

a sírkövek mögöl emberek kukucskálnak a fekete fátylára. Azután már azt regélte a fáma, hogy a holtak bámesz tekintete végleg elűzte őt a sírkertből. A lelkipásztor mélyen fájlalta, hogy közeledtére ijedten szétrebbenek a gyerekek - mihelyt messziről meglátták bús figuráját, abbahagyták a legvidámabb játékaikat is. Ösztönös félelmük bármi másnál jobban érezte vele, hogy a fekete selyem szálai valami természetfölötti borzalommal szövődtek egybe. Az igazat megvallva, köztudott volt, hogy ő maga annyira gyűlöli a fátylát, hogy nem szívesen megy el a tükör elé, és nemigen hajol le, hogy forrásvízből igyék, mert fél, hogy megrémül önmagától, ha meglátja képét a békés víztükörben. Ez aztán hitelt adott a szóbeszédnek, amely szerint valami olyan bűn terheli Mr. Hooper lelkiismeretét, amely túlságosan iszonyatos ahhoz, hogy teljességgel eltitkolja, de ahhoz is, hogy nyíltabban utaljon rá, mint ekként, homályosan, így tehát a fekete fátyol alól sötét felhő gördült a nap elébe, a bűn vagy a bánat bizonytalan felhője, amely úgy eltakarta a szegény lelkész, hogy nem érthette őt a szeretet vagy részvét sugara. Azt suttogták, hogy a fátyol leple alatt kísértetekkel, ördöggel cimborái a pap! Lelkében borzadva és a külvilágtól rettegve, állandóan a fátyol árnyékában járt Mr. Hooper; sötétben tapogatózott, midőn önnön lelkét kutatta, vagy pedig olyan közegen át tekintett a világba, amely szomorú tájékká változtatta az egész földet. A hiedelem szerint még az egyébként oly rakoncátlan szél is tiszteletben tartotta a lelkipásztor titkát, és sosem lebbentette félre a fátylat. És a derék Mr. Hooper szomorúan mosolygott az emberek halovány arcára, ha elment mellettük.

Annyi rossz mellett volt a fekete fátyolnak egy kedvező hatása is: viselőjét kiváló lelkipástorra tette. E titokzatos jelkép segítségével - egyéb, nyilvánvaló oka nem lehetett a dolognak! - olyan emberré vált, akinek félelmetes hatalma van a bűn gyötörte lelkeken. Hívei nagy áhítattal tekintettek rá, olyan áhítattal, amelyet ők maguk is különösnek éreztek; azt állították ugyanis, hogy - képletesen szólva - mielőtt Mr. Hooper kihozta őket a mennyei fényességbe, ott voltak vele együtt a fekete fátyol mögött. A fátyol okozta sötétség lehetővé tette a pap számára, hogy részvételt viseltessék a legsötétebb érzések, indulatok iránt is. A haldokló bűnösök fennhangon kiáltottak Mr. Hooperért, s míg ő meg nem jelent, nem adták vissza lelküket a Teremtőnek; jóllehet amikor fölébük hajolt, hogy vigasztaló szavakat suttogjon a fülükbe, összereztek az övékéhez oly közel került, lefátyolozott arc láttára. Hát ilyen ijesztő volt a fekete fátyol még akkor is, amikor a közelben a Halál már lecsupaszította a maga arcát! Vadidegen emberek nagy távolságot tettek meg, hogy Mr. Hooper templomában imádják az Urat, ám valójában azért jöttek, hogy a lelkipásztor habitusát bámulják kíváncsian, hiszen az arcát semmiképpen sem pillanthatták meg. S hányan, de hányan reszkettek bele a látványba! Belcher kormányzósága idején például Mr. Hoopert bízták meg a választási szentbeszéd megtartásával. Ott állt a lelkipásztor, fekete fátyollal az arcán, a legfőbb köztisztviselő, a tanács meg a képviselők előtt, s olyan mély benyomást keltett ezekben az urakban, hogy annak az esztendőnek a törvényhozását legtávolabbi őseink uralmának komorsága és istenessége jellemezte.

Mr. Hooper ilyen körülmények között élte hát le hosszú életét, mely külsőleg kifogásolhatatlan volt, ám mindvégig a gyanakvás sötét árnya borította; nyájas volt és szeretetet árasztott, jóllehet nem szerették őt, és valahogyan félték is tőle; egészségben, örömben elkerülték az emberek, de halálfélelmükben mindig igényelték a jelenlétét. Ahogy múltak az évek, és hóval hintették be azt a fekete fátylat is, Hooper neve ismertté vált Új-Anglia egyházközsegeiben, és már Hooper atyának hívta őt mindenki. Majdnem minden olyan hívét, aki már érett ember volt, amikor őt lelkésszé avatták, befogadta azóta a temető: egyik gyülekezete a templomban volt, a másik - a népesebb - a temetőben; s miután élete alkonyáig dolgozott, és olyan jól végezte a munkáját, elérkezett a jó Hooper atya számára is a nagy pihenés ideje.

Többen álltak a gyertyák tompa fényében az idős lelkész betegágyánál. Családja nem volt. De ott állt a méltóságosan komoly orvos, akinek arcizma se rándult, s aki csak enyhíteni igyekezett az amúgy is menthetetlen páciens végső fájdalmait. Ott álltak a presbiterek meg az egyházközség legjámborabb tagjai. Ott volt Clark tiszteletes is Westburyből, fiatal és ügybuzgó pap, lóháton jött nagy sietve, hogy imát mondjon a haldokló lelkipásztor ágyánál. Ápolónő is volt a szobában, nem holmi fizetett szolgálója a halálnak, hanem egy olyan hölgy, akinek csendes szeretetét oly hosszú időn át sem kezdte ki a titkolódzás, a magány, nem oltotta ki az öregkor hidege, s nem szünteti meg a halál órája sem. Ki más lett volna ez a nő, mint Elizabeth? A jó Hooper atya ősz feje ott feküdt a halálos ágy párnáján, s a fekete fátyol még mindig oda volt erősítve a homlokára; elfödte az arcát, úgyhogy gyöngülő lélegzete megmegrebbentette a ruhadarabot. Egy életem át csüngött az a selyemdarab közte és a világ között; elkülönítette őt a vidám társaságtól, el a nő szerelmétől, és a börtönök legszomorúbbjába, önnön szívének börtönébe zárta őt; most is ott feszült a fátyol Hooper lelkész arcán, mintha csak mélyíteni akarná a sötét szoba komorságát, és ki akarná rekeszteni az örökkévalóság napsugarát.

A halálos ágyán fekvő Hooper atya lelkében már egy ideje zűrzavar honolt; szelleme bizonytalanul ingadozott a múlt és a jelen között, és időnként szinte előrelebegni látszott az eljövendő túlvilág homályába. Lázrohamai ide-oda dobálták testét, és kiszívták maradék erejét is. De leggörcsösebb küszködései, értelmének legvadabb tévelygései közepette is, amikor más gondolat már nem gyakorolhatott rá józan befolyást, a lelkész még ekkor is rettenetesen vigyázott, hogy valamiképpen félre ne csússzék az a fátyol. S ha az ő megzavart elméje netán megfeledkezett volna a dologról, ott volt ágya mellett az a hűséges nő, aki - elfordítva tekintetét - betakarta volna azt az idő múlásától megviselt arcot, amelyet utoljára akkor látott, amikor még a férfikor tette kellemessé vonásait. A végóráit élő, halál szorongatta öregember a szellemi és testi kimerültségtől ernyedten feküdt az ágyon; pulzusa alig vert; egyre gyengében lélegzett; s csak néha-néha szakította meg ezt az állapotot egy-egy hosszú, mély sóhajtás, mintegy előjátékaként a lélek távozásának.

Westbury lelkésze az ágyhoz lépett.

- Tiszteletre méltó Hooper atya - mondotta -, megváltásod perce közeleg. Hajlandó vagy-e eltávolítani a fátylat, amely elválasztja a véges időt az örökkévalóságtól?

Hooper atya először csak egy alig észrevehető fejmozdulattal válaszolt; aztán, talán attól tartva, hogy félreérthetnék, összeszedte minden erejét, és megszólalt:

- Igen - mondta alig hallhatóan -, lelkem türelmébe fáradtan várja a fátyol eltávolítását.

- Illendő-e vajon - vette át ismét a szót Clark tiszteletes úr -, hogy az az ember, aki oly végtelenül odaad az imádságban, akinek élete oly példaadóan folttalan, aki szent volt minden cselekedetében, minden gondolatában, amennyire ezt halandó megítélheti, illendő-e vajon, kérdelem, hogy egyházunk e papja árnyékot hagyjon emléken, árnyékot, mely befeketíthet egy ily sugárzón tiszta életet? Könyörgök, tiszteletre méltó testvérem, ne engedd megtörténni ezt! Hadd örvendezzünk diadalmas arcod láttán, amint távozik tőlünk, hogy elnyerje végső békéjét. Mielőtt lehull az örökkévalóság fátyla - hadd távolítsam el arcodról ezt a fekete fátylat!

Ekként szólván, Clark tiszteletes úr már hajolt is előre, hogy feltárja oly sok hosszú esztendő titkát. De akkor hirtelen, olyan hatalmas erőnek adva tanúbizonyságát, amely minden jelenlévőt megdöbbsentett, Hooper atya mindkét kezét előrántotta a takaró alól, s erősen az arcához szorította a fekete fátylat, harcra készen, ha Westbury lelkésze netán viaskodni akarna egy haldoklóval.

- Soha! - kiáltotta a lefátyolozott arcú pap. - E világon soha!

- Sötét lelkű öregember! - kiáltott fel rémulten lelkész társa. - Vajon mily borzalmas bűnnel távozol lelkedben, hogy meghalljad ítéletedet?!

Hooper atya mélyet lélegzett, sóhajtása hörgéssé vált; de összeszedte minden erejét, kezével előrekapott, megragadta a már távozni készülő életet, s fogva tartotta, amíg be nem fejezte, amit még mondani akart. Mi több, fel is ült az ágyon, megborzongott a halál ölelésében, a fekete fátyol pedig ott volt az arcán, s most, az utolsó pillanatban borzalmat keltett egy egész élet sok-sok felhalmozott félelme révén. És az a halovány, szomorú mosoly, mely oly gyakran volt észlelhető, most mintha elővillant volna a sötétségből, és ott játszott volna Hooper atya ajkán.

- Miért reszkettek csak éntőlem? - kiáltott fel, midőn lefátyolozott tekintetét körbejártatta a sápadt szemlélőkön. - Reszkessetek egymástól is! Vajon csak a fekete fátyol miatt kerültek engem a férfiak, voltak irgalmatlanok hozzám az asszonyok, menekültek előlem sikoltozva a gyermekek? Vajon mi tette oly félelmetessé ezt a selyemdarabot, ha nem az a titok, amelyet homályos módon jelképez? Csak akkor mondhattok engem szörnyetegnek e jelkép miatt, mely végigkísért életemen és elkísér halálomban is, ha majd a jóbarát feltárja szívét jóbarátjának, a szerelmes annak, akit a legjobban szeret, ha az ember nem akar már alattomosan elrejtőzni Teremtője elől, gyűlöletes módon őrizve bűnének titkát! De addig!... Körültekintek, és lám, minden egyes arcon ott van a fekete fátyol!

Miközben hallgatói rémulten húzódtak el egymástól, Hooper atya visszahanyatlott párnájára; immár halott volt, lefátyolozott halott, de ajkán még mindig ott játszott az a halvány mosoly. Lefátyolozott arccal került a koporsóba, úgy vitték a temetőbe is. Sírján sok-sok esztendő virágai nyíltak és hervadtak el azóta, sírkövét benőtte a moha, s a jó Mr. Hooper arca bizony már csak por; de rémisztő a gondolat, hogy a fekete fátyol alatt lett porrá.

Balabán Péter fordítása

A DERÜDOMBI MÁJUSFA

A Mount Wollaston-i, vagy másképpen derüdombi régi település különös története nagyszerű lehetőséget kínál némely filozofikus románc megírására. Az alább következő vázlatban a tények, melyek új-angliai annaleseink komor lapjain örököltettek meg, szinte önmaguktól allegóriává formálódtak. A szövegben leírt maszkok, szertartások és ünnepi szokások megfelelnek a kor divatjának. E tárgyra nézvést útmutatóul szolgálhat az olvasónak Strutt könyve „Az Angol Játékokról és Mulatságokról”.

Vidáman teltek a napok Derüdombon, midőn a májusfa szolgált zászlórúd gyanánt a víg kolóniának! Ha e lobogó diadalmaskodik, napfénnel teríthette volna be Új-Anglia sivár dombjait, virágmaggal a földjét. Jókedv és borongás vívott csatát egy birodalomért. Eljött Szent Iván estéje, mélyzöldbe vont a erdőt, rózsát hintett ölébe, színpompásabbat még május bimbainál is. De május, vagy legalább vidor szelleme, álló éven át Derüdomb lakója maradt, csatára hívta a nyári hónapokat, együtt dőzsölt az ősszel, fűtözött a téli kandalló mellett. Álmodó mosollyal suhant át a gürcölés, a gond világán, egyenesen ide, hogy otthont leljen a derüdombi víg szívek között.

Sohasem díszlett oly ékesen a májusfa, mint Szent Iván estéjén. Az ünnepelt szimbólum tisztét egy fenyő töltötte be, mely megőrizte karcsú, ifjonti báját, ám magasságban versenyre kelt az erdő vén monarcháival. Szivárványszín ezüstlobogó hullámozott a tetején. Törzsét majdnem a földig élénkzöld, ezüstös levelű nyírfaágakba öltöztették, melyeket fantasztikus formákban hurkolódó szalagok tartottak, húsz különféle színben pompázva, de szomorú árnyalat egy sem akadt köztük. A fenyő zöldjéből kerti- és vadvirágok kandikáltak ki nevetve, oly frissen és harmatosan, hogy az ember azt hihette, varázslat révén termettek e boldog fára. Ahol a zöld és virágszínű csillogás véget ért, hét árnyalatban ragyogó zászló koronázta a májusfa tetejét. A legalsó zöld gallyon gazdag rózsakoszorú függött, a rózsák némelyikét az erdő napsütötte tisztásairól gyűjtötték, a legpompásabbakat pedig maguk a gyarmatosok nevelték angliai magból. Ó, Aranykor népe, kinek legfőbb gondotok volt virágot nevelni!

De minő vad csapat állja körül kéz a kézben a májusfát? Nem, nem a faunok és nimfák, a klasszikus ligetektől és regevilágból száműzettek kerestek menedéket, mint minden bujdosó, a Nyugat friss erdeiben! Gótikus szörnyek voltak inkább, bár, úgy lehet, hellén ösöktől származók. Egy sudár legény nyakából ágasbogas szarvasfej nőtt ki; a másik, bár emberi formája volt, bősor ordasábrázatot öltött; a harmadiknak, holott a kétlábú halandók törzsével és végtagjaival bírt, tiszteletet keltő bakkecskeszakállal és szarva nőtt. Akadt közöttük ágaskodó medve is, csak a hátsó lábai nem formáztak vadállatot a kivillanó rózsaszín selyemharisnya okán. Amott meg, ugyancsak ámulatot keltve, a vad erdők igazi medvéje billegett, elülső mancsát készségesen odanyújtva némely emberi kéznek, s oly vidáman ropt a táncot, mint bárki más a körben. Állati természete jámboran meggörnyedt, imígy utánózva hajlongó társait. Megint más arcok férfi vagy női külsőt mutattak, igaz, roppant mód eltorzulva, szájba lógó vörös orrokkal, fülig érő vigyorba dermedt hatalmas szájakkal. Látható volt a heraldikából ismert vadember is, szőrösen, akár egy cerkófmajom, zöld levélkoszorúval a fején. Mellette feltűnt az indián vadász nemes, bár csak utánzat-figurája, tollkoronával és wampumövvel. A furesza kompánia tagjai közül számosan csörgősipkát viseltek, s a ruhájukra aggatott apró csengők ezüstösen visszhangozták virgonc szellemük néma muzsikáját. Némely ifjak és

hajadonok hétköznapiasabb öltözékbe bújtak, de a vonásaikon tükröződő szilaj jókedv mégis helyet biztosított nekik e rendkívüli csödületben. Ekképp festettek hát a derüdombi telepeselek, ahogy a szélesen mosolygó napfényben körülvették bálványozott májusfájukat.

Ha a borongó erdőségben útját vesztett vándor fülét megüti a vidám zenebona, s ijedt pillantását rájuk veti, Comus népének vélhette volna őket, kik közül némelyek már át is változtak vadakká, némelyek épp félúton vannak, a többi pedig részeg derűvel néz elébe a bekövetkezendőknek. De az a csapat puritán, mely láthatatlanul figyelte a jelenetet, e maszkosokat inkább ama sátánokhoz és bukott lelkekhez hasonlította, akik a puritánok babonája szerint a sötét rengeteget járták.

A szörnyek gyűrűjében két kecses alak tűnt fel, náluk légiesebb figura aligha tapodott még szilárdabb talajt bíbor és arany felhőknél. Az ifjú csillogó öltözékben pompázott, vállán átvetve szivárványmintás kendő. Jobbjában aranyozott pálcát, a mulatozók földignitáriusának jelvényét tartotta, balja egy csodaszép leány karcsú ujjait szorongatta, aki nem kevésbé díszes ruhával ékeskedett. Göndör fekete fürtjeik ellenhatásaképp színes rózsák voltak a lábuk elé hintve, de az is lehet, hogy maguktól nőttek oda hirtelen. E légies pár mögött, olyan közel a májusfához, hogy a gallyak árnyékba vonták jovialis arcát, az anglikán pap állt, hivatása szerint öltözve, ám pogány módra virágdíszben, szőlőlevélfüzérrel a fején. Mámorosan forgó szeme és szent öltözkének pogány virágdíszbe a legeslegvadabb szörnynek tüntette föl, Comusnak magának.

- Májusfa hívei - kiáltotta most a felvirágozott pap -, vígan száll ujjongástok reggeltől az erdőn! Jöjjön hát a legvidámabb óra, szeretteim! Ímé, ott áll Májuskirály és hölgye, kiket én, Oxford neveltje, Derüdomb főpapja rögtön egyesítek a házasság szent kötelékében. Lobogjon hát fürge szellemetek, duhaj táncosok, zöld férfiak, zöld leányok, medvék és farkasok, szarvas úriemberek! Gyerünk; gyerünk azzal a kórossal, a jó öreg Anglia vidám kórusával, e zöld erdő vad-vidám kórusával; aztán meg a táncsal, hadd lássa az ifjú pár, miből áll az élet, s milyen könnyedén kell átsuhanni rajta! Ti mind, kik a májusfát imádjátok, egyesüljön most hangotok a Májuskirály és hölgye nászi dalában!

A menyegző komolyabban vétetett, mint általában a derüdombi események, holott a tréfa és a csalfaság, a csínytevés meg a fantázia örök karneválban tobzódott. Májuskirály és hölgye, bár titulusuk napnyugtával érvényét veszti, valóban és igazán társak leendének az élettáncban e ragyogó estétől fogva. A májusfa zöld ágán függő rózsakoszorút nekik fonták, s majd kettejük fejére hajtják virágos frigyük szimbólumaképpen. Mennydörgő éljenzés követte hát a pap szavait a szörnyfigurák hadából.

- Kezdjed te a strófát, tiszteletes urunk - üvöltöttek egy emberként -, és sose hallott még az erdő olyan vidám danát, amilyet mi, májusimádók csapunk!

Abban a minutumban sípok, kobzok, violák begyakorlott prelúdiuma hangzott fel a környező sűrűből, és oly vidáman szállt, hogy a májusfa ágai szinte együtt rezegtek ritmusával. Az aranypálcás Májuskirály hölgye szemébe nézett, és elámult csüggedt arckifejezésén.

- Edith, május szép hölgye - súgta szemrehányón a fülébe -, talán bizony sírhalmunkra fonták azt a koszorút, hogy ily bánatosnak látlak? Ó, Edith, ládd, most van aranykorunk évadja! Ne felhőzze hát elmédet a gond; mert bizony úgy lehet, a jövő nem tartogat számunkra fényesebb dolgot, mint a pusztá emlékét ennek az ünnepnek.

- Épp ez a gondolat búsított el engem! Hogyan jutott eszedbe? - súgta Edith még a Májuskirálynál is halkabban, mert bánatosnak lenni főbenjáró bűnnek számított Derüdombon. - Ezért sóhajtozom én az ünnepi muzsika hallatán. És tudod, drága Edgar, mintha valami álommal küszködnék, mindegyre azt képzelem, hogy víg barátaink árnyalakok csupán, a

jókedvük sem valóságos, és mi ketten nem vagyunk igazában Májuskirály és a hölgye. Mi ez a sejtelem a szívemben?

Abban a pillanatban, mintha varázslat rázta volna meg, hervadt szirmok záporoztak alá a májusfáról. Ó, jaj az ifjú szerelmeseknek! Alig lángolt fel szívükben az evilági szenvedély, máris megérezték vigasságuk törékeny, testetlen voltát, s a kérlelhetetlen változás rideg szele megcsapta őket. Az igaz szerelem születésének pillanatában behódoltattak a földi sorsnak, gondnak, bánatnak, megzavart örömmek, s nem maradt többé helyük Derűdombon. Ez volt a sejtelem Edith szívében. Hagyjuk most oda a színhelyet, hadd eskesse őket össze a pap, hadd vigadjanak a májusfa körül a maszkosok, míg el nem bújik az utolsó napsugár, s az erdő árnyai el nem vegyülnek a táncosokkal. Járjunk utána, kik is voltak e víg kedvű emberek.

Kétszáz esztendővel vagy még többel ezelőtt az óvilág és lakói kölcsönösen ráuntak egymásra. Az emberek ezrével indultak Nyugatnak: egyesek, hogy üveggyöngyöt és más csecsebecsét kínáljanak az indián vadász prémjeiért; mások, hogy meghódítsák a szűz vadont; egy zordon csapat pedig, hogy imádkozzék. A derűdombi telepéseknek azonban semmi ilyesmi nem állt szándékában. Vezetőik oly sokáig üztek tréfát az életből, hogy ha olykor fel is ütötte köztük a fejét a Gondolkodás és a Bölcsesség, a világi hívságok hada, melyet e két hivatlan vendégnek száműznie kellett volna, még ezeket is elbolondította. A téves Gondolkodás és az elfajult Bölcsesség kénytelen volt maszkot húzni, s eljátszani a bohóc szerepét. E férfiak, akikről beszélünk, elveszítvén a szív friss derűjét, megalkották az öröm vad filozófiáját, s ide jöttek kései ábrándjaikat kergetni. Híveiket ama kótyagos törzsből toborozták, melynek egész élete olyan, mint a józan emberek ünnepnapjai. Akadtak köztük a londoni utcákról ismert vándordalnokok; kóbor színészek, akik nemesi kastélyokban szokták volt előadni játékukat; bábosok, kötél-táncosok, sarlatánok, kiket azóta bizonynyal hiányolnak a búcsúkról meg a vásárokról; egyszóval mindenfajta mulattatók, akikben bővelkedett a kor, ámbár a puritanizmus térhódításával számuk egyre fogyatkozott. Könnyed lábbal járták a földet, könnyed lábbal jöttek át a tengeren is. Sokukban valami örült vidámságot váltott ki az üldöztetés; másokban éppily örült vidámsággal tombolt az ifjonti tűz, akár a Májuskirályban és hölgyében; de bárhonnét származott is vidámságuk, öregje, ifja egyképp vidám volt Derűdombon. A fiatalok boldognak hitték magukat. Az öregebbek, holott tudták, hogy a vidámság csak utánzata a boldogságnak, mégis a hamis árnyat kergették, mert a ruhája jobban csillogott. Ők, akik arra esküdtek, hogy átmulatják az életet, nem kívántak a nagy igazság után járni, még akkor sem, ha áldás a jutalmuk érte.

A jó öreg Anglia minden vigasságát átplántálták az újvilágba. Karácsony Királyát illőképp megkoronázták, s a Fejetlenség Fejedelme valódi hatalommal országolt. Szent János estéjén hektárnyi erdőt kiirtottak, hogy tábortüzet rakhassanak, és álló éjjel ropták a táncot koszorúkoronásan, virágot szórva a lángok közé. Aratáskor, bár a terméssel nemigen dicsekedhettek, bábút készítettek kukoricafosztásból, őszi virágfüzért biggyesztettek rá koronaként, s diadalmenetben cipelték hazáig. De a derűdombi telepések legfőbb tulajdonsága mégis a májusfa-tisztelet volt. Történetük is inkább költő tollára kívánczónék. A Tavasz élő virággal, friss-zöld gallyakkal ékítette szent jelképüket; a Nyár mély tűzű rózsát, színpompás falombot hozott; az Ősz a sárgának és vörösnek azzal a tobzódásával színezte, mely minden egyes erdei falevélből festett virágot varázsol; a Tél pedig havas esővel ezüstözte, és jégcsapokat aggatott rá, mígnem úgy szikrázott a hideg ragyogásban, mint egy merő dermedt napsugár. Minden évszak leróttá tiszteletét a májusfának, s legpazarabb ajándékával adózott neki. Hívei legalább havonta egyszer körültáncolták; néha vallásuknak becézték, néha oltáruknak; de zászlórúd gyanánt mindig a májusfa szolgált Derűdombon.

Ám éltek az Újvilágban zordabb hitű emberek is, mint a májusfa-imádók. Derüdombtól nem messze állt egy puritán település, nyomorult, visszaszító lakói hajnalban elmondták imájukat, aztán napszálltaig túrták a földet, irtották az erdőt, s utána megint imádkoztak. Fegyverük mindig kéznél volt, hogy lepuffantsák a kóbor indiánt. Titkos gyűléseiken nem a régi angol multságoknak hódoltak, végtelen prédikációkat hallgattak helyette, vagy vérdíjat tűztek ki a farkasok meg az indiánok fejére. Ünnepnapijaik gyorsan elszaladtak, legkedvesebb időtöltésüknek a zsoltáréneklés számított. Jaj volt annak az ifjúnak vagy hajadonnak, aki csak álmodni merészelt a táncról! A tanácsnok bólintott a rendbiztosnak, s a kerge szédelő máris ott ült a kalodában; vagy ha táncolt, hát a szégyenfa körül ropta, melyet bízvást a puritánok májusfájának hívhatunk.

E bős puritánok egy csapata, nagy kinnal átvirgödvén az erdőn, mindenik egy lórakomány súlyú páncélatba bújva, hogy annál nehezebben szedhesse a lábát, időnként megközelítette Derüdomb napfényes határait. Nézték a selyembe öltözött, májusfájuk körül vigadó telepeket; mint tanítják táncolni a medvét, miképpen magyarázzák kézzel-lábbal jókedvük okát a komor indiánnak; hogyan parádéznak szarvas- meg farkasbőrökben, mely állatokra kizárólag e célból vadásztak. Gyakorta előfordult, hogy szembekötősdit játszott az egész kolónia, a magisztrátus és a köznép kendővel a szemén kergette az áldozatot - a gyarló vigaskodók a ráaggatott csengők hangjából tudták, merre üldözzék. Egyszer, úgy hírlík, víg zenebonával kísérték ki a temetőbe egy virágdíszbe bújtatott halottat. De vajon a tetem is velük vigadott-e? Csendes óráikon balladákat énekeltek, vagy mesét mondtak ájtatosabb vendégeik épülésére; aztán meg bűvésztükkökkel képesítették el őket; vagy lószerszámba bújva vigyorogtak rájuk; s ha ráuntak a mókára, önnön ostobaságukból gúnyt űzve, ásitóversenyt rendeztek. A vas fia e hebehurgyaságok láttán a fejüket csóválták, s oly komoran ráncolták össze szemöldöküket, hogy a vigadók azt hitték, felhő kúszott a napra, mely örökké sütt az azon a tájon. Ámde előbb-utóbb a puritánok is észrevették, hogy midőn zsoltáruk hangja az égre száll, az erdő felől jövő derűs visszhang-kánon egyszer csak mennydörgő hahotába fullad. Ugyan ki, ha nem maga az ördög s felesküdt hada, a derüdombi csőcselék merészelte imigyen megzavarni istentiszteletüket? Idő jártával viszály is támadt közöttük, ádáz és elkeseredett egyfelől, s olyannyira komoly másfelől, amilyenre a víg májusfa-imádók csak képesek voltak. Új-Anglia jövő arcúata függött e viszálykodástól. Ha a zord szentek diadalmaskodnak a víg kedvű bűnösökön, szellemük örök időkre homályba borítja az éghajlatot, s a vidéken eluralkodik a komor tekintet, a gürcölés, a zsoltár és a prédikáció. De ha a derüdombi zászlórúdhhoz pártol a szerencse, napfény ömlik el a dombokon, virágok ékítik az erdőt, s a kései utókor hálás tisztelettel adózik a májusfának.

E hiteles történeti kiruccanás után térjünk vissza a Májuskirály és hölgye lakodalmához. Ó, jaj! Túl soká időztünk, túl hamar fordul komolyra mesénk! Ahogy a májusfára nézünk, épp az utolsó napsugár szökik el csúcsáról, s a halványuló, aranyos fény elvegyül a szivárványos lobogó színeivel. De aztán ez a halvány fény is semmibe vész, átengedi derüdombi birodalmát az esthomálynak, mely most egyszeriben előszökött az erdő sűrűjéből. De a fekete árnyak egyik-másika emberi formát öltve osont előre.

Igen, a lenyugvó nappal az utolsó vidám nap múlt el Derüdombról. A víg maszkosok gyűrűje felbomlott, összekavarodott; a dāmivad csüggedten lehajtotta szarvát; a farkasban annyi erő sem maradt, akár egy bárányban; a kötél-táncosok csengettyűi reszkető félelemtől árulkodtak. A puritánok sajátos szerepüket alakították e májusfa körüli némajátékban. Sötét figurájuk egygyólvadt ellenségük szertelen körvonalával, s a jelenet azt a pillanatot látszott megragadni, mikor az ébredező gondolat megremeg a kusza álmokképek emlékére. Az ellenséges csapat vezére ott állt a kör közepén, s a szörnysereg úgy bújott össze körülötte, akár a gonosz szellemek a rettegett varázsló körül. A képzelet bohókás csapongása nem nézhetett farkasszemet

vele. Oly ádáz volt a tekintete, hogy úgy tűnt, arcát, alakját, lelkét egyképp vasból faragták, s noha étellel és gondolkodással lett megáldva, feje és mellvértje ugyanegy anyagból készült. A puritánok puritánja volt ő; Endicott maga!

- Takarodj innét, Baál papja! - szólt komor ráncokba vonva szemöldökét, s durván megragadta a pap ruháját. - Ismerlek, Blackstone!⁸ Te vagy az, ki még önnön romlott egyházad törvényeit sem állhatván, idejöttél, hogy bűnt prédikálj, s az életeddel mutass példát. De rögtön tanúja lehetsz, hogy az Úr igenis megszentelte a vadont választott népe számára. Jaj annak, aki bemocskolná! És most lássuk eme virágos istenkísértést, vallásod oltárát!

Endicott a feje fölé emelte éles kardját, és rárontott az ünnepelt májusfára. A fa nem sokáig állhatott ellen csapásainak. Rettentő hangon felnyögött; leveleket és rózsaszirmokat záporozott a könyörtelen fanatikusra; végül, zöld gallyaival, szalagjaival, virágaival, tűnt örömök jelképeként ledőlt a derűdombi zászlórúd. Ahogy alázuhant, mondják, sötétebb lett az esteli égbolt, s az erdőből még mélyebb árnyak kúsztak elő.

- Ímé! - kiáltotta Endicott, diadalmasan szemlélve művét. - Íme, itt hever Új-Anglia egyetlen májusfája! Erős a hitem, hogy kidőltével a henye mulatozók sorsát jövendölte meg közöttünk és utódaink között. És én, John Endicott, azt mondom rá: Ámen!

- Ámen! - zúgták a hívei.

A májusfa-imádók egy emberként jajdultak fel bálványuk sorsa láttán. A puritán vezér körülhordozta tekintetét Comus népén, a küllemre vidámságot árasztó, de e pillanattól fogva szomorú, kétségbeesett figurákon.

- Vitézlő kapitány - szólt Peter Palfrey, a csapat főlegénye -, mi legyen a foglyokkal?

- Nem hittem volna, hogy megbánom még, amiért kidöntöttem a májusfájukat - felelte Endicott -, de most szívesen fölállítanám megint, hogy ezek az átkozott pogányok egy utolsót táncolhassanak körülötte. Ritka jól betöltené a szégyenfa szerepét!

- Van itt fenyő elég - válaszolta a főlegény.

- Igazat szólsz, derék hadnagyom - mondta a vezér. - Kössétek meg a pogány csűrhet, s hányjátok el derekasan, hadd tudják meg, milyen a mi igazságunk. Amint pedig a Gondviselés eljuttat minket valamelyik virágzó településünkre, ahol a rend eme kelléke megtalálható, zárjátok őket kalodába. Egyéb büntetésekről, úgymint billogozás, fül-lecsapás, később gondoskodunk.

- Hányat sózzunk a papra? - érdeklődött Palfrey hadnagy.

- Egyelőre egyet se - felelte Endicott, a bűnösre meresztve vastekintetét. - Majd az Általános Nagytanács eldönti, hogy vesszőzéssel, börtönnel és egyéb keserves büntetésekkel levezekelheti-e bűneit. Hadd szálljon addig magába! Azok iránt, akik megszegik a közrendet, jogunkban áll irgalmat tanúsítani. De jaj a nyomorultnak, ki vallásunkkal merészel ujjat húzni!

- Hát ez a táncos medve? - folytatta a hadnagy. - Osztozzék-e társai bűnhődésében?

⁸ Ha Endicott kormányzó hangja nem oly határozott, itt valaminő tévedésre gyanakodnánk. Blackstone tiszteletes úr, jóllehet külön világéletében, mindazonáltal nem volt erkölcstelen. Véleményünk szerint nem lehetett azonos a derűdombi pappal.

- Lőjétek fejbe! - parancsolta az energikus puritán. - Boszorkányságot gyanítok e vadállatban.
- Aztán itt ez a fényes párocska - és Peter Palfrey a Májuskirályra és hölgyére bökött fegyverével. - Úgy nézem, e gyülevész horda rangosabbjai közül valók. Úgy dukál, hogy kétszer annyit kapjanak, mint az alja nép.

Endicott a kardjára dőlve szemlélte a boldogtalan pár ruháját és küllemét. Ott álltak előtte sápadtan, leverten, félelemmel telve. Ám mégis körülengte őket a kölcsönös oltalom és a tiszta szerelem légköre, mely segítséget kér és nyújt, s mely férjnek és feleségnek mutatta őket, szerelmükön a pap áldásával. Az ifjú a veszély pillanatában elejtette aranyos pálcáját, és Május Hölgye köré fonta karját, aki a keblére dőlt, kecsesebben, hogysen megterhelje azt, de mégis elég erővel, hogy kifejezze: a sorsuk jóban-rosszban összefonódott. Előbb egymásra, azután a bős vezér szemébe néztek. Ott álltak, frigyük első órájában, és a mihaszna örömek, melyeket társaik jelképeztek, átadták helyüket az élet zord nyűgének, melyet a sötét puritánok személyesítettek meg. De ifjonti szépségük sohasem volt tisztább és nagyobb, mint most, hogy tüzet még inkább felragyogtatta az ármány.

- Ifjú ember - szólt Endicott - és hajadon hitvese, ügyetek rosszul áll. Készüljetek, mert úgy döntöttem, hogy megemlegetitek még esküvőtök napját!

- Zord férfiú - kiáltotta Május Királya -, miképp hathatnék szívedre? Ha módomban állna, küzdenék ellened mindhalálig. De tehetetlen vagyok, hát könyörgök! Bánj velem tetszésed szerint, de Edithhez ne nyúljatok!

- Nem úgy van az - felelte a hajthatatlan zelóta. - Mi nem viseltetünk ostoba előzékenységgel az iránt a nem iránt, mely a keményebb zabolát érdemli. Mit szólsz ehhez, te lány? Elszenvedje-e felcicomázott vőlegényed a te részedet is a maga büntetésén felül?

- Legyen bár a halál - felelte Edith -, de engem sújtsatok vele!

Valóban, miként Endicott mondta, a szegény szerelmesek ügye nagyon rosszul állt. Elleneik diadalmaskodtak, barátaik fogságban és megalázva, otthonuk a pusztaság lett, az éjbe borult vadon vette körül őket, s kalauzukul a zord végzet szegődött a puritán vezér személyében. De még a mélyülő alkonyat sem tudta leplezni, hogy a vasember ellágyult; rámosolygott az ifjú szerelem szép látványára; kis híján felsóhajtott az ifjú remények meghíúsulásának könyörtelen gondolatára.

- Az élet megpróbáltatásai korán jöttek erre az ifjú párra - mondta Endicott. - Meglátjuk, miként viselik magukat mostani bajukban, mielőtt újabb megpróbáltatást rónánk ki rájuk. Ha a zsákmányban akadnak tisztességesebb ruhadarabok, adjátok rá erre a Májuskirályra és hölgyére a csillogó-villogó gönceik helyett. Nézzen utána valaki.

- Ne vágjuk le az ifjú haját? - kérdezte Peter Palfrey, undorral szemlélvén a fiatalember hosszú, fényes fürtjeit.

- Nyírjátok le tüstént, mégpedig a tökhéj-divat szerint - felelte a vezér. - Azután hozzátok őket is, de gyengédebben bánjatok velük, mint a többivel. Ebben az ifjúban van tehetség, hogy hős katona, szorgos munkás és kegyes hívő váljék belőle; s a lány is méltó lehet rá, hogy anyává legyen Izráelünkben, és méltóbb nevelést adjon gyermekeinek, mint amelyet ő kapott. Ne higgyétek, ifjú teremtesek, hogy az a legboldogabb, aki percnyi kurta életidejét májusfa-táncra vesztegeti!

És Endicott, a legszigorúbb puritán mind közül, kik sziklából vetették meg Új-Anglia alapját, felemelte a rózsakoszorút a májusfa romjairól, és saját vaskesztyűs kezével hajította a Májuskirály és hölgye fejére. Jóslat volt e tettben. Miként a világ erkölcsi félhomálya elnyomja annak szándékolt vidámságát, úgy lett féktelen derűjük otthona kihalt a bús rengetegben. Nem tértek vissza soha többé. De miként virágkoszorújukat a legfényesebb rózsákból fonták, azonképp a kötelékben, mely egyesítette őket, összefonódtak legtisztább és legszebb ifjúkori örömeik. Útjuk a menny felé vitt, támogatták egymást a nehéz ösvényen, melyre sorsuk vetette őket, és szomorú gondolatuk nem időzött többé a derűdombi hívságokon.

Gy. Horváth László fordítása

AZ ANYAJEGY

A múlt század második felében élt egy tudós, a természettudományok minden ágában rendkívül járatos ember, aki nem sokkal történetünk kezdete előtt a lelki rokonszenv dolgában minden vegyi affinitásnál vonzóbb tapasztalatra tett szert. Laboratóriumát segédjének gondjaira bízta, csinos arcáról letisztogatta a kemence füstjét, ujjairól lemosta a sav okozta foltokat, s rábírt egy gyönyörű nőt, hogy legyen a felesége. Azokban a napokban, amikor az elektromosságnak és a Természet más hasonló rejtjelmeinek viszonylag még friss felfedezése, úgy látszott, a csodák világába nyit utat, nem ment ritkaságszámba, hogy a tudományok szeretete mélységében és lenyűgöző erejében vetélkedjen a szerelemmel. A magasabb rendű szellemiség, a képzelet, a lélek, sőt még a szív is kíváncsian táplálékra lelhetett oly foglalatosságokban, amelyek - ahogyan ezt egyes buzgó rajongói hitték - a hatalmas emberi értelem egyik lépcsőfokáról a másikra hágnak, míg nem a gondolkodó felfedi az alkotóerő titkát, és talán új világokat is terem magának. Nem tudjuk, hogy Aylmer is hitt-e ennyire az ember uralmában a Természet felett. De olyannyira fenntartás nélkül adta át magát a tudományos munkának, hogy attól semmiféle más szenvedély el nem téríthette. A két szenvedély közül a fiatal felesége iránti szerelme talán erősebbnek bizonyult, de csak olyképpen, hogy összefonódott a tudományok iránti szeretetével, s ez utóbbinak erejét önnön erejével egyesítette.

Tehát egy ilyenfajta egyesülés jött létre, ami aztán igen figyelemreméltó következményekkel s mélységesen lenyűgöző tanulsággal járt. Nem sokkal a házasságuk után Aylmer egy napon a feleségét bámulta, s arcán oly aggodalom tükröződött, amely egyre mélyült, míg végül a férfi megszólalt:

- Georgiana - mondta -, nem gondoltál még soha arra, hogy azt az anyajegyet el lehetne távolítani az arcodról?

- Nem - mosolygott az asszony, de aztán férje komolyságának láttán mélyen elpirult. - Az igazat megvallva oly sokszor mondták róla, hogy bájos, hogy én, egyszerű lélek, magam is annak képzeltem.

- Más arcán talán az volna - válaszolt a férje -, de a tiéden nem. Nem, drága Georgiana, te szinte tökéletesen kerültél ki a Természet kezéből, s így még ez a lehető legkisebb hiba is, amelyről nem tudjuk, hogy hibának vagy szépségnek nevezzük, megbotránkoztat engem, mert hát a földi tökéletlenségnek látható jele.

- Megbotránkoztat, férjurar! - kiáltotta mélyen megsebezve Georgiana. Előbb a pillanatnyi haragtól elpirult, de aztán könnyekben tört ki. - Akkor miért vittél el anyám mellől? Ami megbotránkoztat, azt nem szeretheted!

E beszélgetés magyarázatául meg kell említenünk, hogy Georgiana bal orcájának közepén egy különös anyajegy volt, mintegy mélyen összeszőve arcának szövetével és anyagával. Egészséges, halvány pír lepte arcbőrének normális állapotában az anyajegy mélyebb bíbor árnyalatú volt, ám így is csupán elmosódottan rajzolódott ki a rózsás környezetben. Amikor az asszony elpirult, az anyajegy fokozatosan észrevétlenné vált, míg végül teljesen eltűnt a diadalmas véráramban, amely orcáit izzó ragyogásban fürösztötte. De ha valamilyen szeszélyes indulattól elsápadt, az anyajegy, akár egy bíbor folt a havon, Aylmer szemében olykor szinte ijesztő élességgel újból előbukkant. Alakja némileg egy emberi kéznek, bár a legeslegkisebb törpe kezének alakjához hasonlított. Georgiana hódolói azt mondogatták, hogy születése órájában a csecsemő arcát egy tündér érintette meg kicsiny kezével, s rajta hagyta nyomát mindazoknak a varázslatos adottságoknak jeléül, amelyek utóbb a szívek fölött oly nagy

uralmat adományoztak neki. Nem egy vakmerő szerelmes az életét kockáztatta volna a kegyért, hogy ajkát e rejtelmes kézre nyomhassa. Nem szabad azonban elhallgatnunk, hogy e tündéri kézjegy a szemlélőire vérmérsékletük szerint rendkívül változatos hatással volt. Egyes finnyás személyek - de csakis nők - azt erősítették, hogy a véres kéz, ahogyan nevezték, teljesen aláássa Georgiana szépségének hatását, s arcát egyenesen visszataszítóvá teszi. Persze ugyanilyen joggal állíthatta volna valaki azt is, hogy azok a kis kék foltok, amelyek olykor a legtisztább márványszobrokon is előfordulnak, az isteni Évát szörnyeteggé változtatják. A férfi szemlélők, ha az anyajegy történetesen nem fokozta csodálatukat, beérték azzal a kívánsággal, hogy bár ne volna ott az arcán, bár létezne a világon a makulátlan, eszményi szépségnek legalább egyetlenegy eleven megtestesítője. Aylmer a házasságkötés után - mert korábban ezzel keveset vagy semmit se törődött - ráeszmélt, hogy vele is így áll a dolog.

Ha Georgiana kevésbé gyönyörű - ha az Irigység talál rajta más okot is a fintorgásra -, akkor a férfi talán úgy érezte volna, hogy vonzalmát csak fokozza ennek a kézhez hasonló mintázatnak a szépsége, amely az asszony szívét elöntő érzelemhullámok nyomán hol halványan kirajzolódott, hol eltűnt, hol megint előbukkanva fel-felfénylett. De mivel Georgianát egyébként oly tökéletesnek látta, ezt az egyetlen hibát házasetük minden pillanatával egyre inkább elviselhetetlennek találta. Az emberiségnek az a végzetes szépséghibája volt ez, amellyel a Természet egy vagy más alakban valamennyi alkotását kitörölhetetlenül megbélyegzi, vagy mert azt akarja elébünk tárni, hogy kérészeletűek és végesek vagyunk, vagy azt, hogy a tökéletességet robot és szenvedés árán kell kivívnunk. A bíbor kéz azt az elkerülhetetlen szorítást példázta, amellyel a halandóság a legnemesebb és legtisztább földi teremtményeket is markában tartja, s a legalacsonyabb rendűeknek, sőt azoknak az állatoknak a szintjére süllyeszti, amelyekhez hasonlóan porrá lesz az ő testük is. Ily módon Aylmer komor képzeletében az anyajegy hamarosan felesége esendőségének: a bűnnek, bánatnak és elmúlásnak jelképévé, ijesztő mementóvá vált, amely több gondot és retteget okozott neki, mint amennyi gyönyört Georgiana akár lelki, akár testi szépsége valaha is keltett benne.

Így aztán azokban a napokban, amelyeknek a legboldogabbaknak kellett volna lenniük, Aylmer akaratlanul, sőt szándéka ellenére minduntalan vissza-visszatért erre az egy szerencsétlen témára. Ami eleinte semmiségnek látszott, most számtalan gondolatsorral és érzelmi hangulattal fonódott össze, úgyhogy a végén valamennyinek a központja lett. Reggelente alig nyitotta ki a szemét, a félhomályban máris megpillantotta felesége arcán a tökéletlenség jelképét, ha meg esténként a kandallónál üldögéltek, lopva az asszonyra nézett, s ilyenkor ott látta a tűz lobogó lángjától megvilágítva azt a kísérteties kezet, amely az imádni vágyott arcra a halandóság bélyegét sütötte. Georgianát férje merev tekintetére hamarosan borzongás fogta el. Elég volt egyetlen pillantás ennek az arcára gyakorta kiülő különös kifejezésnek a kísértetében, hogy Georgiana orcáján a rózsák halálsápadttá váljanak, s élesen - akár a legfehérebb márványon egy rubin-relief - kirajzolódjon rajta a bíbor kéz.

Egy nap, késő este, amikor a fény már oly halvány volt, hogy alig-alig fedte fel a szegény asszony arcán azt a foltot, Georgiana - most először önszántából - maga hozta szóba a dolgot.

- Emlékszel, kedves Aylmer - kérdezte, erőtlenül igyekeztén mosolyogni -, vissza tudsz emlékezni, mit álmodtál az éjjel erről a szörnyűséges kézről?

- Nem, semmire se emlékszem - válaszolta összerendezve Aylmer, de aztán száraz, hideg hangon, amellyel érzelmeinek valódi mélységét kívánta leplezni, hozzátette: - Könnyen lehet, hogy arról álmodtam, mert elalvás előtt nagyon is foglalkoztatta képzeletemet.

- Szóval róla álmodtál? - folytatta sietősen Georgiana, mert rettegett, nehogy előtörő könnyei elfojtsák szavait. - Szörnyű álom lehetett, csodálom, hogy elfelejtetted. Hát lehet elfelejteni ezt a mondatot: „Most már a szívében van, onnét kell kihasítanom”? Gondolkozz, férjürem, mert nagyon szeretném, ha felidézned ezt az álmot.

Gyötrelmes lelkiállapot, ha a mindent felvillantó Álom már nem képes látomásait birodalmának homályos régiójában tartani, ki kell onnan törniük, hogy oly titkokkal rémítgessék a való életet, amelyek talán egy mélyebben rejlő élethez tartoznak. Aylmer most már visszaemlékezett álmára. Képzeletében szolgáljával, Aminadabbal megkísérelte kioperálni az anyajegyet, de minél mélyebbre vágott a kése, annál mélyebbre húzódott a kéz, míg végül, úgy látszott, már Georgiana szívét szorítja kicsiny markába. De a férj könnyörtelen eltökéltséggel még onnan is ki akarta hasítani vagy tépni.

Amikor az álmot ily tökéletesen visszaidézte emlékezetébe, Aylmert a felesége mellett ülve büntudat fogta el. Az igazság gyakran az álom leplébe burkolva találja meg az utat a lélekhez, s ilyenkor meg nem alkuvó nyíltsággal beszél olyan dolgokról, amelyekkel kapcsolatban az ébrenlét pillanataiban tudattalanul is áztatjuk önmagunkat. Aylmer mindeddig nem eszmélt rá, milyen zsarnoki befolyásra tett szert a lelke felett ez a gondolat, milyen messzire hajlandó menni a szíve, hogy nyugtot találjon.

- Aylmer - folytatta komoly hangon Georgiana -, nem tudom, milyen árat kellene fizetnünk azért, hogy megszabaduljak ettől a végzetes anyajegyől. Lehet, hogy eltávolítása helyrehozhatatlanul eltorzítana, sőt az is lehet, hogy a folt olyan mélyre hatol, mint maga az élet. És vajon biztos-e, hogy bármily áron is, de ki lehet nyitni ezt a keményen markoló kis kezet, amelyet világrajövelelem előtt rám sütöttek?

- Drága Georgianám - vágott közbe hevesen Aylmer -, sokat gondolkoztam ezen, s meg vagyok győződve róla, hogy feltétlenül el lehet távolítani.

- Ha csak a legcsekélyebb eshetőség is megvan rá - folytatta Georgiana -, akkor kíséreljük meg, bármily kockázat árán. Szembenézek minden veszéllyel, mert amíg e gyűlöletes anyajegy miatt borzalommal és undorral nézel rám, addig az élet olyan teher számomra, amelytől boldogan szabadulnék. Távolítsd el rólam ezt a szörnyű kezet, vagy vedd el nyomorúságos életemet! Te kiváló tudós vagy, ezt az egész világ tanúsítja. Nagy csodákat műveltél. Te ne tudnád eltávolítani ezt az icipici anyajegyet, amelyet két kis ujjam hegyével el tudok takarni? Nem volnál képes rá a saját lelki nyugalmad kedvéért, s azért, hogy megóvd szegény feleségedet a tébolytól?

- Te nemes lélek, te legdrágább, leggyengédebb feleség! - kiáltott fel elragadtatással Aylmer. - Ne kételkedj képességeimben. Annyit törtem ezen a fejem, hogy most már tudom, egy nálad kevésbé tökéletes lényt is képes volnék tán újjáteremteni. Georgiana, a te jóvoltodból minden eddiginél mélyebbre hatoltam a tudomány szívébe. Úgy érzem, megvan a kellő jártasságom, hogy ezt a drága orcát a párjához hasonlóan makulátlanná tegyem. És mekkora diadal lesz, szerelmem, ha helyrehozom, amit a Természet a legszebb alkotásában vétett. Maga Pygmalion sem érezhetett nagyobb elragadtatást, amikor a vésője alól kikerült szobor életre kelt, mint amelyet én érzek majd.

- Tehát eldöntöttük - szólt halvány mosollyal Georgiana. - És ne kímélj engem, Aylmer, még akkor se, ha az anyajegy a késed elől netán a szívemben keresne végső menedéket.

Férje gyengéden arcon csókolta - a jobb orcáján, s nem azon, amely a bíbor kéz nyomát viselte.

Másnap Aylmer elmondta feleségének: olyan tervet eszelt ki, amely lehetőséget nyújt számára az operációhoz szükséges elmélyült gondolkodásra, állandó éberségre, s Georgianának is biztosítja a sikerhez elengedhetetlen tökéletes nyugalmat. Elzárkóznak abba a tágas lakosztályba, amelyet Aylmer laboratóriumnak használt, s ahol ifjúkorában sok-sok fáradozás árán olyan felfedezéseket tett a természet elemi erőire vonatkozóan, amelyek valamennyi európai tudományos társaság csodálatát kivívták. A sápadt tudós laboratóriumában ülve tanulmányozta a legfelsőbb felhőrégió és a legmélyebb bányák titkait; felfedte, mely okok szítják és tartják elevenen a vulkánok tüzet; megfejtette a források rejtélyét, hogy miképpen törnek fel a föld sötét méhéből, egyesek csillogva és tisztán, mások gyógyhatásokkal gazdagon. És ugyanitt tanulmányozta még korábbi éveiben az emberi test csodáit is, megkísérelte kipuhatolni azokat a folyamatokat, amelyeknek során a Természet kiaknázza valamennyi, földből, levegőből és szellemvilágból eredő értékes hatását, hogy mesterművét, az embert megteremtse és istápolja. Ezzel az utóbbi foglalatossággal azonban Aylmer már régen felhagyott, vonakodva felismerte ugyanis azt az igazságot - amely előbb-utóbb minden kutatót kudarcra kárhoztat -, hogy nagy teremítő Anyánk, noha azzal áztat minket, hogy a legragyogóbb napfényben munkálkodik, valójában megőrzi a maga titkait, és színlelt nyíltsága ellenére csakis az eredményeket mutatja meg nekünk és semmi mást. Megengedi, hogy rontsunk, nagy ritkán azt is, hogy javítsunk, de azt már - miként egy irigy feltaláló - semmiképp se tűri el, hogy teremtsünk. Most azonban Aylmer újból nekilátott félig már elfeledett vizsgálódásainak; persze nem az egykori délibábos reményekkel és vágyakkal, hanem azért, mert e kutatások számos fiziológiai igazságot hordoztak magukban, és mert a Georgiana operációjára tervezett eljáráshoz utat mutattak.

Amikor Aylmer átvezette Georgianát a laboratórium küszöbén, az asszony fázósan reszketett. Férje mosolyogva nézett az arcába, hogy bátorítsa, de Georgiana fehér orcáján az anyajegy most úgy felizzott, hogy a férfi nem bírt uralkodni magán: hevesen, görcsösen megborzongott. Felesége erre elájult.

- Aminadab! Aminadab! - kiáltotta Aylmer, s nagyot toppantott a padlón.

Kiáltására a belső teremből egy alacsony termetű, de testes férfi jött elő, bozontos haja a kemence gőzeitől füstös arcába lógott. Ez az ember Aylmernek egész tudományos pályafutása idején a segédje volt, rendkívül alkalmas e feladatra nagy műszaki jártassága és szakértelme folytán, amivel noha az elmélethez mit sem konyított - mestere kísérleteinek valamennyi rész-munkáját végrehajtotta. Roppant testi erejével, bozontos hajával, füstös arcával és leírhatatlan földszagot árasztó lényével mintegy az ember fizikai jellegét testesítette meg, vele szemben Aylmer karcsú alakja, sápadt, intellektuális arca a szellem prototípusának nem kevésbé jellegzetes példája volt.

- Nyisd ki a budoárajtót, Aminadab - mondta Aylmer -, és gyújts meg egy füstölőpasztillát.

- Igen, mester - válaszolta Aminadab. Szemét Georgiana élettelen alakjára függesztette, majd magában mormolva hozzátette: - Ha az én feleségem volna, bizony én sose válnék meg ettől az anyajegytől.

Amikor Georgiana magához tért, érezte, ahogy belélegzi azt az áthatóan illatos levegőt, amely gyengéd gyógyhatásával a halálhoz hasonló ájultságából eszméletre keltette. Az elébe táruló látvány elbűvölő volt. Aylmer a füstös, piszkos, komor termeket, ahol legszebb éveit titokzatos kutatásokkal töltötte, pompás szobákká alakította át, méltókká ahhoz, hogy egy gyönyörű nő otthonául szolgáljanak. A falakat remek függönyök borították, a pompa és báj oly vegyüléke sugárzott róluk, amelyhez hasonlót semmiféle más díszítéssel nem lehet elérni. Ahogy díszes, súlyos redők a mennyezetről a padlóra omlottak, s minden sarkot és egyenes

vonalat elrejtettek, a szobát szinte elzárták a végtelen tértől. A budoár Georgiana szemében akár egy égi lak lehetett volna. Aylmer, mert a vegyi folyamatokra ártalmas napfényt ki kellett rekesztenie, a szobát illatos lámpákkal szerelte fel, különféle színű fényeket ontottak, ám valamennyi szín lágy, bíbor ragyogásba olvadt össze. A férfi most a felesége mellett térdelt, feszülten, de ijedség nélkül figyelte - mert bízott tudományában, és úgy érezte, az asszonyt olyan varázskörrel tudja körülvenni, ahová semmi rossz nem hatolhat be.

- Hol vagyok? Ó, már emlékszem - szólt Georgiana elhaló hangon, és kezét arcához emelte, hogy a szörnyű anyajegyet elrejtse férje szeme elől.

- Ne félj, drágám! - kiáltott fel a férfi. - Ne húzódj el tőlem! Hidd el, Georgiana, még örülök is ennek az egyetlenegy csúnyaságnak, hisz oly nagy boldogság lesz eltüntetnem.

- Ó, ne bánts - mondta szomorúan a felesége. - Könyörgök, ne nézz rá soha többé. Azt a görcsös borzongást nem tudom elfelejteni.

Aylmer, hogy lecsillapítsa Georgianát, és mintegy megszabadítsa lelkét a valóság terhetől, most működésbe hozta azokat a könnyed, játékos titkokat, amelyekre a tudomány a mélyebb ismeretek mellett megtanította. Légies alakzatok, tökéletesen testetlen képzetek, az anyagtalan szépség formái jelentek meg és táncoltak az asszony előtt, nyomták rá tűnékeny lábnyomukat a fénysugarakra. Georgianának volt ugyan némi fogalma róla, hogyan lehet efféle optikai jelenségeket felidézni, de az illúzió még így is kellőképpen tökéletes volt ahhoz, hogy azt a hitet ébressze benne, férje hatalmában tartja a szellemvilágot. Aztán, amikor elfogta a vágy, hogy kipillantson zárt otthonából, mintegy válaszképpen gondolatára, szeme előtt egy ernyőn máris végigsuhantak a külvilág képei. A való élet látványának és alakjainak ábrázolása tökéletes volt, mégis azzal az ígézetes, de leírhatatlan különbséggel, amely egy képet, szobrot vagy árnyékot az eredeténél sokkalta vonzóbbá varázsol. Amikor az asszony ezt elunta, Aylmer megkérte, vessen egy pillantást egy edényre, amelyben egy kevés föld volt. Georgiana szót fogadott, előbb csekélyke érdeklődéssel, de hamarosan legnagyobb meglepetésére azt vette észre, hogy a talajból egy növénycsíra kezd kihajtani. Majd előbújt karcsú szára is, levelei fokozatosan szétterültek, és közöttük egy tündökletes, gyönyörű virág feslett ki.

- Ez varázslat! - kiáltott fel Georgiana. - Még hozzányúlni sem merek!

- Tépd csak le - felelte Aylmer -, tépd le, és szívd be tűnékeny illatát, amíg lehet. A virág néhány perc alatt elfonnyad, és nem hagy maga után mást, csak barna magházakat, ám ezekből még egy olyan kérészéletű fajtát is, mint ez itt, örökkévalóvá lehet tenni.

De alig érintette meg Georgiana a virágot, az egész növény elüszkösödött, levelei szénfeketék lettek, mintha tűz égette volna meg őket.

- Túl erős volt az inger - szólt elgondolkodva a férfi.

Aylmer kárpótlásként a sikertelen kísérletért felajánlotta, hogy képet készít Georgianáról egy általa felfedezett tudományos módszerrel, amit egy csiszolt fémlemezre hulló fénysugárral visz végbe. Georgiana beleegyezett, de amikor megnézte a képet, megrettenve látta, hogy a portré vonásai teljesen elmosódtak és határozatlanok, viszont orcája helyén egy piciny kéz tűnt elő. Férje kikapta kezéből a fémlemezt, és egy savval teli edénybe dobta.

E megalázó kudarcokat azonban Aylmer egykettőre elfelejtette. A vizsgálódások és kémiai kísérletek szüneteiben kipirulva és kimerülten tért vissza feleségéhez, de az asszony lénye, úgy látszott, friss erőt ad neki, s ilyenkor aztán izzó szavakkal ecsetelte, mire képes művésze. Elmesélte az alkimisták hosszú sorának történetét, miként töltöttek évszázadokat annak az egyetemes oldószernek felkutatásával, amelynek segítségével minden értéktelen és hitvány anyagból az arany alapelemét lehet előállítani. Aylmer, úgy látszik, hitt abban, hogy a pusztá

tudományos logika alapján feltétlenül fel lehet fedezni ezt a hön áhított közvetítő anyagot, „de - tette hozzá - az a tudós, aki a dolgoknak kellőképp a velejébe lát, s ily képességekre tesz szert, már a bölcsességnek oly magas fokára hág, hogy ilyesminek a gyakorlásával nem alacsonyítja le magát”. Nem kevésbé különös nézetet vallott az életelixírről. Azt sejtette, sőt már-már nyíltan kimondta, hogy bármikor előállíthatna egy olyan folyadékot, amely az életet évekkal vagy akár korlátlanul meghosszabbítaná; de ez a Természetben zűrzavart okozna, ami aztán az egész világnak, kiváltképpen pedig annak, aki a halhatatlanság e csodaszeréből kortyol, okot szolgáltatna rá, hogy megátkozta azt.

- Aylmer - kérdezte Georgiana, és ámulattal vegyes félelemmel nézett férjére -, komolyan beszélsz? Ijesztő ilyen hatalommal bírni, vagy akár csak álmodni róla.

- Ó, ne reszkess, szerelmem - válaszolta a férje. - Csak nem képzeled, hogy efféle diszharmonikus hatásnak teszem ki életünket, bajt hozva rád és önmagámra? De szeretném, ha belátnád, hogy ehhez a tudományhoz képest mily csekély szakértelmet kíván e kis kéz eltávolítása.

Az anyajegy említésére Georgiana most is visszahőkölt, mintha vörösen izzó vas érintette volna arcát.

Aztán Aylmer újból munkához látott. Az asszony hallotta, ahogy a távoli kemence mellől utasításokat ad segédjének, s ahogy Aminadab inkább egy állat mormogásához vagy rőfögéséhez, semmint emberi beszédhez hasonló, érdes, bárdolatlan, idétlen hangon válaszol. A távollét órái után Aylmer újból megjelent, és felajánlotta, hogy Georgiana tekintse meg a vitrint, ahol vegyi termékeit és a föld természeti kincseit tartja. Az előbbiektől megmutatott neki egy üvegcsét, amely, mint mondta, oly kellemes, de erős illatot tartalmaz, hogy azzal az országban lengedező valamennyi szellőt át lehetne itatni. E kis üvegcsé tartalma felbecsülhetetlen értékű, mondta, s e szavak közben az illatszerből pár cseppet a levegőbe szórt, mire a szobában átható, frissítő csodaillat áradt szét.

- És ez micsoda? - kérdezte Georgiana egy aranyszínű folyadékot tartalmazó kicsiny kristálygömbre mutatva. - Olyan gyönyörű, hogy akár életelixír is lehetne.

- Bizonyos értelemben az is - válaszolta Aylmer -, vagy inkább a halhatatlanság elixírje. Ez a legbecsesebb mérge, amit a világon valaha is előállítottak. Segítségével bármely halandónak, akire rámutatsz, megszabhatom az élettartamát. Az adag erőssége határozza meg, hogy évekig szenved-e, vagy egy lélegzetvételnyi idő alatt holtan esik össze. Egyetlen király se maradhatna éberén őrzött trónján életben, ha én a laboratóriumomban úgy ítélném meg, a milliók jóléte feljogosít rá, hogy halálba küldjem.

- Miért őrizgetsz ilyen rettenetes mérget? - kérdezte borzalommal telve Georgiana.

- Ne légy bizalmatlan irántam, drágám - válaszolta mosolyogva a férje. - Jótékony ereje még ártalmas hatásánál is erősebb. De nézd csak ezt a rendkívüli kozmetikumot. Néhány cseppjét feloldva egy vizesedényben olyan könnyedén eltávolítja a szeplőket, mintha csak kezet mosna az ember. Egy erősebb oldat pedig kihajtja az arcból a vért, úgyhogy a legrózsásabb szépség is kísértetté sápad.

- Ebben a folyadékban akarod megfürösztetni az arcomat? - kérdezte nyugtalanul Georgiana.

- Ó, nem - vágta rá gyorsan a férje -, ez pusztán felületi kezelésre alkalmas. A te esetedben sokkal mélyebbre hatoló gyógymódra van szükség.

Aylmer a feleségével folytatott beszélgetések során általában aprólékosan tudakozódott az asszony érzései felől, megkérdezte, hogy a szobafogság és a levegő hőmérséklete nincs-e ártalmára. A kérdések olyan sajátos irányba mutattak, hogy Georgiana feltételezte, máris bizonyos fizikai hatásoknak van kitéve, amelyeket vagy az illatos levegő, vagy a magához vett táplálék vált ki. És ugyanígy azt is érezte - bár ez talán csak pusztán képzelődés volt -, hogy a testében valamilyen forrongás támad, furcsa, meghatározhatatlan érzés kúszik végig az erein, s félig fájdalmasan, félig gyönyörteljesen vibrál a szívében. De valahányszor megkockáztatta, hogy a tükörbe nézzen, oly halványnak látta magát, akár egy fehér rózsza, s az orcáján ott égett a bíbor anyajegy, amit most már jobban gyűlölt, mint maga Aylmer.

Georgiana, hogy elűzze azoknak az óráknak unalmát, amikor a férje szükségesnek tartotta, hogy a vegyítés és elemzés folyamatainak szentelje magát, Aylmer tudományos könyvtárának köteteit lapozgatta. Sok megsárgult régi kötetben romantikával és költészettel teli fejezeteket talált. Ezek középkori tudósok művei voltak, olyan tudósoké, mint Albertus Magnus, Cornelius Agrippa, Paracelsus, meg az a híres barát, aki a jóstehetségű Rézfejet készítette. Mindezek a régi természettudósok megelőzték korukat, de mégis némileg áthatotta őket a kor hiszékenysége, s ezért az emberek azt hitték róluk, és ők maguk is talán azt képzelték, hogy vizsgálódásaik során uralomra tettek szert a Természet fölött, s fizikai kutatásaik révén hatalmukba kerítették a szellemvilágot. Nem kevésbé furcsák és fantasztikusak voltak a Királyi Természettudományos Társaság első évkönyvei, amelyekben a társaság tagjai, akiknek a természeti lehetőségek határaitól nem sok fogalmuk volt, minduntalan csodákat jegyeztek fel, és olyan módszereket javasoltak, amelyekkel csodákat lehet művelni.

De Georgiana szemében a leglenyűgözőbb kötet mégis egy nagyalakú fóliáns volt, amelyet maga a férje írt. Ebben feljegyezte tudományos pályafutásának minden kísérletét, eredeti céljukat, a megvalósításukra alkalmazott módszereket, végső sikerüket vagy kudarcukat, azokkal a körülményekkel egyetemben, amelyeknek azt tulajdonította. A könyv valójában lelkes, becsvágyó, képzeletdús s mégis gyakorlatias és fáradtságos életének története és egyben jelképe volt. A fizikai részleteket olyképpen írta le, mintha semmi nem volna mögöttük, s mégis valamennyit átszellemítette, s az anyagosság köteléke alól a végtelen felé való kitartó és buzgó törekvéssel oldozta fel magát. Kezének érintésétől a legdurvább rögbe is lélek költözött. Georgiana olvasás közben még mélységesebben tisztelte és szerette Aylmert, mint korábban bármikor, ám úgy érezte, már nem bízik oly feltétlenül az ítéletében, mint eddig. Akármilyen sokat ért is el Aylmer, Georgianának mégis azt kellett látnia, hogy annak az eszménynek fényében, amelyre törekedett, legragyogóbb sikerei is valójában kudarcok voltak. Legcsillogóbb gyémántjai pusztán kavicsok, s ezt Aylmer maga is érezte, ha összehasonlította őket azokkal a felbecsülhetetlen értékű drágakövekkel, amelyek számára elérhetetlen távolságban rejtőztek. A kötet, jóllehet oly teljesítményekkel ékeskedett, amelyek szerzőjének hírnevet szereztek, mégis a lehető legbúskomorabb számadás volt, amit bárki valaha is papírra vetett. Szomorú vallomás és folytonos példázat az összetett ember, az anyag súlya alatt nyögő és az anyaggal viaskodó szellem tévelygéseiről és arról a kétségbeesésről, amely a magasabb szellemiséget elfogja, midőn azt kell látnia, hogy földi része mindenkor nyomorúságos kudarcra ítéli. Aylmer naplójában minden lángelme, bármi legyen is tevékenységi köre, saját tapasztalatainak hasonmására ismerhetett volna.

Ezek a gondolatok olyan mély hatással voltak Georgianára, hogy fejét a nyitott kötetre ejtette, és könnyekben tört ki. Így talált rá a férje.

- Veszélyes dolog varázslók könyveit olvasni - mondta mosolyogva, noha arcáról leritt a nyugtalanság és a rosszsallás. - Ebben a kötetben, Georgiana, vannak olyan oldalak, amelyekbe ha belepillantok, alig tudom megőrizni józan eszemet. Vigyázz, nehogy rád nézve is ilyen ártalmasnak bizonyuljon.

- Engem arra indított, hogy még jobban imádjalak - mondta az asszony.

- Várd meg a mostani sikert - válaszolta a férfi -, s akkor imádj, ha úgy tetszik. Akkor szerintem se leszek érdemtelen rá. De most bűbajos hangodat szeretném hallani. Gyere, énekelj nekem.

Így aztán Georgiana tiszta, muzsikáló hangjával csillapította férje lelki szomjúságát. Aylmer ezután túláradozó, kisfiús vidámsággal búcsút vett tőle, megígérte, hogy a szobafogságot már csak egy kis ideig kell túrníe, s hogy az eredmény felől máris biztos lehet. Alig távozott, amikor Georgianát az a leküzdhetetlen érzés fogta el, hogy utána kell mennie. Elfelejtette Aylmert tájékoztatni egy tünetről, amelyre két-három órája figyelt fel. A szörnyű anyajegy tájkán érzett valamit, nem fájdalmat, de mégis olyasmit, ami egész testében nyugtalanságot keltett. Férje után sietett, és most először merészkedett be a laboratóriumába.

Legelőször a kemence ötlött a szemébe, ez a forró, lázasan működő alkotmány, amelyben vörösen szikrázó tűz lobogott. A tetején összegyülemlett koromtól olyan volt, mintha évszázadok óta égett volna. Aztán volt ott egy lepárló berendezés is, teljes üzemben. A teremben körös-körül lombikok, csövek, hengerek, olvasztótégelyek és a kémiai kutatás más eszközei voltak láthatók. Egy elektromos berendezés azonnali használatra készen állt. A levegő nyomasztóan fülledt volt, és azoktól a bűzös gőzöktől szennyezett, amelyeket a vegyi folyamatok gerjesztenek. Georgiana, aki már hozzászokott csodálatosan fényűző budoárjához, e terem szigorú, szerény egyszerűségét, a kopár falakat, a téglapadlót különösnek találta. De figyelmét elsősorban, sőt csaknem egyes-egyedül magának Aylmernek a látványa kötötte le.

A férfi arca halálsápadt volt és aggodalmas, szeme úgy csüggött a kemencén, mintha odaadó figyelmétől függne, hogy a folyadék, amelyet lepárol, az örök boldogság vagy az örök boldogtalanság itala lesz-e. Milyen más volt most, mint amikor derűs, örömteli arckifejezést öltött magára, hogy Georgianát bátorítsa!

- Óvatosan, Aminadab, óvatosan, te emberi gépezet, óvatosan, te gyarló porhüvely! - mormolta inkább önmagának, mint segédjének. - Most egy gondolattal több vagy kevesebb, s mindennek vége.

- Hé! Hé! - motyogta Aminadab. - Nézze, mester, nézze!

Aylmer felkapta tekintetét, s amikor meglátta Georgianát, előbb elvörösödött, majd még sápadtabb lett, mint amilyen az imént volt. Odarohant az asszonyhoz, s oly erősen ragadta meg a karját, hogy ujjnyomai meglátszottak rajta.

- Mit keresel itt? Nem bízol a férjedben? - kiáltotta hevesen. - Végzetes anyajegyeddel megghiúsítanád fáradozásaimat? Rosszul cselekedtél. Menj, leskelődő asszony, menj innen!

- Nem, Aylmer - mondta Georgiana, akit a Természet határozottsággal bőkezűen felruházott -, nem neked van jogod a panaszra. Nem bízol a feleségedben, elrejtetted előle aggodalmadat, amellyel a kísérlet lefolyását figyeled. Ne tarts engem ilyen gyarlónak. Mondd meg nyíltan, milyen kockázatot vállalunk, s ne félj, hogy ettől visszariadok. Hisz az én részem ebben sokkal kisebb a tiednél.

- Nem, nem, Georgiana - vágta rá Aylmer türelmetlenül -, azt nem lehet.

- Engedek neked - szólt nyugodtan az asszony.

- És tudd meg, Aylmer, bármilyen italt adsz, megiszom, de ugyanabból az okból, mint ami arra készítetne, hogy akár egy méregpoharat is kiürítsek, ha te kínálsz.

- Te nemes lelkű feleség - mondta mélyen meghatva Aylmer -, mindeddig nem ismertem lelked fennköltségét és mélységét! Semmit sem fogok eltitkolni előled. Hát tudd meg, fogalmam sem volt róla, hogy ez a bíbor kéz, amely csupán felületi dolognak látszott, ekkora erővel vájja be karmait a lényedbe. Már olyan erős hatóanyagokat adtam be neked, amelyek mindenre képesek, csupán arra az egyre nem, hogy egész fizikai lényedet megváltoztassák. És így most már csak egyetlen dologgal próbálkozhatunk. Ha azzal is kudarcot vallunk, végünk van.

- És miért tévováztál, hogy ezt megmondd nekem? - kérdezte az asszony.

- Azért, Georgiana - válaszolta halkán Aylmer -, mert ez a kísérlet nagyon veszélyes.

- Veszélyes? Szememben nincs más veszély, mint az, hogy ez a szörnyű bélyeg az arcomon maradjon! - kiáltotta Georgiana. - Távolítsd el, távolítsd el mindenáron, másként mindketten beleőrülünk!

- Az egekre, igazad van - szólt szomorúan Aylmer. - És most, drágám, menj vissza a budoárodba. Hamarosan minden kiderül.

Visszakísérte Georgianát a budoárba, és olyan ünnepélyes gyengédséggel vett tőle búcsút, amely minden szónál ékebben tanúskodott arról, milyen nagy a kockázat. Távozása után Georgiana gondolataiba merült. Aylmer jellemén tűnődött, s azt most sokkal többre tartotta, mint eddig bármikor. Férje kitüntető szerelme láttán remegő szíve ujjongott - e szerelem olyan tiszta és magasztos, hogy csak a tökéletességgel éri be, csak azzal, amiről álmodik, s nem süllyed odáig, hogy a hívsággal is megelégedjen. Georgiana érezte, mennyivel becsesebb ez az érzelmek annál a közepszerű fajtánál, amely az ő kedvéért a tökéletlenséget is elviselné, s a szent szerelmet elárulná: tökéletes eszményét a valóság szintjére alacsonyítaná. Georgiana egész lelkével azért imádkozott, hogy legalább egyetlen másodpercre méltó lehessen férje legfennköltebb és legmélyebb eszméihez. Tudta, hogy erre egy másodpercnél tovább nem lehet képes, mert a férfi szelleme egyre vándorolt, egyre magasabbra emelkedett, minden pillanatban olyasmire vágyott, ami az előző pillanatban még elérhetetlen volt számára.

Férje lépteinek hangjára Georgiana felrezzent merengéséből. A férfi egy kristályserleget tartott a kezében. A serlegben valamilyen folyadék volt, színtelen, mint a víz, de úgy csillogott, hogy akár a halhatatlanság itala is lehetett volna. Aylmer sápadt volt, ám úgy látszott, inkább izgatott lelkiállapota, a szellemi feszültség, semmint, a félelem vagy a kétely miatt.

- A főzet nagyszerűen sikerült - mondta a férfi válaszul Georgiana pillantására. - Hatásosnak kell lennie, hacsak minden tudományom félre nem vezetett.

- Ha te nem volnál, kedves Aylmer - jegyezte meg a felesége -, tán azt kívánnám, ne ilyképpen vetközzem le a halandóságnak ezt a bélyegét, hanem azzal, hogy lemondok a halandó életről. Az élet hívságos érték olyasvalakinek szemében, aki az erkölcsi fejlődésnek arra a fokára jutott el, ahova én. Ha gyarlóbb és elvakultabb lennék, boldogság lehetne számomra. Ha erősebb volnék, talán bizakodva elviselném. De mert vagyok, aki vagyok, úgy érzem, valamennyi halandó közt leginkább megérdemlem a halált.

- A mennyországot érdemled, anélkül, hogy a halált megízlelnéd! - válaszolta férje. - De miért beszélünk a halálról? Ezzel az itallal nem vallhatunk kudarcot. Nézd csak, milyen hatása van erre a növényre.

Az ablak mellett egy cserép muskátli állt, sárga foltok éktelenkedtek rajta, már egész levélzetét ellepték. Aylmer a folyadékból rácseppentett egy keveset a földre, ahonnan a virág kisarjadt. Alig szívták fel gyökerei a nedvességet, a csúnya foltok máris tünedezni kezdtek, friss zöld szín takarta el őket.

- Nem volt szükségem bizonyítékra - mondta nyugodtan Georgiana. - Add a serleget, pusztá szavadra is boldogan kockáztatok mindent.

- Hát akkor idd ki, te fennkölt teremtés! - kiáltotta szenvedélyes csodálattal Aylmer. - Lelkedet semmiféle tökéletlenség nem csúfítja. És hamarosan testi mivoltod is tökéletes lesz.

Georgiana megitta a folyadékot, majd a serleget visszaadta férjének.

- Üdítő - mondta az asszony nyájas mosollyal. - Olyan, mintha valami mennyei forrás vize volna; nem tudom, mi van benne, de oly kellemesen illatos és felséges. Enyhíti azt a lázas szomjat, amely már napok óta emészt. De most, kedvesem, hagyj aludni. Testi érzékeim úgy borulnak lelkemre, akár napnyugtakor a szirmok a rózsák szívére.

Az utolsó szavakat bizonytalankodva ejtette ki, mintha ezeknek a halk és lassú szótagoknak a megformálásához már nem is igen rendelkezne elegendő erővel. És szinte még el se hagyták ajkait, az asszony máris elszunnyadt. Aylmer leült mellé, figyelte arcát, az olyan ember érzelmeivel, akinek élete és életének minden értéke attól a kísérlettől függ, amelyet most próbának vet alá. De ebbe a hangulatába belevegyült a tudomány emberére jellemző filozofikus vizsgálódás is. A legjelentéktelenebb tünet se kerülte el figyelmét. Az arc fokozott pírja, a lélegzetvétel némi szabálytalansága, a szemhéj rebbenése, a testen végigfutó, alig észlelhető reszketés - ezek voltak a részletek, amelyeket másodpercek múlásával a fölíásába feljegyzett. E kötet minden korábbi lapjára az elmélyült gondolkodás ütötte rá pecsétjét, ám ezen az utolsó lapon hosszú évek gondolatai sűrűsödtek össze.

Ennek az elfoglaltságnak közepette nemegyszer vetett egy-egy pillantást a végzetes kézre, s ilyenkor mindig megborzongott. De egyszer valamilyen különös és megmagyarázhatatlan ösztönzés hatására ajkát az anyajegyre szorította. Ám lelke már e csók közben visszahőkölt, s Georgiana mély álmában nyugtalanul megmozdult, s mintegy tiltakozva motyogott valamit. Aylmer tovább figyelt. És nem is hiába. A bíbor kéz, amely Georgiana márványfehér arcán eleinte oly élesen rajzolódott ki, most egyre halványodott. Az asszony most se volt kevésbé sápadt, mint egyébként, de az anyajegy minden lélegzetvétellel veszített korábbi élességéből. Látványa szörnyű volt, ám fakulása még ennél is szörnyűbb. Ha megfigyeljük, hogyan halványodnak el a szivárvány színei az égen, megértjük, miként tűnt el ez a rejtélyes jelkép.

- Az egekre! Már csaknem teljesen szétfoszlott! - mondta magának szinte elfojthatatlan ujjongással Aylmer. - Már alig látható. Sikerült! Sikerült! Már csupán a legesleghalványabb rózsaszín. A legenyhébb vérhullám is eltakarná. De Georgiana olyan sápadt!

Félrehúzta az ablakfüggönyt, mire a szobába napfény áradt be, és az asszony arcára hullt. Ugyanebben a pillanatban durva, rekedt kuncogást hallott - már régen tudta, hogy szolgálja, Aminadab így fejezi ki örömét.

- Ó, te agyag, te földi salak! - kiáltott Aylmer mámorosan fölnevetve. - Jól szolgáltál! Anyag és szellem - föld és ég -, mindkettő kivette részét e munkából. Nevess, te érzékek szüleménye! Megérdemled, hogy nevetess.

E hangos szavak felriasztották álmából Georgianát. Lassan kinyitotta szemét, és a tükörbe bámult, amelyet a férje erre a célra odakészített neki. Amikor meglátta, hogy immár alig-alig kivehető az a bíbor kéz, amely egykor oly vészes fénnel tündökölt, mintha minden boldogságot el akarná riasztani, ajkán halvány mosoly futott végig. De aztán pillantása Aylmer

arcát kereste, és szemében olyan gond és aggodalom tükröződött, amelyre férje nem talált magyarázatot.

- Szegény Aylmerem! - mormolta az asszony.

- Szegény! Épp ellenkezőleg, a leggazdagabb, a legszerencsésebb! - kiáltott a férfi. - Páratlan kincsem, sikerült! Tökéletes vagy!

- Szegény Aylmerem! - ismételte az asszony már-már angyali gyengédséggel. - Magasztos célt tűztél magad elé, csodálatra méltó cselekedetet hajtottál végre. Ne bánkódj, hogy ezzel a fennkölt, tiszta érzelemmel eldobtad magadtól a legjobbat, amit a föld adni képes. Aylmer, drága, Aylmer, én meghalok.

Ó jaj, igazat mondott! A végzetes kéz az élet rejtelmével viaskodott, s olyan kötelék volt, amely egy angyali szellemet halandó testéhez fűzött. Midőn az anyajegynek - az emberi tökéletlenség egyetlen szimbólumának - bíbora végképp eltűnt az asszony arcáról, az immár tökéletes lény búcsúsóhaja elrebbent, s a lelke, miután még egy pillanatig a férje mellett időzött, az ég felé repült. És ekkor újból felhangzott az a rekedt, kuncogó nevetés! Így kacag a föld durva végzetszerűsége, amikor újból és újból diadalmaskodik a halhatatlan eszencia fölött, amely a kibontakozás még homályos szférájában egy emelkedettebb lét teljességét követeli. De ha Aylmer igazi bölcsességre tett volna szert, nem kellett volna eldobnia magától azt a boldogságot, amely halandó életét ugyanolyan szálakból szötte volna, mint a mennyei létet. A pillanatnyi körülménnyel nem tudott megbirkózni, nem volt képes áthatolni tekintetével az idő ködös régióján, nem volt képes egyszer s mindenkorra az örökkévalóságban élni, s a jelenben megtalálni a tökéletes jövőt.

Vámosi Pál fordítása

EGOIZMUS⁹, AVAGY A KEBELBÉLI KÍGYÓ

(„A szív allegóriái” kiadatlan kötetéből)

- Itt jön! - kiáltozták utcahosszat a fiúk. - Itt jön az ember, akinek kígyó van a kebelében!

A kiabálás, amely megütötte a fülét, amint az Elliston-kúria kapuján be akart lépni, megállásra készítette Herkimert. Akaratlanul is megborzongott, ahogy közeledett a találkozás régi ismerő-sével, akit ifjúsága fénykorában ismert meg, s akit most úgy fog öt év múltán viszontlátni, mint beteges képzelet vagy iszonyú testi szerencsétlenség áldozatát.

„Akinek kígyó van a kebelében - ismételte magában a fiatal szobrász. - Ez ő lesz. Senki másnak a világon nincs ilyen kebelbarátja. Most hát, szegény Rosinám, az Ég adjon nekem bölcsességet, hogy rendben teljesíthessem megbízatásomat! Az asszonyi hit valóban erős lehet, hisz a tiéd sem lankadt.”

Így tűnődve elhelyezkedett a kapubejáratnál, és várta, hogy az ily szokatlan módon beharangozott személyiség felbukkanjon. Egy-két pillanat múltán beteges külsejű, nyurga férfi alakja tűnt fel, csillogó szeme volt és hosszú fekete haja, s mintha kígyó mozgását utánozná, ahelyett, hogy egyenesen, emelt fővel haladt volna, hullámvonalban vonaglott előre a járdán. Talán fantasztikusan hangzik, de valami a viselkedésében vagy a megjelenésében azt sugallta, hogy valamely csoda folytán egy kígyó emberré változott, de oly tökéletlenül, hogy a kígyótermészetet alig rejti el a pusztá emberi külső. Herkimer megfigyelte, hogy betegesen fehér bőre zöldes színben játszik, mint az a márványfajta, amiből ő egyszer a Féltékenység kígyófürtös fejét faragta ki.

A nyomorult teremtés közeledett a kapuhoz, de mielőtt belépett volna, megtorpant, és csillogó szemét a szobrász részvevő, ám nyugodt arcára szögezte.

- Hogy mardos! Hogy marcangol! - kiáltotta.

Ekkor sziszegés hallatszott, de hogy a nyilvánvalóan örült férfi ajkáról érkezett-e, vagy igazi kígyósziszegés volt, az vitatható. Herkimer mindenesetre szíve mélyéig beleborzongott.

- Megismersz, George Herkimer? - kérdezte a kígyótól megszállott férfi.

Hogyne ismert volna rá; hanem azért az emberi arcnak minden olyan meghitt és gyakorlati ismeretére szüksége volt, amit az agyag formázása közben szerzett, hogy az ábrázatban, melyre tekintetét függesztette, felismerje Roderick Elliston vonásait. Pedig ő volt az. A csodán mit sem változtatott a tény, hogy ez a valaha páratlan fiatalember ilyen utálatos és félelmes átalakuláson ment át alig öt rövid év alatt, míg Herkimer Firenzében tartózkodott. Ha efféle átváltozás lehetőségét elfogadjuk, éppúgy elképzelhető, hogy egyetlen pillanat vagy hogy egy egész korszak alatt következett be. Bár kimondhatatlanul megdöbben és megütközött, Herkimer számára a legkínzóbb fájdalmat mégis az a gondolat jelentette, hogy unokatestvérének, Rosinának, a gyengéd nőiesség eme eszményképének sorsa elválaszthatatlanul összefonódott egy olyan lényével, akit a Mindenható minden jel szerint megfosztott emberi mivoltától.

⁹ A testi tünet, melynek itt megkísérlünk erkölcsi jelentőséget tulajdonítani, nem egy esetben előfordult már.

- Elliston! Roderick! - kiáltotta. - Hallottam erről, de a valóság felülmúl minden képzeletet. Mi történt veled? Miért talállak ilyen állapotban?

- Ó, semmiség! Csak egy kígyó! Egy kígyó! A világ legközönségesebb dolga. Kígyó van a keblemben, ennyi az egész - felelte Roderick Elliston. - De hogy van a te kebled? - érdeklődött, és tekintete olyan éles és átható pillantással mélyedt a szobrász szemébe, amilyennel amaz még soha nem találkozott. - Érintetlen, egészséges? Nincs benne csúszómászó? Hitemre és lelkemre s a bennem lévő minden ördögökre, ez aztán a csoda! Egy férfi, akinek nincs kígyó a kebelében!

- Nyugodj meg, Elliston - suttogta George Herkimer, kezét a kígyótól megszállott vállára téve. - Az óceánon keltem át, hogy rád akadjak! Hallgass meg! Beszéljünk négy szemközt. Üzenetet hozok Rosinától, a feleségedtől!

- Hogy mardos! Hogy marcangol! - mormogta Roderick.

S e felkiáltással, mely leggyakrabban hagyta el az ajkát, a szerencsétlen ember mindkét kezével a melléhez kapott, mintha tűrhetetlen, égető kín készítené, hogy feltépje keblét, és kieresse az élő betolakodót, még ha az saját életével fonódott is össze. Aztán egy ügyes mozdulattal kiszabadította magát Herkimer szorításából, és besiklott a kapun ódon családi rezidenciájának menedékébe. A szobrász nem eredt nyomába. Láta, hogy a pillanat nem alkalmas társalgásra, és szeretett volna mindent aprólékosan megtudni Roderick betegségének természetéről és a körülményekről, amelyek ilyen siralmas állapotba taszították. Sikert is megszereznie a szükséges felvilágosításokat egy kiváló orvosdoktortól.

Röviddel azután, hogy Elliston elvált feleségétől - idestova négy éve -, ismerősei furcsa változást vettek észre rajta: különös borongás vonta be hétköznapijait, mint azok a borzongató, szürke ködök, melyek olykor elrabolják a napfényt a nyári reggel egeről. A tünetek az aggódo barátoknak véget nem érő fejtörést okoztak. Nem tudták, vajon betegség fosztja-e meg kedélyét rugalmasságától, avagy valamely lelki fekély rágtá át magát, az ilyen fekélyek szokása szerint, a szellem műhelyéből magába a testbe, mely csupán árnyéka az előbbinek. A baj gyökerét szétzúzott háztűzhelyének maradványai között keresték - szándékosan ő maga zúzta szét -, de nem jutottak kielégítő eredményre. Némelyek úgy vélték, hogy valaha páratlan barátjuk a háborodottság kezdeti stádiumában leledzik, aminek szenvedélyes kitörései csak előhírnökei voltak; mások általános leromlást és fokozatos hanyatlást jósoltak. Magától Rodericktól nem tudtak meg semmit. Egyszer-kétszer, igaz, hallották, amint két kezét görcsösen szorítva mellére, azt mondogatja: - Hogy mardos! Hogy marcangol! -, de a különböző hallgatók különböző értelmet tulajdonítottak e baljós kijelentésnek. Mi mardoshatja Roderick Elliston kebelét? Bánat vajon? Vagy pusztán testi betegség méregfoga? Avagy féktelenségében, mely gyakran a feslettség határát súrolta, ha ugyan bele nem vetette magát testestül-lelkestül, nem követett-e el holmi bűnös cselekedetet, prédául vetve kebelét a lelkiismeret még végzetesebb tépőfogainak? Elfogadható alapja volt mindegyik feltételezésnek; de nem szabad eltitkolnunk, hogy nem is egy korosodó úriember, az eszem-izsom és a henyélés megannyi áldozata, ellentmondást nem tűrő hangon jelentette ki, hogy az egész baj titka a rossz emésztés!

Eközben Roderick tudatára ébredt, hogy általános kíváncsiság és találgatások középpontjába került, s mivel betegesen irtózott az efféle közérdeklődéstől vagy bármiféle rá irányuló figyelemtől, elzárkózott minden társaságtól. Nemcsak az emberi tekintetektől iszonyodott; nem csupán a baráti arcoktól; hanem még az áldott napsütéstől is, mely mindent beragyogó jótékony fényével a Teremtő arcát példázza, amint szeretete egyformán árad kezének minden teremtményére. Roderick Ellistonnak most már az alkonyi félhomály is túl áttetsző volt;

csupán a legfeketebb éji órán merészkedett ki; alakja legfeljebb a bakter lámpásának világánál bukkant fel olykor, amint végigcsont az utcán kebelére szorított kézzel, mindig ugyanazt hajtogatva: - Hogy mardos! Hogy marcangol! - Mi mardoshatja hát?

Egy idő után híre ment, hogy Elliston egyre-másra folyamodik a neves orvosdoktorokhoz, akik a városban lebzselnek, vagy akiket a pénz reménye messziről odacsalogat. Egyik ilyen nagyreményű személyiség holmi állítólagos kúrát magasztalva rölapok és piszkosfehér papírra nyomott firkálmányok útján fennen hirdette országnak-világnak, hogy egy előkelő betegét, Roderick Elliston urat a gyomrában fészkelő KÍGYÓTÓL szabadította meg! Íme, a szörnyű titok kipattant hát rejtekéből mindenki szeme láttára, a maga undorítóan torz valójában! A rejtély napvilágra került; de nem úgy a kebelbéli kígyó. Az, hacsak nem merő káprázat, ott lapul most is összetekeredve élő ketrecében. A kuruzsló kúrája pusztán ámítás volt, valószínűleg valami bódítószer eredménye, amely sokkal inkább fenyegette a páciens életét, semmint az őt hatalmában tartó undok csúszómászóét. Amikor Roderick Elliston ismét érzékeinek teljes birtokába jutott, azon vette észre magát, hogy szerencsétlen sorsa - immár több mint háromnapi csoda és iszonyat - a város szájára került, ő pedig kebelében ott érzi egy élőlény utálatos mocorgását, az éles fogak szüntelen marcangolását, melyek mintha testi étvágynak s egyszersmind sátáni indulatnak tennének eleget.

Magához rendelte az öreg néger szolgát, aki atyja házában nevelkedett, és középkorú férfi volt már, amikor Roderick még bölcsőben feküdt.

- Scipio! - kezdte; aztán szünetet tartott, és szíve fölött összefonta a karját. - Mit beszélnek rólam az emberek, Scipio?

- Uram! Szegény gazdám! Hogy kígyó volt a kebeledben - felelte tétován a szolga.

- És még mit? - kérdezte Roderick, ijesztő pillantást vetve az öregre.

- Semmi mást, drága gazdám - válaszolt Scipio -, csak azt, hogy a doktor port adott be neked, mire a kígyó kiugrott a földre.

- Nem, nem! - motyogta maga elé Roderick a fejét rázva, és két kezét görcsösen szorította mellére. - Én most is itt érzem. Hogy mardos! Hogy marcangol!

Ettől fogva a nyomorult szenvedő nem menekült már a világ elől, inkább felhívta magára, kierőszakolta az ismerősök és ismeretlenek figyelmét. Részben a kétségbeesés sarkallta erre, amikor ráébredt, hogy keblének barlangja nem bizonyult elég mélynek és sötétnek a titok elrejtésére, ha mégoly biztonságos erődöt jelent is az ott tanyázó gyűlöletes féregnek. De még inkább lehetett ez a közismertségre való törekvés annak a nagyfokú morbiditásnak egy tünete, amely természetén eluralkodott. Minden krónikus betegségben szenvedő egyén egoista, akár lelki, akár testi baj gyötri; akár bűn, bánat, akár valamely elviselhetőbb csapása a véghetetlen fájdalomnak vagy ártalomnak férkőzött halandó élete zsigereihez. Az ilyen embereknél az ént erőteljesen előtérbe állítják a kínok, melyek közepette leledzik. Az én tehát olyan kiemelkedő szerepet kap náluk, hogy akaratlanul is ezzel traktálnak mindenkit, aki az útjukba kerül. Örömet okoz - talán a legnagyobbat, amit a szenvedő érezni képes - az elsorvadt vagy fekélyes végtag mutogatása, vagy a mellben dúló rák feltárása; s minél ocsmányabb a bűntény, annál nehezebben tudja megakadályozni elkövetője, hogy fel ne üsse kígyófejét a világ rémületére; mert az a rákfene vagy a bűn az, ami sajátos egyéniségét adja. Roderick Elliston, aki nemrégiben még megvetően felülemelkedett a közönséges emberi sorson, most teljesen behódolt e megalázó törvénynek. Kebelében a kígyó mintha az éktelen egoizmus jelképe lenne, s ő ehhez viszonyít mindent, ezt babusgatja éjjel-nappal szüntelen és áldozatos ördögimádattal.

Hamarosan olyan megnyilvánulásai voltak, amelyeket a legtöbben az örület kétségtelen jeleinek véltek. Némely hangulatában furcsa módon még büszkélkedett, kérkedett is kiváltságos helyzetével, hiszen a szürke tömeg fölé emeli természetének különös kettőssége: élő az élőben. Mintha tán azt képzelte volna, hogy a kígyó istenség - igaz, nem égi isten, hanem a sötét pokloké -, s neki ez kiváltságot és szent sérthetetlenséget kölcsönöz, ami undorító ugyan, de mégis kíváncsabb, mint sok törekvés végcélja. Beburkolózott hát nyomorúságába, mint királyi palástba, és diadalmasan tekintett le azokra, akik bensejükben nem melengettek gyilkos szörnyeteget. Gyakrabban megesett azonban, hogy emberi természete kerekedett felül, a társ utáni vágyakozás formájában. Szokásává vált, hogy naphosszat kóborolt az utcákon céltalanul, hacsak nem nevezhető célnak valamiféle testvéri kapocs létrehozása a külvilággal. Ördögi leleményességgel fedezte fel mindenkinben a saját betegségét. Akár tébolyult volt, akár nem, olyan élesen tapintott rá a gyarlóságra, hibára, bűnre, hogy sokan már azt rebesgették, nem csupán egy kígyó, hanem valóságos gonosz szellem megszállottja, s az sugallja ördögi tudományát, mellyel felismer minden ocsmányságot az emberi szívből.

Például találkozott valakivel, aki harminc éve gyűlöletet táplált saját bátyja iránt. Roderick az utca tolongásában a férfiú mellére tette kezét, és egyenest elutasító arcába nézett.

- Hogy van ma a kígyó? - érdeklődött álnok együttérzéssel.

- A kígyó! - kiáltott fel a testvérgyűlölő. - Miről beszél?

- Hát a kígyó! A kígyó! Nem mardossa? - erősködött Roderick. - Tanácskozott vele, ma reggel, amikor pedig imádkoznia kellett volna? Belemart-e a szívébe, amikor bátyja egészségére, gazdagságára és jó hírére gondolt? Vonaglott-e örömeiben, amikor maga az unokaöccse feslett életére gondolt? És akár mart, akár fickándozott, érezte-e mérgét testében-lelkében, amint mindent sanyarúvá, keserűvé tett? Mert így szokták ezek a kígyók. Kitanulmányoztam a természetüket az enyémen!

- Hol a rendőrség? - üvöltötte Roderick áldozata, s közben ösztönösen a melléhez kapott. - Miért engedik ezt a háborodottat szabadon járkálni?

- Haha! - kuncogott Roderick, és eleresztette a férfit. - Mégiscsak belemart a kebelbéli kígyója!

Gyakran kedve szottyant a szerencsétlennek, hogy könnyedebb gúnnyal ingerelje embertársait, de még olyankor is kígyószerű támadókészség jellemezte. Egy napon összetalálkozott egy törtető államférfival, és nagy komolyan érdeklődött óriáskígyója hogyléte iránt. Eme úriembernek ugyanis, bizonygatta Roderick, csak ilyenfajta kígyója lehet, hiszen akkora az étvágya, hogy felfalná az egész országot alkotmányostul. Megint máskor megállított egy szűkmarkú, de tehetős vénembert, aki madárijesztő-mezben lődörgött a városban, foltozott kék felöltőben, barna kalapban meg penészes bakancsban, úgy kaparta össze az aprópénzt, és rozsdás szögeket szedegetett. Roderick, miközben tettetett komolysággal meredt a tisztas férfit hasára, biztosította, hogy az övé rézfejű kígyó, melyet az a töméntelen mennyiségű alja fém hívott életre, amellyel naponta beszennyezi az ujjait. Aztán meg egy pirosposzgás képű urat támadott meg, és közölte vele, hogy kevés kebelbéli kígyóba szorult belé úgy az ördög, mint azokba, amelyek a szeszfőzde kádjaiban tenyésznek. Akit pedig legközelebb kitüntetett figyelmével, az egy előkelő egyházi személy volt, aki történetesen épp akkor bonyolódott valami teológiai vitába, melynek során az emberi düh sokkal nagyobb szerepet kapott, mint az isteni sugallat.

- Méltóságod kígyót nyelt egy kehely áldozati borban - mondotta neki Roderick.

- Istenkáromló fajzat! - kiáltott fel a hittudós; hanem a keze óvatlanul a mellére siklott.

Találkozott egy betegesen érzékeny személlyel, aki valamely korai csalódás után végképp visszavonult a világtól, és azontúl nem érintkezett embertársaival, csak csendben merengett vagy dühöngött a visszavonhatatlan múlton. Ennek az embernek, ha Rodericknek hinni lehet, az egész szíve vált kígyóvá, amely végül saját magát is, az illetőt is halálra kínozza. Egy házaspár láttán, mely hírhedt volt perpatvarairól, mindkét félnek részvétét fejezte ki, amiért házi viperát fogadtak kebelükbe. Egy irigykedő szerzőnek, aki olyan műveket szolt le, amelyekkel soha versenyre nem kelhetett, megmondta, hogy kígyója a legsíkosabb, legmocskosabb a csúszómászók egész fajtájában, de szerencsére nincs méregfoga. Egy tisztátalan életű, pimasz arcú férfi megkérdezte Rodericket, van-e kígyó a kebelében, mire ő közölte vele, hogy van bizony, mégpedig abból a fajtából, amely valaha Don Rodrigót, a gótot kínozták. Egy szép fiatal lányt kézen fogott, és szomorúan nézve a szemébe, figyelmeztette, hogy gyengéd keblén a leggyilkosabb fajta kígyót melengeti; és hamarosan a világ is felismerte e baljóslatú szavak igazságát, amikor pár hónappal később a szegény leány belehalt a szerelembe és a székelybe. Két hölgynek, akik a társasági életben vetélytársnők voltak, és a női rosszindulat ezernyi apró fullánkjaival szurkálták egymást, értésére adta, hogy mindkettőjük szíve pirinyó kígyók fészke, s ezek is csinálnak annyi bajt, mint egy nagy.

De láthatólag semmi sem okozott Rodericknek akkora örömet, mint ha olyasvalakire akadt, akit féltékenységgel tartott hatalmában, a féltékenységet pedig irdatlan, jéghidegen tekergő zöld hüllőnek írta le, melynek legélesebb a marása minden kígyók között, kivéve egyet.

- És melyik az az egy? - kérdezte egy bámészkodó, aki meghallotta szavait.

Sötét homlokú férfi tette fel a kérdést; félresikló tekintete volt, már vagy tizenkét éve nem nézett senki emberfiának egyenesen a szemébe. Valami kettősség jellemezte ezt a férfit - hírnevén folt éktelenkedett, bár senki sem tudta pontosan, milyen természetű, a város pletykahordói, férfiak is, nők is, mindenesetre a legförtelmesebb feltételezéseket suttozták róla. A legutóbbi időkig a tengert járta, ő volt az a hajóskapitány, akivel George Herkimer olyan sajátságos körülmények között találkozott a görög szigetvilágban.

- Melyik kebelbéli kígyónak legmérgeesebb a harapása? - ismételte meg a kérdést az ember, de mintegy kényszerűségből, és közben elsápadt.

- Kell-e kérdezned? - felelte Roderick mindentudó, sötét pillantással. - Nézz a saját kebledbe. Hah! Mocorog az én kígyóm! Megérezte a fő-fő démon jelenlétét!

És ekkor, mint a körülállók utólag megerősítették, sziszegő hang hallatszott, nyilván Roderick Elliston melléből. Azt is mondták, hogy válaszszipogás is érkezett a hajóskapitány bensejéből, mintha valósággal kígyó rejtőzködnék ott, s feléledt volna csúszómászó testvére hívó szavára. Ha hallatszott is ilyesmi, az lehetett éppen kaján hasbeszélő trükk is Roderick részéről.

Minthogy pedig saját kebelbéli kígyóját, ha ugyan létezett, illetéknéppen jelképéül állította minden végzetes emberi tévedésnek, felgyülemlett bűnnek avagy háborgó lelkiismeretnek, s fullánkját ily irgalmatlanul mélyesztette a legsajgóbb sebekbe, könnyen elképzelhetjük, hogy Roderick a város réme lett. Senki sem tudott kitérni előle, senki nem tudott ellenszegülni neki. Birokra kelt a legrútabb valósággal, ami csak elébe került, és kényszerítette ellenfelét, hogy ugyanazt tegye. Különös sajátsága az emberi életnek, hogy mindenki ösztönösen arra törekszik, hogy elrejtse a szomorú valóságot, és érintetlenül hagyja egy halom felszínes téma alatt, mely az ember és ember közötti érintkezés alapjául szolgál! Nem lehetett túrni, hogy Roderick Elliston megszegje azt a hallgatóságos egyezményt, amellyel a világ tőle telhetően biztosította önnön nyugalma a gonosz elvetése nélkül. Gunyoros megjegyzéseinek áldozatai épp elég

hasonszörűre leltek itt is, ott is, semhogy olyan könnyen kijöttek volna a sodrukból; Roderick elmélete szerint ugyanis minden halandó kebelben vagy egy fészekalja apró kígyó tanyázik, vagy egy túlfejlett szörnyeteg, amely felfalta az összes többit. Azért a város csak nem tűrhette az új apostolt. Azt követelte majdnem mindenki, főként pedig a tisztességes lakosság, hogy Roderick többé ne szeghesse meg az illendőség elfogadott szabályait azzal, hogy a saját kebelbéli kígyóját közszemlére teszi, s a becsületes polgárokét is előráncigálja búvóhelyéről.

Rokonai tehát kezükbe vették a dolgot, és bedugták Rodericket egy magántébolydába. Amikor ennek híre terjedt, megfigyelhető volt, hogy sokan felszabadultabban járnak-kelnek az utcákon, és kevesebb gonddal takarják el keblüket a kezükkel.

Roderick elzártága, noha nem kevésbé járult hozzá a város békéjéhez, órá magára kedvezőtlenül hatott. A magányban még sötétebbé, még dacosabbá sűrűsödött búskomorsága. Napokat töltött azzal, hogy - egyedüli foglalatosságként - a kígyóval tanácskozott. Társalgást folytatott, melyben állítólag a rejtőzködő féreg is részt vett, bár a hallgatók nem érthették szavát, s csupán a sziszegését hallották. Akármilyen sajátságos is, a szenvedőben valamiféle vonzalom ébredt kínozója iránt, amibe azonban izzó gyűlölet és irtózat vegyült. Ám az efféle ellentétes érzelmek nem voltak összeférhetetlenek. Inkább mindegyikük erőt és szenvedélyt kölcsönzött az ellentétjének. Iszonyú szeretet és iszonyú ellenszenv ölelkezett kebelében, s mindkettő egy lényre irányult, amely bekúszott a belsejébe, vagy ott keletkezett, amely az ő ételéből táplálkozott, az ő életén élösködött, úgy hozzá tartozott, mint önnön szíve, s mégis minden teremtmények között a legundorítóbb és ugyanakkor a beteges természet igaz megtestesítője volt.

Olykor, a kígyó és önmaga ellen irányuló düh és keserű gyűlölet pillanataiban Roderick elhatározta, hogy a halálba küldi, még ha saját élete árán is. Egy ízben éhezéssel próbálkozott; de mikor ő maga már az éhhalál küszöbén állt, a szörnyeteg mintha a szívéből táplálkozott volna, s mintha legkedvesebb és legmegfelelőbb eledelét fogyasztaná, úgy növekedett, gyarapodott vígan. Máskor meg titkon jó adag erős mérget vett be, úgy képzelve, hogy az majd csak megöli vagy őt magát, vagy a testét-lelkét uraló ördögfajzatot, vagy mindkettőjüket. Újabb tévedés: hiszen ha Rodericket még nem pusztította el önnön mérgezett szíve, sem a kígyót az, hogy a szívet mardossa, akkor nem sok félnivalójuk lehet az arzéntól vagy a roncsoló hatású szublimáltól. Sőt, a mérges fajzat mintha minden más méreg ellenszereként működött volna. Az orvosok megpróbálták dohányfüstbe fojtani a gonoszt. Oly könnyedén lélegezte be, mintha a természetes közege lenne. Aztán meg ópiummal kábították el betegüket, és mámorító szesszel itatták, hogy a kígyó elbóduljon, mert a gyomor talán így kiveti. Rodericket sikerült is eszméletlenségbe süllyeszteniük; amikor azonban kezüket a mellére tették, leírhatatlan irtózáttal érezték a szörnyet vonaglani, tekeregni, ide-oda szökelleni szűk börtönében, nyilván felélénkítette az ópium vagy az alkohol, és szokatlan cselekvőkedvre sarkallta. Ettől kezdve felhagytak minden gyógyítási és enyhítési kísérlettel. A reményt vesztett szenvedő beletörődött sorsába, ismét undorító vonzalommal csüggött a kebelbéli szörnyön, és nyomorúságos napjait a tükör előtt töltötte, kitátva a száját, és lesve, mikor bukkan fel a kígyó feje lenn a torkában. Feltehetőleg nemhiába várt; egyszer ugyanis ápolói őrzőngő ordítást hallottak, s mikor berohantak a szobába, Rodericket eszméletlenül találták a földön.

Már nem sokáig tartották megfigyelés alatt. Alapos vizsgálat után az intézet főorvosai eldöntötték, hogy elmezavara a tébolyultság fokát nem éri el, és nem teszi szükségessé elzárását, már csak azért sem, mert az kedvezőtlenül befolyásolja kedélyét, és kiválthatja a bajt, amit orvosolni lenne hivatott. Hóbortjai kétségtelenül szokatlanok; újra meg újra megszegi a társadalmi szokásokat és előítéleteket; a világnak azonban alaposabb indok nélkül nincs joga

örültként kezelni. A hozzáértők eme döntésével Rodericket elbocsátották, és visszaküldték szülővárosába éppen azelőtt való nap, hogy George Herkimerrel összetalálkozott.

Miután megtudta ezeket a részleteket, a szobrász egy szomorú és tétova alak kíséretében, amint csak lehetett, felkereste Ellistont otthonában. Nagy, komor faépület volt ez, pilaszterekkel és erkéllyel, és a főutaktól háromszintes terasz választotta el, melyre kő lépcsősor vezetett fel. Néhány hatalmas vén szilfa csaknem teljesen elfedte a kúria homlokzatát. Ezt a tágas és valaha pompás családi hajlékot egy mágnás ősök építtette a múlt század elején, amikor még a földnek viszonylag csekély volt az értéke, s így a kert meg a birtok többi része kiterjedt uradalmat alkotott. Bár azóta az ősi örökség egy részét kisajátították, a kúria mögött megmaradt egy árnyas terület, ahol egy tanuló, egy álmodozó vagy egy összetört ember elheverészhett naphosszat a fűben, a susogó lombok magányában, és megfeledkezhetett róla, hogy közben felnőtt körülötte egy város. E remetelakba vezette be a szobrászt és társát Scipio, az öreg néger szolga, akinek ráncos arcát a felismerés keltette öröm ragyogta be, amint alázatosan köszöntötte a két látogató egyikét.

- Maradjon a lugasban - suttogta a szobrász a karjára támaszkodó alaknak. - Úgyis tudni fogja, előlépjen-e s mikor.

- Isten útbaigazít - hangzott a felelet. - Majd csak segít rajtam!

Roderick egy szökőkút kávéján üldögélt; a víz úgy szökkent fel az árnyékoltos napfénybe, éppoly tiszta csillanással, éppoly simogató békességet árasztva, mint ahogy százados fák tárják ki lombjukat a napsugaraknak. Milyen különös is egy szökőkút élete! - pillanatonként újraszületik, s mégis egyidős a sziklával, és jóval túlszárnyalja az erdő tiszteletre méltó korát.

- Eljöttél hát! Vártalak - szólt Elliston, amikor ráébredt a szobrász jelenlétére.

Modora egészen más volt, mint előző nap - csendes, udvarias, és Herkimer úgy vélte, mintha feszülten figyelné vendégét és saját magát is. Csak ez a természetellenes önmérséklet árulkodott arról, hogy valami nincs rendben. Épp az imént dobott a földre egy könyvet, mely most ott hevert félig nyitva, s kiderült, hogy a kígyónemzetség természetrajza, élethű illusztrációkkal. Nem messze tőle vaskos kötet feküdt, Jeremy Taylor *Ductor Dubitantium*-a, tele a tudatzavar eseteivel, melyek közül bárki, akit az értelem kormányoz, megtalálhatja a rá leginkább illőt.

- Látod - mutatott rá Elliston a kígyók könyvére, miközben mosoly csillant az ajkán -, mindent elkövetek, hogy közelebbről megismerkedjem kebelbaráttal; de ebben a kötetben semmi elfogadhatót nem találok. Ha nem tévedek, őkelme *sui generis*-nek¹⁰ bizonyul, és egyetlen más csúszómászó teremtményhez sem hasonlatos.

- De hát mi idézte fejedre ezt a sorscsapást? - tudakolta a szobrász.

- Fekete barátom, Scipio szokott mesélni egy kígyóról, amely ebben a szökőkútban rejtőzködött - bármilyen ártalmatlannak tűnik is immár -, mióta csak az első telepések tudomást szereztek róla. Az alattomos féreg valahogy bekúszott dédapám belsejébe, és ott élt hosszú évekig, agyonkínózva szegény öregurat. Egyszóval ez afféle családi sajátosság. De az igazat megvallva, én nem hiszek benne, hogy ez a kígyó családi örökség lenne. Az én saját kígyóm ez, senki másé.

- De honnan származik? - kérdezte Herkimer.

¹⁰ Egyedi. (latin)

- Ó, épp elég mérgező anyag halmozódik fel az emberi szívben ahhoz, hogy egy fészekalja kígyó életre keljen belőle - mondta Elliston üresen kongó nevetéssel. - Csak hallottad volna, hogy megleckéztettem a derék városi polgárokat! Valójában szerencsésnek tartom magamat, hogy csupán egyetlen kígyót hívtam életre. Neked azonban egy sincs a kebeledben, s így nem érezhetsz együtt velünk, többiekkel. Hogy mardos! Hogy marcangol!

E felkiáltással Roderick elvesztette az önuralmát, és a fűre vetette magát, kínjában ijesztően vonaglott, s mozdulatai Herkimert akaratlanul is kígyóvonaglásra emlékeztették. Aztán felhangzott a rémületes sziszegés, mely a szenvedő beszédét át- meg átszötte, bekúszott a szavak és szótagok közé anélkül, hogy egymásutánjukat megszakította volna.

- Ez igazán borzalmas! - kiáltott fel a szobrász. - Borzalmas csapás, akár valóságos, akár képzelet szülte! Mondd, Roderick Elliston, nincs orvosság erre a gyűlöletes kórra?

- Van, de elérhetetlen - mormogta Roderick, míg arcra borulva fetrengett a fűben. - Ha egy pillanatra elfeledkezhetnék magamról, a kígyó talán nem maradna tovább bennem. A beteges önmegfigyelés nemzette, ez táplálta a rusnya férget.

- Akkor hát feledkezz el magadról, jó férjem - szólalt meg egy szelíd hang fölötte -, feledkezz el magadról valaki más kedvéért!

Rosina bukkant fel a lugasból, és Roderick fölé hajolt, arcán árnyékként tükröződött vissza a férfi kínja, de annyi reménnyel és önzetlen szerelemmel keveredett, hogy a kínok csupán földi árnyéknak, álomnak tűntek. Megérintette kezével Rodericket. A férfi testén borzongás futott át. Abban a pillanatban, ha hinni lehet a mendemondának, a szobrász hullámozó mozgást észlelt a fűben, és csobbanást hallott, mintha valami alámerült volna a szökőkút vizében. Akármi volt is az igazság, annyi bizonyos, hogy Roderick Elliston úgy ült fel, mint aki újjá-született, visszanyerte józan esztét, és megmenekült a gonosztól, amely oly ádázul teperte le önnön kebelének csatamezején.

- Rosina! - kiáltotta elcsukló, szenvedélyes hangon, de már nem azzal a vad nyöszörgéssel, amely oly sokáig fojtogatta. - Bocsáss meg, bocsáss meg!

Arcát Rosina boldog könnyei harmatozták.

- A büntetés szigorú volt - jegyezte meg a szobrász. - Most már a jog is megbocsátana, hát még egy asszonyi szív! Roderick Elliston, akár élőlény volt a kígyó, akár morbid képzelet szüleménye csupán, a történet tanulsága mindenképpen hiteles és meggyőző. A túlzott Egoizmus, amely a te esetedben féltékenység formájában jelentkezett, a legfélelmetesebb ellenség, amely az emberi szívbe belopózhat. Megtisztulhat-e a kebel, amelyben oly soká tanyázott?

- Ó, igen - szólt Rosina mennyei mosollyal. - A kígyó csak sötét látomás volt, s amit megtestesített, az is pusztán árny, mint ő maga. A múlt, bármily gyászos volt, nem borít homályt a jövőre. Hogy a kelleténél nagyobb fontosságot ne tulajdonítsunk neki, úgy gondoljunk rá csupán, mint rövidke mesére az Örökkévalóságban.

Udvarhelyi Hanna fordítása

RAPPACCINI LÁNYA

(*Aubépine műveiből*)

Nem emlékszünk rá, hogy láttunk volna akár csak egyetlen fordítást is de l'Aubépine műveiből - ezen azonban nincs mit csodálkoznunk, hiszen neve honfitársainak többsége és a külföldi irodalom bűvárai előtt egyaránt ismeretlen. Mint író, úgy látszik, szerencsétlen helyet foglal el a Transzcendentalisták (akik az egész jelenlegi világirodalom területén egy s más név alatt tevékenykednek) és azon nagy sereg tollforgató között, akik a tömeg észjárásához igazodnak, s annak együttérzését óhajtják kivívni. Aubépine művei, ha nem is túlságosan kifinomultak, de mindenképpen túlságosan elvontak, homályosak, és a kibontakoztatás formáiban túlságosan anyagtalanok ahhoz, hogy az utóbbi csoport ízlésének megfeleljenek, s mégis túlságosan népszerűek, hogy az előbbieket szellemi vagy metafizikai igényeiket kielégítsék, így aztán szükségképpen nem találhatnak közönségre, legfeljebb egy-egy egyénre vagy esetleg egy elszigetelt klikkre. Írásaiból - hogy méltányosak legyünk vele - nem hiányzik teljességgel a képzelőerő és az eredetiség. Nagyobb hírnevet is szerezhethetett volna magának, ha nem lett volna olyan makacsul szerelmes az allegóriába, amely a cselekményt és a figurákat az anyagtalan környezet és a felhőben járó emberek jellegével ruházza fel, s eszméiből kilopja az emberi melegséget. Művei olykor történelmiek, olykor a jelenben játszódnak, olykor meg, amennyire ezt meg lehet állapítani, csupán alig-alig vagy egyáltalán nem utalnak térre és időre. Mindenesetre általában beéri a külsőségek igen csekély színezésével - a való élet lehető leghalványabb utánzásával -, s arra törekszik, hogy tárgyának valamilyen kevésbé nyilvánvaló sajátosságával keltsen érdeklődést. Időnként a Természet egy-egy szellője, az érzelem és gyengédség egy-egy esőcseppje vagy a humornak egy-egy felvillanása elegyedik fantasztikus képeivel, s azt az érzést ébreszti bennünk, mintha mégiscsak Földgolyónk határain belül járnánk. De l'Aubépine alkotásainak ehhez az igen futólagos ismertetéséhez még csupán annyit szeretnénk hozzáfűzni, hogy ha az olvasó megpróbálja pontosan a megfelelő nézőpontból szemlélni azokat, szabad idejében éppúgy elszórakozhat rajtuk, mint egy fényesebb elme alkotásai. De ha nem így tesz, akkor e művek nemigen látszanak másnak, mint merő értelmetlenségnek.

Szerzőnk igen termékeny. Tiszteletre méltó és fáradhatatlan bőséggel ontja és adja közre műveit, mintha éppolyan ragyogó sikerek koronáznák őket, amilyeneket Eugène Sue alkotásai vívtak ki jogosan maguknak. Első megjelent műve egy több kötetes elbeszélés-gyűjtemény volt, „Contes deux fois racontés”¹¹ címmel. És íme néhány újabb keletű művének címe (emlékezetből idézzük): „Le Voyage Céleste à Chemin de Fer”,¹² 3 k., 1838; „Le nouveau Père Adam et la nouvelle Mère Eve”,¹³ 2 k., 1839; „Roderic; ou le Serpent à l'estomac”,¹⁴ 2 k., 1840; „Le Culte du Feu”,¹⁵ ez egy 1841-ben közzétett fôliáns, amely a régi perzsa tűzimádók vallására és szertartásaira vonatkozó fáradságos kutatásainak eredményeit tartalmazza; „La Soirée du Château en Espagne”,¹⁶ 1 k., 1842, és „L'Artiste du Beau; ou le Papillon

¹¹ Másodjára elmondott történetek. (francia)

¹² Égi utazás vasúton. (francia)

¹³ Az új Ádám apánk és Éva anyánk. (francia)

¹⁴ Roderic, avagy a gyomorbéli kígyó. (francia)

¹⁵ A tűz kultusza. (francia)

¹⁶ Estély a légvárban. (francia)

Mécanique”,¹⁷ 5 k., 1843. E kötetek meglepő sorozatának kissé fáradságos áttanulmányozása de l’Aubépine iránt némi személyes vonzalmat és együttérzést, még ha nem is csodálatot ébresztett bennünk; s így a magunk részéről szeretnénk megtenni azt a keveset, ami módunkban áll, hogy szerzőnket előnyösen mutassuk be az amerikai közönségnek. Az itt következő elbeszélés „Beatrice; ou la Belle Empoisonneuse”¹⁸ című művének fordítása. E mű nemrégiben jelent meg a „La Revue Anti-Aristocratique” című folyóiratban, amely - de Bearhaven gróf szerkesztésében - néhány esztendő óta minden dicséretet megérdemlő kitartással és tehetséggel vezeti a liberális elvek és a nép jogainak védelmében vívott harcot.

Nagyon régen történt, hogy egy Giovanni Guasconti nevű fiatalember Itália egyik délebbi vidékéről Páduába jött, hogy az itteni egyetemen folytassa tanulmányait. Giovanni, akinek zsebében csupán néhány aranydukát lapult, egy magas és sötét szobát bérelt egy régi épületben, amely külsőre méltó lehetett volna rá, hogy egy páduai nemes palotája legyen. S a ház kapuja fölött valóban egy régen kihalt család címerpajzsa ékeskedett. Az ifjú idegen, aki jól ismerte hazája nagy költeményét, visszaemlékezett rá, hogy e család egyik őse, talán e palota valamelyik lakója, Dante *Poklá*-ban örök kínokra ítéltetett. Ezek az emlékek és képzettársítások - elvegyülve azzal a szívfájdalomra való hajlammal, amely egy olyan fiatal-embernél, aki először hagyja el szűkebb pátriáját, természetesnek tekinthető - Giovanniból, ahogy körülnézett ebben a sivár és gyéren bútorozott szobában, mély sóhaj szakasztottak fel.

- A Szent Szűzre, signor! - kiáltotta az öreg Lisabetta asszony, akit lenyűgözött az ifjú szépsége, s így jóságosan mindent elkövetett, hogy a szobát lakályossá tegye. - Hogyan fakadhat ilyen sóhaj egy fiatalember szívéből?! Talán sötétnek tartja ezt az öreg palotát? Akkor az Ég szerelmére, dugja ki fejét az ablakon, és olyan ragyogó napfényt lát majd, mint amilyet Nápolyban hagyott maga mögött!

Guasconti gépiesen megfogadta az öregasszony tanácsát, de nem tudott teljesen egyetérteni vele abban, hogy a páduai napfény a dél-itáliaihoz hasonlóan derűs volna. Ám ami napfény volt, az az ablak alatt egy kertre hullott, és jótékony hatásával megajándékozott egy sereg különféle növényt, amelyeket, úgy látszott, a lehető legnagyobb gonddal ápolnak.

- Ez a kert is a házhoz tartozik? - kérdezte Giovanni.

- Isten ments, signor - válaszolta az öreg Lisabetta -, nem is kellene nekem, hacsak nem teremne benne a mostaninál hasznosabb zöldségféle. Nem, ezt a kertet Signor Giacomo Rappaccini saját kezűleg gondozza, híres orvos ő, akinek nevét, erről kezeskedem, még Nápolyban is ismerik. Azt mondják, e növényekből olyan hatásos orvosságokat párol le, amelyek varázsitalnak is beillenek. A signor doktort gyakran láthatni munka közben, s olykor a signorát is, a leányát, amint ezeket a kertben termő különös növényeket szedegetik.

Az öregasszony ezzel minden tőle telhetőt megtett a szoba feldicsérésére, s ezek után a fiatalembert a szentek oltalmába ajánlotta, és eltávozott.

Giovanni még mindig nem talált különbséget, mint hogy az ablaka alatti kertet nézegesse. Úgy vélte, azok közé a botanikus kertek közé tartozik, amelyeket Páduában korábban létrehoztak, mint bárhol másutt Itáliában, vagy tán az egész világon. De az sem látszott lehetetlennek, hogy valaha egy gazdag család parkja volt, mert a közepén egy remekművű márvány szökőkút romja állt, amely azonban már oly siralmas állapotban volt, hogy a

¹⁷ A szépség művésze, avagy a gép-pillangó. (francia)

¹⁸ Beatrice, avagy a szép méregkeverő. (francia)

megmaradt töredékek összevisszaságából az eredeti mintázatot nem lehetett kivenni. Ám a víz még mindig lövellt belőle, s éppoly vidáman szikrázott a napsugarakban, mint valaha. Halk csobogása felhallatszott a fiatalember ablakába, s ettől Giovanninak az az érzése támadt, mintha e szökőkút valamilyen halhatatlan szellem volna, amely szakadatlanul dalol, mit sem törődik a sors forgandóságával, azzal, hogy az egyik század márványba faragta, a másik meg a földre döntötte pusztulásnak alávetett díseit. A medence körül, ahová a víz visszahullt, növények nőttek, meg itt-ott pompás virágok; óriási leveleik táplálásához, úgy látszik, rengeteg nedvességre volt szükségük. Különösen lenyűgöző volt egy bokor, a medence közepén, márványvázában. Tömérdek bíborvirág nőtt rajta, mind-mind oly fényesen, melegen csillogott, mint megannyi drágakő, s az egész bokor oly tündökletes látványt nyújtott, hogy még akkor is bevilágította volna a kertet, ha nem lett volna napfény. Minden talpalatnyi földet növények és fűvek népesítettek be, s még a nem különösebben szépek is szorgos ápolásról tanúskodtak, mintha mindegyiknek megvolna a maga egyéni erénye, amit jól ismer az a tudós elme, amely istápolja őket. Egyesek gazdagon kifaragott régi urnákban álltak, mások közönséges kerti cserepekben, megint mások kígyózva kúsztak a földön, vagy a magasba kapaszkodtak fel bármin, ami az útjukba akadt. Az egyik növény egy Vertumnus-szobrot font körül, amelyet ily módon teljesen ellepett és beburkolt a lecsüngő levélzet függőnye, s hozzá oly szerencsés elrendezésben, hogy akár egy szobrásznak is tanulmányul szolgálhatott volna.

Giovanni az ablaknál állva egyszerre zizegő hangokat hallott a lombok mögül - valaki dolgozik a kertben. Az alakja hamarosan elő is bukkant, s ekkor kiderült, hogy nem közönséges munkás, hanem egy fekete talárba öltözött, magas, sovány, fakó arcú, beteges külsejű férfiú. Már túl volt élete delén, haja őszbe borult, ugyanígy gyér szakállá is; arca feltűnő intelligenciára és műveltségre vallott, ám ez az arc még a férfi ifjabb korában se tükrözhetett sok szívbéli melegséget.

E tudós kertész felülmúlhatatlan figyelemmel vizsgálgatott minden egyes útjába kerülő cserjét. Úgy látszott, mintha legbelsőbb mivoltukba pillantana, megfigyelné teremő lényegüket, felfedné, miért nő az egyik levél ilyen alakban, a másik meg amolyanban, s miért különböző e virágok színe és illata. De mélységes intelligenciája ellenére sem volt semmiféle bensőséges kapcsolat közte és e növényi létformák között. Épp ellenkezőleg: Giovanniban egyenesen kellemetlen érzéseket ébresztett, milyen óvatosan kerüli, hogy megérintse a növényeket, s közről beszívja illatukat. Mert a férfi úgy viselkedett, mintha rosszindulatú lények között járna, vadállatok, mérges kígyók vagy gonosz szellemek között, amelyek - ha egy percre szabadjára engedi őket - rettenetes szerencsétlenséget hozhatnak rá. A fiatalember képzeletére furcsa és ijesztő hatást tett, hogy valaki veszélyben érezze magát, amikor a kertjét műveli, azt az egyszerű és ártatlan emberi foglalatosságot végzi, amely paradicsomi őseink öröme és egyben fáradságos munkája volt. Vajon ez a kert a mostani világ Édene? És vajon ez az ember, aki a maga nevelte növényekben veszélyt sejt, Ádám?

A bizalmatlan kertész, miközben a bokrok elszáradt leveleit tépdeste, vagy elburjázott ágait nyesegette, kezét vastag kesztyűvel védte. És még csak nem is ez volt az egyetlen védelmi eszköze. Amikor a kertben sétálva elért ahhoz a pompás növényhez, amelynek bíbor drágakövei a márvány szökőkút mellett csüngtek lefelé, szájára és orrára egyfajta álarcot tett, mintha mindez a szépség valami halálos rosszindulatot leplezne. De még így is túl veszélyesnek érezte feladatát, ezért hátralépett, levette álarcát, s hangosan, ám mégis az olyan ember erőtlén hangján, amit valamilyen belső betegség gyötör, elkiáltotta magát:

- Beatrice! Beatrice!

- Itt vagyok, apám. Mit kívánsz? - hallatszott a szemközti ház ablakából egy zengő, fiatal, a trópusi napnyugtához hasonlóan elbűvölő hang, amely Giovanniban, bár maga sem tudta, miért, mély bíbor vagy karmazsin színek és átható, gyönyörűségeket idéző illatok képzetét ébresztette.

- A kertben vagy?

- Igen, Beatrice - válaszolta a kertész. - És a segítségedre volna szükségem.

A domborműves kapu alól csakhamar előbukkant egy fiatal lány, oly ízléses és gyönyörű öltözkében, amely a legszebb virágnak is díszére vált volna. Csodaszép volt, akár a fényes nap, arcán oly rózsás és friss hamvassággal, hogy egyetlen árnyalatnyival több már sok lett volna. Szinte sugárzott róla az élet, egészség és energia, de mindezen tulajdonságok bőségét mintegy kordában tartotta, tompította, övként szorosan körülfogta szemérmessége. Ám Giovanni képzelete, miközben a kertet nézte, úgy látszik, betegessé vált, mert ez a szépséges idegen olyan hatást tett rá, mintha maga is virág volna, a kerti virágok emberi nővére, szép, mint azok, szebb, mint a legszebb közülük, de mégis csupán kesztyűvel szabad érinteni, és álarc nélkül veszélyes közeledni hozzá. Giovanni megfigyelte, hogy Beatrice, miközben végigsétál a kerti ösvényen, számos olyan növényt is megérint és megszagol, amelyeket apja a leggondosabban elkerült.

- Nézd csak, Beatrice - mondta a doktor -, mily sok tennivalónk volna ezzel a legdrágább kincsünkkel. De én, amilyen törődött vagyok, talán életemmel fizetnék, ha olyan közel mennék hozzá, ahogyan azt a körülmények megkívánják. Ezért, attól tartok, ezt a növényt immár a te gondjaidra kell bíznom.

- És én boldogan vállalom! - kiáltott fel az ifjú hölgy ismét azon az elbűvölő hangon. A pompás növényhez hajolt, és széttárta karjait, mintha át akarná ölelni. - Igen, kishúgom, szemem fénye, ezentúl Beatrice feladata lesz, hogy gondozzon és szolgáljon téged. És te csókjaiddal és illatos leheleteddel jutalmazd érte, mert ez nekem az élet lehelete.

Aztán azzal a gyengédséggel, amelyről szavai olyan ékesszólóan tanúskodtak, szorgoskodni kezdett a növény körül, gondosan, ahogyan az, úgy látszik, megkívánta. Giovanni pedig odafent, az ablaknál állva, a szemét dörzsölte, és szinte kétség fogta el, vajon egy lány gondolozza-e kedvenc virágát, vagy egy nővér végzi szeretetteljes szolgálatait a húga körül. De e jelenetnek hamarosan vége szakadt. Akár mert dr. Rappaccini befejezte munkáját a kertben, akár mert felfigyelt az idegen arcra, most karon fogta a lányát, és bement vele a házba. Már leszállóban volt az este, a növények mintha nyomasztó lehetetet árasztottak volna, s ez a nyitott ablakon is beszűrődött. Giovanni behúzta a zsalut, lefeküdt, és egy buja virágról meg egy gyönyörű lányról álmodott. Más volt a virág s más a lány, ám a kettő mégis egy és ugyanaz, s mindkét alakjában valamilyen különös veszélyt rejtegetett.

De a hajnali fénynek olyan a hatása, hogy kiigazítja mindazt a tévedést, amelyet képzeletünk, sőt józan eszünk napnyugtakor, vagy az éj árnyai között, vagy az ártalmas holdfény mellett elkövet. Giovanni, alighogy felébredt, máris kitárta az ablakot, és lenézett a kertre, melyet álmai oly sok titokzatossággal vettek körül. Meglepetten és kissé szégyenkezve látta, milyen valóságos és prózai ez a kert a nap első sugaraiban, amelyek noha megaranyozták a leveleken és szirmokon remegő harmatcseppeket, s minden egyes pompás virágot még ragyogóbb szépséggel ajándékoztak meg, mégis valamennyit a mindennapi tapasztalat régiójába vonták. A fiatalembert örömmel töltötte el, hogy itt, e kopár város szívében abban a kiváltságban részesül, hogy ilyen szépséges és buja növényzet látványában gyönyörködhet. Ez, gondolta magában, amolyan jelképes nyelvként szolgálhat, hogy a Természettel bensőséges érintkezésben maradhasson. Igaz, most se a beteges és mélabús dr. Giacomo Rappaccinit, se ragyogó lányát nem látta, s így nem is tudta megállapítani, hogy az a különlegesség, amelyet mind-

kettőjüknek tulajdonít, mennyiben fakad saját jellegzetességükből s mennyiben az ő csodát teremtő képzetéből. De most mégis afelé hajlott, hogy az egész dolgot a lehető legésszerűbben szemlélje.

A nap folyamán Giovanni tiszteletét tette Signor Pietro Baglioninál, az egyetem orvostudományi tanszékének neves professzoránál, akihez ajánlólevelet hozott magával. A professzor szívélyes modorú, idősebb férfi volt, magatartása már-már joviális. A fiatalembert rögtön meghívta ebédre, s könnyed, élénk társalgásával igen kellemes házigazdának mutatkozott, kiváltképpen amikor már megivott egy-két flaska toszkánai bort. Giovanni feltételezte, hogy a tudósok, ugyanegy város lakói, bizonyára jól ismerik egymást, s ezért egy alkalmas pillanatban megemlítette dr. Rappaccini nevét. De a professzor erre nem reagált olyan szívélyesen, mint ahogy elvárta volna tőle.

- Az orvostudomány isteni művészetének tanára részéről méltánytalan volna - mondta Pietro Baglioni professzor Giovanni egyik kérdésére válaszolva -, egy olyan képzett orvostól, mint Rappaccini, megtagadni a neki kijáró, indokolt elismerést. Viszont lelkiismeretemmel összeférhetetlen volna megengednem, hogy egy olyan érdemes ifjú, mint ön, Signor Giovanni, régi barátom fia, téves elképzeléseket alkosson magának egy emberről, akitől alkalomadtán az élete függhet. Az igazság az, hogy a mi tiszteletre méltó Rappaccinink olyan jártas a tudományban, mint szakmánk bármely művelője - talán egyetlen kivétellel - Páduában, sőt egész Itáliában. De a jellemével szemben súlyos kifogásokat lehet emelni.

- Milyen kifogásokat? - kérdezte a fiatalember.

- Talán valamilyen betegség támadta meg az én Giovanni barátom testét vagy szívét - kérdezte mosolyogva a professzor -, hogy ilyen behatóan érdeklődik orvosok iránt? Ami Rappaccinit illeti, azt mondják róla - s én, aki jól ismertem őt, kezeskedem e vélemények igaz voltáról -, hogy sokkalta többet törődik a tudománnyal, mint az emberiséggel. Betegei csak mint valamilyen újabb kísérletének alanyai érdeklik. Emberi életeteket, köztük a sajátját, vagy bármi egyebet, ami neki a legdrágább, áldozna azért, hogy akár csak egy mákszemnyivel növelje felhalmozott nagy tudását.

- Úgy látszik, valóban rettenetes ember - jegyezte meg Giovanni, emlékezetébe idézve Rappaccini hideg, merőben intellektuális arcát. - És mégis, tisztelt professzor uram, nem vall-e ez nemes lélekre? Vajon sokan vannak-e, akik ilyen magasztos szeretetre képesek a tudomány iránt?

- Isten ments - válaszolta kissé mogorván a professzor -, hogy sokan legyenek, hacsak a gyógyítás művészetéről egészségesebb nézeteket nem vallanak, mint Rappaccini. Neki az az elmélete, hogy csakis azoknak az anyagoknak van gyógyító hatásuk, amelyeket mi növényi mérgeknek nevezünk. Ezeket saját kezűleg termeszt; állítólag még újfajta mérgeket is előállított, s ezek sokkalta veszedelmesebbek, mint amilyenekkel a Természet - e tudós személy segítségével nélkül is - már annyi szerencsétlenséget hozott világunkra. Tagadhatatlan, hogy a signor doktor kevesebb bajt okoz velük, mint amennyit ilyen veszedelmes anyagoktól várni lehetne. El kell ismernünk, hogy egyszer-másszor csodás - legalábbis látszólag csodás - eredményeket ért el a gyógyításban, de hogy személyes véleményemnek is hangot adjak, Signor Giovanni, e sikerekért csekély elismerés illeti meg, mert valószínűleg a véletlennek köszönheti őket, ezzel szemben szigorúan felelősségre kellene vonni a kudarcaiért; ezeket jogosan lehet az ő terhére írni.

Az ifjú talán több fenntartással fogadta volna Baglioni nézeteit, ha tudta volna, hogy a professzor és Rappaccini között már hosszú ideje folyik egyfajta tudományos háborúskodás, amelyben általános vélemény szerint az utóbbi kerekedett felül. Ha az olvasó erről maga

kívánna ítéletet alkotni, úgy felhívjuk a figyelmét mindkét fél gót betűs értekezéseire, amelyeket a páduai egyetem orvostudományi tanszékén őriznek.

- Nem tudom, tudós professzorom - mondta Giovanni, miután eltűnődött mindazon, amit Rappaccininek a tudomány iránti páratlan buzgalmáról hallott -, nem tudom, hogy ez az orvos mennyire hön szereti a maga művészetét, de annyi bizonyos, hogy egyvalami még drágább neki. Van egy lánya.

- Ahá - nevetett fel a professzor. - Most, Giovanni barátom, kibújt a szög a zsákból. Szóval hallott erről a lányról, akiért minden fiatalember bolondul Páduában, bár még egy fél tucat se részesült abban a szerencsében, hogy az arcát láthatta volna. Nem sokat tudok Signora Beatricéről, csak annyit, hogy úgy hírlík, Rappaccini beavatta őt tudománya minden titkába, úgyhogy - még ha olyan fiatal és szép is, mint ahogy a fáma tartja - máris méltó volna a professzori katedrára. Apja talán épp az enyémet szánta neki! Más képtelen hírek is keringenek róla, de ezekről nem érdemes beszélni, sem meghallgatni őket. Így hát, Signor Giovanni, igya ki inkább ezt a pohárka Lacrima Christit.

Giovanni az elfogyasztott bortól kissé felhevülten indult vissza lakására, kóválygó fejében különös fantazmagóriák keringtek dr. Rappacciniról és a gyönyörű Beatricéről. Hazafelé menet egy virágkereskedés mellett haladt el, bement, és vett egy csokor virágot.

Felment a szobájába, leült az ablak mellé, ahonnan a vastag fal árnyékába rejtőzve észrevétlenül lenézhetett a kertbe. Odalent minden teljesen elhagyatott volt. A különös növények a napfényben fürödtek, hébe-hóba szelíden bólogattak egymásnak, mintha együttérzésüket és rokoni érzelmeiket akarnák kifejezésre juttatni. A kert közepén, a romos szökőkútnál ott pompázott a bokor, bíbor drágakövei teljesen elborították; a levegőben szikráztak, és visszaverődtek a medence mélyéről, amely így, a felszínen villódzó tükörképüktől csodás színekben ragyogott. A kert, mint mondtuk, eleinte elhagyatott volt. De az antik domborműves kapuban - ahogy Giovanni remélte, de ugyanakkor kissé félt is tőle - hamarosan egy nőalak jelent meg, végigsétált a növények sorai közt, s úgy szívta be változatos illatukat, mintha azok közé a klasszikus meselények közé tartozna, akik édes illatokon élnek. A fiatalembert, midőn most újra meglátta Beatricét, megdöbbenett, mennyivel szebb még annál is, ahogy az emlékezetében élt. Oly ragyogó, oly üde volt a lénye, hogy csak úgy sugárzott a napfényben, és - suttogta magában Giovanni - a kerti ösvény minden árnyasabb szakaszát fénnel öntötte el. Arcát most a múltkorinál világosabban ki tudta venni, elbűvölte tekintetének egyszerűsége és édessége - ezek a tulajdonságok a lényéről alkotott elképzeléseiben eddig fel sem merültek, s így most arra készítették, hogy ismét feltegye magának a kérdést, miféle teremtes lehet ez a lány. És azt is újból megfigyelte - vagy tán csak képzelte -, hogy valamilyen hasonlóság van a szépséges lány és a között a pompás bokor között, amely drágakövekként szikrázó virágaival a szökőkút felé hajol - oly hasonlatosság, amelyet Beatrice, különös szeszélyből ruhájának elrendezésével és színeinek megválogatásával még ki is emelt.

A lány a bokrokhoz lépve szenvedélyes hévvel széttárta karjait, meghitt öleléssel átfogta a bokrot, úgyhogy arcát elrejtették a levelek, és fényes fürtjei elvegyültek a virágokkal.

- Lehelj rám, húgocskám! - kiáltotta Beatrice. - Ettől a közönséges levegőtől elalélok. És add nekem ezt a virágodat, a leggyengédebben fejtem le ágadról, hogy a szívem fölé tűzzem.

Rappaccini gyönyörű lánya e szavakkal letépte a bokor egyik legszebb virágát, és a keblére akarta tűzni. De ebben a pillanatban - hacsak Giovanni a bortól el nem vesztette érzékszervei fölötti uralmát - különös dolog történt. A véletlen úgy hozta, hogy az ösvényen, épp Beatrice lábánál, egy narancsszínű kis hulló, gyík vagy kaméleon, kúszott végig. Giovanninak úgy tűnt - bár abból a távolságból, ahonnan e jelenetet nézte, ilyen kicsiséget aligha vehetett észre -,

hogy a virág letört szárából egy-két csepp hull a gyík fejére. Az egy pillanatig vadul tekergett, majd mozdulatlanul elnyúlt a napfényben. Beatrice is észrevette e különös jelenséget, keresztet vetett szomorúan, de minden meglepetés nélkül, s a történetek abban sem akadályozták meg, hogy a végzetes virágot a keblére tűzze. Ott pompázott, szinte a drágakövek vakító fényével villogott, még bűbájosabbá tette a lány ruháját és arcát - ilyen bűbájt semmi más a világon nem képes elővarázsolni. De Giovanni az ablak árnyékában előbb előrehajolt, majd visszahőkölt, és egész testében reszketett.

- Ébren vagyok? Magamnál vagyok? - mormolta magában. - Mi ez a lény? Szépnek nevezzem vagy kimondhatatlanul rettenetesnek?

Beatrice most tétlenül sétálgatott a kertben, egészen közel jött Giovanni ablakához, úgyhogy az ifjú akarva, nem akarva kidugta fejét rejtékéből, hogy kielégítse leküzdhetetlen, kínzó kíváncsiságát, amelyet Beatrice lénye keltett benne. Ebben a pillanatban egy gyönyörű bogár szállt át a kert falán, talán sokáig repkedett a városban, és az ódon házak közepette nem lelt sem virágra, sem zöld növényzetre, míg aztán Rappaccini bokrainak nehéz illata egészen idáig csalogatta. A szárnyas szépség nem szállt le a virágokra, úgy látszott, Beatrice vonzza, mert egyre csak a lány feje körül keringett. És most csupán arról lehet szó, hogy Giovanni Guascontinak káprázott a szeme. Akárhogy is volt, azt képzelte, hogy a bogár, mialatt Beatrice gyermekes örömmel nézi, elalél, és a lány lábához hullik. Fényes szárnyai még egyszer megremegtek, s már halott volt - Giovanni nem tudta, mi okozhatta halálát, hacsak nem Beatrice lehelete. A lány ismét keresztet vetett, és mély sóhajjal a halott bogár fölé hajolt.

Giovanni egy ösztönös mozdulatára Beatrice az ablak felé fordította szemét, s ott meglátta a fiatalember szép fejét - inkább görögös, mint olaszos fejét, csinos, szabályos vonásaival, aranyosan csillogó fürtjeivel -, amint úgy néz le rá, mint egy levegőben lebegő lény. Giovanni, anélkül, hogy tudta volna, mit tesz, ledobta a virágcsokrot, amelyet eddig a kezében tartott.

- Signora - mondta -, ezek ártalmatlan, egészséges virágok. Hordja őket Giovanni Guasconti kedvéért.

- Köszönöm, signor - válaszolta Beatrice elbűvölő hangján, amely akár egy zenei akkord buggyant ki száján, s közben egy félig gyermeki, félig asszonyos mosolyt küldött az ifjú felé. - Elfogadom az ajándékot, szívesen viszonoznám ezzel a gyönyörű bíbor virággal, de ha feldobom, nem ér el önhöz, így hát, Signor Guasconti, be kell érnie köszönetemmel.

Beatrice felemelte a virágcsokrot a földről, aztán mintha szégyellne, hogy vétett a szűzi szemérem ellen, mert viszonozta egy idegen köszöntését, gyorsan megindult visszafelé a kerten át. De akármilyen rövid volt is az a néhány pillanat, amíg eltűnt a domborműves kapu alatt, Giovanninak mégis úgy tetszett, gyönyörű csokra máris hervadozni kezd Beatrice kezében. Bolond gondolat volt, hogyan tudta volna ilyen nagy távolságból megkülönböztetni a hervadt virágot a frisstől.

Ez után az eset után a fiatalember hosszú napokon át kerülte a dr. Rappaccini kertjére nyíló ablakot, mintha attól félne, ha a kíváncsiság csalárdul arra készítetné, hogy odapillantson, valamilyen csúf és szörnyűséges látvány elvenné a szeme világát. Úgy érezte, azzal, hogy megszólította Beatricét, bizonyos fokig valamilyen felfoghatatlan erő befolyása alá került. A legbölcsebb dolog, ha szívét tényleg valóságos veszély fenyegeti, az lett volna, hogy menten elhagyja lakását, sőt magát Páduát is; a második legbölcsebb pedig az, hogy ha, amennyire lehetséges, hozzászokik Beatrice ismerős nappali látványához s így alakját szilárdan és módszeresen a mindennapos tapasztalat körébe vonja. De mindenképpen kerülnie kellett volna a lány tekintetét, távol kellett volna maradnia ettől a rendkívüli lénytől, nehogy a közelség, sőt az érintkezés lehetősége egyfajta anyagszerűséggel és valósággal ruházza föl azokat a vad

fantazmagóriákat, amelyeket képzelete zabolátlanul újra meg újra felidézett. Guasconti nem volt érzelmes lélek - vagy legalábbis szívének húrjai egyelőre még nem rezdültek meg; de csapongó képzelete és heves déli vérmérséklete pillanatról pillanatra lázasabbá tette érzéseit. Akár megvoltak Beatricében azok a rettenetes tulajdonságok, akár nem - végzetes lehelete, rokonsága a gyönyörű, de halálos virágokkal, amiről Giovanni élményei tanúskodtak -, annyi bizonyos, hogy lénye a fiú testébe-lelkébe kegyetlen, alattomos mérget csepegtetett. Nem szerelem volt ez, noha elbűvölő szépsége a fiút már-már megőrjítette, nem is borzalom, még ha Giovanni azt képzelte is, hogy a lány lelkét ugyanaz a mérgező eszencia itatja át, amely a testét áthatja, hanem a szerelemnek és a borzalomnak közös vadhajtása - az egyiktől lázban égett, a másiktól borzongott. Giovanni nem tudta, mitől rettegjen, és még kevésbé tudta, mit reméljen, de lelkében a reménység és félelem állandóan viaskodtak egymással, hol az egyik, hol a másik kerekedett felül, hol az egyik, hol a másik indult újabb rohamra. Áldottak legyenek az egyszerű érzelmek, akár borúsak, akár derűsek! Csak e kettő baljós vegyülete éleszti fel a pokol régióinak perzselő tüzét.

Olykor azzal próbálta lázas lelkét csitítani, hogy sétára indult Pádua utcáin, sőt a kapuin is túl. Lába lépést tartott agyának lüktetésével, úgyhogy a séta gyakran már-már versenyfutássá gyorsult. Egy nap valaki megállította: karját egy méltóságteljes személy ragadta meg, aki - midőn az ifjút felismerte - megfordult, és fújva-zihálva utána iramodott.

- Signor Giovanni! Álljon meg, ifjú barátom! - kiáltotta. - Hát meg se ismer? Nem volna csoda, ha én is annyira megváltoztam volna, mint ön.

Baglioni volt az, akit Giovanni első találkozásuk óta került, mert attól félt, hogy az éles szemű professzor túlságosan mély bepillantást nyerhet titkaiba. Giovanni iparkodott összeszedni magát, töprengéseiből riadva vadul nézett szét a külvilágban, s úgy szólalt meg, mint egy alvajáró:

- Igen, én Giovanni Guasconti vagyok. Ön meg Pietro Baglioni professzor. És most eressen!

- Ne siessen úgy, Signor Giovanni Guasconti - mondta a professzor mosolyogva, de ugyanakkor komoly pillantással fürkészve az ifjú arcát. - Hogyhogy? Hisz együtt nőttem fel az apjával, s most ön, a fia, mint valami idegen menne el mellettem ezeken a vén páduai utcákon? Várjon, Signor Giovanni, mielőtt elválnánk, volna egy-két szavam önhöz.

- Akkor, tiszteletre méltó professzor uram, mondja el gyorsan, mit akar, de gyorsan - vágta rá lázas türelmetlenséggel Giovanni. - Nem látja méltóságod, hogy sietek?

Mármost e szavai közben egy feketébe öltözött férfi közeledett feléjük az utcán, görnyedten, erőtlenül lépkedett, mintha beteg volna. Arca is betegesen sápadt volt, de ennek ellenére lerítt róla az átható, tevékeny értelem, úgyhogy aki ránéz, talán észre se veszi a pusztán fizikai fogyatékosságokat, csakis e csodás erőt látja meg. Ahogy elment mellettük, Baglionival hidegen, tartózkodóan köszöntötték egymást, Giovannira viszont a férfi merev, fürkésző pillantást vetett, amely, úgy látszott, mindent napvilágra hoz, ami benne figyelemre érdemes. De pillantása mégis sajátságosan nyugodt volt, mintha a fiatalember iránt pusztán elméleti s nem emberi érdeklődést tanúsítana.

- Ez dr. Rappaccini - suttogetta a professzor, amikor az idegen már néhány lépésnyire járt tőlük. - Látta már az ön arcát máskor is?

- Tudtommal nem - válaszolta Giovanni, a név hallatán összerendezve.

- De biztosan látta! Kellett, hogy lássa! - hadarta Baglioni. - Ez a tudós férfiú valamilyen szándékból tanulmányozza önt. Ismerem ezt a pillantását! Ugyanez a hideg pillantás fénylik fel az arcán, amikor egy madár, egy egér vagy egy lepke fölé hajol, amelyet valamilyen kísérlete

kedvéért egy virág illatával elpusztított. Ez a pillantás olyan átható, mint magáé a Természeté, de nincs meg benne a Természetből fakadó meleg szeretet. Az életemet teszem fel rá, Signor Giovanni, hogy önt Rappaccini valamilyen kísérlete tárgyának tekinti.

- Maga bolondot akar csinálni belőlem? - fortyant fel szenvedélyesen Giovanni. - Ez, signor professzor, nagyon bosszantó kísérlet volna.

- Türelem, türelem! - mondta a rendíthetetlen professzor. - Bizony mondom neked, szegény Giovannim, Rappaccini tudományos érdeklődéssel viseltetik irántad. Félelmetes kezekbe kerültél! És vajon Signora Beatrice miféle szerepet játszik ebben a rejtélyben?

De Guasconti e szavaknál már nem tűrhette tovább Baglioni makacsságát, hirtelen odábbállt, mielőtt még a professzor újból karon ragadhatta volna. Baglioni figyelmesen, fejét csóválva nézett a fiatalember után.

- Ezt nem engedhetem - mondta magában. - Ez az ifjú egyik régi barátom fia, nem hagyhatom, hogy olyasféle baja essen, amitől az orvostudomány elixírjei megóvhatják. Amellett Rappaccini részéről határtalan szemtelenség, hogy így, mondhatni, kiragadja az ifjuncot a kezemből, és ördögi kísérleteinek céljaira használja. És a lánya! Azt is meg kellene nézнем magamnak. Talán, tudós Rappaccini uram, sikerül megghiúsítanom szándékait, ott, ahol a legkevésbé sejt!

Ezalatt Giovanni, ha kanyargós utakon is, de végül hazaért. Amikor átlépett a küszöbön, az öreg Lisabettába ütközött, aki kényeskedően mosolygott rá, és szemmel láthatóan igyekezett magára vonni figyelmét. De hiába, mert Giovanni máskor túláradozó érzelmeit most átmenetileg hideg, tompa üresség váltotta fel. Szemét az asszony fonnyadt, mosolyra görbült arcára függesztette, de úgy tűnt, nem is látja. Ezért aztán az öregasszony megfogta a kabátját.

- Signor, signor! - suttogta. Ábrázatán még mindig mosoly tükröződött, s ettől olyan lett, akár egy évszázadoktól megfeketedett, groteszk fafaragás. - Ide figyeljen, signor! Van egy titkos bejárat a kertbe!

- Mit mond? - kiáltotta Giovanni. Gyorsan megperdült, mintha egy élettelen tárgy kel volna lázasan életre. - Titkos bejárat dr. Rappaccini kertjébe?

- Pszt! Pszt! Ne olyan hangosan! - suttogta Lisabetta, és a szájára tette ujját. - Igen, a nagyságos doktor úr kertjébe, ahol megnézheti valamennyi szép növényét. Sok páduai fiatalember aranyat adna azért, hogy bejuthasson azok közé a virágok közé.

Giovanni egy aranyat nyomott az asszony markába.

- Mutassa az utat - mondta.

Agyán - talán a Baglionival folytatott beszélgetés hatására - átfutott a gondolat, hogy az öreg Lisabetta beavatkozása a dolgaiba esetleg valamilyen kapcsolatban van azzal a cselszövessel, bármi legyen is az, amelyet a professzor feltételezése szerint dr. Rappaccini tervel ellene. De a gyanú, bár nyugtalanította Giovannit, szándékától nem tartotta vissza. Mihelyt felismerte a lehetőséget, hogy ily módon Beatrice közelébe férkőzhet, ezt máris életbe vágó szükségességnek tartotta. Nem számít, angyal-e vagy démon - Giovanni visszavonhatatlanul a bűvkörébe került, s most engedelmeskednie kell a törvénynek, amely egyre szűkülő körökben magával ragadja egy olyan cél felé, amelyet meg se próbált kifürkészni. De ugyanakkor - bármilyen furcsán hangzik is - hirtelen felmerült benne a kétely, vajon e heves érdeklődése nem csalóka-e, vajon valóban olyan mély és határozott-e, ami indokolja, hogy valamilyen kiszámíthatatlan helyzetbe hagyja sodorni magát, vajon nem pusztán egy ifjú ember agyának fantáziálása-e, amely csak csekély vagy egyáltalán semmiféle kapcsolatban nincs a szívével?

Megállt, habozott, már-már vissza is fordult, de aztán mégis ment tovább. Fonnyadt arcú kalauza homályos folyosókon vezette végig, míg aztán kinyitott egy ajtót, amelyen keresztül zizegő leveleket lehetett látni s hallani, ahogy a nap tört fényében csillognak. Giovanni egy lépést tett, keresztülvágta magát egy kusza bokron, amely indáival befonta a rejtékajtót, s máris az ablaka alatt, dr. Rappaccini kertjében állt.

Milyen gyakran megesik, hogy amikor valami lehetetlennek látszó dolog mégis beteljesedik, amikor az álmok ködös képzetei kézzel fogható valósággá sűrűsödnek, nyugodtan, sőt hideg önuralommal fogadjuk őket, olyan körülmények között, amelyeknek korábban már a megsejtése is lázas mámort vagy kint okozott volna! A sors örömét leli benne, hogy így kijátsszon minket. A szenvedély kivárja az időt, hogy a színre lépjen, olykor pedig tunyán késlekedik, holott az események megfelelő rendje a megjelenését követelné, így történt ez most Giovanni-val is. Vére napok óta lázasan lüktetett attól a valószínűtlen gondolattól, hogy beszélhet Beatricével, szemtől szembe állhat vele ebben a kertben, sütkérezhet szépségének ragyogó napfényében, és sokat sejtető tekintetéről leránthatja annak a rejtelemnek a leplét, amely, úgy érezte, önnön létének talánya lett. De most lelkét különös, indokolatlan egykedvűség töltötte el. Egy pillantást vetett a kertre, hogy ott látja-e Beatricét vagy az apját, s amikor rájött, hogy egyedül van, kritikus szemmel vizsgálgatni kezdte a növényeket.

Egyikkel sem volt megelégedve, pompájuk vadnak, szenvedélyesnek, sőt természetellenesnek látszott. Alig akadt közöttük bokor, amelytől egy erdőben magányosan kóborló vándor, ha így, elvadultan látja, meg ne riadna, mintha egy ijesztő arc meredne rá a bozótból. Nem egy közülük a kifinomultabb ízlésű embert egyenesen megbotránkoztatta volna, mert mesterkéltségek arra vallott, hogy itt a különféle növényfajták olyan keveredése, sőt, mondhatni házasságtörése jött létre, hogy ivadékuk már nem is Isten keze műve, hanem egy eltorzult emberi képzelet szörnyű szüleménye, amely a szépséget gonoszul csillogva csupán mímeli. Valószínűleg valamilyen kísérlet eredményei voltak, s a külön-külön szép virágok keresztezése olykor arra vezetett, hogy a vegyülék azt a csúf és baljós színezetet öltötte magára, amely az egész kertet jellemezte. Egyszerűen Giovanni az összes növény közül mindössze kettőt-hármat ismert fel, s tetejébe ezekről tudta, hogy mérgezők. Amíg ezen töprengett, hirtelen selyemruha suhogása ütötte meg a fülét. Megfordult, s meglátta Beatricét, ahogy kilép a domborműves kapun.

Giovanni nem is gondolkozott rajta, hogyan viselkedjék, bocsánatot kérjen-e, amiért besurrant a kertbe, vagy úgy tegyen, mintha dr. Rappaccininek vagy a lányának, ha nem is a kívánságára, de legalábbis a tudtával van itt. Ám Beatrice magatartása egykettőre megnyugtatta, bár azt még most sem tudta, kinek az akaratából nyert ide bebocsátást. A lány könnyed léptekkel jött feléje az ösvényen, a romos szökőkút közelében találkoztak. Beatrice arcán előbb csodálkozás látszott, de aztán egyszerű, nyájas öröm csillant meg rajta.

- Ön nagyon jól ért a virágokhoz, signor - mosolygott a lány, a virágcsokorra célozva, amelyet Giovanni az ablakból dobott le neki. - Nem csoda hát, hogy apám ritka szép kertészete kísértésbe hozta, és szerette volna közelebbről megtekinteni. Ha ő itt volna, sok különös és érdekes dolgot tudna mondani önnek e bokrok jellegéről és sajátosságairól. Egy életen át folytatta tanulmányozásukat, s ez a kert az ő világa.

- És ön is, hölgyem - jegyezte meg Giovanni -, ön is, ha igazat mond a fáma, felettébb járatos e művészetben, miként ezek a csodás virágok és fűszeres illatok tanúsítják. Ha kegyes volna vállalni oktatásomat, talán még jobb tanítvány lennék, mintha maga Signor Rappaccini oktatna!

- Ilyen alaptalan hírek szállingóznak rólam? - kérdezte Beatrice kedves, muzsikáló kacagással.
- Valóban azt mondják, hogy járatos vagyok apám botanikai tudományában? Csak tréfálnak! Egyáltalán nem vagyok járatos benne, mert bár itt nőttem fel e virágok között, csakis a színüket és illatukat ismerem. És néha úgy érzem, még erről a csekélyke ismeretről is szívesen lemondanék. E kertnek még a legszebb virágaitól is megborzongok, valahányszor rájuk pillantok. De kérem, signor, ne higgye el ezeket a tudományomról szóló meséket. Semmi mást ne higgyen, csak amit a két szemével lát.

- És mindent el kell hinnem, amit a két szememmel láttam? - kérdezte Giovanni nyomatékosan, s a korábban látottak emlékeitől borzongás futott végig rajta. - Nem, signora, túl keveset kér tőlem. Parancsolja meg, hogy semmi mást ne higgyek, csak amit az ajkai árulnak el nekem.

Beatrice, úgy tűnt, megértette, mire céloz. Arcát pír öntötte el, de aztán merőn Giovanni szemébe nézett, s az abban tükröződő aggodalmas gyanúra királynői dölyffel válaszolt.

- Igen, ezt parancsolom, signor - felelte. - Felejtsem el mindent, amit rólam képzelt. Ha érzékszervei igazat mondtak is, a lényegét illetően tévedtek. De a Beatrice Rappaccini ajkáról elhangzó szavak a szíve mélyéből fakadnak s igazak. Ezeknek hihet.

Egész arca szenvedélytől lángolt, szeme sugarai szinte magának az igazságnak fényével árasztották el Giovanni tudatát. Beszéd közben alakját valamilyen édes, gyönyörűséges, de tűnékeny illat lengte körül, ez azonban a fiatalembert megmagyarázhatatlan idegenkedéssel töltötte el, úgyhogy nem is igen merte magába szívni. Talán a virágok illata volt, vagy talán Beatrice lehelete, ami szavait oly különös balzsammal itatta át, mintha szíve vérébe mártotta volna? Giovanni úgy érezte, elalél, de ez az érzés, akár egy árnyék, épp csak átsuhant rajta. És aztán mintha a lány gyönyörű szemén keresztül tiszta lelkébe látott volna, többé semmi kételyt vagy félelmet nem érzett.

A szenvedély, amely Beatrice arcát imént még pírban fürösztötte, most tovatűnt. A lány felvidult, s úgy látszott, a fiúval folytatott beszélgetés oly édes gyönyörűséggel tölti el, akár egy magányos szigeten élő leányt, aki egy civilizált országból érkezett vándorral társalog. Egész életét nyilvánvalóan e kert zárt világában töltötte. Most hol olyan egyszerű dolgokról beszélt, mint a napfény vagy a nyári felhők, hol pedig a városról kérdezgette Giovannit, távoli otthonáról, barátairól, anyjáról, nővéreiről - kérdései magányos életéről tanúskodtak, arról, hogy mit sem tud a külvilági szokásokról és életformáról, s ezért Giovanni úgy felelgetett neki, mintha egy kisgyerekkel beszélne. Lelke olyan buzogva tárulkozott fel, akár egy friss patak, amely most először pillantja meg a napvilágot, ámuldozik a felszínén tükröződő földön-égen. Gondolatai olykor valamilyen mély forrásból buggyantak elő, képzeletének szüleményei úgy ragyogtak, mintha a szökőkút buborékain táncoló ékkövek, gyémántok és rubintok volnának. A fiatalember agyán egyszer-másszor átvillant a bámulat, hogy itt sétálgat ezzel a lánnyal, aki úgy felcsigázta képzeletét, akit rettegésének színeibe öltöztetett, akiben félreérthetetlenül szörnyű tulajdonságokat ismert fel - hogy testvérként beszélget Beatricével, s olyan emberinek, olyan szűziesnek látja. De ezek a gondolatok csak egy-egy pillanatra ötlöttek fel benne, a lány egyéniségének hatása olyan valóságos volt, hogy alakját azonnal meghitté tette.

Ide-oda csapongó beszélgetésbe merülve kóboroltak a kertben, többször is végigjárták ösvényeit, míg aztán eljutottak a romos szökőkúthoz, ahol tündöklő virágkincseivel az a bokor pompázott. Giovanni úgy érezte, az az illat árad belőle, amit ő Beatrice leheletének tulajdonított, csak ez összehasonlíthatatlanul erősebb volt. Amikor a lány pillantása a bokorra

esett, Giovanni látta, hogy kezét keblére szorítja, mintha szíve hirtelen fájdalmasan megdobbant volna.

- Most életemben először - mormolta Beatrice a bokornak - feledkeztem meg rólad.

- Emlékszem, signora - szólalt meg Giovanni -, egyszer azt ígérte nekem, megajándékoz egy ilyen eleven drágakővel, cserébe azért a virágcsokorért, amelyet oly boldogan, oly merészen a lába elé dobtam. Engedje meg, hogy most e beszélgetésünk emlékére letépjem.

Kinyújtott kézzel egy lépést tett a bokor felé, de Beatrice elébe ugrott s felsikoltott, sikolya akár egy tör döfte át a fiú szívét. Megragadta Giovanni kezét, s karcsú testének minden erejével visszarántotta. Érintésére Giovannin gyönyörteljes borzongás futott végig.

- Ne nyúljon hozzá! - kiáltott fel rémülten Beatrice. - Az életével játszik! Aki megérinti, a halál fia!

Aztán arcát kezébe temetve elszaladt, és eltűnt a domborműves kapu alatt. Giovanni utána-nézett, s ekkor megpillantotta dr. Rappaccini összeaszott alakját, értelemről sugárzó, sápadt arcát. Ki tudja, mióta figyelte őket a kapu árnyékából?

Mihelyt Giovanni a szobájába ért, szenvedélyes ábrándozásaiban újra felmerült Beatrice képe, mindazzal a varázslattal, amely alakját az ifjú szemében az első pillanattól kezdve körül-lengte. De ehhez most lányos, gyengéd melegsége is hozzávegyült. Emberi lény volt, a Termé-szet valamennyi kedves, nőies tulajdonsággal megáldotta, imádatra méltó, mint senki más, s a legmagasztosabb, legheroikusabb szerelemre is képes. Giovanni most mindazt elfelejtette, amit eddig a lány fizikai és lelki alkatában rejlő ijesztő sajátságok bizonyítékának tekintett, sőt önámító szenvedéllyel az ígézet aranyos koronájává alakította át, s ez Beatricét még imádandóbbá, még páratlanabbá tette. Ami korábban csúnyának látszott, most szép lett; vagy ha ilyen átváltozásra nem volt képes, akkor eloldalgott, és elrejtőzött azok közé az alaktalan, félig megformált képzetek közé, amelyek értelmünk napfényes tájain túl, a ködös régióban honolnak, így töltötte Giovanni az éjszakát, s nem is aludt el mindaddig, amíg a hajnal fel nem ébresztette a szunnyadó virágokat dr. Rappaccini kertjében, ahová az ifjút álmai bizonyára elvezérelték. A nap, midőn eljött az ideje, felkelt, sugarai a fiatalember lehunytt szemére hullottak, és valamilyen fájdalomra riasztották fel. Amikor egészen magához tért, érezte, hogy keze rettenetesen ég és sajog - a jobb keze, amelyet, midőn le akarta tépni azt a drágakőhöz hasonlatos virágot, Beatrice megragadott. Keze fején négy kis ujj bíbor nyomát látta, csuklóján pedig egy vékony hüvelykujját.

Ó, milyen makacsul hisz a szerelem - sőt még a szerelemnek az a fortélyos látszata is, amely csupán a képzeletünkben virágzik, anélkül, hogy a szívünkbe mély gyökeret eresztene -, milyen makacsul hisz mindaddig, amíg aztán eljön a pillanat, amikor végzetszerűen pusztá köddé válik! Giovanni zsebkendőjét tekert a kezére, s azon tűnődött, vajon miféle mérges bogár vagy növény szúrta meg, de aztán Beatricéről álmodozva hamarosan megfeledkezett a fájdalomról.

Első beszélgetésük után a második már elkerülhetetlen sorsszerűség volt. És ugyanígy a harmadik és a negyedik, mígnem a kerti találkozás Beatricével már nem a mindennapi lét pusztá epizódját jelentette Giovanni számára, hanem az egész világot. Mert a várakozás erre a mámorító órára, majd pedig az óra emléke napjának minden percét betöltötte. És nem volt ez másképpen Rappaccini lányával sem. Repesve várta, mikor jelenik meg az ifjú, s oly őszinte bizalommal futott elébe, mintha gyermekkoruk óta játszótársak lettek volna - mintha még most is játszótársak volnának. Ha Giovanni a megbeszélrt időpontban valamilyen rendkívüli okból nem jelent meg, Beatrice az ablaka alá állt, és elbűvölő hangján felkiáltott hozzá szobájába, hogy szavainak muzsikája körüllegje, és szívében visszhangra találjon. - Giovanni!

Giovanni! Miért késel? Gyere le! - És ilyenkor az ifjú tüstént lesietett a mérgező virágok paradicsomi kertjébe.

De Beatrice viselkedése e bensőséges viszony ellenére továbbra is olyan tartózkodó volt, olyan mereven és állhatatosan tartózkodó, hogy leküzdése fel se merült Giovanni képzeletében. Minden jel arra vallott, szerelmesek egymásba. Szemükből sugárzott a szerelem, az édes titkot úgy vitte lélektől lélekig, mintha túlságosan is szent volna ahhoz, hogy élőszóval suttogják el. És ki is mondták szerelmüket a szenvedély mámorában, amikor a lélek szavakat formáló leheletben úgy tör fel, akár egy sokáig lappangó lángnyelv. De ajkuk sose forrt össze, nem jártak kéz a kézben, nem becézték egymást, ahogyan a szerelem áhítja. Giovanni sosem érintette meg a lány tündöklő hajfürtjeit, s Beatrice ruháját se lebbentette hozzá a szellő - oly áthághatatlan volt köztük a fizikai korlát. Amikor Giovanni egyszer-másszor mégis kísértésbe esett, hogy messzebbre merészkedjen, Beatrice úgy elszomorodott, olyan merev lett, arca oly vigasztalanul zárkózott, úgy megborzongott, hogy ez az ifjút szavak nélkül is visszavonulásra készítette. Ilyenkor Giovannit megint elfogta a rettenetes gyanú, akár egy szörnyeteg bukkant fel a szíve mélyéről, és az arcába meredt, lelkében olyan fakóvá, halvánnyá vált a szerelem, mint a hajnali köd, csakis a kételyei maradtak valóságosak. De amikor Beatrice arcáról eltűnt a futó árnyék, és tekintete újból felderült, azonnal levetkőzte azt a rejtelmes, kiismerhetetlen lényét, amelyre Giovanni annyi áhítattal és borzalommal nézett. És megint az a szép és egyszerű lány lett, akit - Giovanni úgy érezte - a lelke mindent felülmúló bizonyossággal ismer.

Közben elég hosszú idő múlt el azóta, hogy Giovanni utoljára találkozott Baglionival. Egy délelőtt azonban kellemetlen meglepetés érte: a professzor, akire hetek óta nem is gondolt, s akit legszívesebben végleg elfelejtett volna, meglátogatta. Giovannit már régóta csupán egyetlen, minden mást elsöprő érzelm tartotta hatalmában, és csak olyan személyeket tudott megtűrni maga mellett, akik jelenlegi érzelmei iránt feltétlen megértést tanúsítottak. Ilyen megértést pedig Baglioni professzortól nem várhatott.

Látogatója néhány percig a városban és az egyetemen keringő pletykákról csevegett, majd más témára tért át.

- Nemrégiben egy régi klasszikus aukortól olvastam egy történetet - mondta -, amely különösképp felkeltette érdeklődésemet. Arról szól, hogy egy hindu fejedelem egy gyönyörű nőt küldött ajándékba Nagy Sándornak. Olyan elragadót, akár a hajnal, és olyan csodásat, akár a napnyugta. De legeslegszebb ékessége leheletének édes illata volt - illatosabb volt egy perzsa rózsakertnél. Nagy Sándor, ahogyan ezt egy ifjú hódítótól várni lehet, első pillantásra beleszeretett a szépséges idegenbe, ám egy bizonyos bölcs orvos, aki történetesen jelen volt, felfedte a nő szörnyű titkát.

- És mi volt az? - kérdezte Giovanni. Lesütötte szemét, hogy elkerülje a professzor tekintetét.

- Hogy ezt a szépséges teremtetést - folytatta nagyon nyomatékosan Baglioni - születésétől kezdve mérgekkel táplálták, s ezek egész testét úgy átítták, hogy végül ő maga is halálos méreggé vált. A méreg volt az életeleme. Leheletének édes illatával még a levegőt is megfertőzte. Szerelme méreg lett volna - ölelése halál. Ugye, csodálatos mese?

- Gyerekmese - válaszolta Giovanni, s ingerülten felugrott székéből. - Csodálom, hogy méltóságod komoly tanulmányai közepette időt talál ilyen ostobaságok olvasására.

- Mellesleg - szólt a professzor, és nyugtalanul nézett körül a szobában - mi ez a különös illat itt, a lakásban? A kesztyűje ilyen illatos? Enyhe, de pompás, ám mégse kellemes. Ha sokáig beszívnam, azt hiszem, belebetegednék. Olyan, akár a virágillat, csak hogy nem látok virágot itt a szobájában.

- Nincs is - válaszolta Giovanni, aki a professzor szavaira elsápadt -, azt hiszem, méltóságod csak képzelődik. A szagok érzéki és érzelmi elemekből vegyülnek össze, s így gyakran megcsalnak minket. Olykor egy illat emlékét, sőt még a puszta gondolatát is összetévesztjük a valósággal.

- Igen, de az én józan képzeletem nem szokott ilyen tréfát űzni velem - mondta Baglioni. - És egyébként is, ha valamilyen szagról képzelődnék, az csak egy s más hitvány gyógyszer szaga lehetne, ami netán beivódott az ujjaimba. A mi érdemdús Rappaccini barátunk, mint hallom, Arábia fűszereinél is édesebb illatokat vegyít a gyógyszereihez. És a szépséges és tudós Signora Beatrice is bizonyára olyan édes cseppekkel kúrálja betegeit, mint egy szűz lány lehelete, de jaj annak, aki beveszi.

Giovanni arckifejezése egymással viaskodó érzelmekről tanúskodott. A hang, ahogy a professzor Rappaccini tiszta és gyönyörűséges lányáról beszélt, lelkét gyötrelemmel töltötte el. De amit Baglioni a lány jelleméről mondott, ez az övétől oly eltérő vélemény mégis azonnal felébresztette ezer és ezer szunnyadozó gyanúját, s ezek most mint megannyi démon vigyorogtak arcába. Igyekezett elfojtani őket, s a hű szerelmes tántoríthatatlan hitével válaszolni Baglioninak.

- Signor professzor - mondta -, ön apám barátja volt, s lehet, hogy szándékai velem, a fiával szemben is barátiak. Tisztelem és becsülöm önt, de kérem, signor, egy témát kerüljünk. Ön nem ismeri Signora Beatricét. Így nem is tudhatja, milyen vétket, sőt egyenesen istenkáromlást követ el, aki jellemét meggondolatlan vagy sértő szóval illeti.

- Giovanni! Szegény Giovanni! - felelte a professzor nyugodt, szánakozó pillantással. - Sokkal jobban ismerem ezt a boldogtalan leányt, mint ön. Tudja meg hát az igazságot erről a méregkeverő Rappacciniról és veszedelmes lányáról. Igen, ez a lány amilyen szép, éppoly veszedelmes. Figyeljen rám, nem hallgattathat el, akármire vetemednék is ősz barátjával szemben. Az a hindu lányról szóló régi mese valóra vált, Rappaccini nagy, de halálos tudománya segítségével, a szépséges Beatrice személyében.

- Rappaccinit - folytatta Baglioni - az apai szeretet nem tartotta vissza attól, hogy gyermekét esztelen tudományos buzgalmának oltárán ilyen rettenetes módon feláldozza. Legyünk méltányosak vele szemben, minden porcikájában tudós ő, akár a szíve vérét is lepárolná egy lombikban. De ilyen körülmények között milyen sors várhat önre? Kétségtelenül valamilyen új kísérletre szemetelt ki, amelynek eredménye lehet a halál, sőt talán még annál is rosszabb. Rappaccini, aki a szeme világát is feláldozná a tudomány érdekében, semmitől se riad vissza.

- Álmodom - mormolta magában Giovanni -, bizonyára álmodom.

- De - folytatta a professzor - ne búsuljon, fiam. Még nem késő, hogy megmeneküljön. Sőt talán még ezt a boldogtalan gyermeket is visszavezethetjük a természet mindennapos világába, amelytől apja örületében elidegenítette. Nézze ezt a kis ezüstfiolát! A híres-neves Benvenuto Cellini keze műve, Itália legszebb hölgye számára is méltó ajándék volna. A tartalma pedig felbecsülhetetlen értékű. Ennek az ellenszernek egyetlen cseppje a Borgiák legveszedelmesebb mérgét is ártalmatlanná tenné. Ne kételkedjék benne, hogy Rappaccini mérgeivel szemben is ugyanilyen hatásos. Adja oda Beatricének e fiolát a benne levő csodás itallal, s várja bizakodva az eredményt.

Baglioni letett az asztalra egy gyönyörűen megmunkált kis ezüstfiolát, és távozott, magára hagyva az ifjút, hadd gondolkozzon azon, amit mondott neki.

„Meghiúsítjuk Rappaccini szándékát - kuncogott magában, ahogy lement a lépcsőn -, de az igazat megvallva, csodálatos ember, valóban csodálatos. Az orvosi gyakorlatban azonban hitvány sarlatán, s ezért akik tisztelik az orvostudományt, nem tűrhetik el a praktikáit.”

Giovannit, ahogy már említettük, mióta csak megismerte Beatricét, mindig kísértette a sötét gyanú, hogy miféle teremtés lehet ez a lány. De lényét mégis olyan egyszerűnek, természetesnek, szeretetteljesnek és őszintének érezte, hogy a kép, amit Baglioni professzor festett róla, hihetetlennek, különösnek látszott, mintha nem is hasonlítana a Giovanni lelkében élő eredetihez. Igaz, voltak csúnya emlékei is azokról a pillanatokról, amikor először látta meg ezt a gyönyörű lányt, nem tudta teljesen elfelejteni a keze érintésétől elhervadt virágcsokrot és azt a napsütésben minden látható ok nélkül elpusztult bogarat, amelyet csakis Beatrice leheletének illata ölhetett meg. Ezek a jelenetek azonban a lány alakjának tiszta fényében mintegy szertefoszlottak, elvesztették valóságosságukat. Giovanni merő agyszüleményeknek vélte őket, akármiről tanúskodtak is érzékszervei. Van valami igazabb és valóságosabb annál, amit szemünkkel látunk, ujjunkkal tapintunk. Giovanni erre a jobb bizonyítékra alapozta Beatricébe vetett bizalmát, bár inkább a lány nemes tulajdonságainak szükségszerű ereje, semmint valamilyen, önnön szívében táplált mély, nagylelkű hit miatt. De most lelke nem tudott odafent szárnyalni, azokban a magasságokban, ahová szenvedélyének korábbi hevülete ragadta, lehanyatlott, földi kételyek mardosták, s bemocskolták Beatrice tiszta, fehér alakját. Nem mintha lemondott volna a lányról, csak már nem bízott benne. Elhatározta, valamilyen mindent eldöntő próbának veti alá, hogy egyszer s mindenkorra megtudhassa, vajon Beatrice fizikai lényében tényleg megvannak-e azok az ijesztő sajátságok, amelyeknek, úgy vélte, hasonló lélekbeli szörnyűségekkel kell együtt járniuk. Szeme a távolból megcsalhatta a gyíkkal, a bogárral és a virágokkal kapcsolatban, de ha néhány lépésnyiről tanúja volna, hogy friss és egészséges virágok Beatrice kezében hirtelen elhervadnak, akkor további kételynek nem volna helye. E gondolat hatására lesietett a virágkereskedésbe, és egy csokrot vásárolt, még ott ragyogtak rajta a hajnali harmatcseppek.

Közben eljött az óra, amikor találkozni szokott Beatricével. Giovanni, mielőtt lement a kertbe, megnézte magát a tükörben - egy csinos fiatalemberről ez megbocsátható hiúság, ám ebben az aggodalmakkal tele, lázas pillanatban e parádézás mégis bizonyos érzelmi sekélyességre és az őszinteség hiányára vallott. Ennek ellenére végignézett magán, s úgy vélte, vonásai még sosem voltak ilyen vonzóak, szeme ilyen eleven, arca a túláradozó élet pezsgésétől ily hamvas.

„Legalábbis eddig még nem fertőzött meg Beatrice azzal a méreggel - gondolta. - Nem vagyok virág, hogy elpusztuljak érintésétől.”

Amíg ezen tűnődött, a virágcsokorra pillantott, amelyet egész idő alatt a kezében tartott. Testén borzongás futott végig a meghatározhatatlan iszonyattól - a harmatos virágok máris fonnyadoztak a kezében, mintha előző nap lettek volna igazán frissek és szépek. Giovanni halálápadt lett, mozdulatlanul állt a tükör előtt, kimeredt szemmel úgy bámult képmására, mint valami ijesztő kísérletre. Eszébe jutott Baglioni megjegyzése a szobájában terjengő illatról. Bizonyára az ő mérgező leheletét érezte! - Giovanni erre megborzongott -, önnön-magáét. Amikor bódulatából magához tért, kíváncsian figyelni kezdett egy pókot, amely az antik mennyezetpárkányról szorgosan eregette szálait, művészi alakzatban szövögette hálóját - ennél életerősebb és tevékenyebb pók még sosem függött erről az öreg mennyezetről. Giovanni a rovar felé hajolt, mély lélegzetet vett, és hosszasan rálehelt. A pók hirtelen felhagyott buzgó fáradozásaival, a háló a kis takács remegő testétől ide-oda lengett. Giovanni most újból rálehelt, még erősebben, hosszasan, s leheletét mintegy átítatta a szívéből feltörő gonosz érzelmekkel. Nem tudta, rosszaságból teszi-e vagy kétségbeesésből. A pók lábai egy ideig még görcsösen rángatóztak, de hamarosan élettelenül függött az ablak előtt.

- Átkozott! Átkozott! - motyogta Giovanni. - Úgy elteltél méreggel, hogy még ez a veszedelmes rovar is elpusztul leheletedtől?

Ebben a pillanatban muzsikáló, édes hang csendült fel a kertben.

- Giovanni! Giovanni! Elkéstél. Mire vársz? Gyere le!

- Igen - motyogta ismét Giovanni. - Beatrice az egyetlen lény, akit leheletem nem pusztíthat el! Bár elpusztíthatná!

Lerohant, s egy pillanat múlva ott állt Beatrice ragyogó, szerelmes szeme előtt. Egy perccel ezelőtt lelkét még oly heves harag és kétségbeesés töltötte el, hogy az volt a legfőbb óhaja, egy pillantásával eleméssze a lányt. De élő alakjának hatása túl valóságos volt ahhoz, hogy ellenállhasson neki. Emlékezetében felmerült finom, kedves, nőies lénye, amely a maga hatalmával nemegyszer szinte vallásos áhítatot keltett benne; szívének sok-sok szent és szenvedélyes érzelmkitörése, midőn e tiszta forrás előbuggyant a mélyből, és áttetszőn megvillant Giovanni lelki szemei előtt. Oly emlékek ébredtek benne, amelyek, ha tudja, hogyan értékelje őket, talán megnyugtatók, hogy mindez a rút rejtelem csupán csalóka illúzió, s hogy bármiféle gonosz köd lengje is körül alakját, a valóságos Beatrice földre szállt angyal. Bár Giovanni ilyen fennkölt hitnek nem tudta átadni magát, Beatrice lényének varázsa alól mégsem bírt szabadulni. Haragja sivár érzéketlenséggé tompult. Beatrice érzékeny lelke azonnal felismerte, hogy valamilyen sötét szakadék tátong közöttük, s ezt sem ő, sem Giovanni nem tudja áthidalni. Szomorúan, szótlanul sétálgattak, mígnem elértek a márvány szökőkúthoz és a földbe épített medencéjéhez, amelynek közepén állt az a drágakövekhez hasonló virágokkal ékes bokor. Giovanni megrettent, milyen mohó örömmel - szinte epekedve - szívja magába a virágok illatát.

- Beatrice - kérdezte hirtelen -, honnan származik ez a bokor?

- Az apám keze műve - felelte egyszerűen Beatrice.

- Keze műve! Keze műve! - ismételte Giovanni. - Hogy érted ezt, Beatrice?

- Félelmetesen ismeri a Természet titkait - válaszolta Beatrice -, s ez a növény abban az órában, amikor én a világra jöttem, sarjadt ki a földből, mint tudományának, intellektusának szüleménye, míg én csupán földi gyermeke voltam... Ne nyúlj hozzá! - folytatta ijedten, amikor Giovanni közelebb lépett a bokorhoz. - El se tudod képzelni, milyen tulajdonságai vannak. De én, drága Giovanni, együtt nőttem fel és bimbóztam ki ezzel a növényvel, a lehelete táplált. A testvérem volt, s emberi érzésekkel szerettem, mert - ugye sejtetted? -, sajnos, szörnyű átok ül rajtam.

E szavak hallatán Giovanni oly komor pillantást vetett rá, hogy Beatrice remegve elhallgatott. De az ifjú gyengédségébe vetett hite eloszlatta félelmét, s elpirult, hogy egy pillanatilag is kételkedhetett Giovanniban.

- Szörnyű átok ül rajtam - folytatta -, mivel apám végzetes szeretete a tudományok iránt teljesen elidegenített az emberektől. Amíg az Ég ide nem vezérelt téged, drága Giovanni, milyen magányos volt a te szegény Beatricéd!

- És nehéz volt azt az átkot elviselni? - kérdezte Giovanni, s a lányra szegezte szemét.

- Csak nemrégiben jöttem rá, milyen nehéz - válaszolta gyengéden a lány. - Ó, igen, de a szívem zsibbadt volt, és így nyugodt.

Giovanni morcos lehangoltságából úgy tört elő a harag, akár egy sötét felhőből a villámcsapás.

- Te átkozott! - kiáltotta keserű gúnnyal, haragosan Giovanni. - Amikor aztán meguntad a magányt, engem is megfosztottál az élet melegétől, s becsalogattál kimondhatatlan borzalmad világába!

- Giovanni! - sikoltott fel Beatrice, s nagy, ragyogó szemét a fiúra függesztette. Fel se fogta Giovanni szavait, de elhült benne a vér.

- Igen, te mérges kígyó - ismételte Giovanni magánkívül a dühtől. - Ezt tetted! Elpusztítottál! Mérget csepegtettél ereimbe! Engem is olyan gyűlöletessé, rúttá, undorítóvá és halált hozóvá tettél, mint amilyen te vagy - a főtelem világcsodájává! És ha leheletünk a sors kegyéből netán számunkra is olyan gyilkos méreg volna, mint mások számára, akkor most jer, forrjon össze ajkunk a kimondhatatlan gyűlölet csókjában, s haljunk meg!

- Mi történt velem? - mormolta Beatrice, és szívéből halk nyöszörgés szakadt föl. - Szent Szűz, könyörülj rajtam, szegény, megtört szívű gyermekeden!

- Te még imádkozol? - kiáltotta ördögi gúnnyal Giovanni. - Hisz az imádság, ha elhagyja ajkadat, halállal fertőzi meg a levegőt. Igen, igen, imádkozzunk. Menjünk el a templomba, és a bejáratnál mártsuk szenteltvízbe az ujjunkat! Akik utánunk jönnek, majd úgy pusztulnak el, mintha dögvész szakadt volna rájuk! Vessünk keresztet! A szent szimbólum képében átkot szórunk szerte a világban!

- Giovanni - mondta nyugodtan Beatrice, mert a fájdalom már minden más indulatot elfojtott benne -, miért illetedd önmagadat is ezekkel a rettenetes szavakkal? Én, igaz, az a szörnyűség vagyok, aminek neveztél. De neked mi mást kell tenned, mint hogy rémséges szerencsétlenségemtől megborzadva kilépj e kertből, elvegyülj embertársaid közé, s örökre elfeledj, hogy egy olyan szörnyeteg vánszorog a földön, mint a szegény Beatrice?

- Mit színleled, hogy nem tudod, miről van szó? - kérdezte komoran Giovanni. - Hát nézd csak, milyen hatalommal ruházott fel engem Rappaccini szépséges leánya.

A levegőben nyári bogarak rajzoltak, keresték a táplálékot, amivel e végzetes kert virágillata kecsegtette őket. Giovanni feje körül keringtek, bizonyára ugyanaz az erő csalogatta ide a rovarokat, amely egy pillanatra a bokrokhoz vonzotta őket. Giovanni rájuk lehelt, s keserűen mosolygott Beatricére, amikor legalább húsz rovar tüstént élettelenül hullt le a földre.

- Értem! Már értem! - sikoltotta Beatrice. - Ezt apám végzetes tudománya okozta! Nem, nem, Giovanni, ez nem az én bűnöm! Nem és nem! Én csupán arról álmodoztam, hogy szerethetlek téged, egy ideig veled lehetek, aztán elengedlek, és csak a képedet őrizem majd a szívemben. Mert hidd el, Giovanni, bár testemet méreg táplálja, lelkem Isten teremtménye, s mint mindennapi étkét áhítja a szeretetet. Az apám - ő kapcsolt össze minket ezzel a félelmetes vonzalommal. Igen, taszíts el magadtól, taposs rám, ölj meg! Szavaid hallatán mit nekem a halál? De ez nem az én bűnöm. A világ minden kincséért se tettem volna ilyet.

Giovanni az átkozódásaival kiadta mérget. Most valamilyen szomorú, nem minden gyengédség nélküli érzés fogta el, a kettejük közti meghitt és sajátos kapcsolat érzete. Oly végtelenül magányosan álltak itt, hogy egyedüllétüket még a legsűrűbb embertömeg sem enyhítette volna. Hát nem kellene ennek az Istentől elhagyott helynek e két árva lelket összefűznie? Ha ők szívtelenek egymáshoz, kitől várhatnának jóságot? Amellett, gondolta Giovanni, nincs-e még egy halvány remény, hogy visszatérhessen a természet világába, s hogy kézen fogva odavezesse Beatricét, a megváltott Beatricét is? Ó, gyarló, önző, érdemtelen lélek, amely azok után, hogy átkaival oly kegyetlenül kiölte Beatrice szerelmét, még földi egyesülésről, földi boldogságról mer álmodozni? Nem, nem, nincs remény. Beatricének immár ilyen nehéz, megtört szívvel kell átlépnie az Idő mezsgyéjén, fájdalomra valamilyen paradicsomi forrásnál kell irt találnia, a halhatatlanság fényénél kell felednie bánatát, s *ott* kell meggyógyulnia.

De Giovanni még nem tudta ezt.

- Drága Beatrice - mondta, s a lány mellé lépett, de közeledtére, ugyanúgy, mint máskor, a lány visszahőkölt, csak most más erő ösztönözte -, drága Beatrice, sorsunk még nincs megpecsételve. Nézd, itt ez a gyógyszer, hatékonyságáról egy bölcs orvos biztosított engem, szinte isteni ereje van. Összetevői semlegesítik azokat a mérgeket, amelyekkel rettenetes apád ezt a szerencsétlenséget hozta rád és rám. Áldott füvek párlata. Ne igyuk meg együtt, s tisztuljunk meg így a gonosztól?

- Add ide! - mondta Beatrice, és kinyújtotta kezét a kis ezüstfioláért, amelyet Giovanni a kebléből vett elő. Aztán nyomatékosan hozzátette: - Megiszom, de te várd meg, mi lesz a hatása.

Ajkához emelte Baglioni fioláját. Ebben a pillanatban a kapu alól előlépett Rappaccini, és lassan megindult a márvány szökőkút felé. Ahogy közelebb ért, a tudós sápadt arca a szépséges ifjú és lány láttán diadalmas kifejezést öltött, úgy nézett rájuk, akár a művész, aki egy életet szentelt egy festmény vagy egy szoborcsoport megalkotásának, s most végre elégedett művével. Megállt, hatalmának tudatában hajlott alakja kiegyenesedett. Kezét kiterjesztette följük, mint egy gyermekei számára áldásért könyörgő apa, de az ugyanaz a kéz volt, amellyel életük áramába mérget csepegtetett. Giovanni megremegett. Beatrice pedig ijedten megborzongott, és kezét a szívére szorította.

- Lányom - mondta Rappaccini -, nem vagy többé egyedül a világban. Tépj le egy drágakövet erről a bokorról, a testvéredről, s add oda vőlegényednek, hordja a keblén. Már nem fog neki ártani. Tudományom és a kettőtök közti vonzalom annyira áthatotta lényét, hogy most éppúgy különbözik a közönséges férfaktól, mint te, büszkeségem és dicsőségem gyermeke a közönséges nőktől. Járjátok hát életutakat, oly szeretetben egymás iránt, mint amilyen rettegést keltetek másokban!

- Apám - szólt erőtlenül Beatrice, s amíg beszélt, kezét továbbra is a szívére szorította -, miért szántál ilyen szörnyű sorsot gyermekednek?

- Szörnyű sorsot? - kiáltotta Rappaccini. - Mit akarsz ezzel mondani, te bolond lány? Szörnyűnek nevezed azt a csodálatos képességet, amely előtt semmiféle ellenséges hatalom vagy erő meg nem állhat - szörnyűségnek nevezed, hogy lélegzeteddel még a leghatalmasabbakat is meg tudod semmisíteni, szörnyűségnek, hogy olyan félelmetes vagy, mint amilyen gyönyörű? Hát inkább lennél gyenge nő, minden gonosznak áldozata, és semmi rosszra nem képes?

- Azt kívántam volna, hogy szeressenek, s nem azt, hogy féljenek tőlem - susogta Beatrice, s a földre rogyott. - De most már mindegy. Oda indulok, ahol a Gonosz, amellyel át akartad itatni lényemet, szertefoszlik, akár egy álom - mint a mérgező virágok illata, amely a paradicsom virágai között nem fogja többé megfertőzni leheletemet. Isten veled, Giovanni! Gyűlölködő szavaid ólomsúllyal nehezeden szívemre, de ezek is semmivé válnak, ahogy most az Égbe szállok. Nem volt-e a te lényedben kezdettől fogva halálosabb méreg, mint az enyémben?

Beatrice földi lényét apja tudománya oly gyökeresen átformálta, hogy miként a méreg élet, akként az erős ellenszer halál volt számára. És így aztán az emberi leleményességnek és egy eltorzult léleknek ez a szerencsétlen áldozata, annak a sorsszerűségnek áldozata, amely a tévelygő bölcsesség minden ilyen erőfeszítését kíséri, ott pusztult el apja és Giovanni lábainál. És ebben a pillanatban Pietro Baglioni professzor kitekintett az ablakon, és a diadal, de egyben a borzalom hangján lekiáltott a megtört szívű tudósak:

- Rappaccini! Rappaccini! *Ez* hát a kísérleted eredménye!

Vámosi Pál fordítása

A SZÉPSÉG MŰVÉSZE

Egy idősebb férfi sétált az utcán, csinos lányával karonfogva, s a felhős este homályából kijutott a fénybe, amely egy kisebb bolt kirakatából szűrődött ki a járdára. A kiszögellő kirakatban különféle órák függtek, dublé, ezüst- és egy-két aranyóra, számlapjával mind modortalanul hátat fordított az utcának, mintha nem akarnák elárulni a járókelőknek, hány óra van. Odabent a boltban, az ablaktól oldalvást egy fiatalember ült, sápadt, komoly arcával valamilyen kényes szerkezet fölé hajolt, amelyet egy ernyős lámpa erős fénye világított meg.

- Mi a csudán dolgozik ez az Owen Warland? - mormolta magában az öreg Peter Hovenden, immár nyugalomba vonult órás és egykori mestere annak a fiatalembernek, akinek foglalatosságán most így eltűnődött. - Min mesterkedhet ez a legény? Az elmúlt fél évben valahányszor elmentem a boltja előtt, mindannyiszor éppily buzgón dolgozott. Még a szokott bolondériáin is túltenne, ha netán a perpetuum mobilén törné a fejét. De azért konyítok annyit mesteriségemhez, hogy lássam, óraalkatrésszel bíbelődik.

- Talán - mondta Annie minden különösebb érdeklődés nélkül - Owen egy újfajta időmérő feltalálásán fáradozik, apám. Leleményes fiú.

- Ugyan, gyermekem! Az ő leleményességével legfeljebb valami haszontalan norinbergi játékszer találhatna fel - válaszolta az apja, akinek Owen Warland szeszélyes lángelméje régebben sok fejfájást okozott. - Ördög vigye el az ilyen leleményességet! Én csak azt köszönhetem neki, hogy a boltomban még a legjobb órákat is tönkretette. A napot is eltérítene pályájáról, s megbolygatná az idő folyását, ha a leleményességéből, mint mondtam, játékszerek feltalálásánál többre is futná.

- Csendesebben, apám! Még meghallja! - suttogta Annie, és megszorította az öregember karját. - Olyan jó a hallása, mint amilyen érzékeny ő maga. És tudod, milyen könnyen megbántódik. Gyerünk innen.

Így aztán Peter Hovenden és Annie lánya szótlanul továbbmentek, mígnem az egyik mellékutcában egy kovácműhely nyitott ajtaja előtt újból megálltak. Odabent a tűzhely hol föllobbant és megvilágította a magas, kormos mennyezetet, hol meg csupán a szénnel borított padló egy keskeny sávjára hullt a fénye, aszerint, hogy a fűjtató kipréselte-e a levegőt, vagy beszívta nagy bőrtüdejébe. Amikor odabent világos volt, még a műhely legtávolabbi zugában is ki lehetett venni a tárgyakat, a falon lógó patkókat, a homály pillanataiban viszont a tűz mintha csak a végtelen térben pisláskolt volna bizonytalanul. Ebben a váltakozó vörös izzásban és sötétségben járkált fel-alá a kovács. Érdemes volt elnézni a fénynek és árnyéknak e festői játéka közepette, ahol lobogó láng viaskodott a sötét éjszakával, mintha mindkettő igyekezett volna a másik fölébe kerekedni. A kovács most egy fehéren izzó vasrudat húzott elő a parázsból, az üllőre fektette, megemelte izmos karját, és csakhamar ezer és ezer szikra pattogott körülötte, kalapácsa alól szerteszóródva a környező homályba.

- Milyen kellemes látvány - jegyezte meg az öreg órás. - Tudom, mit jelent arannyal dolgozni, de mindent egybevéve, aki vassal dolgozik, az ám az igazi munkás. Valóságos dolgokkal foglalkozik. Mit mondasz, Annie lányom?

- Kérlek, apám, ne olyan hangosan - suttogta Annie. - Robert Danforth még meghallja.

- És ha meghallja? - mondta Peter Hovenden. - Csak megismételhetem, hogy jó és egészséges dolog, ha valaki pusztá kezére és a valóságra támaszkodhatik, s mint kovács mezítlén, izmos karjával keresi kenyerét. Az órás csak töri a fejét a tengernyi keréken, rontja egészségét és

szemét, ahogy én tettem, s élete delén vagy azon valamivel túl saját szakmájában már nem tud dolgozni, másra meg nem alkalmas, ahhoz pedig túl szegény, hogy gondtalanul élhessen, így hát megint csak azt mondom, többet ér a nyers erő. Aztán meg az ilyen ember feje nem jár ostobaságokon! Láttál-e már valaha is kovácsot, aki olyan bolond, mint ez az Owen Warland?

- Ez a beszéd, Hovenden bátyám! - kiáltotta a tűzhely mellől Robert Danforth öblös, mély, vidám hangon, amelytől az egész műhely visszhangzott. - De hogyan vélekedik erről Annie kisasszony? Szerinte bizonyára előkelőbb foglalkozás női órákat összeeszkábálni, semmint patkót vagy rostélyt kovácsolni.

Annie elhúzta apját az ajtótól, nem hagyott időt neki a válaszra.

De most vissza kell térnünk Owen Warland boltjába, hogy elidőzzünk e fiatalember történetén és jellemén, hosszasan annál, mint amennyi időt Peter Hovenden s talán még Annie lánya is, vagy Owen egykori osztálytársa, Robert Danforth egy ilyen jelentéktelen dologra elfecsérelni érdemesnek tartana. Owent, mióta csak apróska ujjai közé kést tudott fogni, egyfajta különleges leleményesség jellemezte, olykor szép alakokat, főként virágokat és madarakat faragott ki fából, olykor meg valamilyen szerkezet rejtett titkainak felfedezésére törekedett. De célja mindenkor a szépség volt, nem pedig a hasznos mímelése. Owen az inasgyerekekkel ellentétben sose készített kis szélkereket egy-egy pajta sarkára vagy vízimalmot a szomszédos patak fölét. Akik a fiúban olyasféle sajátságokat fedeztek föl, amelyek, úgy gondolták, közelebbi megfigyelésre érdemesek, olykor feltételezték, hogy a Természetnek azt a szép lendületét igyekszik utánózni, amit a madarak szárnyalása vagy a kis állatok szökellése példáz. És valóban úgy látszott, Owennél a szép szeretetének valamilyen új formájáról van szó, aminek jóvoltából költő, festő vagy szobrász is lehetett volna, s ami éppoly tökéletesen kifinomult, éppoly mentes minden nyers hasznosságtól, mint e művészetek. A közönséges szerkezetek merev, szabályos működése különös undorral töltötte el. Amikor egyszer megmutattak neki egy gőzgépet abban a reményben, hogy a mechanikai elvek iránti ösztönös érzéke kielégülést lel benne, elsápadt, rosszul lett, mintha valami természetellenes dologgal került volna szembe. Elborzadását legalábbis részben a vasalkotmány nagysága és iszonyatos ereje okozta, mert Owen lelkialkata mikroszkopikus természetű volt, kicsiny termetével, ujjainak csodás picinységével és érzékenységevel összhangban az apró dolgok vonzották. Nem mintha ezzel a szépérzéke az egyszerű csinoság szintjére süllyedt volna. A szépség eszménye független a nagyságtól, egyaránt megvalósulhat olyan kis méretben, amelyet csak mikroszkóppal vizsgálhatunk, s akkora kiterjedésben, amit a szivárvány ívével mérünk. De a világ Owen Warland lángelméjét a céljaira és alkotásaira jellemző kicsinység miatt még kevésbé tudta értékelni. A fiú rokonai úgy vélték, okosabbat nem tehetnek - s talán valóban ez volt a legokosabb -, mint hogy beadják inasnak egy óráshoz. Azt remélték, furcsa leleményessége ily módon szabályos mederbe terelődik, s hasznos célokat szolgálhat.

Azt már említettük, mi volt Peter Hovenden véleménye az inasról. Nem tudott mit kezdeni a legénykével. Igaz, Owen hihetetlenül gyorsan kiismerte magát hivatásának rejtelseiben, de az órasmesterség igazi célját semmibe vette, lenézte, éppoly kevésbé törődött az idő mérésével, mintha az úgyszólván az örökkévalóságba olvadna bele. Amíg öreg mesterének keze alatt dolgozott, addig különködéseit törekeny alkata miatt szigorú utasításokkal és felügyelettel még csak valahogy kordában lehetett tartani, de mihelyt inaséveit letöltötte, s átvette azt a kis boltot, amelyet Peter Hovenden a meggyengült látása miatt kénytelen volt feladni, az emberek egy-kettőre rájöttek: Owen Warland teljesen alkalmatlan arra, hogy a vén, vak Idő apót mindennapos pályáján irányítsa. Még legésszerűbb ötlete az volt, hogy óráit zenélő szerkezettel látta el, s jóvoltából az élet fűlsértő diszsonanciái melódiában olvadtak fel, és a múlt pillanatok a harmónia aranycseppjeiként hulltak a múlt szakadékába. De ha egy családi órát adtak be hozzá

javításra - azt a fajta magas, régi órát, amely az emberi lélekkel szinte összeforrva hosszú nemzedékek élettartamát méri -, az öreg számlap elé tizenkét boldog vagy szomorú óra szimbólumaként táncoló figurákat vagy halottas menetet sorakoztatott fel. A fiatal órás ezekkel a szeszélyes ötletekkel teljesen lejáratta magát annál a józan, gyakorlatias néprétegnél, amelynek az a meggyőződése, hogy az idővel nem szabad packázni, akár az evilági haladás és boldogulás, akár a túlvilági életre való felkészülés közvetítő közegének tekintjük. Vevőköre hamarosan megcsappant - ezt a bajt azonban Owen Warland valószínűleg egyenesen szerencsés fordulatnak tartotta, mert amúgy is egyre inkább elmélyedt valamilyen titokzatos foglalatosságba, amely minden tudását és ügyességét igénybe vette, s amellet lánghelméje jellegzetes hajlamainak is táplálékot nyújtott. Ez a tevékenység már hosszú hónapokat emésztett fel.

Amikor Owen Warland észrevette, hogy az öreg órás és csinos lánya az utca félhomályából figyel, lázas izgalom vett erőt rajta, keze megremegett, úgyhogy nem tudta folytatni a kényes munkát, amellyel foglalatostkodott.

- Annie az! - mormolta. - Még meg sem hallottam apja hangját, már elárulta a szívdobogásom. Ó, hogy ver ez a szív! Ma éjjel már aligha bírom folytatni a munkámat ezen a finom szerkezeten. Annie! Drága Annie! Szilárdná kell tenned szívemet és kezemet, nem pedig így remegtetned őket, hisz egyedül a te kedvéért küszködöm, hogy a szépség szellemét formába öntsem, mozgásra bírjam. Ó, csillapodj, te dobogó szív! Ha így megghiúsítod fáradozásomat, oly ködös és beteljesületlen álmok jönnek rám, hogy holnap egészen kimerült leszek.

Ahogy újból megpróbált nekilátni a munkájának, nyílt a boltajtó, s ki más lépett be rajta, mint az a derekas férfiú, akit Peter Hovenden a kovácműhely fényei és árnyai közepette megcsodált. Robert Danforth egy saját készítésű, különleges kis üllőt hozott, amelyet a fiatal művész nemrégiben rendelt meg nála. Owen megvizsgálta az üllőt, s azt mondta, teljesen megfelel kívánságainak.

- Hát persze - jegyezte meg Robert Danforth, s öblös hangja, akár egy mélyhegedű, teljesen betöltötte a boltot. - A magam mesterségében bárkivel felveszem a versenyt, bár a tiedben bizony gyengécske volnék ilyen öklökkel - tette hozzá nevetve, s hatalmas kezét Owen finom keze mellé rakta. - De hát mit számít ez? Pörölyöm egyetlen csapásában több erő van, mint amennyit te inaskorod óta együttréve kifejtettél. Nincs igazam?

- Nagyon valószínű - felelte halk, gyenge hangon Owen. - Az erő földi szörnyeteg. Nem tartok igényt rá. Az én erőm, már amennyi van, teljesen lelki jellegű.

- De mondd csak, Owen, min dolgozol? - kérdezte régi iskolatársa ugyanazon a mély hangon, mint az imént. A művész visszariadt e hangtól, kiváltképpen mert a kérdés az ő szemében szent dolgot, képzeletének merész álmát érintette. - Azt beszélnek, hogy a perpetuum mobile feltalálásán fáradozol.

- Perpetuum mobile? Ugyan, ostobaság - válaszolta utálkozó mozdulattal Owen Warland, aki hajlamos volt a kisebbfajta zsémbességekre. - Azt nem lehet feltalálni. Ez az álom olyanokat megtéveszthet, akiknek agyát elködösíti az anyag, de engem nem. Amellet ha ez a találmány egyáltalán lehetséges volna, akkor se tartanám érdemesnek megcsinálni, hiszen a titkát olyan célokra fordítanák, amelyeket gőzzel és vízi erővel már most is megvalósítanak. És arra meg nem vágyom, hogy egy újfajta szövőgép felfedezőjeként tiszteljenek.

- Ez valóban mulatságos is volna! - kiáltott fel a kovács oly harsogó nevetéssel, hogy Owen és munkapadján az üvegburák összhangban megrezdültek. - Nem, nem, Owen! A te gyermekeid közül egyetlenegynek se lesz vascsuklója és izomzata. No de nem tartalak fel tovább. Jó

éjszakát, Owen, és sok sikert. Ha segítségre van szükséged, mármint arra, hogy a kalapáccsommal egy nagyot vágjak az üllőre, akkor én vagyok a te embered.

És ezzel a vasgyúró újból felnevetett, s kiment a boltból.

- Milyen különös - suttogta Owen Warland, s fejét tenyerébe hajtotta -, milyen különös, hogy minden töprengésem, szándékom, áhítózásom a szépség után, szellemi képességem a megteremtésére, e finom, éteri képesség, amelyről ennek a vaskos óriásnak fogalma se lehet, ez mind, mind olyan hívságosnak és meddőnek látszik, valahányszor Robert Danforth az utamba kerül! Ha gyakrabban találkoznék vele, tán bele is örülnék. Kemény, nyers ereje elhomályosítja, megzavarja szellememet. De a magam módján én is erős leszek, nem hátrálok meg előle.

Egy üvegbura alól elővett egy piciny szerkezetet, és lámpásának fénynyalábjába helyezte. Nagyítóüvegen keresztül tüzetesen megvizsgálta, majd egy finom acélszerszámmal dolgoztatni kezdett rajta. De már egy pillanat múlva hátrahanyatlott székében, kezeit összekulcsolta, és tekintetében oly borzalom tükröződött, hogy ettől kicsiny arca ijesztő lett, akár egy óriásé.

- Egek! Mit tettem? - kiáltott fel. - Annak a nyers erőnek a gőze, hatása teljesen megzavart, elhomályosította elmémet. Ez volt az a mozdulat, az a végzetes mozdulat, amelytől kezdettől fogva rettegettem. Mindennek vége, hónapok munkája, életem célja, odavan. Igen, végem van!

Így ült szörnyű kétségbeesésben, mígnem lámpása egyet pislantott, és a Szépség művésziére sötétség borult.

Ekként zúzza szét, semmisíti meg a gyakorlatiasság eszméinket, képzeletünk kedves szüleményeit, amelyeket értékesebbnek tartunk mindannál, amit az emberek becsülnek. Az eszményi művésznek erős jellemre van szüksége, s ez érzékenységgel alig-alig fér össze. Akkor is meg kell őriznie önmagába vetett hitét, ha a tamaskodó világ csupán hitetlenséget tanúsít iránta. Szembe kell szállnia az egész emberiséggel, és mind lángelméje, mind annak céljai szempontjából önmaga tanítványának kell lennie.

Owen Warland ettől a kemény, de elkerülhetetlen próbától egy időre összeroskadt. Néhány tétlen héten át állandóan fejét kezére hajtva üldögélt, úgyhogy a városbeliek nem is igen látták az arcát. Amikor végre mégis a világosság felé fordította fejét, tekintetében valamilyen hideg, gyászos, megnevezhetetlen változást lehetett észlelni. De Peter Hovenden és mindazon értelmes fők szerint, akik úgy gondolják, hogy az életet, mint valami óraművet, ólomsúlyokkal kell szabályozni, e változás a javára szolgált. Owen most valóban makacs szorgalommal adta át magát mesterségének. Bámulatra méltó látvány volt, amint nagy komolyan vizsgálgatja például egy nagy, régi ezüstóra kerekeit, tulajdonosának örömeire, aki azt már olyan régóta hordta zsebében, hogy valósággal a szívéhez nőtt, s ezért féltékenyen vigyázott rá, hogyan bánna vele. Owen az így megszerzett jó hírének köszönhetette aztán, hogy az illetékes szervek megbízták a templom toronyórájának beszabályozásával. Ezt a közérdekű munkát olyan sikerrel végezte el, hogy a kereskedők a tőzsdén elismerték érdemeit, az ápolónő, miközben a betegszobában orvosságot osztott szét, az ő dicséretét zengte, a szerelmes a megbeszélt találka órájában áldotta a nevét, s az egész város hálás volt neki, amiért pontos időben ülhetett ebédhez. Egyszerre nehéz lelki bánatában mindent rendben tartott, nemcsak saját magában, hanem mindenütt, ahol a toronyóra érces kondulását hallani lehetett. Akkori lelkiállapotáról az az önmagában jelentéktelen, de mégis különös körülmény tanúskodott, hogy ha megbízásból ezüstkanalakra nevet vagy kezdőbetűket kellett vésnie, most a lehető legegyszerűbb formában rajzolta ki a megkívánt betűket, nem pedig a munkájára korábban jellemző szeszélyes cikornyákkal.

Egy napon, e szerencsés fordulat idején, az öreg Peter Hovenden meglátogatta régi tanoncát.

- Nos, Owen - mondta -, örülök, hogy mindenfelől jót hallok rólad, de kiváltképpen a toronyóra irányából, amely a napnak mind a huszonnégy órájában dicséretedet zengi. Csak szabadulj meg a szépség esztelen, ostoba imádatától, hiszen hogy mi a szépség, azt se én, se más, de még te se tudhatod. Csak ettől szabadulj meg, s akkor ragyogó sikereket fogsz aratni az életben. Ha így haladsz tovább, még azt is megkockáztatom, hogy rád bízam becses, öreg óráim megjavítását, pedig Annie lányom után ez számomra a legértékesebb a világon.

- Hozzá se mernék nyúlni, uram - válaszolta csüggedt hangon Owen, akire öreg mesterének jelenléte mindig nyomasztóan hatott.

- Idővel - mondta Peter Hovenden -, idővel képes leszel rá.

Az öreg órásmeister, élve a régi tekintélye adta természetes előjogokkal, megvizsgálta a munkát, amelyet Owen éppen végzett, majd a további, folyamatban levő munkákat is. A művész eközben föl se emelte fejét. Ennek a férfinak hideg, fantáziátlan bölcsessége szöges ellentétben állt az ő természetével, amely a fizikai világ legdurvább anyagait kivéve minden mást álommá varázsolt át. Owen lélekben felnyögött, s azon imádkozott, mielőbb megszabadulhasson öreg mesterétől.

- De mi ez? - kiáltott föl hirtelen Peter Hovenden, és felemelt egy poros üvegburát. A bura alól előtűnt egy szerkezet, olyan finom és piciny, akár egy pillangó szárnya. - Mi ez itt? Owen! Owen! Ezekben az apró láncokban, kerekekben és lapátokban boszorkányság rejlik. Nézd csak, ujjaim egyetlen csippentésével megszabadítalak minden jövőbeli veszedelemtől.

- Az Isten szerelmére - sikoltott föl Owen Warland, s meglepő gyorsasággal felugrott helyéről -, ne nyúljon hozzá, ha nem akar megőrizni! Legkisebb ujjmozdulatával mindörökre tönkretenné az életemet.

- Aha, fiatalember. Szóval így áll a dolog - mondta az öreg órásmeister. Oly átható pillantást vetett Owenre, mintha könyörtelen, gyakorlatias bírálatával halálra akarná gyötörni lelkét. - Hát jó, csak menj a magad útján. De újból figyelmeztetlek, ebben a kis szerkezetben a rossz szellemed lakozik. Ne üzzem ki mégis?

- Maga az én rossz szellemem - válaszolta lázas izgalommal Owen -, maga és ez a kegyetlen, érzéketlen világ! Ha nem plántált volna belém ólmos gondolatokat és reménytelenséget, már réges-rég teljesítem a feladatot, amelyre rendeltettem.

Peter Hovenden a fejét csóválta, a megvetésnek és méltatlankodásnak azzal a vegyülékével, amit az emberiség - s ennek ő is egyik képviselője volt -, úgy véli, jogosan érez az olyan fajankókkal szemben, akik nem útszéli, poros zsákmányra lesnek, hanem valami becsesebbre pályáznak. Aztán odábbállt, intőn fölemelt ujjal s arcán gúnyos vigyorral, amely a művészt még hosszú éjszakákon át kísértette álmában. Owen öreg mesterének látogatása idején már-már ott tartott, hogy újból nekilát félbehagyott munkájának, de most ez a baljós esemény visszavetette korábbi állapotába, amiből pedig nagy nehezen már kilábolt.

De lelkének vele született hajlama e látszólagos tétlenség idején is friss erőt gyűjtött. A nyár folyamán teljesen föl hagyott mesterségbeli munkájával, s hagyta, hogy Idő apó - már amennyiben ezt az öregurat az ő felügyelete alatt álló órák képviselték - csak úgy találomra bolyongjon az emberi életben, s a megzavarodott percek és órák folyásában végtelen összevisszaságot okozzon. Pocsékolta, ahogy mondani szokták, Isten napját, erdőkben, mezőkön, folyópartokon barangolt. Itt, akár egy gyermek, örömét lelte a pillangók kergetésében vagy a vízibogarak futkározásának figyelésében. Volt valami rejtelmes abban a feszült figyelemben, ahogy eltűnődött ezeken a szellőben táncoló eleven játékszereken, vagy szemügyre vett egy csodás rovar, amelyet rabul ejtett. A pillangók kergetése találó szimbóluma volt annak az

eszményi elfoglaltságnak, amelynek oly sok boldog órát szentelt. De vajon sikerül-e a szépség eszméjét valaha is úgy elkapnia, mint jelképét, a pillangót? Ezek a napok kétségtelenül édesek voltak, illők egy művészi lélekhez. Ragyogó álmok töltötték be őket, úgy csillogtak Owen szellemi világában, akár a pillangók a levegőben, s egy-egy pillanatra valóságossá váltak - fáradság, tanácstalanság és minden csalódottság nélkül, amely azt az igyekezetünket szokta kísérni, hogy a szemünk számára láthatóvá tegyük őket. De jaj, a művész sem a költészetben, sem semmiféle más alkotó munkában nem elégedhet meg a szépség lelki örömeivel, hajszolnia kell ezt az illanó rejtelmet éteri birodalma mezsgyéjén túl, durva kézzel meg kell ragadnia, s össze kell zúznia törékeny lényét. Owen Warlandot éppoly ellenállhatatlan erők sarkallták, hogy eszméit megvalósítsa, mint akármelyik költőt vagy festőt, aki a világot a maga dús látomásaival tökéletlenül másolja le, homályos, halvány szépségben eleveníti meg.

Most éjszakánként dolgozott: lassan-lassan hívta életre azt az egyetlen eszmét, amely minden szellemi tevékenységének irányt szabott. Alkonyatkor belopakodott a városba, bezárkózott boltjába, s finom ujjaival türelmesen, hosszú órákon át serénykedett. Olykor egy kopogtatásra összerezsent - az éjjeliőr kopogtatott, mert éjnek idején, amikor már mindenkinek aludnia kellene, meglátta az Owen Warland boltjának redőnyén kiszűrődő lámpafényt. A betegesen érzékeny fiatalembert, úgy látszott, zavarja munkájában a tolakodó napfény, így aztán felhős, zord napokon arcát tenyerébe temetve üldögélt, érzékeny agyát mintegy beburkolta merengéseinek bizonytalanul gomolygó ködébe, mert könnyebbség volt számára, hogy elkerülheti azt a világosságot, amivel éjszakai fáradozásai közepette gondolatait formába kellett öntenie.

Egyszer e kábulatából Annie Hovenden rázta föl. A megrendelő jogán lépett be a boltba, de ugyanakkor a meghitt gyermekkori kapcsolat levegőjét is magával hozta. Kilyukadt az ezüstgyűszűje, s ezt akarta Owennel megjavíttatni.

- Nem tudom, hajlandó vagy-e ilyen kicsiségekkel foglalkozni - mondta nevetve -, amikor annyira lefoglal a gondolat, hogy lelket onts egy szerkezetbe.

- Hát ezt meg honnan veszed, Annie? - kérdezte a meglepetéstől összerezzenve Owen.

- Csak úgy eszembe jutott - válaszolta a lány -, meg hát mondtál is valami ilyesmit réges-régen, amikor te még kamasz fiú voltál, én meg kicsike lány. De halljuk: hajlandó vagy-e megjavítani szegény kis gyűszűmet?

- A te kedvedért mindenre, mindenre hajlandó vagyok, Annie - mondta Owen Warland. - Még ha Robert Danforth kovácsműhelyében kellene is elvégezni a munkát.

- Az volna ám a szép látvány! - vágott vissza Annie, s alig észrevehető megvetéssel végigmérte a művész kicsiny, törékeny alakját. - Hát akkor itt a gyűszű.

- De furcsákat mondasz - jegyezte meg Owen. - Hogy lelket akarok önteni az anyagba...

Ekkor azonban felötlött agyában a gondolat; e fiatal lánynak talán megvan az az adottsága, hogy jobban megértse őt, mint bárki más a világon. És milyen nagy segítséget és erőt adna neki magányos munkájához, ha meg tudná nyerni annak az egyetlen lénynek együttérzését, akit szeret! Az olyan embereket, akiknek foglalatossága elkülönül az élet mindennapos tevékenységeitől - akik megelőzik korukat, vagy félrehúzódnak embertársaiktól -, gyakran előnti a lélek hidege, s lelkük ettől megborzong, mintha a sarkvidéki fagyos magányosság lehelete érintené. Szegény Owent ugyanazok az érzések töltötték el, mint a prófétákat, költőket, reformereket, bűnözőket vagy bárki mást, akinek emberi vágyai vannak, de sajátos sorsa elkülöníti a többiektől.

- Annie - kiáltott fel halálsápadtan e gondolatra -, milyen boldogan elmondanám neked foglatosságom titkát! Te, azt hiszem, értékelni tudnád. Te, tudom, olyan áhítattal hallgatnád, amit a durva, anyagias világtól nem várhatok el.

- Hát persze! Áhítattal hallgatnám - válaszolta könnyedén fölnevetve Annie. - Halljuk, magyarázd el nekem, hogyan működik ez a kis pörgettyű. Olyan finom szerkezet, hogy Mab tündérkirálynőnek is játékszerül szolgálhatna. Nézd csak, elindítom.

- Ne nyúlj hozzá! - kiáltott föl Owen. - Ne nyúlj hozzá!

Annie egy tühegygel épp csak megérintette a már többször említett bonyolult szerkezet egyik aprócska részét, amikor a művész oly erővel ragadta meg csuklóját, hogy a lány fölsikoltott. A fiatalember vak dühtől és fájdalomtól vonagló arca láttán megriadt. De Owen a következő pillanatban már a tenyerébe temette arcát.

- Menj, Annie - motyogta -, csatlakoztam, és most fizetnem kell érte. Együttérzésedre áhítoztam, s azt gondoltam, képzeltem és álmodtam, hogy el is nyerhetem. De nincs meg az a talizmánod, Annie, amelynek jóvoltából beléphetnél titkaim birodalmába. Ezzel a mozdulattal hónapok munkáját, egy élet töprengésének eredményét semmisítetted meg. Nem a te hibád volt, Annie, de tönkretetted.

Szegény Owen Warland! Tévedett, ám bocsánatosan; hiszen ha akad emberi lélek, amely kellő áhítattal szemléli ezeket a számára oly szent foglatosságokat, annak egy női léleknek kellett volna lennie. És Annie Hovenden, ha elméjét a mélységes szerelem világosítja meg, talán nem is okozott volna neki ilyen csalódást.

A művész következő télen tanúsított viselkedése még azokat is meggyőzte, akik eddig bizakodó nézeteket hangoztattak, hogy a fiatalember a világ dolgaiban valóban visszavonhatatlanul haszontalan életre, saját személyét illetően pedig rossz végre ítéltetett. Egyik rokonának halála kisebb örökséghez juttatta, így aztán fölszabadult a munka terhe alól, olyan szokásoknak adta át magát, amelyeket már pusztán törékeny szervezete miatt is kerülnie kellett volna. De ha egy lángész éteri részét homály üli meg, a testiség annál is inkább korlátlan befolyásra tesz szert fölötte, mivel a lélek elveszti azt az egyensúlyt, amelyet a Gondviselés kegyesen megadott neki, s amelyet a durvább lelkek más módszerekkel teremtenek meg maguknak. Owen Warland bizonyosságot szolgáltatott rá, milyen tűnékeny üdvöt nyújt a kicsapongás. Most a bor aranyos párlatán keresztül nézte a világot, s eltűnődött a pohár fenekéről vidáman fölbugyborékoló látomásokon, amelyek a levegőt a kellemes bódulat alakjaival népesítik be, hogy aztán egykettőre kísértetiessé és reménytelenné váljanak. De a fiatalember még e szomorú és elkerülhetetlen fordulat után is tovább üritgette a gyönyörök poharát, holott gőze homályba burkolta az életet, és a homályt csúfondáros kísértetekkel töltötte be. Lelkét valamiféle fáradtság ülte meg, amit - mivel nagyon is valóságos volt, s mélyen áthatotta tudatát - elviselhetetlenebbnek vélt mindama fantasztikus keservnél és borzalomnál, amelyet a mértéktelenül fogyasztott ital idézett föl. Borközi állapotban még gondjai-bajai közepette is eszébe jutott, hogy mindez csupán csalóka látszat, józanul viszont arra gondolt, hogy a való élet szörnyű szenvedés.

Ebből a veszélyes állapotból egy olyan esemény szabadította ki, amelynek bár többen is tanúi voltak, de még a legeszesebbje se tudta megmagyarázni vagy akár csak megsejteni, miért volt akkora hatással Owen Warland lelkére. Nagyon egyszerű esemény volt. Egy meleg tavaszi délután a művész ivócimborái között üldögélt, előtte egy pohár bor, amikor a nyitott ablakon át egy gyönyörű pillangó repült be, és Owen feje körül kezdett keringeni.

- Ó - kiáltott föl Owen, aki már jó sokat ivott -, hát fölébredtél végre zord téli álmodból, te napnak gyermeke, nyári szellő játszótársa?! Akkor itt az ideje, hogy munkához lássak.

Kiürítetlen poharát az asztalon hagyta, elment, és soha többé nem látták, hogy akár csak egyetlen csepp bort is ivott volna.

Most újra az erdőket, mezőket járta. Azt képzelhetné valaki, hogy ez a szépséges pillangó, amely akár egy szellem röptét be az ablakon, mialatt Owen a szilaj mulatozók körében üldögélt, valóban szellem volt - azzal bízták meg, hogy visszavegye őt abba a tiszta, eszményi életbe, amely embertársaihoz képest oly kifinomulttá tette. És azt is képzelhetné valaki, hogy verőfényes kóborlásai közben ezt a szellemet hajszolta, mert amikor a nyár már tünedezőben volt, ő még mindig nesztelenül odalopódzott egy-egy pihenő pillangóhoz, és sokáig elmerülten figyelte. És midőn e szárnyas látomás a levegőbe emelkedett, szemével követte röptét, mintha az az égbe vezető ösvényt mutatná neki. De vajon mi volt annak az évszakhoz nem illő fáradozásnak a célja, amelybe a művész - miként arról az éjjeliőr az Owen Warland boltjának redőnye mögül kiszűrődő lámpafényből megbizonyosodhatott - újból belevetette magát? Erre a különcségre a városiak csupán egyetlen magyarázatot találtak. Owen Warland megháborodott! Milyen hathatós, az önértékben megsértett, szűk látókörű és tompa elmék számára milyen kielégítő, megnyugtató és könnyű magyarázat ez mindarra, ami kirí az élet megszokott hétköznapijaiból! Szent Páltól kezdve a Szépség e szegény kis művészig mindig ugyanezt a varázsszót alkalmazták azoknak az embereknek a beszédében vagy tetteiben rejlő misztérium értelmezésére, akik túl bölcsen vagy túl jól szóltak vagy cselekedtek. Owen Warland esetében a városiakok ítélete talán helyes volt. Lehet, hogy tényleg megháborodott. Az együttérzés hiánya, az ellentét közte és embertársai között, amely megfosztotta őt a jó példa féken tartó erejétől, elegendő ok lehetett rá, hogy megháborodjon. Vagy talán az éteri ragyogás az egyszerű napvilághoz társulva úgy elöntötte a lelkét, hogy földi értelemben megzavarodott.

Egy este, amikor a művész szokásos kóborlásaiból hazatért, és lámpájának fényét arra a kényes kis munkadarabra irányította, amelynek szerkezete mintha a sorsát testesítette volna meg, s amelynek készítését oly gyakran abbahagyta és újra elkezdte, legnagyobb meglepetésére az öreg Peter Hovenden lépett be a boltjába. Owen szíve mindig elszorult, valahányszor ezzel a férfival találkozott. Számára az egész világon Peter Hovenden volt a legrettenetesebb ember, mert éles elméje jóvoltából mindent, amit csak látott, világosan látott, amit meg nem látott, abban egyáltalán nem hitt. Ez alkalommal az öreg órásmester csupán egy-két kedves szót akart intézni hozzá.

- Owen, fiam - mondta -, holnap este el kell jönnöd hozzánk.

A művész valamilyen kifogást motyogott.

- El kell jönnöd - szólt Peter Hovenden - a nálunk töltött napok kedvéért. Miért, fiam, hát nem tudod, hogy Annie lányom eljegyezte magát Robert Danforthszal? Vendégeket hívunk, hogy a magunk szerény módján megünnepeljük ezt az eseményt.

- Ó! - mondta Owen.

E kurta szónál többet nem is mondott. Hangja olyasvalaki számára, mint Peter Hovenden, hidegnek, nemtörődömnek tűnhetett. Holott szegény művész-szívének elfojtott sikolya volt az, amelyet akár egy gonosz szellemet igyekezett féken tartani magában. De azért valamilyen képpen kitört belőle, ezt azonban az öreg órásmester észre se vette. Fölemelte ugyanis a szerszámot, amellyel a munkát el akarta kezdeni, majd ráejtette a kis szerkezetre, s ezzel megint hónapok fáradtsága, töprengése ment veszendőbe. Az ütéstől a szerkezet darabokra hullott.

Owen Warland története nem példázna híven mindazoknak keserves életét, akik a szépség megteremtésére törekednek, ha nem mondanánk el, hogy más káros hatások mellett a szerelem is megbénította kez ügyességét. Látszatra nem volt tüzes, merész szerelmes, forrongó

szenvedélye kavargásait, fájdalmait olyannyira művészi képzeletébe rejtette, hogy érzelmeire maga Annie is csupán női ösztönével ébredt rá. Ám Owennek a szerelem egész életét betöltötte. Már elfelejtette a napot, amikor kiderült, hogy szerelme a lánynál nem talál őszinte viszonzásra, s művészi sikerének minden álmát továbbra is Annie képével fonta össze. Az ő látható alakjában testesült meg számára az az istenített spirituális erő, amelynek oltárára, remélte, méltó ajándékot helyezhet. Persze ez merő önámítás volt, Annie Hovendenből hiányoztak azok a tulajdonságok, amelyekkel képzelete fölruházta. A kép, amit a lányról lelkében őrzött, éppúgy csupán saját teremtménye volt, ahogy az a rejtelmes szerkezet lenne, ha egyszer megvalósulna. Ha úgy adódott volna, hogy a viszonzott szerelem győzi meg tévedéséről, ha keblére ölelve a lányt, láthatja, miként válik angyalból földi asszonnyá, a csalódás talán még nagyobb erővel űzi vissza egyetlen megmaradt életcéljához. Ha viszont Annie-ben megtalálta volna azt, miről álmódott, életét annyira betöltötte volna a szépség, hogy pusztá bősége jóvoltából a szépet sokkal méltóbb formában teremthette volna meg, mint amilyenért fáradozott. De a mód, ahogyan a bánat rátört: az érzés, hogy szívszerelmét elragadták tőle, s a föld és a vas durva emberének adták, akinek egy ilyen angyal szolgálataira nincs szüksége, s nem is tudja azokat megbecsülni, ez már a sors perverzítése volt, amely az emberi életet oly képtelen és ellentmondásos színekbe öltözteti, hogy remény vagy félelem többé nem is lakozhat benne. Owen Warland lerogyott - mi egyebet tehetett volna? -, mint akit főbe kőlintottak.

Belebetegedett a bánatba. De amikor fölépült, kicsiny, törékeny csontozatát a korábbinál vastagabb húsréteg borította. Sovány arca kikerekedett, tündéri munkára formált finom kis keze még egy dundi csecsemő kacsójánál is kövérekebbé vált. Olyan gyerekes külsejű lett, hogy egy idegen talán meg is simogatta volna a fejét, ha idejében észre nem veszi, miféle gyerek az. Mintha kihalt volna benne a szellem, és már csupán a teste élne egyfajta vegetálásban. Owen Warland nem tébolyodott meg. Továbbra is tudott beszélni, s nem is értelmetlenül. Sőt az emberek kissé szószátyárnak tartották, mert unalmas részletességgel mesélt csodás szerkezetekről; könyvekben olvasott róluk, de rájött, hogy csupán a mesékben léteznek. Többek között megemlítette a Rézembert, amelyet Albertus Magnus készített, meg Bacon barát Rézfejét, az újabb időkből pedig azt a kicsiny koci-és-ló-automatát, amelyet állítólag a francia királyfinak csináltak, s egy bogarat, amely úgy zümmögött az ember fülébe, akár egy eleven légy, holott csupán apró rugókból álló trükkös szerkezet volt. Aztán mesélt egy totyogó, hápogó, csipegető kacsáról is, amit azonban ha egy tisztos polgár megvett volna vacsorára, kiderül, hogy becsapták, mert a kacsza csupán látszatra élő, valójában egyszerű gépezet.

- De most már tudom - mondta Owen Warland -, hogy mindez közönséges csalás.

Aztán rejtélyes arccal bevallotta, hogy valaha más nézetben volt. Tétlen, álmodozó napjaiban lehetségesnek tartotta, hogy bizonyos értelemben lelket önthet egy szerkezetbe, újfajta léttel és mozgással ruházhatja föl, s ily módon csodaszépet alkothat, megtestesítheti azt az eszményt, amellyel a Természet minden teremtményét föl akarja ruházni, de sose veszi magának a fáradságot, hogy e szándékát megvalósítsa. Ám úgy látszott, Owennek most már nincs valóságos elképzelése e cél elérésének, a szerkezeti elkészítésének mikéntjéről.

- Már föl hagytam az egésszel - mondogatta. - Olyasféle álmom volt, amilyenvel fiatal emberek szédítik magukat. Most már józanabb vagyok, csak nevetek ezen az álmon, ha rá gondolok.

Szegény, szegény, elbukott Owen Warland! E tünetek arról tanúskodtak, hogy többé nem annak a szebb régióknak a lakója, amely láthatatlanul vesz körül minket. Elvesztette a láthatatlanba vetett hitét, s most - ahogyan ezt az ilyen szerencsétlenek teszik - azzal a bölcsességgel büszkélkedett, amely olykor még a szemmel láthatót is elveti, és csak a kézzelfoghatóban hisz.

Effajta csapás gyakran éri az olyanokat, akiknek szellemi része elhal, s egyéniségük földhöz ragadtabb elemei mindinkább csakis azokhoz a dolgokhoz igazodnak, amelyekről tudomást szerezhetnek. De Owen Warlandban nem halt el a szellem, csak szunnyadt.

Hogy miként tért újból eszméletre, erről nem szól a fáma. Talán valamilyen görcsös fájdalom riasztotta föl tétlen szendergéséből. Talán, ahogy ez már egyszer megesett vele, a pillangó szállt be hozzá, keringett a feje körül, megihlette - mert hát a napfény e teremtményének a művész szemében mindig valamilyen rejtelmes küldetése volt -, s élete korábbi céljának megvalósítására buzdította. De akár a fájdalom, akár a boldogság ütötte szíven, legelőször is arra készítette, hogy köszönetet mondjon az Égnek, amiért oly hosszú idő után újból értelmet, képzeletet, kifinomult érzékenységet oltott beléje.

- Most pedig munkára föl - mondta magának. - Még sose éreztem hozzá annyi erőt, mint most.

De noha erősnek érezte magát, a buzgó munkára mégis elsősorban a félelem sarkallta, nehogy bevégzetlen fáradozásai közepette lepje meg a halál. Ez a félelem talán mindazoknak a lelkébe befészkelte magát, akik saját meggyőződésük szerint valami oly fenségesre áhítoznak, hogy az életet csakis mint céljuk elérésének előfeltételét tartják fontosnak. Amíg önmagáért szeretjük az életet, elvesztésétől nemigen rettegünk. Ha azonban csupán valamilyen cél megvalósítása érdekében óhajtunk élni, egykettőre rájövünk, milyen múlandó az élet. Ám a bizonytalanságnak ezen érzete mellett él bennünk a hit, hogy a halál kaszája nem teríthet le minket mindaddig, amíg a Gondviselés által számunkra kijelölt munkát végezzük, olyan munkát, amely ha befejezetlen marad, a világ joggal gyászba borul. Hiheti-e egy filozófus, akit az emberiség tökéletesbítésének eszméje lelkesít, hogy ebből az érzéki világból épp akkor szólítja el a halál, amikor világot megváltó szavak kimondására készülődik? Lehet-e, hogy így pusztuljon el, hogy a világban hosszú évszázadok múljanak, az élet homokórájában a szemek egyre csak peregenek, mígnem valamikor nagy sokára megint megszületik egy értelmes fő, aki meghirdeti azt az igazságot, amelyet ő már most kimondhatna? De a történelem számos példával szolgál rá, hogy épp a legértékesebb szellemek, akikben egy egész korszak testesül meg, olykor idő előtt a sírba hanyatlanak anélkül, hogy módjuk lenne - amennyire ezt a halandó értelem meg tudja ítélni - földi hivatásukat betölteni. A próféta meghal, de az érzéketlen szívű, a tompa agyú életben marad. A költő félbehagyja a dalt, vagy a halandó fülek számára nem hallhatóan, egy mennyei kórusban fejezi be. A festő - miként Allston¹⁹ - mindannyiunk szomorúságára elképzeléseinek csupán egy töredékét tudja a vásznon kifejezni, tökéletlen a szépség, amit alkot, s az egész művet - ha szabad ilyen tiszteletlenül szólnunk - már csak a mennyek színeivel festheti meg. De talán jobb, ha e földi élet befejezetlen tervei sehol se valósulnak meg. A legbecsesebb emberi céloknak ezt a gyakori megghiúsulását bizonyítéknak kell tekintenünk arra, hogy a földi cselekedetek, még ha a jámborság vagy a lángelme sugalmazza is őket, csak mint a szellem kitárulkozásai, megnyilvánulásai értékesek. A mennyekben még a legegyszerűbb gondolat is fenségesebb és dallamosabb Milton dalánál. És vajon hozzáfűz-e még odafent egy versszakot valamelyik, itt befejezetlenül hagyott költeményéhez?

De térjünk vissza Owen Warlandhoz. A szerencse vagy a balsors úgy hozta, hogy megvalósíthassa élete célját. Hagyjuk gondolatban magunk mögött a feszült töprengés, a sóvárgó erőfeszítések, az aprólékos munka és a gyötrő aggodalom hosszú-hosszú óráit, amelyeket aztán a magányos diadal egy pillanata követ. Bizzuk mindezt képzeletünkre. És akkor meglátjuk a művészt, amint egy téli estén bebocsáttatást kér Robert Danforth családi körébe. Ott találta a vas emberét, akinek masszív lényé az otthon hatására immár melegebbé, szelí-

¹⁹ Washington Allston (1779-1843) - amerikai festő.

debbé vált. És ott látta Annie-t is, mint családanyát - sok mindenben hozzáidomult egyszerű, robusztus férjéhez, de Owen Warland szemében azért még mindig finom báj lengte körül, s így közvetítő lehetett szépség és erő között. És azon az estén történetesen az öreg Peter Hovenden is ott ült vendégként lánya családi tűzhelyénél, s a művész első pillantása az ő jellegzetes, hideg kritikusra valló ábrázatára esett.

- Owen, öreg barátom! - kiáltott föl Robert Danforth. Fölugrott, és vasrudak markolásához szokott kezével megszorította a művész finom ujjait. - Milyen kedves, baráti gesztus tőled, hogy végre eljöttél hozzánk! Már attól tartottam, hogy a perpetuum mobiléd a régi napok emlékét teljesen kitörölte fejedből.

- Örülünk, hogy láthatunk - mondta Annie, és asszonyos arcát pír futotta el. - Nem szép tőled, hogy ilyen sokáig felénk se néztél.

- Nos, Owen - tudakolta mintegy üdvözlésképpen az öreg órásmester -, hogy állunk a szépséggel? Megteremtetted végre?

A művész nem válaszolt azonnal a kérdésre, mert ekkor megpillantott egy pufók fiúcskát, amint a szőnyegen botladozik - egy kicsinyke figurát, aki rejtelmes módon a végtelenből bukkant elő, s mégis oly izmos és valóságos volt, mintha a föld legtömörebb anyagából gyúrták volna. E reményteljes kis lurkó az újonnan jött felé mászott, majd leült a hátsójára - ahogy Robert Danforth e testtartást nevezte -, és oly okos, figyelmes képpel bámult Owenre, hogy az anyja akaratlanul is büszke pillantást váltott a férjével. De a művészt megzavarta a gyermek tekintete, valamilyen hasonlatosságot vélt felfedezni közte és Peter Hovenden szokásos arckifejezése között. Képzeletében az öreg órásmester változott át e fiúcskává, aki most gyermeki szemmel néz rá, s megismétli - ahogyan az öregember valóban tette - a csúfondáros kérdést:

- Mi van a szépséggel, Owen, a szépséggel? Sikerült megteremtened a szépséget?

- Sikerült - válaszolta a művész. Szemében a diadal pillanatnyi fénye és napsugaras mosolya villant föl, de arcán ugyanekkor oly mélységes tűnődés tükröződött, hogy már-már szomorúnak látszott. - Igen, barátaim, sikerült.

- Tényleg? - kiáltott föl Annie, s tekintetéből most kislányos öröm sugárzott. - És szabad megkérdezni, mi ez a titok?

- Hát persze, hisz azért jöttem, hogy felfedjem előtted - válaszolta Owen Warland. - Megismerheted, láthatod, megtapinthatod, sőt birtokba veheted a titkomat! Mert, Annie - ha szabad továbbra is így nevezni fiatal éveim játszótársát -, neked csináltam nászajándékkul ezt a lelkes szerkezetet, a mozgásnak ezt a harmóniáját, e rejtelmes szépséget. Kissé elkésve hozom, de a szépség szellemére akkor van a legnagyobb szükség, amikor életünk során a tárgyak már lassan elveszítik frissességüket, színüket, a lélek pedig az észlelőképesség finomságát. Ha - bocsáss meg, Annie - értékelni tudod ezt az ajándékot, akkor nem jöhet soha későn.

Beszéd közben egy ékszeresdoboznak látszó holmit vett elő. Saját kezüleg faragta ébenfából, s gyöngyökkel rakta ki, nagy képzelőerőre valló mintázatban. A faragás egy pillangót kergető kisfiút ábrázolt. A pillangó másutt a dobozon szárnyas szellemmé vált, és az ég felé repült, a kisfiút vagy az ifjút pedig a heves vágyakozás ereje a földről a felhőkbe, a felhőkből meg a mennyekbe röpítette, hogy ott végre elnyerhesse a szépséget. A művész kinyitotta az ébenfa dobozt, és megkérte Annie-t, érintse meg ujjával a doboz szélét. Az asszony szót fogadott, de szinte fölsikoltott, amikor a dobozból egy pillangó szállt elő, leült az asszony ujjhegyére, s meglebegtette bíbor és arany pettyekkel tarkított gyönyörű szárnyát, mintha felröppenni

készülődne. Lehetetlen szóval kifejezni e szépséges tárgyba oltott ragyogást, pompát, finomságot. A Természet eszményi pillangója öltött itt testet a maga tökélyében, nem azoknak a megfakult rovaroknak képében, amelyek földi virágok között repkednek, hanem azoknak a képében, amelyek a paradicsomi rétek fölött lebegnek, hogy az angyalkák és a halott csecsemők lelkei kergetőzhessenek velük. Szárnyait dús hímpor takarta, szeméből szellem sugárzott. A tűz lény megcsillant e kis csodán, a gyertyák beragyogták. És mégis szemmel láthatóan saját fényében tündökölt, úgy szikrázott fehér fénnel, akár egy drágakő, megvilágította az ujját és a kezét, ahol pihent. Tökéletes szépsége feledtette kicsinységét. Ha szárnya az égboltig ér, akkor se tölthette volna el nagyobb gyönyörrel, teljesebb kielégüléssel az emberi lelket.

- Gyönyörű, gyönyörű! - kiáltotta Annie. - És élő? Élő?

- Hogyne volna élő - válaszolta a férje. - Gondolod, hogy halandó ember képes ilyen lepkét csinálni? Hogy veszi magának a fáradtságot, amikor egy nyári délután akármelyik gyerek százat is foghatna? Persze hogy élő! De ez a szép kis doboz kétségtelenül a mi Owen barátunk keze műve, s ez bizony becsületére válik.

Ebben a pillanatban a pillangó újból meglebegtette szárnyait, oly életszerűen, hogy Annie döbbenten, lenyűgözve nézte. Mert férje véleménye ellenére se tudta eldönteni magában, vajon élőlény-e vagy valamilyen csodás szerkezet.

- Élő? - ismételte meg az iméntinél komolyabban.

- Dönts el magad - felelte Owen Warland, és feszült figyelemmel nézett az asszony arcába.

A pillangó most felröppent, Annie feje körül lebegett, majd elrepült messzire a szobában. De azért mindig látni lehetett, mert rezgő szárnyai csillogó fénybe öltöztették. A padlón ülő lurkó okos kis szemével követte röptét. A pillangó egy ideig a szobában keringett, majd kacsaringós ívben visszatért Annie ujjára.

- De élő-e? - kiáltott föl ismét az asszony. Ujja, amelyre e csodás rejtelem leszállt, annyira remegett, hogy a pillangónak szárnyaival egyensúlyoznia kellett magát. - Mondd meg, hogy eleven-e, vagy te csináltad?

- Miért kérdezed, ki csinálta, nem elég, hogy szép? - mondta rá Owen Warland. - Hogy élő-e? Igen, Annie, joggal mondhatom, hogy élő, hisz egész lényemet magába szívta. És e pillangónak és szépségének titka, s ez nem csupán külsődleges, hanem mélyen benne gyökerezik, a Szépség művészenek intellektusát, képzeletét, érzékenységét, lelkét jelképezi! Igen, én csináltam. De - s most arckifejezése kissé megváltozott - ez a pillangó már nem az nekem, ami akkor volt, midőn ifjúkoromban ébren álmodozva a távolban megláttam.

- Akármi is, szép kis játékszer - mondta a kovács gyermekes örömmel mosolyogva. - Kíváncsi volnék, hajlandó-e leszállni egy olyan otromba, vastag ujjra, mint az enyém? Add ide, Annie.

Annie a művész útmutatása szerint ujjhegyét a férje kezéhez érintette, mire a pillangó egy másodpercnyi habozás után átlibeggett az egyik ujjról a másikra. Majd nekikészülődött a második röptének, hasonlóan, bár nem pontosan ugyanúgy billegette szárnyait, mint az első kísérletnél. Azután fölrepült a kovács vaskos ujjáról, egyre szélesedő ívben egészen a mennyezetig emelkedett, utána egyetlen nagy kanyart írt le a szobában, és hullámozó szárnyalással visszatért oda, ahonnan elindult.

- Ez még a valódit is fölülmúlja! - kiáltott föl Robert Danforth. Ennél őszintébb dicséretet nem is foglalhatott volna szavakba, s valóban, ha ennyiben marad, egy nála ékesszólóbb és finomabb lelkületű ember se mondhatott volna többet. - Bevallom, föl se fogom ésszel. De hát

mire jó ez? Pörölyöm egyetlen csapása hasznosabb, mint az az ötévi munka, amit Owen barátunk erre a lepkére vesztegetett.

Ekkor a kisgyerek tapsikolni kezdett, érthetetlen gügyögésben tört ki, szemmel láthatóan azt követelte, hogy a pillangót adják oda neki, hadd játszhasson vele.

Owen Warland közben lopva Annie-re pillantott, vajon ő is osztja-e férje véleményét a szépnek és a gyakorlatiasnak ilyen egymáshoz viszonyított értéke felől. Az asszony iránta mutatott kedvességében, mindabban az ámulatban és bámulatban, amivel keze csodás művét, eszméjének megtestesülését nézegette, volt valamiféle rejtett gúny - Annie tudata számára talán túlságosan is rejtett, és csakis a művészéhez hasonló ösztönös tisztánlátással érzékelhető gúny. Ámde Owen, ahogy célját hajszolva múltak fölötte az évek, egyre inkább felülemelkedett azokon a régiókon, ahol az ilyesmi még gyötrelmet okozhat. Már tudta, hogy a világ - és Annie, mint e világ képviselője -, bármilyen dicsérettel illetné is, sose fogja kimondani azokat a szavakat, sose fogja kimutatni azokat az érzéseket, amelyek méltóképpen megjutalmazhatnák a művészt. A művészt, aki egy aprócska tárggyal magasztos eszmék szimbólumát teremti meg, aki az aranyból szellemi aranyat készít, s így keze művét szépséggel ruházza föl. Nem most, nem ebben a végső pillanatban tanulta meg, hogy minden nagy teljesítmény önmagában hordja jutalmát, másutt hiába keresnénk. Ámde volt ebben a pillangóban olyasmi is, amit Annie, a férje, sőt Peter Hovenden is megérthetett volna, s ami meggyőzhette volna őket arról, hogy Owen a hosszú évek munkáját nem érdemtelen dologra fecsérelte. A művész megmondhatta volna nekik, hogy ez a pillangó, ez a játékszer, ez a nászajándék, amelyet egy szegény órás egy kovács feleségének adott, a művészet valóságos ékköve - egy uralkodó magas kitüntetések és tömérdek vagyon árán vásárolta volna meg, s a királyi ékszerek sorában őrizte volna, mint valamennyi között a legpáratlanabbat és legcsodálatosabbat. De Owen Warland csak mosolygott, s magának tartotta meg titkát.

- Apám - mondta Annie, abban a hiszemben, hogy az öreg órasmester dicsérő szavai jól fognak esni egykori inasának -, gyere, csodáld meg te is ezt a szép pillangót!

- Hát lássuk csak - szólt Peter Hovenden. Fölemelkedett székéből, arcán az olyan emberek csúfondáros mosolyával, akik csakis az anyagi dolgokban hisznek, semmi másban. - Itt az ujjam, hadd szálljon rá. Jobban megértem, ha megérintem.

De amikor odanyomta ujját a kovács kezéhez, amelyen még mindig ott pihent a pillangó, a kis lény, Annie eddiginél is nagyobb ámulatára lecsüggesztette szárnyát, s úgy látszott, már-már a földre pottyan. Még a szárnyán és testén levő aranyos pettyek is - hacsak az asszonyt nem csalta meg a szeme - halványodni kezdtek, az izzó bíbor elfeketedett, és a kovács ujjá körül ragyogó fény homályossá vált, majd teljesen kialudt.

- Halódik! Halódik! - kiáltott föl ijedten Annie.

- Finom szerkezet - jegyezte meg nyugodtan a művész. - Mondtam, hogy egyfajta lélek lakozik benne, nevezd mágnesességnek vagy aminek akarod. Rendkívüli érzékenysége miatt a kétely és gúny levegőjében éppúgy gyötrődik, mint annak a lelke, aki saját életét oltotta beléje. Máris elvesztette szépségét, és néhány pillanat múlva a szerkezete helyrehozhatatlanul megsérül.

- Ne nyúlj hozzá, apám - könyörgött sápadtan Annie. - Itt a kisfiam, tegyük az ő ártatlan kezére. Azon talán föléled, és színei még az eddiginél is ragyogóbbá válnak.

Apja fanyar mosollyal visszahúzta ujját. A pillangó erre, úgy látszott, visszanyeri erejét, színei majdnem teljes szépségükben pompáztak, s a csillagfény, amely a leglégiesebb sajátsága volt, újból mintegy glóriát vont köré. Amikor Robert Danforth kezéről átkerült a gyermek kicsiny

ujjára, eleinte úgy ragyogott, hogy a kisfiú árnyéka élesen kirajzolódott a falon. Eközben a fiúcska kinyújtotta dundi kacsóját, ahogyan az apjától és anyjától látta, s gyermeki elragadtatással figyelte a rovar rezgő szárnyait. Ennek ellenére arcán oly különös, szinte bölcs kifejezés tükröződött, hogy Owen Warlandban azt az érzést ébresztette, mintha az öreg Peter Hovenden szkepticizmusa itt részben, de csak részben gyermeki hitté nemesedett volna.

- Milyen okosan néz ez a kis majom! - suttogta Robert Danforth a feleségének.

- Még sose láttam kisgyereknél ilyen pillantást - válaszolta Annie, aki sokkal inkább csodálta - és persze jogosan-a gyermekét, mint a művészi pillangót. - A mi kis drágánk nálunk is jobban fölfogja e dolog titkát.

A pillangó a művészhez hasonlóan mintha megérezte volna, hogy a gyermek lényében valami idegenség rejtőzik, mert fölváltva hol felragyogott, hol meg elhomályosodott. Végül aztán fölemelkedett a kisgyerek kacsójáról, oly légies mozdulattal, amely, úgy tűnt, minden erőfeszítés nélkül röpíti föl a magasba, mintha azok az éteri ösztönök, amelyekkel mesterének lelke felruházta, e szépséges holmit arra kényszerítették volna, hogy akaratlanul is a magasabb régiókba szálljon. Ha semmi nem állta volna útját, talán az egekig repül, s halhatatlanná válik. De fénye csupán a mennyezeten tündökölt, finom mívű szárnyaival megérintette az anyagi közeget, mire egy-két szikra, mintha csillagpor lett volna, hullt alá róla, s ért pislákolva a szőnyegre. Aztán a pillangó is alásiklott, de ahelyett, hogy visszatért volna a kisgyerekhez, szemmel láthatóan a művész keze felé igyekezett.

- Azt már nem! Azt már nem! - mormolta Owen Warland, mintha keze műve értené, amit mond. - Kirepültél mestered szívéből. Nincs számodra visszatérés.

A pillangó erre remegő fénysugarakat árasztva, imbolygón küszködve megindult a kisgyerek felé, s már-már leszállt az ujjára. De miközben még a levegőben lebegett, az izmos kis lurkó, akinek tekintetében nagyapja kemény, értelmes arckifejezése tükröződött, a csodás rovar után kapott, és a tenyerébe szorította. Annie fölsikoltott, az öreg Peter Hovenden pedig hideg, gúnyos nevetésben tört ki. A kovács megragadta a fiúcska összeszorított kezét, szétfeszítette, de a tenyerében már csak egy kis halom fénylő törmelékét látott, amelyből a szépség rejtelve mindörökre eltűnt. Owen Warland nyugodtan nézte élete munkájának pusztulását, ami mégsem volt pusztulás. Hisz elfogott ő is egy pillangót, csak egészen másfélét. A művész, aki elég magasra emelkedik ahhoz, hogy megteremtse a szépet, a szimbólumnak, amivel a szépséget a halandó szemek számára láthatóvá teszi, már csupán csekély értéket tulajdonít, mert lelkét immár a valóság fölött érzett öröm tölti el.

Vámosi Pál fordítása

ETHAN BRAND

Fejezet egy félbehagyott románcból

Bartram, a mészégető, durva vonású, zord külsejű férfiú, kinek arca maszatos volt a faszéntől, csendben üldögélve figyelte égetőkemencéjét, miközben kisfia márványdarabkákkal játszott házépítősdit. Estére járt. Egyszerre csak hangos kacagás hallatszott a valamivel alacsonyabb fekvésű domboldalról; nem volt gyöngyöző a nevetés, inkább lassú, sőt ünnepélyes, mint amikor szél rázza az erdő fáit.

- Mi ez, apa? - kérdezte a gyerek. Otthagyta a játékát, s apja térdei közé furakodott.

- Biztosan valami részeg - válaszolta a mészégető. - Valami vidám fickó, aki a falu kocsmájában nem mert elég hangosan nevetni, hátha beszakad a tető. Úgyhogy most itt van, és a Graylock lábánál fogja az oldalát, úgy röhög.

- De apa, ez nem úgy nevet, mint aki örül - mondta a gyerek. Sokkal fogékonyabb volt, mint tompa agyú, középkorú, bárdolatlan apja. - Engem megijeszt ez a láрма.

- Ne légy ostoba, te gyerek! - kiáltott rá mogorván az apja. - Azt hiszem, belőled sose lesz férfi. Túl sok van benned az anyádból. Megrémültél te már a falevél zizegésétől is, hiszen láttam! Hallgasd csak! Itt jön már az a vidám fickó. Majd meglátod, nem árt a légynek sem.

Miközben Bartram és kisfia ekként társalgott, mind a ketten azt az égetőkemencét nézték, amely Ethan Brand magányos, töprengő életének színhelye volt, mielőtt elindult a Megbocsáthatatlan Bűn felkutatására. Mint tudjuk, sok év múlt el az óta a rendkívüli éjszaka óta, amelyen először ötlött fel benne a GONDOLAT. Az égetőkemence azonban azóta is érintetlenül állt a hegyoldalban: semmi sem változott, amióta Ethan Brand az izzó tűzbe vetette sötét gondolatait, és úgyszólván azzá az egyetlen gondolattá olvasztotta össze őket, amely úrrá lett az életén. Körülbelül hat méter magas, kerek, toronyszerű tákolmány volt a kemence, egyetlen felületű kövekből összerakott, nehézkes építmény; kerületének nagy részét földhányás fedte, hogy a márványtömbök és -töredékek szekérrakományait könnyebben lehessen belódítani a felső kemenceajtón. A torony aljában is volt egy masszív vasajtó; akár egy óriási száj; elég nagy ahhoz, hogy egy ember - kicsit meggörnyedve - beférhessen rajta. Azt a benyomást keltette ez az ajtó, hogy: bejárat a domboldalba; a repedésein és hasadékain kiáradó füst- és lángoszlopok révén pedig igencsak emlékeztetett a pokol tájaihoz vezető különbejáratra, amely tájakat a Gyönyör-hegység²⁰ pásztorai oly előszeretettel mutogattak a zarándokoknak.

Igen sok ilyen égetőkemence van ezen a vidéken; bennük égetik azt a fehér márványt, amely a környező hegyek, dombok szerves alkotórésze. Néhányukat sok-sok évvel ezelőtt építették, s régóta nem használják már; üresen mered az ég felé a kör alakú belső rész, benőtte a gaz, a kövek repedéseibe befészkelte magát a fű meg a vadvirág; máris olyanok ezek az alkotmányok, mint holmi őskori leletek, az eljövendő évszázadok alatt pedig bizonyára teljesen ellepi majd őket a zuzmó. Más kemencék tüzet azonban manapság is éjjel-nappal éleszti a mészégető; az ilyen kemencék érdeklődést keltenek a hegyeket járó vándorban, aki aztán leül valami fatönkre vagy márványtömbre, csevegni egyet a magányos férfiúval. Mert magányos foglalkozás a mészégetőé, és - feltéve, ha az illető hajlamos a gondolkodásra - gondolat-

²⁰ Hegység John Bunyan művében, *A zarándok útja*-ban.

ébresztő is. Bizonyítja ezt Ethan Brand esete, akinek az elmúlt időkben igencsak különös gondolatai támadtak, miközben égett a tűz, éppen ebben a kemencében.

Azt az embert, aki most nézte a tüzet, más fából faragták, őt általában nem gyötörték gondolatok, kivéve azokat, melyek a mesterségéhez feltétlenül szükségesek voltak. Időnként kitárta a nehéz vasajtót, és - miközben elfordította tekintetét az elviselhetetlen izzástól - hatalmas tölgyfahasábokat lökött be a nyíláson, vagy pedig hosszú rúddal piszkálta meg a jókora parazsakat. Ha az ember kinyitotta a kemence ajtaját, látta a bodorodó, féktelenkedő lángokat, meg az égő márványt, melyet a hő már majdnem megolvasztott; odakint pedig a tűz fénye vibrálva tükröződött a környező sötét erdő kusza körvonalain, és a kép előterében megvilágította a derűsen pirosuló kis kunyhót, a forrást a kunyhó mellett, a mészégető széntől fekete, izmos alakját, meg a rémült gyermekét, aki védelmet keresve bújt meg apja árnyékában. Amikor aztán becsukódott a kemenceajtó, újra láthatóvá vált a félhold szelíd fénye, mely hiába igyekezett kirajzolni a környező hegyek homályba vesző formáit. Odafönt, a mennybolton, a suhanó gomolyfelhőket még mindig halvány rózsaszínre festette a naplemente, jóllehet maga a napsugár már réges-régen eltűnt a völgy messzi mélyén.

A kisfiú még közelebb húzódott édesapjához: léptek hallatszottak, valaki jött fölfelé a domboldalon; aztán egy ember alakja tűnt fel a fák alatt burjánzó bokrokban.

- Halihó! Ki van ott?! - kiáltotta a mészégető, akit bosszantott ugyan a fia félénksége, de kissé már őt magát is megfertőzte a félsz. - Bújj elő, és mutasd meg a képed, mint férfihoz illik, mert ha nem, hát a fejedhez vágom ezt a márványdarabot!

- Nem valami szíves fogadtatás - szólalt meg hamarosan egy hang, miközben az ismeretlen egyre közeledett. - De azért nem kívánok én jobbat még a tulajdon tűzhelyemnél sem.

Bartram, hogy jobban lásson, hirtelen mozdulattal kinyitotta a kemence vasajtóját: ádázul csapott fel a láng, és egy pillanat alatt fénybe borította az idegen arcát és egész alakját. A felületes szemlélő számára nem volt semmi különös a megjelenésében: magas volt a férfi és sovány; faluhelyen készült, durva szövésű, barna öltözkét viselt, kezében vándorbot, lábán súlyos, vastag talpú cipő. Miközben egyre közelebb jött, igen világos színű szemét a kemencéből kiáradó fényre szögezte, mintha valami figyelemre méltó dolgot látna - vagy remélne látni - odabent.

- Jó estét, idegen - köszöntötte a mészégető. - Honnan jössz ily késői órán?

- Kutatóútamról tértem meg - válaszolta a vándor. - Mert végre véget ért.

„Ez vagy részeg, vagy bolond! - dünnyögte csak úgy magának Bartram. - Meggyűlik még a bajom ezzel a fickóval. Minél előbb kergetem el innét, annál jobb.”

A remegő kisfiú suttogva kérlelte apját, csukná be a kemenceajtót, hogy kevesebb legyen a fény, mert van valami az idegen arcában, ami félelmet kelt benne, s mégsem tudja levenni róla a szemét. És valóban: még a mészégető tompult, zsibbadt érzékei is kezdtek valami leírhatatlant, valami meghatározhatatlant észlelni az idegen sovány, barázdás, elgondolkodó arcában, amely körül vadul lobogott az őszbe csavarodott sörény, meg azokban a mélyen ülő szemekben, amelyek úgy villogtak, akár valami titokzatos barlang bejáratánál a tűz. Amikor azonban Bartram becsukta a kemenceajtót, az idegen halkan, fesztelenül szólt hozzá, mire a mészégető nyomban úgy érezte, hogy mégiscsak józan, értelmes emberrel van dolga.

- Látom, hogy lassan a végére érsz a munkádnak - mondta a jövevény. - Ez a márvány már három napja ég. Még néhány óra, és mész lesz a kőből.

- Ki vagy te? - kiáltott fel a mészégető. - Úgy látszik, éppen olyan jól ismered a mesterséget, mint én magam.

- Megvan rá minden okom, hiszen jó néhány évig magam is ezt a mesterséget űztem, méghozzá éppen itt, ezen a szent helyen, ni! De te újnak látszol ezen a vidéken. Hallottad már Ethan Brand nevét?

- Az az ember, aki a Megbocsáthatatlan Bűn keresésére indult? - kérdezte nevetve Bartram.

- Bizony az - hangzott a válasz. - S meg is találta, amit keresett, úgyszólván most visszajött.

- Micsoda?! Hát akkor te magad Ethan Brand vagy? - kiáltott fel meglepetve a mészégető. - Én új ember vagyok a tájékon, mint ahogy mondtad, s azt beszélik, hogy te tizennyolc évvel ezelőtt hagytad el a Graylock-hegy vidékét. De annyit mondhatok, hogy odalent a faluban a jónépek még mindig emlegetik Ethan Brandet, meg azt is, hogy miféle furcsa küldetés hívta őt el az égetőkemencétől. No, hát akkor te a nyomára jutottál a Megbocsáthatatlan Bűnnek!

- Bizony - mondotta egykedvűen a jövevény.

- És ha nem sértő a kérdésem - folytatta Bartram -, ugyan hol van?

Ethan Brand a szívére tette a kezét.

- Idebent! - válaszolta.

Aztán, anélkül, hogy felderült volna az arca, és mintegy attól az önkéntelen felismeréstől indítatva, hogy micsoda mérhetetlen képtelenség széles e világot bejárni azért, ami a legközelebb van, s hogy micsoda elképesztő dolog azt kutatni, hogy mi van a többi ember szívében, és megfeledezni arról, hogy mit rejthet a tulajdon szíve - gúnykacajban tört ki. Ugyanaz a lassú, göcögő nevetés volt, amely - a vándor közeledtét hirdetve - az imént kis híján megremítette a mészégetőt.

Ez a nevetés baljóslatú légkört varázsolt az elhagyatott hegyoldal köré. A nem helyénvaló, rosszul időzített vagy az érzések zűrzavarából fakadó nevetésnél talán nincs is iszonyatosabb emberi hang. Az alvó nevetése - még akkor is, ha kisgyerek -, az örült kacaja, a született félkegyelmű vad, rikoltozó röhögése - mind olyan hang, amelyet gyakran reszketve hallgatunk, s mindig szívesen felejtünk el. A költők szerint az ördögnek vagy a gonosz manóknak nincs egyetlen megnyilvánulása sem, amely oly félelmetesen jellemző volna, mint éppen a nevetésük. Még a tompaagyú mészégető is úgy érezte, hogy remeg minden idegszála, amikor a különös jövevény a tulajdon szívébe tekintett, s kacagásban tört ki, amely tovagörgött az éjszakába, és amelyet aztán nagyon-nagyon távolról visszhangoztak a hegyek.

- Joe - szólt a kisfiához a mészégető -, eridj, szaladj le a falu kocsmájába, s mondd meg ott a vidám cimboráknak, hogy visszajött Ethan Brand, s hogy föllelte a Megbocsáthatatlan Bűnt.

A kisfiú nekirugaszkodott, s már futott is. Ethan Brand nem emelt kifogást a gyerek küldetése ellen, sőt: mintha észre sem vette volna a távozását. Leült egy fatönkre, s mereven nézte a kemence vasajtáját. Amikor a gyerek látótávon kívül került, s elhalt a száraz faleveleken, majd a köves hegyi ösvényen szökellő léptek zaja, a mészégető már sajnálni kezdte, hogy elküldte a fiát. Úgy érezte, hogy a fiú villámhárító lehetett volna közte és a jövevény között; most viszont egyedül kell szembenéznie egy olyan emberrel, aki - s ezt ő maga mondta - elkövette azt az egyetlen bűnt, melyért nem kegyelmez az Ég. Ez a bűn árnyékként borult Bartramra a maga áthatolhatatlan sötétségével, s emlékezetében egymást kergették a baljós képek, amelyek valahogyan összefüggtek azzal a Legnagyobb Bűnnel, amelyet, akármi legyen is, a gonosz emberi természet egyáltalán kigondolhat és elkövethet. Ezek a baljós képek

nagyon hasonlítottak egymásra; ide-oda röpködtek Bartram és Ethan Brand lelke közt, és vészjósló üdvözeteket közvetítettek kettejük között.

Akkor aztán Bartramnak eszébe jutottak azok a történetek, amelyek már szájhagyományyá váltak e különös emberrel kapcsolatban, aki most, íme, rátör, akár valami szellem az éjszakában, és úgy látszik, egészen otthon érzi magát a régi helyén, mégpedig olyan hosszú távollét után, hogy a már esztendőkkal ezelőtt eltemetett halottak is több joggal érezhették volna magukat otthon bármilyen, valamennyire ismerős helyen. Azt beszélték, hogy annak idején Ethan Brand magával a Sátánnal társalgott éppen ennek a kemencének a lidérces lángjánál. A legenda eddig inkább derűt keltett elbeszélőkben és hallgatókban egyaránt, de most bizony rémülettel töltötte el Bartramot. Az egyik történet szerint Ethan Brand, mielőtt annak idején útra kelt, éjszakánként egy ördögöt hívott elő a forró kemence tűzéből, hogy a Megbocsáthatatlan Bűnről értekezzen vele: ilyenkor az ember is, meg az ördög is egy olyan bűnnek az ismertetőjeleit igyekezett megfogalmazni, amelyet se levezekelni, se megbocsátani nem lehet. Aztán, mihelyt a hegytetőn megjelent a pirkadat fénye, az ördög bemászott a vasajtón, hogy ott szítsa tovább a tüzet gőzerővel, amíg újra meg nem idézik, hogy részt vegyen abban a szörnyű műveletben, melynek célja: kiterjeszteni az ember bűnének határát az Ég egyébként határtalan kegyelmén túlra is.

Miközben a mészégető ez iszonyatos gondolatokkal küszködött, Ethan Brand föltápászkodott a fatönkről, és kinyitotta a kemenceajtót. Cselekedete annyira összhangban volt mindazzal, ami Bartram elméjében kavargott, hogy a mészégető már-már azt hitte: egy pillanat, s a kemence lángjaiból előbukkan, vörösén izzón, maga a Gonosz.

- Várj! Várj! - kiáltott fel, s megpróbált nevetni, de igencsak remegőre sikeredett az a nevetés. Szégyellte, hogy fél, de hiába: a félelem úrrá lett rajta. - Várj, az Isten szerelmére! Ne hívd most elő az ördögödet!

- Ember! - mondta komoran Ethan Brand. - Ugyan mi szükségem volna az ördögre?! Odahagytam őt valahol útközben. Neki csak a magadfajta félbűnösökre van gondja. Ne félj, amiért kinyitottam a kemenceajtót. A szokás hatalma: mészégető voltam valamikor, úgyhogy most rendbe hozom a kemencéd tüztét.

Megpiszkálta a hatalmas széndarabokat, fahasábokat lökött be a nyíláson, aztán előrehajolt, hogy belenézzen a láng mélységes mély börtönébe, ügyet sem vetvén az ádáz lobogásra, amely mélyvörösre színezte az arcát. Bartram csak nézte, nézte, és már-már arra gyanakodott, hogy ez a furcsa vendég, ha nem hív is elő ördögöt, de legalább beugrik a tűzbe, és eltűnik örökre. Ethan Brand azonban csöndesen elhúzódott a tüztől, és becsukta a kemenceajtót.

- Sok olyan emberi szívbe láttam én bele - mondotta -, amely hétszer olyan forró volt a bűnös szenvedélyektől, mint ez a tüzes kemence itt. De ott sem találtam meg, amit kerestem, vagyis a Megbocsáthatatlan Bűnt.

- Mi hát az a Megbocsáthatatlan Bűn? - kérdezte a mészégető; aztán messzebbre húzódott Brandtól, szinte félve, hogy választ kap a kérdésére.

- Olyan bűn az, amely itt burjánzott el a szívemben - hangzott Ethan Brand válasza. S a válaszadó kihúzta magát; az ilyen büszke tartás különben is kétségtelen ismertetőjele a magadfajta rajongóknak. - Olyan bűn az, amely máshol nem terem meg. Egy olyan értelemnek a bűne, amely diadalt aratott az emberi testvériség eszménye és az Isten iránti tisztelet eszménye fölött, s mindent, de mindent feláldozott a maga telhetetlen igényeinek az oltárán. Az egyetlen olyan bűn, amely az örökös gyötrelmek büntetését érdemli. És ha újrakezdeném, megint csak ebbe a bűnbe esnék, szabad akaratomból. És szemrebbenés nélkül fogadom az érte járó megtorlást.

„Elment ennek az esze - motyogta magában a mészégető. - Valószínűleg bűnös, hiszen melyikünk nem az... de esküdni mernék, hogy ráadásul örült is.”

Kényelmetlenül érezte magát, hiszen egyedül üldögélt Ethan Branddel a vadregényes hegyoldalban. Úgyhogy megkönnyebbült, amikor egyszerre csak érdes hangú emberi beszédet hallott, no meg lépteket, mégpedig egy nyilván népes csoportnak a köves talajon botladozó, a bozótban csörtető lépteit. Kisvártatva aztán megjelent a naplopóknak az a regimentje, amelynek tagjai állandóan elárasztották a falu kocsmáját, köztük három-négy olyan ember, akik Ethan Brand távozása óta egyebet sem tettek, mint hogy egész télen megszakítás nélkül vedelték a szeszt az ivó kandallójánál, és egész nyáron pipáztak a tornác alatt. Most lármásan röhögtek, egymás szavába vágtak durva beszédükben, s egyszerre csak előbukkantak a holdnak meg annak a tűznek a fényében, amely keskeny csikkal világította meg az égetőkemence előterét. Bartram ismét kinyitotta a kemenceajtót, hogy a fény elárassza a helyszínt, és az egész társaság jól láthassa Ethan Brandet, az pedig őket.

A régi ismerősök között volt egy, akinek fajtája azelőtt bőségben tenyésztett, de azóta már úgyszólván kiveszett. Valamikor bizton találkozhattunk vele minden virágzó falu fogadójában, országszerte. A szintársulati ügynökről van szó. A fajta jelen példánya füst aszalta, satnya figura volt, ráncos arcú, piros orrú egyén; jól szabott, barna színű, kurta kabátot viselt, rézgombokkal; emberemlékezet óta ott állt a falu ivójában egy kis kuckóban az íróasztala, és a jelek szerint még most is azt a szivart szívta, amelyre húsz évvel azelőtt gyújtott rá. Híres volt száraz humoráról, mely talán nem is annyira holmi vele született vidámságból fakadt, mint inkább abból a pálinka- és dohányfüstillatból, amely átítatta emez úriember gondolatait, kifejezésmódját és egész lényét. Egy másik - jól ismert, bár furcsán megváltozott - arc Giles ügyvédé volt, akit az emberek már csak udvariasságból hívtak ügyvédnek. Öregecske, toprongyos alak volt, koszos ingben, csomagolóvászonból készült nadrágban. Ez a szerencsétlen fickó valamikor - mint mondani szokta: „a régi szép időkben” - valóban kiterjedt praxisú ügyvéd volt, éles eszű férfiú, aki rendkívüli népszerűségnek örvendett a falu pereskedői körében; de az a sok borókapálinka, pálmabor, ami a nap minden szakában - reggel, délben, este - lecsúszott a torkán, lecsúsztotta őt a szellemi munka síkjáról a különféle fajta és különféle fokozatú kétékezi munkák szférájába, míg végül aztán - ismét az ő szavaival szólva - belecsúszott a szappanosládába. Más szóval: szappanfőző lett, kis alapon, egyebekben pedig amolyan töredékember, mivelhogy az egyik lába szárát balta vágta le, egyik kezétől pedig a gőzgép ördögi szorítása fosztotta meg. De ha a kéz fizikailag el is tűnt, pszichikailag megmaradt, mert, mint Giles váltig állította, valahányszor kinyújtotta megcsönkult karját, éppoly elevenen érezte az ujjait, mint elvesztésük előtt. Csonka testű, nyomorult fráter volt tehát, de nem adott okot a világnak arra, hogy taposson rajta, sem arra, hogy megvesse őt - sem balsorsának akkori, sem pedig valamelyik előző stádiumában, mivelhogy mindvégig férfias bátorsággal viselkedett, nem koldult jótékonyágért, és azzal az egy - történetesen a bal - kezével is állhatatosan vívta a maga harcát a szükséggel meg a mostoha körülményekkel.

A csoport egy másik tagja némely tekintetben hasonlított Giles ügyvédre, de a legtöbb vonatkozásban elütött tőle. A falusi doktorról beszélünk: ezzel a történetünk idején ötvenegynéhány éves emberrel találkoztunk már életének egy korábbi szakaszában, nevezetesen akkor, amikor Ethan Brandet orvosi minőségében látogatta meg, a mészégető feltételezett megháborodásának időszakában. Bíborvörös képű férfi volt, durva, brutális, s mégis amolyan félig úri jelenség; beszédét a szertelenség, a züllöttség és az elkeseredettség jellemezte, s mindez megnyilvánult mozdulatainak, modorának minden részletében is. Teljességgel hatalmába kerítette a pálinka gonosz szelleme, oly acsarkodó és kegyetlen lett a szesztől, akár valami vadállat, s oly nyomorult, akár valami elveszett lélek; de oly sokra becsülték csodálatos ügyességét és vele született gyógyító tehetségét, amely messze meghaladta mindazt, amit

pusztán az orvostudomány révén sajátíthat el valaki, hogy a társadalom kézen fogta őt, és nem engedte elsüllyedni, így aztán a doktor továbbra is járta a vidéket - ide-oda dülöngélve a lován, és nagyokat dörmögve a betegágyaknál -, sok mérföldnyi körzetben látogatta a pácienseket a hegyvidék falvaiban és városkaiban, és olykor szinte csodával határos módon meggyógyított egy-egy haldoklót, vagy (s ez éppoly gyakran megtörtént) olyan sírba küldte a betegét, amelyet, mint kiderült, a kelleténél sok-sok évvel hamarabb ástak meg neki. A doktor szájában mindig ott volt elmaradhatatlan pipája, s mint valaki megjegyezte - célzásként az orvosnak arra a szokására, hogy gyakran káromkodott -, örökké a pokol tüze égett benne.

Ez a három érdemes férfiú előrenyomakodott tehát, s mindegyikük a maga módján köszöntötte Ethan Brandet, nyomatékosan kérve őt, hogy ne tagadja meg magától ama fekete üveg tartalmát, amelyben, amint állították, olyasvalamit fog találni, ami sokkal, de sokkal érdekesebb a keresésre, mint a Megbocsáthatatlan Bűn. Nos, egy olyan szellem, amely az elmélyült és magányos meditáció révén a rajongásnak igen-igen magas fokát érte el, sehogyan sem képes elviselni az alantas gondolkodással, az érzelmi kietlenséggel való érintkezést, márpedig Ethan Brandnek most éppen ebben volt része. Úgyhogy kezdett kételkedni - s bármily különös, de fájt neki ez a kételkedés -, hogy vajon valóban fellelte-e a Megbocsáthatatlan Bűnt, s hogy valóban önmagában talált-e rá. Az, aminek az életét - sőt: többet, mint az életét - szentelte, káprázatnak tűnt.

- Hagyjatok békén, ti vadállatok - kiáltott fel elkeseredetten -, mert vadállattá tett titeket az a tüzes folyadék, amely összezsugorította a lelketeket. Elegem volt belőletek! Sok-sok évvel ezelőtt kutattam a ti szívetekben, s nem találtam ott semmi kedvemre valót. Eridjetek innét!

- Nohát, te udvariatlan csirkefogó - kiáltott fel ádázul a doktor -, szóval ez a válaszdod legjobb barátaid kedvességére?! Akkor hát hadd mondjam meg neked az igazságot! Éppoly kevésbé találtad te meg a Megbocsáthatatlan Bűnt, mint ez a Joe gyerek, itt ni! Bolond vagy te, öregem, megmondtam neked már húsz évvel ezelőtt. Bolond vagy, semmi több, és méltó társa a vén Humphreynek!

Ezzel egy kopottasan öltözött, hosszú fehér hajú, sovány arcú öregemberre mutatott, akinek bizonytalanul járt ide-oda a tekintete. Ez a koros férfiú akkor már évek óta kóborolt a hegyvidéken, s mindenkitől, akivel csak találkozott, a leánya iránt érdeklődött. Azt beszélték, hogy a lány valami vándorcirkusszal szökött meg; időnként érkezett is róla hír a faluba: mesélték, hogy micsoda pompás jelenség, amint lóháton száguld körbe a porondon, vagy csodás mutatványokat produkál kötéláncosként.

A fehér hajú apa most közelebb lépett Ethan Brandhez, és félénk pillantást vetett rá:

- Azt mondják, hogy bejártad az egész világot - mondta, kétségbeesetten tördelve a kezét. - Ha ez így van, akkor feltétlenül találkoztál a lányommal, aki nagy híresség, és akit mindenki elmegy megnézni. Küldött-e valami üzenetet az ő öreg édesapjának? Vagy közölte, hogy mikor tér vissza a faluba?

Ethan Brand nem állta az öregúr tekintetét: lesütötte a szemét. Az a lány, akitől áhítozva várt valami üdvözlétfélét az édesapja, nem volt más, mint történetünk Esztere, akit Ethan Brand hideg, könyörtelen céltudatossággal lélektani kísérlet tárgyává tett, s akinek lelkét elsorvasztotta, sőt talán meg is semmisítette a kísérlet folyamán.

- Igen - dünnyögte, s elfordult az ősz embertől -, itt aztán nincs tévedés: ez a Megbocsáthatatlan Bűn!

E beszélgetésekkel egyidejűleg vidám jelenet játszódott le a derűsen világító fényben, a forrás mellett, a kunyhó ajtaja előtt. A falu ifjú emberei közül ugyanis sokan siettek fel a domboldalra, fiúk-lányok vegyest, arra az Ethan Brandre kíváncsian, aki gyerekkoruk sok-sok legendájának hőse volt. Nem találván azonban semmi különösét a megjelenésében - hiszen ez csak egy napbarnította vándor, egyszerű öltözékben, poros cipőben, s úgy bámul a tűzbe, mintha képeket látna a széndarabok között! -, a fiatalok hamar elunták a bámészkodást. Történetesen akadt más szórakozásuk is. Egy öreg német zsidó baktatott volt lefelé a hegyi ösvényen a falu irányába, diorámával a hátán; a fiatalok éppen akkor tértek le az ösvényről fölfelé haladtukban, s az öreg mutatványos, hogy megkeresse az aznapi betevőt, velük tartott az égetőkemencéhez.

- Gyerünk, vén hollandus! - kiabált az egyik fiatalember. - Lássuk a képeidet, ha igaz lelkedre mondd, hogy érdemes megnézni őket!

- Igenis, kapitány úr - felelte a zsidó, aki talán udvariasságból, talán ravaszkodásból mindenkit kapitány úrnak titulált -, felséges képeket tudok mutatni önöknek!

Megfelelőképpen elhelyezte hát a diorámát, és felszólította a fiúkat és lányokat, hogy nézzenek be a masina üveg-kukucsakálóján. S mutatott nekik, képzőművészeti alkotások címén, olyan botrányosan vacak macskakaparásokat és mázolmányokat, amilyeneket kevés vándor-mutatványosnak van bátorsága rátukmálni a közönségére. Rettentően kopott képek voltak, ráadásul foltosak, keresztül-kasul szelve ráncokkal és repedésekkel, koszosak a dohányfüsttől, szóval mindenképpen silányak. Némely kép európai városokat, középületeket, várromokat volt hivatva ábrázolni; mások Napóleon szárazföldi és Nelson tengeri csatáit; a képek kellős közepén pedig egy óriási, barna színű, szőrös kéz terpeszkedett, a Sors kezének is vélhette volna valaki, holott csak a mutatványosé volt, kinek mutatóujja a csaták egyes jeleneteire hívta fel a figyelmet, szavai pedig történelmi felvilágosítással szolgáltak. Amikor aztán a nézők kellőképpen felvidultak az ábrázolatok ily szörnyűséges tökéletlenségén, és a képszemle véget ért, az öreg német felszólította a kis Joe-t, hogy tekintsen be ő is a dobozba. A nagyítóüvegen keresztül a kisfiú kerekded, rózsás ábrázata egy óriásgyermek elképzelhetetlenül furcsa arcaként jelent meg: a szája széles vigyorra húzódott, a szemek meg az arcvonások pedig mintha túláradón mulattak volna valami nagyszerű tréfán. Hirtelen azonban elsápadt az imént még vidám arc, s rémültté vált az arckifejezés, mivel a benyomások iránt rendkívül fogékony, szorongásra hajlamos kisfiú rádöbbsent, hogy az üvegen keresztül Ethan Brand tekintete szegeződik rá.

- Fél ám magától ez a kisember, kapitány úr - mondta a német zsidó. Addig a diorámára hajolt, most azonban Ethan Brand felé fordította éles profilú, sötét bőrű arcát. - De nézzen csak bele maga is a dobozba, és szavamra, valami nagyon szépet fog látni.

Ethan Brand belepillantott a diorámába, aztán visszahőkölt, és mereven nézte a németet. Vajon mit látott az imént? Nyilván semmit; hiszen az a kíváncsi fiatalember, aki szinte ugyanabban a pillanatban kukkantott bele a skatulyába, csak egy üres vászondarabkát tekinthetett meg.

- Most már emlékszem rád - motyogta Ethan Brand a mutatványosnak.

- Ó, kapitány úr - suttogta a nürnbergi zsidó baljós mosollyal -, nagyon súlyos valami van ám ebben az én skatulyámban. Az a bizonyos Megbocsáthatatlan Bűn! Hitemre mondom, kapitány úr, egész álló nap rettentő teherként nehezedett a vállamra, miközben átcipeltem a hegyen.

- Maradj csöndben - figyelmeztette komoran Ethan Brand -, maradj csöndben, vagy bedoblak ebbe a kemencébe!

Alighogy befejeződött a mutatványos produkciója, egy jól megtermett vén eb látta jónak, hogy felhívja magára a közfigyelmet. Alighanem a maga ura volt, mert az összeverődött tömeg egyetlen tagja sem vallotta sajátjának. Addig igen csendes, jóra való vén ebnek bizonyult; körbejárta a sokadalmat, és barátsága jeléül mindenkinek odanyújtotta szőrös képét: hadd simogassa meg a fejét minden olyan nyájas kéz, amelynek gazdája nem sajnálja a fáradságot. Most azonban ez ünnepélyes és tiszteletre méltó négy lábú, saját kezdeményezésére, anélkül, hogy erre bárki is ösztökelte volna, egyszerre csak elkezdett körbe futni a saját farka után, amely - s ez növelte a kergetőzés képtelenségét - jóval rövidebb volt a kelleténél. Soha ilyen eszeveszett buzgalmat egy elérhetetlen cél érdekében! Soha még a morgásnak, a horkolásnak, az ugatásnak, a vakkantásnak ilyen förtelmes hangzavarát! Mintha a szegény, nevetséges állat testének egyik vége halálos, kérlelhetetlen ellensége lett volna a másiknak. Egyre gyorsabban és gyorsabban keringett a kutya; egyre sebesebben és sebesebben szökött előre az az elérhetetlenül rövid farka; és egyre harsányabbakká és ádázabbakká váltak dühének és vad haragjának kitörései; míg végül aztán - teljességgel kimerülten és céljától éppoly távol, mint addig - a vén eb egyszerre csak abbahagyta a mutatványát, éppen olyan hirtelen, mint ahogyan elkezdte. A következő pillanatban pedig már ismét olyan szelíd, csendes, rendesen viselkedő eb volt, mint amikor ismeretséget kötött a társasággal.

A kutya mutatványát persze általános nevetés, tapsolás, ráadást-követelés kísérte, amire az ebek népes nemzetségéből származó előadó farkcsóválással válaszolt, már amennyire képes volt csóválni azt a valamit, de a jelek szerint képtelen lett volna megismételni a közönség szórakoztatására irányuló sikeres erőfeszítéseit.

Időközben Ethan Brand ismét elfoglalta helyét a fatönkön, és - talán mivel valamiféle távoli hasonlatosságot látott a saját esete és az önmagát kergető kutyáé között - megint előtört belőle az a nevetés, ami minden más megnyilvánulásnál hívebben fejezte ki lelkiállapotát. Ettől a pillanattól kezdve vége volt a kompánia vidámságának; mindenki megmerevedett rémületében, s attól félt, hogy a baljós hang köröskörül megremegetteti a láthatárt, mennydörgésként jár majd hegyről hegyre, és így még sokáig fogják hallani ezt az iszonytató kacagást. Aztán elkezdtek sugdosni egymás között, hogy már későre jár, hogy már majdnem lement a hold, hogy egyre hűvösödik az augusztusi éjszaka; siettek tehát hazafelé, hadd boldoguljon a mészégető meg a kis Joe a nemkívánatos vendéggel, ahogy tud. Nos, e három embertől eltekintve, a domboldal nyílt térsége hamarosan olyan lett, akár az erdő roppant sötétségébe vetett magányosság. A sötétlő erdőszél mögött a tekintélyes fatörzseken meg a fenyők szinte már fekete tülevelein meg-megcsillant a tűz fénye; az így keletkezett szín tölgyecsemeték, juharfák, nyárfák világosabb zöldjével keveredett; és itt-ott kidőlt fák hullái oszladoztak a falevél földte talajon. És a kis Joe, ez a bátortalan és élénk fantáziájú gyerek úgy érezte, hogy az erdő - valami ijesztő eseményre várva - visszafojtja a lélegzetét.

Ethan Brand fát dobott a tűzre, aztán becsukta a kemenceajtót. Hátrapillantott a mészégetőre meg a fiára, és aztán azt tanácsolta nekik, vagyis inkább rájuk parancsolt, hogy térjenek nyugovóra.

- Ami engem illet - közölte -, nem tudok most aludni. Van néhány dolog, amin el kell tűnődnöm. Vigyázok majd a tűzre, akárcsak hajdanában.

- És előhívod a kemencéből az ördögöt, hogy ne légy híjával a társaságnak, mi?! - dünnyögte Bartram, aki időközben bizalmas ismeretséget kötött a fentebb említett fekete palackkal. - De rendben van, vigyázz csak a tűzre, és hívj elő annyi ördögöt, amennyi csak hajlandó előjönni. Ami engem illet, nekem bizony jól fog esni a szunyókálás. Gyere, Joe!

A fiú követte apját a kunyhóba, de közben visszanézett a vándorra, és könny tolult a szemébe, mert szelíd lelke megérezte, hogy milyen szörnyű, kietlen magányt teremtett maga körül ez az ember.

Amikor Bartramék eltűntek, Ethan Brand hallgatta az égő fa ropogását, s nézte, nézte a kemenceajtó repedésein át fel-fellobbanó kis lángokat. Ezek a régről jól ismert apró mozzanatok azonban csak igen csekély mértékben kötötték le a figyelmét; elméjében azt a fokozatos és csodálatos átalakulást tekintette át, amelyen a kutatás, a keresés folyamán keresztülment; arra a keresésre gondolt persze, amelynek az életét szentelte. Visszaemlékezett a hajdani harmatos hajnalokra, a sötét erdő susogására, a csillagok ragyogására; akkor még egyszerű, felebarátját szerető ember volt, aki évek hosszú során át nézte a kemence tüztét, s eltűnődött a fényénél. Visszaemlékezett, hogy mily nagy gyengédséggel, az emberiség iránt érzett mily nagy szeretettel és részvéttel, mily nagy szánalommal az emberi bűn és szomorúság iránt kezdte forgatni a fejében azokat a gondolatokat, melyek később életének irányítói lettek; hogy milyen mélységes alázattal kezdte kutatni az emberi szívet: templomnak tekintette, mely kezdetben szent volt, és amelyet - bármennyit veszített is e tulajdonságából - továbbra is szentnek tartott a testvéri érzület; és eszébe jutott az is, hogy mily rettenetes félelemmel imádkozott magában, hogy bár ne kísérné siker a kutatásait, bár sose találná meg a Megbocsáthatatlan Bűnt. Hatalmas arányú szellemi fejlődés indult meg aztán, amely az idők során megzavarta az egyensúlyt szíve és elméje között. A Gondolat, amely hatalmába kerítette életét, eleinte nevelő hatással járt, és lassan-lassan a lehetőségei végső határáig fejlesztette adottságait, képességeit; az írástudatlan munkásember szintjéről a csillogó kiválóságok magasságába emelte őt, oda, ahová földünk filozófusai még az egyetemek minden tananyagával tarsolyukban is hiába törekedtek volna utána. Igen, ami az értelmet illeti! De a szív? Az bizony elsorvadt, összezsugorodott, megkeményedett, sőt: elpusztult! Megszűnt része lenni a világ érverésének. Ethan Brand akkor már kapaszkodhatott az emberiség mágneses láncolatába! Nem volt már testvére senkinek, nem nyitogatta közös emberi természetünk börtöneit a szent részvét kulcsával, amely feltárta volt előtte e természet minden titkát; már csak rideg szemlélő volt, aki úgy tekintett az emberiségre, mint kísérletének tárgyára, míg végül azután csak bábuként bánt férfival, nővel, úgy rángatván a drótokat, hogy a bábuk mindazokat a bűnöket elkövessék, amelyeket az ő, Ethan Brand tanulmányai megköveteltek.

Így lett Ethan Brandból szörnyeteg. Ez az átalakulása attól a pillanattól kezdődött, hogy erkölcsi fejlődése már nem tartott lépést értelmének növekedésével. És most - legnagyobb teljesítménye, fejlődésének kikerülhetetlen csúcsa - megtermelte élete munkájának ékes, csillogó virágát, pompás, jóízű gyümölcsét: a Megbocsáthatatlan Bűnt!

„Mi keresnivalóm van még énnekem? Ugyan mit érhetek el ezenkívül? - mondta magában Ethan Brand. - Feladatomat elvégeztem, méghozzá jól!”

Fölugrott ültéből, lendületes léptekkel hagyta ott a fatönköt, aztán föllépett a földhányásra, amely az égetőkemence kőperemét körülvette, s végül fölért az építmény tetejére. Tízlábnyi lehetett a távolság az egyik peremtől a másikig; s amikor Ethan Brand lefelé pillantott, láthatta annak a rengeteg tömegű tört márványnak a felületét, amellyel Bartram megrakta volt a kemencét. Élénkpirosan izzott a számtalan márványtömb és márványtöredék, lövellte fölfelé a nagy kék lángoszlopokat, amelyek bolondul vibráltak és táncoltak valamiféle bűvös körben, aztán hol lesüllyedtek, hol fölemelkedtek, szakadatlan nyüzsgésben. Amikor a magányos férfi a roppant tűztömeg fölé hajolt, a hősugár olyan erővel csapott az arcába, hogy a szemlélő azt hihette volna: egy pillanat alatt felperzseli és megaszalja.

Ethan Brand szálegyenesen állt, s a magasba emelte karját. A kék lángok fénye cikázott, az arcán, és azzal a szörnyűségesen vad színnel világította meg, amely egyedül illett ennek az arcnak a kifejezéséhez: ördög arca volt ez, ördögé, amely készül belevetni magát mélységes gyötrelmének szakadékába.

- Ó, Földanya! - kiáltott fel Ethan Brand. - Nem vagy már anyám énnekem, s így testem sem tér meg kebledre! Ó, emberiség, melynek testvériségét eldobtam magamtól, és lábbal tiportam nagy szívét! Ó, mennybolt csillagai, melyek úgy ragyogtak rám valaha, mintha előre és fölfelé akarták volna megvilágítani nekem az utat! Isten veletek, Isten legyen mindötökkel, örökre! Jer hát, gyilkos eleme a Tűznek, ki mostantól jóbarátom vagy! Ölelj át engem, mint ahogyan én átölellek téged!

Azon az éjszakán szörnyű kacaj harsogott be a mészégetőnek és kisfiának álmába. A borzalom és a szorongás sötét, iszonyatos alakjai kísértették álmukat, sőt még mintha akkor is ott lettek volna kezdetleges kalyibájukban, amikor apa és fia a nap világánál felébredt.

- Kelj föl, te gyerek! - kiáltotta el magát a mészégető, és körülnézett. - Hála az Égnek, végre elmúlt ez az éjszaka. Inkább egy álló esztendeig fennmaradok, és figyelem a tüzet, semmint hogy még egy ilyen éjszakám legyen! Ez az Ethan Brand, azzal a Megbocsáthatatlan Bűn nevű ostobasággal bizony nem tett nekem valami nagy szívességet, amikor átvette a helyemet!

Kiment a viskóból, nyomában a kis Joe-val, aki szorosan fogta édesapja kezét. A hegytetőket már bearanyozta a hajnali napsugár, s jóllehet a völgyek még árnyékban voltak, vidám mosolyukból a közeledő derült nappal ígérete áradt. A falu, amelyet teljesen körülfogtak a szelíden dagadozó dombok, mintha békésen pihent volna a Gondviselés hatalmas tenyerében. Jól kivehető volt minden egyes ház; a két templom ágaskodó kis tornyán az aranyozott szélkakasok felfogták a nap aranyozta égbolt kékjének korai, halovány fényét. A kocsmában már megindult az élet, a bejáratú tornác alatt már feltűnt az öreg szintársulati ügynök füst aszalta figurája, szivarral a szájában. Az öreg Graylock-hegy fejére egy aranyfelhő glóriája telepedett. A környező hegyek tömegein szétszórtan tornyosultak a fantasztikus formájú szürke ködfelhők, némelyek messzire lenyúltak a völgyekbe, mások fölkapaszkodtak a csúcsokra, ismét mások, ugyanabból a pára- vagy felhőcsaládból, a légkör aransugaraiban lebegtek. Szinte úgy látszott, hogy ha a földi halandó végiglépked a hegyeken pihenő felhőkön, onnan pedig átlép a magasabb légrétegekben úszó fellegetársaikra, eljuthat egészen a mennyig. A föld annyira összeolvadt az éggel, hogy álomszerű volt még nézni is.

A Természet gyakran vegyíti az ilyenfajta fenséges színjátékot az otthonosság varázsával: íme, most is, feltűnt a postakocsi, zörögve haladt lefelé a hegyi úton; a kocsis megfújta a kürtöt, a visszhang pedig felkapta a hangokat, és olyan gazdag, változatos, választékos összhangba foglalta őket, amilyent maga a kürtös aligha tudott volna produkálni. Hangversenyt adtak egymásnak a nagy hegyek, mindegyikük valamilyen légiesen édes dallammal járult hozzá, a koncerthez.

A kis Joe arca egyszeriben felderült.

- Édesapám! - kiáltott fel, s vidáman ugrándozott ide-oda. - Elment az a furcsa ember, és úgy látszik, ennek örülnek a hegyek, meg az ég is!

- Igen - horkant fel a mészégető, és káromkodott egyet -, elment, de hagyta kialudni a tüzet, és bizony nem köszönöm meg neki, ha tönkrement vagy ötszáz véka mész. Ha elkapom ennek a fickónak a frakkját, nagy kedvem lesz behajítani a tűzbe!

Kézbe vette a hosszú rudat, fölment a kemence tetejére. Pillanatnyi szünet után odaszólt a fiának:

- Gyere csak ide, Joe!

A kis Joe fölmászott a földhányásra, s odaállt apja mellé. A márvány tökéletes, hófehér mésszé égett. A mész felületén azonban, a kör kellős közepén, szintén hófehéren, mésszé átalakulva, egy ember csontváza feküdt, olyan valakinek a testtartásában, aki hosszan tartó munka után hosszan tartó pihenőre tér. S a bordák alatt - mily különös! - emberi szív formája volt látható.

- Márványból volt ennek a szíve? - kiáltott fel döbbenten Bartram. - Akárhogy is, úgy látszik, hogy egészen kitűnő mésszé égett, s ha a csontokat is beszámítjuk, akkor most fél vékéval több van a kemencémben.

Ezzel a bárdolatlan ember a magasba emelte a hosszú rudat, majd ráejtette a csontvázra: Ethan Brand földi maradványai apró darabokra hullottak szét.

Balabán Péter fordítása

A HÓEMBER

Gyermeki csoda

Egy hideg téli nap délutánján, amikor a hosszú vihar után jeges ragyogással sütött ki a nap, két gyermek engedélyt kért az anyjától, hogy kifuthassanak játszani a frissen hullott hóba. A nagyobbik gyermek kislány volt, akit gyöngéd és szerény természete miatt és azért is, mert nagyon szépek tartották, a szülei és közeli ismerősei Ibolyának szólítottak. Az öccsét viszont Bazsarózsának nevezték, mivel széles és kerek arccskája úgy rózsállott, hogy mindenkinek napsütés meg nagy piros virágok jutottak róla az eszébe. E két gyermek apja, bizonyos Lindsey úr - ezt fontos megjegyeznünk -, kiváló, ám rendkívül prózai ember volt, vaskereskedő, aki szilárdan ragaszkodott hozzá, hogy mindent, ami elébe kerül, az úgynevezett józan ész szemszögéből vizsgáljon. Volt olyan melegszívű, mint bárki más, de a kobakja, az olyan kemény és áthatolhatatlan, s ezért talán éppoly üres, akár valamelyik vasfazeka, melyet foglalkozása folytán árusított. Az anya jellemében ezzel szemben volt némi költői vonás, valami átszellemült szépség - afféle törékeny, harmatos virág, mely fantáziadús ifjúsága talajából sarjadt ki, és tovább élt a házaselet s az anyaság poros valóságában is.

Egyszóval, mint mesélni kezdtem, Ibolya és Bazsarózsa kérlelték édesanyjukat, engedje ki őket játszani a friss hóba; mert amilyen zord és lehangoló látvány volt a szürke égből aláperegve, olyan vidám képet nyújtott most, hogy a nap rásütött. A gyermekek városban éltek, és nem volt tágasabb játszóterük, mint a ház előtti kis kert, melyet fehér kerítés választott el az utcától, egy körtefa és két-három szilvafa árnyékolt, és közvetlenül a nappali ablaka előtt rózsabokrok díszítettek. De a fák és bokrok most csupaszok voltak, és ágaikat könnyű hóréteg borította, mint afféle téli lombozat, s itt-ott jégcsap csüngött rajtuk gyümölcs gyanánt.

- Jól van, Ibolya, jól van, kis Bazsarózsám - mondta a jó édesanya -, kimehettek és játszhattok a friss hóban.

A derék hölgy jó melegen bebugyolálta kis drágáit gyapjúujjasba meg vattázott kabátba, nyakukra gyapjúsálat tekert, és a kicsiny lábakra egy-egy pár csíkos kamáslit húzott, a kezükre pedig bolyhos egyujjas kesztyűt, majd mindkettejük arcára csókot nyomott mintegy varázsszer gyanánt, hogy távol tartsa tőlük Fagy Apót. Ugrabugrálva szaladt ki a két gyermek a szabadba, egyenest egy jókora hófúvás kellős közepébe, amelyből Ibolya úgy bukkant elő, mint egy hósármány, a kis Bazsarózsa pedig viruló arccal evickélt ki. És azután milyen pompásan mulattak! Aki elnézte őket, amint a téli kertben szökdécseltek, azt hihette, hogy a sötét és kegyetlen vihar csupáncsak azért zúdult a Földre, hogy Ibolyának és Bazsarózsának új játékszere legyen, és őket kettőjüket úgy alkotta meg a Teremtő, hogy akárcsak a hósármányoknak, a hóförgetegben teljék kedvük, meg a földre terített fehér lepelben.

Végül, miután marékszámba dobálták egymásra a havat, Ibolya, szívből kacagva Bazsarózsa külsején, új ötlettel állt elő.

- Pontosan úgy festesz, mint egy hóember, Bazsarózsa - mondta -, csak az arcod ne lenne olyan piros. Erről jut eszembe! Csináljunk hóembert, egy kislányt hóból, ő lesz a kishúgunk, és egész télen velünk fog szaladgálni és játszani. Hát nem csodás lesz?

- De igen - lelkesedett Bazsarózsa, már amennyire beszélni tudott, mert még nagyon kicsi fiúcska volt. - Az csodás lesz! És a mama is látni fogja.

- Igen - válaszolt Ibolya -, mama is látni fogja az új kislányt. Csak nehogy behívja a meleg nappaliba; mert, tudod, a mi kis hótestvérkénk nem fogja ám szeretni a meleget.

És a gyerekek tüstént nekifogtak, hogy megépítsék a hóembert, amelyik majd velük futkározik; anyjuk pedig, aki az ablaknál ült, és elkapta egy-két szavukat, nem tudott elnyomni egy mosolyt, amiért olyan komolyan láttak munkához. Úgy látszott, tényleg azt képzelik, hogy a világon semmi nehézséget nem okoz élő kislányt teremteni a hóból. És az igazat megvallva, ha már csodát kell művelni, annak egyetlen módja, hogy ugyanolyan naiv bizakodással kezdjünk a dologhoz, mint ahogy most Ibolya és Bazsarózsa teszi, nem is sejtve, hogy csodatételre készülődnek. Erre gondolt az anya; majd meg arra, hogy az égből frissen hullott új hó remek anyag lehetne új teremtmények létrehozásához, ha nem volna olyan nagyon hideg. Egy pillanatig még elnézte a gyerekeket, gyönyörködött bennük - a kislány korához képest magas, kecses és fürgé, s finom bőrének színe egy mókás gondolattal többnek mutatja fizikai valóságánál; Bazsarózsa viszont inkább széltejben terjeszkedik, mint hosszában, és kurta, tömzsi lábain úgy gurul előre, mint egy elefántbébi, ha nem is egészen akkora. Aztán az édesanya folytatta munkáját. Hogy mit, már elfelejtettem; mindenesetre vagy selyem főkötőt hímzett Ibolyának, vagy zoknit stoppolt a kis Bazsarózsa kurta lábára. Hanem azért nem állta meg, hogy újra meg újra az ablak felé ne forduljon, és meg ne nézze, hogyan haladnak a gyerekek a hóemberrel.

Valóban roppant kedves látványt nyújtott az a két vidáman szorgoskodó csöppség! Hát még azt milyen nagyszerű volt látni, mennyi hozzáértéssel és ügyességgel végzik a dolgukat! Az irányítást Ibolya vállalta magára, utasításokat adott Bazsarózsának, ám a hóalak kényesebb részeit saját finom kacsóival formázta meg. Valójában úgy tűnt, mintha nem is a gyerekek építenék, hanem magától nőne fel a kezük alatt, miközben játszadoznak körülötte, és csacsognak róla. Édesanyjuk csodálkozva szemlélte a dolgot; s minél tovább nézte, annál nagyobb lett az álméltkodása.

„Milyen rendkívüli gyerekeim vannak! - gondolta az anyai büszkeség mosolyával, s magamagát is megmosolyogva, amiért olyan büszke rájuk. - Melyik gyerek tudna még ilyen találó kislányalakot formálni a hóból első próbálkozásra? Nahát! De most be kell fejeznem Bazsarózsa új ködmönkéjét, mert holnap eljön a nagyapja, és azt akarom, hogy takaros legyen a kis lurkó.”

Felvette hát a ködmönt, és hamarosan úgy belemerült a túrforgatásba, mint a két gyermek odakinn a hóemberformázásba. Hanem azért a ruhaszegélyen át- meg átbújó tüvel való veszélyeséget könnyűvé és boldoggá varázsolta Ibolya és Bazsarózsa behallatszó vidám csacsogása. Egész idő alatt beszélgettek, a nyelvük éppoly fürgé volt, mint a lábuk és a kezük. Az édesanya legfeljebb időközönként hallotta tisztán, mit beszélnek, de az a kellemes benyomása volt, hogy igen szeretetteljes hangulatban vannak, remekül szórakoznak, és a hóembercsinálás nagyszerűen halad. Olykor-olykor azonban, amikor Ibolya és Bazsarózsa felemelték a hangjukat, olyan érthetően csendült minden szavuk, mintha ott beszélgettek volna a nappaliban, ahol az anya ült. Ó, milyen édes visszhangra találtak szavaik az anyai szívben, pedig különösebben bölcs vagy csodálatos dolgokat nem is mondtak!

De hát mindenki tudja, hogy az anyák inkább a szívükkel hallanak, semmint a fülükkel, és sokszor gyönyörködnek égi zeneszóban, amikor mások semmi hasonlót nem hallanak.

- Bazsarózsa, Bazsarózsa! - kiáltott Ibolya az öccse után, aki a kert másik végébe ment. - Hozzál friss havat! A legtávolabbi sarokból, Bazsarózsa, ahol nem tapostuk össze. Abból akarom megformázni a mi kis hóhúgocskánk keblét. Tudod, ennek a testrésznek olyan tiszta fehérnek kell lennie, mint a hó, ahogy az égből lehullott!

- Hozom, Ibolya! - felelte éles, de azért nagyon édes kis hangján Bazsarózsa, míg a letaposott hóbuckák közt visszaevickélt. - Itt a hó a húgocskánk keblére! Juj, Ibolya, hogy milyen gyönyörű máris!

- Igen - mondta elgondolkozva, csendesen Ibolya -, a mi kis hótestvérkénk csakugyan szép. Nem is gondoltam, Bazsarózsa, hogy ilyen aranyos kislányt tudunk csinálni.

Az anya, miközben hallgatta őket, arra gondolt, milyen ideillő és pompás jelenet lenne, ha egyszer csak tündérek vagy még inkább: angyalkák szállnának alá a Paradicsomból, láthatatlanul együtt játszanának az ő kicsikéivel, és segítenének nekik megformálni a hóembert, egy égi kisded vonásait varázsolva az arcára! Ibolya és Bazsarózsa észre sem vennék halhatatlan játszótársaikat - csak azt látnák, hogy egyre szebb lesz a hóember a kezük alatt, és azt hinnék, hogy ők csinálták az egészet.

„Ha a halandó gyerekek közül valaki, hát az én kislányom és kisfiam ilyen játszótársakat érdemelnének!” - mondta magában az anya; aztán megint megmosolyogta saját anyai büszkeségét.

Hanem az ötlet megragadta a képzeletét; ki-kitekintett az ablakon, arról álmodozva, hogy hátha meglátja az aranyhajú égi gyermekeket, amint együtt szórakoznak az ő aranyhajú Ibolyájával és ragyogó arcú Bazsarózsájával.

Ezután pár percig csak a buzgó és komolykodó, de elmosódott gyermekhangok hallatszottak, amint Ibolya és Bazsarózsa boldog egyetértésben ügyködött. Szemlátomást Ibolya volt továbbra is a hangadó, míg Bazsarózsa inkább segédmunkásként tett-vett, szállította növények távolról-közelről a havat. Hanem azért nyilván a kis csibész is értette a dolgát!

- Bazsarózsa, Bazsarózsa! - kiáltotta Ibolya, mert az öccse megint a kert másik végében volt. - Szedd le nekem azokat a puha hófüzéreket a körtefa alsó ágairól! Felkapaszkodhatsz a hóbuckákra, Bazsarózsa, onnan könnyen eléred. Szükségem van rájuk, hogy fürtöket csináljak a hótestvérkénk fejére!

- Nesze, Ibolya - ragyogott a kisfiú. - Vigyázz, el ne törd őket. Jól van! Jól van! Juj, de szép!

- Hát nem aranyos? - mondta Ibolya roppant elégedetten. - És most keressünk apró, fényes jégdarabkákat, azokból lesz a szeme ragyogása. Mert még nincs ám készen. Majd nagyot néz a mama, hogy milyen gyönyörű, papa meg azt fogja mondani: „Ugyan, badarság! Gyertek be a hidegről!”

- Szóljunk a mamának, hogy nézzen ki - mondta Bazsarózsa; mire víg kiabálásba fogtak. - Mama! Mama!! Mama!!! Nézz csak ki, nézd meg, milyen aranyos kislányt csinálunk!

Az anya letette egy pillanatra a munkáját, és kinézett az ablakon, de a nap történetesen - mivel ez volt az év egyik legrövidebb napja - már csaknem a látóhatár alá csúszott, úgyhogy hanyatló sugarai ferdén a derék hölgy szemébe tűztek. A fény elvakította, ezt jól értsék meg, s így nem látta tisztán, mi is van a kertben. Hanem a nap és a friss hó kápráztató ragyogásán át is ki tudott venni egy kis fehér alakot, mely csodálatos módon hasonlított emberi lényre. És ott látta Ibolyát és Bazsarózsát is az anya - valójában inkább őket nézte, mint a hóembert -, látta a két gyermeket, akik még javában munkálkodtak. Bazsarózsa hordta a friss havat, Ibolya pedig felrakta a készülő alakra olyan szakértelemmel, mint a szobrász az agyagot szobrára. Az anya, ha homályosan látta is a hógyermeket, rögtön arra gondolt, hogy soha még hóembert ilyen ügyesen nem építettek; és soha két ilyen aranyos építőmestert, mint az ő kislánya meg kisfia!

„Mindent jobban csinálnak, mint a többi gyerek - mondta magában önelégülten. - Nem csoda, hogy a hóemberépítéshez is jobban értenek!”

Ismét munkához látott, és sietett vele, ahogy csak tudott, mert hamarosan bealkonyul, és Bazsarózsa ködmöne nincs még kész, pedig nagyapát a kora reggeli vonattal várják. Sebesebben, egyre sebesebben forgatta hát a tűt. A gyerekek szintoly szorgosan folytatták munkájukat a kertben, s az anya fülelt, ha csak el tudott kapni egy-egy szót. Mulattatta, hogy gyermeki képzeletüket mint foglalkoztatja s ragadja magával az, amit csinálnak. Láthatólag biztosra vették, hogy a hógyermek együtt szaladgál és játszik majd velük.

- Milyen helyes kis játszótársunk lesz egész télen! - lelkesedett Ibolya. - Remélem, papa nem fog attól félni, hogy náthát kapunk tőle! Ugye, nagyon fogod szeretni, Bazsarózsa?

- Ó, nagyon! - kiáltotta Bazsarózsa. - Majd megölelem, szorosan magam mellé ültetem, és megitatom a meleg tejemből!

- Azt már nem, Bazsarózsa! - felelte nagy bölcsen Ibolya. - Azt nem lehet. Hótestvérkénknak megártana ám a meleg tej! Az ilyen hóemberkéék, mint ő, egyebet nem esznek, csak jégcsapot. Nem, nem, Bazsarózsa: nem szabad neki semmi meleget adnunk!

Egy-két percnyi csend következett, mert Bazsarózsa, akinek a lába fáradhatatlan volt, ismét a kert másik végébe zárandokolt. Hirtelen felkiáltott Ibolya, hangosan és örvendezve:

- Ide nézz, Bazsarózsa! Gyere gyorsan! Egy fénysugár esett hűgocskánkra abból a rózsaszínű felhőből, és a pír megmaradt az arcán! Hát nem gyönyörű?

- Igen; győ-nyő-rű! - felelte Bazsarózsa, mindhárom szótagot nyomatékosan ejtve ki. - Juj, Ibolya, nézd csak a haját! Mint az arany!

- Hát persze - mondta Ibolya nyugodtan, mintha ez nagyon természetes volna. - Tudod, ez a szín azokból az arany felhőkből jön, amelyeket ott látunk fenn az égen. Mindjárt kész is lesz. De az ajkát nagyon pirosra kell csinálni, hogy pirosabb legyen, mint az arca. Bazsarózsa, attól talán piros lesz, ha mind a ketten megcsókoljuk!

Az édesanya pedig két kis cuppanást hallott, ahogy a gyerekek a hóember fagyos száját megcsókolták. Hanem amikor az ajkak ettől sem lettek elég pirosak, Ibolya azt javasolta, hogy a hógyermek csókolja meg Bazsarózsa pirosuló orcáját.

- Gyere, hótestvéрке, csókolj meg! - kiáltotta Bazsarózsa.

- Így ni! Most megcsókol - szólt Ibolya -, és szép piros lett az ajka. És el is pirult egy kicsit!

- Juj, de hideg csók volt! - kiáltott fel Bazsarózsa.

S ekkor fuvallat kelt, a tiszta nyugati szél végigsöpört a kerten, és bezörgetett a nappali ablakain. Olyan téli hideget lehelt, hogy az anya már-már megkocogtatta gyűszűs ujjával az ablaküveget, hogy behívja a két gyereket, amikor mindketten egyszerre kiabálni kezdtek neki valamit. Hangjuk nem árulkodott meglepetésről, bár nyilvánvalóan nagyon izgatottak voltak; inkább úgy tűnt, hogy szívből örvendeznek valami eseménynek, ami az imént történt, de amit várva vártak, amire mindvégig számítottak.

- Mama! Mama! Elkészültünk a hótestvérkénkkal, és most már együtt szaladgál velünk a kertben!

„Milyen élénk fantáziájú gyerekeim vannak! - gondolta az anya, mialatt az utolsó öltéseket végezte Bazsarózsa ködmönén. - És furcsa, hogy engem is majdnem olyan gyermekké változtatnak, amilyenek ők maguk! Szinte már én is elhiszem, hogy a hóember valóban megelevenedett!”

- Édesmama! - kiáltotta Ibolya. - Kérlek, nézz ki, meglátod, milyen aranyos játszótársunk van!

Az anya, akit ilyen szépen kérleltek, nem késlekedhetett tovább, kipillantott. A nap már alábukott, de ragyogásának gazdag visszfényét otthagyt a bíbor és arany felhők között, amelyek olyan fenségessé teszik a téli naplementéket. Nem villogott, nem vakított azonban semmi, sem az ablaküveg, sem a hó, úgyhogy a derék hölgy most végigpillanthatott a kertben, és láthatott benne mindent és mindenkit. És mit gondolkodik, mit látott? Ibolyát és Bazsarózsát, természetesen, két édesgyermekét. Ó, de kit vagy mit látott még? Nos, akár hiszik, akár nem, egy apró leányalakot, talpig fehérben, pirosra csípett arccal és aranyszínű fürtökkel, amint ott játszadozott a kertben a két gyermekkel! A kislány idegen léte láthatólag olyan jóban volt Ibolyával és Bazsarózsával, mintha csak egész rövidke életükben játszótársak lettek volna. Az anya azt gondolta magában, hogy biztosan valamelyik szomszéd kislánya lesz az, aki - meglátván Ibolyát és Bazsarózsát a kertben - átszökött játszani hozzájuk. Ezzel a kedves hölgy az ajtóhoz lépett, hogy beinvitálja a kis szökevényt a kényelmes nappaliba; most ugyanis, hogy a napfény eltűnt, kezdett nagyon hideg lenni odakinn.

Ám amikor kinyitotta az ajtót, egy pillanatra megtorpant a küszöbön, habozott, hogy behívja-e a gyermeket, vagy egyáltalán megszólítsa-e. Voltaképpen majdnem kételkedett benne, hogy csakugyan igazi gyermeket lát-e, vagy csupán egy könnyű hógomolyt, amit ide-oda görget a kertben a metsző hideg nyugati szél. Annyi bizonyos, hogy volt valami igen sajátságos a kis idegen külsejében. A környék gyerekei közül a derék hölgy egyre sem emlékezett, akinek ilyen szűzi fehér, halvány rózsaszínben játszó orcája és a homloka és az arca körül ilyen repdeső aranyfürtjei lettek volna. Ami meg a ruháját illeti, mely tiszta fehér volt, és libegett a szélben, ilyet józan asszony nem adott volna a gyerekére tél derekán, ha kiereszti játszani. A szerető és gondos anya megborzongott, ha csak rápillantott az apró lábakra, melyeken az égvilágon semmi egyéb nem volt, csak egy nagyon vékony fehér papucs. Bármilyen lengén volt is öltözve, a gyermeket láthatólag csöppet sem zavarta a hideg, oly könnyedén táncolt a havon, hogy lába alig hagyott nyomot a fehér felületen; Ibolya csak nehezen tudott lépést tartani vele, Bazsarózsa pedig rövid lábaival lemaradt mögöttük.

Egyszer játék közben az idegen gyermek Ibolya és Bazsarózsa közé került, és mindkettőjüket kézen fogva, vidáman szökelte előre, azok meg vele tartottak. Ám Bazsarózsa szinte azonnal elhúzta a kis kezét, és dörzsölgetni kezdte, mintha a hidegtől elzsibbadtak volna az ujjai; közben Ibolya is kiszabadította magát, bár nem olyan hirtelen, és komolyan megjegyezte, hogy jobb, ha nem fogják egymás kezét. A fehér ruhás hölgyike egy szót sem szólt, csak táncolt fel-alá vígan, mint azelőtt. Ha Ibolya és Bazsarózsa nem óhajt vele játszani, éppoly megfelelő játszótársra talál ő a fürge és hideg nyugati szélben, amely ide-oda fújja a kertben, és úgy bánik vele, mintha már régi barátok lennének. Az anya pedig csak állt a küszöbön, és csodálkozott, hogyan emlékeztethet egy kislány ennyire valami hógörgetegre, vagy egy hógörgeteg hogyan hasonlíthat ennyire egy kisleányra.

Odakiáltott Ibolyának, és súgva megkérdezte:

- Ibolya, drágaságom, mi a neve ennek a gyermeknek? Itt lakik a közelben?
- De hisz, édesmama - felelte Ibolya, és felnevetett a gondolatra, hogy az anyja nem képes felfogni ilyen egyszerű dolgot -, ez a mi hótestvértünk, akit most csináltunk!
- Igen, mamácska - szaladt Bazsarózsa is az anyjához, és bizalommal nézett fel az arcába -, ez a mi hóemberünk! Hát nem helyes kis gyerek?

Ekkor egy raj hősármány suhant feléjük a levegőben. Ibolyát és Bazsarózsát nagyon is természetes módon elkerülték. Viszont - és ez furcsának tűnt - egyenesen a fehér ruhás gyermekhez szálltak, élénken csapkodtak a feje körül, a vállára szálltak, mintha régi ismerősként köszöntnék. Szemlátomást a gyermek is éppúgy megörült a madárcáknak, Télapó unokáinak,

mint azok neki, és üdvözlőleg feléjük nyújtotta mindkét kezét. Azok valamennyien le akartak szállni a két tenyerére, a tíz kicsi ujjára, lelökdösték egymást, apró szárnyaikkal örülten csapkodtak. Egy aranyos madárka vigyázva a keblére telepedett; egy másik az ajkához értette csőrét. Olyan boldogan röpdöstek, és láthatólag annyira elemükben érezték magukat, mintha csak a hófürgeteggel kergetőznének.

Ibolya és Bazsarózsa nevetve figyelték a kedves látványt, mivel ők is csaknem annyira élvezték új játszótársuk mulatságát az apró szárnyas látogatókkal, mintha maguk is részt vennének benne.

- Ibolya - szólt az anya végképp megzavarodva -, mondd meg nekem az igazat, tréfán kívül. Ki ez a kislány?

- Édes mamácskám - nézett nagy komolyan az arcába Ibolya, és láthatólag meglepődött, hogy további magyarázatra van szükség -, hiszen már őszintén megmondtam, kicsoda. A mi kis hóemberünk, amit Bazsarózsával csináltunk. Bazsarózsa is megmondhatja, akárcsak én.

- Igen, mama - bizonygatta Bazsarózsa, pirosuló arcocskája csupa komolyság -, ez itt a kis hógyerek. Hát nem aranyos? De a keze, mama, juj, az olyan hideg!

Mialatt a mama javában tétovázott, hogy mit gondoljon és mit tegyen, kicsapódott a kertkapu, és Ibolya meg Bazsarózsa apja jelent meg bő daróckabátban, fülére húzott prémsapkában, kezén jó vastag kesztyűvel. Lindsey úr középkorú férfi volt, szélről kipirult, fagycsípte arcán törődött s mégis boldog kifejezés, mintha egész nap lótot-futott volna, s most örülne, hogy hazatérhet csendes otthonába. Szeme felcsillant felesége és gyermekei láttán, bár egy-két meglepett szó akaratlanul is elhagyta ajkát, amikor az egész családot kinn találta a szabadban ilyen zord időben, méghozzá napnyugta után. Ő is észrevette a kis fehér idegent, aki ott szökdécselt a kertben, mint valami táncoló hógomoly, meg a feje körül repdeső hósármánycsapatot.

- Hát ez meg miféle kislány? - tudakolta a józan eszű atya. - Talán bizony megőrült az anya, hogy kiengedi ilyen zord időben, mint ez a mai, abban az egy szál lenge fehér ruhában és vékony papucsban?!

- Édes jó uram - mondta a felesége -, én sem tudok róla többet, mint te. Talán valamelyik szomszéd gyereke. A mi Ibolyánk és Bazsarózsánk azt állítja - tette hozzá, kinevetve magát, amiért elismétli a képtelen mesét -, hogy nem egyéb ő, mint a hóember, amelyet együtt csináltak csaknem egész délután.

Azzal az anya odapillantott, ahol a gyerekek hóembere készült. Mekkora volt a meglepetése, mikor észrevette, hogy a szorgos munkának semmi látszata nem maradt! Hóembernek, összehordott hókupacnak se híre, se hamva, sehol semmi, csupán néhány apró lábnyom az üres hely körül!

- Hát ez igazán furcsa! - szólt az anya.

- Mi furcsa, drága anyácskám? - kérdezte Ibolya. - Édesapa, hát nem érted, mi történt? Ez itt a mi hóemberünk, amit Bazsarózsával csináltunk, mert szerettünk volna egy játszótársat. Nem igaz, Bazsarózsa?

- De igen, papa - mondta a piros arcú Bazsarózsa. - Ez a mi kicsi hótestvérkénk. Hát nem gyönyörű? De olyan hideg puszit adott!

- Ugyan már, badarság, gyerekek! - kiáltotta a derék, jóra való apa, aki, mint már említettük, fölöttébb józan szemmel nézett mindent. - Még hogy hóból csináltatok élőlényt! Gyerünk, asszony, ez a kis idegen egy percig sem maradhat kinn tovább ebben a zord hidegben. Bevisszük a nappaliba; te meg adsz neki vacsorára meleg tejet és kenyeret, és amennyire csak tudod, kényelembe helyezed. Közben én tudakozodom a szomszédoknál, és ha szükséges, kidoboltatom a kisbíróval, hogy elveszett gyereket találtunk.

Így szólván, eme derék és igen jószívű férfiú elindult a kis fehér leányka felé a lehető legjobb szándékkal, de Ibolya és Bazsarózsa két oldalról a kezébe kapaszkodott, és úgy könyörgött neki, ne kényszerítse bejönni a gyermeket.

- Édesapám - kiáltotta Ibolya, elállva az útját -, én igazat mondtam! Ez a mi kis hóleánykánk, és csak addig él, amíg a hideg nyugati szelet lélegzi. Ne erőltess be a meleg szobába!

- Igen, apa - kiabálta Bazsarózsa is, lábacskaival toppantva, mert annyira szívén viselte a dolgot -, ez csak egy kicsi hógyerek! Nem fogja szeretni a forró tüzet!

- Badarság, gyerekek, badarság, badarság! - kiáltotta az apa, bosszankodva is, nevetve is csemetéi látszólag buta makacsságán. - Fussatok be a házba, de rögtön! Késő van már idekinn játszani. Én meg máris gondjaimba veszem ezt a kislányt, különben megfagy!

- Uram, édes egy uram - szólt halkán a felesége, mert alaposan szemügyre vette a hógyermeket, és még inkább megzavarodott -, van ebben az egészben valami rendkívüli. Talán bolondosnak fogsz gondolni, de... nem lehet-e, hogy valami láthatatlan angyalt idevonzott az a gyermeki bizalom, az a jóhiszeműség, amivel gyermekeink a vállalkozásukba fogtak? Nem tölthette-e vajon öröklétének egyetlen óráját ezekkel az ártatlanokkal játszadozva? És íme az eredmény, amit mi csodának nevezünk. Ne, ne! Ne neved ki; magam is belátom, bolond egy gondolat!

- Drága kis feleségem - kacagott szívből a férj -, te éppolyan gyerek vagy, mint Ibolya és Bazsarózsa.

És bizonyos értelemben az is volt, mert egész életén át megőrizte szívében a gyermeki bizalmat és hitet, amely tiszta és áttetsző maradt, mint a kristály; és ezen az átlátszó közegeken át nézve mindent, sokszor mély igazságokat látott meg, de mások csak nevettek az efféle ostobaságokon és képtelenségeken.

Ekkor azonban a jószívű Lindsey úr kilépett a kertbe, kiszakította magát a két gyermek kezei közül, bár az éles hangocskák elkísérték, kérlelve, hogy hagyja kinn a hógyermeket, hadd élvezze a hideg nyugati szelet. Amint közeledett a kis fehér alakhoz, a hósármányok felrebbentek. A fehér leányka is hátrább szökkent, a fejét rázva, mintha azt mondaná: - Kérlek, ne nyúlj hozzám! -, és mintha csak incselkedve csálná a férfit a legmélyebb hóba. Egyszer a jóember megbotlott, és arcra vágódott, s mikor feltápáskodott, a durva posztókabátjára tapadt hótól maga is olyan téliesen fehér lett, mint egy jókora hóember. Közben néhány szomszéd, aki meglátta az ablakából, a fejét törte, mi lelheti szegény Lindsey urat, hogy úzóbe vesz a kertjében egy hógomolyt, melyet ide-oda görget a nyugati szél! Végül sok vesződés árán sikerült a kis idegent egy sarokba szorítania, ahonnan már nem szökhett meg előle. A felesége végignézte az egészet, és a sűrűsödő alkonyaiban ámultan figyelte, hogy csillog-villog a hógyermek, mint borít fénybe maga körül mindent; és a sarokba szorítva valósággal ragyog, mint egy csillag! Méghozzá valamiféle fagyos sziporkázással, mint a jégcsap holdvilágnál. A feleség különösnek találta, hogy a jó Lindsey úr semmi rendkívülit nem vesz észre a hógyermek külsejében.

- Gyere, te fura kis jószág! - kiáltotta a derék apa, és megragadta a gyermek kezét -, végre megvagy, most majd kényelembe helyezlek, hiába ellenkezel. Jó meleg, vastag gyapjúzoknit húzunk a dermedt lábacskaidra, és kapsz jó vastag kendőt, amibe beburkolózhatsz. Ezt a szegény kis fehér orrot, attól tartok, megcsípte a fagy. De majd rendbe hozzuk. Gyere csak befelé.

És hidegtől kivörösödött eszélyes ábrázatán legjóindulatúbb mosolyával eme jó szándékú férfiú kézen fogta a hógyermeket, és a ház felé vezette. Az lankadtan, kelletlenül követte: a sziporkázó ragyogás tovatűnt róla, s míg az imént még fényes, fagyos, csillagos estét idézett, mikor bíbor derengés ül a hideg horizonton, addig most olyan szomorúnak és bágyadtnak

látszott, mint maga az olvadt hó. Ahogy a nyájas Lindsey úr felvezette a lépcsőn a bejáratához, Ibolya és Bazsarózsa apjuk arcába bámultak - szemük csupa könny, a könnycseppek jéggé fagynak, mielőtt még legördülhetnének az arcukon -, és ismét könnyörgésre fogták, ne vigye be apjuk a hóembert a házba.

- Ne vigyem be?! - kiáltott fel a jószívű ember. - Hiszen ti megörültetek, kis Ibolyám, tisztára megörültetek, kicsi Bazsarózsám! Hiszen máris úgy kihűlt, hogy a kezétől szinte megfagy a tenyerem, pedig vastag a kesztyűm. Azt akarjátok, hogy holtra fagyjon?

A felesége, mialatt ő felfelé jött a lépcsőn, még egy hosszú, kutató, már-már áhítatos pillantást vetett a kis fehér idegenre. Nem is tudta, álmodik-e vagy sem, amikor a gyermek nyakán felfedezni vélte Ibolya ujjainak halvány lenyomatát. Úgy látszott, mintha Ibolya, miközben a hóembert formázta, gyöngéden megpaskolta volna, és az ujjai nyomát elfelejtette volna egészen elsimítani.

- Végtére is, férjurar - mondta az anya, visszakanyarodva az elképzeléséhez, hogy az anyalok éppoly boldogan játszanának Ibolyával és Bazsarózsával, mint ő maga -, végtére is csakugyan nagyon hasonlít egy hóemberre! Én el is hiszem, hogy hóból van!

A hógyermeket megcsapta a nyugati szél fuvallata, s most megint úgy tündöklött, mint egy csillag.

- Hóból! - ismételte a jó Lindsey úr, átrángatva vonakodó vendégét barátságos otthona küszöbén. - Nem csoda, hogy úgy fest, mintha hóból lenne. Félig megfagyott szegényke! De a tűz melege majd rendbe hozza!

És további szószaporítás nélkül, a lehető legjobb szándékkal vezette be jószívű és józan gondolkodású barátunk a kis fehér leánykát - aki csak lankadt, lankadt, lankadt, egyre jobban - a fagyos levegőről a meghitt nappaliba. Izzó antracittal színig megrakott Heidenberg-kályha árasztott vidám fényt vasajtájának máriaüvegén át, a tetejére tett fazékban izgatottan párállott és bugyborékolta a víz. Fülledt meleg lengte be a szobát. A kályhától legtávolabb eső falon a hőmérő huszonhat fokot mutatott. A nappalit piros függöny, piros szőnyeg díszítette, és ettől a szoba éppoly melegnek látszott, mint amilyennek érződött. A benti meleg és a kinti hideg téli alkony közötti különbség olyan volt, mintha Novaja Zemljáról került volna az ember hirtelen India legforróbb részére, vagy az Északi-sarkról egy kemencébe. Micsoda remek helye lesz itt a kis fehér idegennek!

A józan gondolkodású férfiú letette a hógyermeket a tűzhely előtti szőnyegre, közvetlenül a sístergő és sugárzó kályha elé.

- Most végre jól érezheti magát! - pillantott körül Lindsey úr a kezét dörzsölgetve, a legnagyobb mosolyával. - Érezd magad itthon, gyermekem.

Szomorúan, szomorúan és lankatlan álldogált a kis fehér lányka a kályhaszőnyegen, át- meg átjárta a kályha heve, mint gyilkos kór. Még egyszer sóvárgó pillantást vetett az ablakra, a piros függönyön keresztül kikukkantva a hóval fedett tetőkre, a fagyosan pislákoló csillagokra, a hideg éjszaka szikrázó bűvöletébe. A jeges szél megzörgette az ablakot, mintha őt szólítaná. De a hógyermek csak állt ott, lankatlan, a forró kályha előtt.

Ám a józan gondolkodású férfiú nem látott ebben semmi kivetnivalót.

- Rajta, asszony - mondta -, adj rá hamar egy pár vastag harisnyát meg egy gypjúsálat vagy takarót; aztán szólj Dórának, hogy készítsen neki valami meleg vacsorát, amint a tej felforr. Ti meg, Ibolya és Bazsarózsa, mulattassátok a kis barátnőket. Látjátok, milyen kedveszegett szegény, hogy idegen helyre került. Én meg körbejárom a szomszédokat, és megtudakolom, hová való.

Az anya közben elment kendőért, harisnyáért; mert bármilyen kifinomult érzéssel szemlélte is a dolgot, meghajlott most is, mint mindig, férje makacs tárgyilagossága előtt. A két gyermek váltig mondogatta, hogy hótestvérkéjük nem szereti a meleget, a jó Lindsey úr azonban nem törődött háborgásukkal, hanem útnak eredt, gondosan becsukva maga után a nappali ajtaját. Felleghajtója gallérját feltúrta a füléig, úgy lépett ki a házból, de alig ért a kertkapuig, máris visszahívta Ibolya és Bazsarózsa sikoltozása meg a gyűszűs ujj kocogtatása a nappali ablakán.

- Uram! Férjürem! - kiáltotta a felesége, az ablakon át mutatva halálra vált arcát. - Nem szükséges már a gyermek szüleiért menni!

- Ugye megmondtuk, apa! - jajongott Ibolya meg Bazsarózsa, amint Lindsey úr ismét a nappaliba lépett. - De te azért csak behoztad a melegre; és most a mi szegény, drága, győ-nyő-rű kis hóhugocskánk elolvadt!

És már a gyermekek kedves arcocskája is könnyben úszott; úgyhogy az apjuk, látván, néha milyen különös dolgok történnek ezen a hétköznapi világon, bizony attól kezdett félni, hogy a végén még az ő gyermekei is elolvadnak! Teljes értetlenségében a feleségétől követelt magyarázatot. Az asszony azonban csak annyit tudott válaszolni, hogy amikor Ibolya és Bazsarózsa kiáltozása a nappaliba szólította, ő a fehér leánykának már hűlt helyét találta, azt a kis hókupacot leszámítva, amely, míg bámulta, egészen elolvadt a szőnyegen.

- És látod, ennyi maradt belőle! - tette hozzá, rámutatva a kályha előtt egy tócsára.

- Igen, apa - mondta Ibolya szemrehányó tekintettel a könnyein át. - Csak ennyi maradt a mi aranyos hótestvérkénkből.

- Csúnya papa! - kiáltotta Bazsarózsa toppantva, és - borzadva mondom ki - apró öklét rázva a prózai férfiú felé. - Nem megmondtuk, hogy így lesz? Minek hoztad be?

És máriaüveg-ajtaján át a Heidenberg-kályha mintha Lindsey úrra meredt volna, mint egy vörös szemű démon, diadalmasan élvezve a csínytetet, melyet elkövetett.

Mint láthatják, egyike volt ez ama ritka eseteknek, amelyek néhanapján előfordulnak, amikor is a józan ész csődöt mond. A hóember nem mindennapi története, ha a derék Lindsey úr fajtájába tartozó okosok gyerekes dolognak tartják is, sokféle tanulsággal szolgálhat okulásukra. Ilyen tanulság lehet például, hogy az embereknek, különösen a jóindulatúaknak, kötelességük jól megfontolni, mit tesznek, és mielőtt még emberbaráti céljaikat megvalósítanák, kellően mérjék fel a szóban forgó dolog természetét és minden vonatkozását. Ami az egyik embernek kétségkívül javára válik, az másvalakinek talán jóvátehetetlen kárt okoz; ahogy a nappali melege is megfelelt hús-vér gyermekeknek, így Ibolyának és Bazsarózsának - bár számukra sem volt nagyon egészséges -, addig a szerencsétlen hóembernek a teljes megsemmisülést jelentette.

De hát hogy lehetne bármire is megtanítani a derék Lindsey úrhoz hasonló nagyokosokat? Tudnak ők mindent - de még mennyire! -, ami csak volt, van, és, minden jövőbeli lehetőséggel számolva, még lehet! És bármilyen természeti jelenség vagy maga a Gondviselés keresztelje is a számításukat, nem vesznek tudomást róla, még ha az orruk előtt játszódik is le.

- Asszony - szólalt meg Lindsey úr hosszabb hallgatás után -, nézd csak, mennyi havat hoztak be a gyerekek a lábukon! Egész kis tócsa lett belőle a kályha előtt. Kérlek, szólj Dórának, hogy hozzon be törlőruhát, és itassa fel!

Udvarhelyi Hanna fordítása

A NAGY KŐARC

Egy délután, mikor a nap lemenőben volt, anya és kisleányuk kinn ültek házikójuk küszöbén, és a Nagy Kőarcról beszélgettek. Csak a szemüket kellett felemelniük, és ott láthatták maguk előtt tisztán, bár több mérföldnyire, ahogy a napfény beragyogta vonásait.

Mi is volt ez a Nagy Kőarc?

A fenséges hegykoszorú ölen völgy bújta meg, olyan tágas, hogy sok ezren laktak ott. E derék emberek egy része fakunyhókban édegélt fekete erdők közepén, meredek, nehezen járható hegyoldalakon. Mások kényelmes tanyaházakban találtak otthonra, és művelték a termékeny földet a szelíd lankákon vagy a völgy síkságán. Ismét mások népes falvakba tömörültek, ahol forráshelyéről, valahonnan a felvidékről lezúduló vad hegyi patakot fogott kordába és szelídített meg az emberi fortély, kényszerítvén, hogy pamutgyárak gépeit hajtsa. Röviden szólva a völgynek számos lakója volt, akik sokféle életmódot folytattak. De mindegyikük, felnőtt és gyermek egyaránt, bizalmas ismerősének érezte a Nagy Kőarcot, habár némelyiküknek megadatott, hogy e nagyszerű természeti jelenségről tökéletesebb képet alkosson, mint szomszédai.

A Nagy Kőarc tehát nem volt más, mint a Természet fenségesen játékos hangulatának a műve, egy meredek hegyoldalon irdatlan sziklák alkották, melyek oly módon halmozódtak egymásra, hogy kellő távolságból szemlélve emberi arcvonások pontos mását adták. Mintha csak egy hatalmas óriás, egy titán faragta volna kőbe önnön képmását a meredélyen. Ott a homlok széles íve, mely százlábnyira magasodik; az orr, hosszú nyergével; és a roppant ajkak, melyek, ha szóra nyílhatnának, mennydörgő hangokat görgetnének a völgy egyik végétől a másikig. Való igaz, ha a szemlélő túl közel merészkedett, a gigantikus ábrázat körvonalait szem elől veszítette, s már csak az egymásra halmozott súlyos, gigászi szikladarabok összevisszaságát érezte. Ha azonban hátrált egy darabot, a csodás vonások ismét előtűntek: minél inkább távolodott tőlük, annál jobban hasonlítottak eredendő isteniségétől meg nem fosztott emberi arcra, mígnem a messzeség homályába vesz, felhőktől s a hegyek páraglóriájától körülölelve a Nagy Kőarc mintha valóban életre kelt volna.

Szerencsés sorsúak a gyermekek, akik úgy serdülhettek férfivá vagy nővé, hogy a Nagy Kőarc a szemük előtt lebegett, mert az arc vonásai nemesek voltak, kifejezése fennkölt s egyszersmind nyájas, mintha egy hatalmas szív melege sugárzana róla, szívé, mely szeretettel öleli magához az egész emberiséget, sőt ennél többnek a befogadására is kész volna. Tanulságos volt csak ránézni is. Sokak hite szerint a völgy termékenységet is főként e jóságos tekintetnek köszönhet, mely szüntelenül leragyogott rá, bearanyozva a felhőket, s belelehelve gyengéd melegét a napsugarakba.

Miként mesélni kezdtük, anya és kisleányuk házikójuk ajtajában üldögélt, a Nagy Kőarcot bámulta, s róla beszélgetett. A gyermeket Ernestnek hívták.

- Anyám - szólalt meg, miközben a titáni arcmás lemosolygott rá -, úgy szeretném, ha beszélni tudna, mert olyan kedvesen néz, hogy a hangja is biztosan kellemes. Ha ilyen arcú emberrel találkoznék, szívből tudnám szeretni.

- Ha a régi jóslat beválik - felelte az anyja -, talán találkozunk majd valamikor egy pontosan ilyen arcú emberrel.

- Milyen jóslatról beszélsz, édesanyám? - tudakolta mohón Ernest. - Kérlek, mondd el!

Így hát anyja elmesélte a történetet, melyet ő is az anyjától hallott, amikor még akkora sem volt, mint Ernest; a történetet, mely nem elmúlt dolgokról, hanem az eljövendőről szólt: a történetet, mely mégis oly régi már, hogy még e völgy korábbi telepesei, az indiánok is atyáiktól hallották, azoknak meg, mint váltig bizonygatták, hegyi patakok mormolták, fatetők közt suhanó szelek susogták el. A történet lényege az volt, hogy egy eljövendő szép napon majd születik egy gyermek itt a környéken, akinek sorsa úgy rendeli, hogy korának legnagyobb, legnemesebb személyisége váljék belőle, s ábrázata férfikorában pontos mása legyen a Nagy Kőarcnak. Nem kevés régi vágású ember, és fiatal is, még mindig buzgó reménnyel táplálta szívében a régi jövendölésbe vetett rendületlen hitet. Mások azonban, akik jobban ismerték a világot, s már belefáradtak a figyelő várakozásba, mert nem találkoztak ilyen arcú férfival, sem olyannal, aki sokkal nagyobbnak vagy nemesebbnek bizonyult volna felebarátainál, a jóslatot alaptalan mesének könyvelték el. Annyi bizonyos, hogy a megjövendőlt nagy férfiú még nem jelent meg.

- Ó, anyám, édesanyám! - kiáltotta Ernest, összecsapva két kezét a feje fölé. - Remélem, én megérem, hogy láthatom!

Az anya szeretetteljes, jóeszű asszony volt, s úgy érezte, legokosabb, ha nem lohasztja le kisfia fellobbant reményeit, így csak annyit mondott neki: - Talán még megláthatod.

Ernest pedig sohasem felejtette el a történetet, amelyet anyja mesélt el neki. Mindig eszében volt, valahányszor a Nagy Kőarcra nézett. Gyermekkorát a faházikóban töltötte, ahol született, kötelességtudó volt anyjával, és szolgálatkész minden tekintetben, sokat segített neki két apró kezével, de még többet szerető szívével. Ily módon boldog, bár gyakorta elmélázó gyermekből szelíd, csendes, szerény legénykévé cseperedett, de a mezei munkában barnára sült arcát több értelem ragyogta be, mint sok olyan fiút, aki hírneves iskolákban tanult. Pedig Ernestnek nem volt tanítója, csupán a Nagy Kőarc lett az a számára. Amint a napi robottal végzett, elnézte órák hosszát, míg végül már-már azt képzelte, hogy az óriás arc felismeri, s kedves, bátorító mosolyt küld felé, mintegy válaszul az ő hódolatteli tekintetére. Nem állíthatjuk, hogy tévedett, bár meglehet, hogy az Arc Ernestre sem nézett kedvesebben, mint bárki másra a világon. Hanem a titok abban rejlett, hogy a fiú zsenge és jóhiszemű egyszerűségében olyasmit vélt felfedezni, amit mások nem láthattak meg; így aztán a szeretetből, amely mindenkit egyformán illetett, ő külön adagot élvezett.

Ez idő tájt híre kelt a völgyben, hogy a Nagy Kőarchoz hasonlatos nagy férfiú, akit az évszázados jóslat ígért, végre felbukkant. Kitűnt, hogy sok évvel azelőtt egy fiatalember vándorolt el a völgyből, s telepedett meg a messzi tengeri kikötőben, ahol, miután némi pénzt összeszedett, boltot nyitott. A neve - bár sohasem tudtam meg, az igazi neve-e vagy csak csúfnév, melyhez szokásai és az életben elért sikerei nyomán jutott - Aranygyűjtő volt. Éles eszé, serény ember lévén, s mert a Gondviselés megáldotta azzal a kifürkészhetetlen képességgel, mellyel valaki a világ szemében képes megcsinálni a szerencsáját, rendkívül gazdag kereskedő lett belőle, egész flottányi áruval megrakott hajót mondhatott magáénak. Mintha a földgolyó minden országa összefogott volna, hogy eme férfiú temérdek vagyonát halomszámra gyarapítsa. A hideg észak, fel csaknem a sarkkör borongó árnyvidékéig, prémekek formájában rótt le sarcát; a forró Afrika átrostálta kedvéért a folyók aranyhomokjait, és összeszedte az erdőkől a nagy elefántok agyarait; a Kelet színpompás sálakat szállított és fűszereket, teát, gyémántok ragyogását és óriás gyöngyszemek szűz fényét. Az óceán, nehogy elmaradjon a szárazföld mögött, hatalmas bálnáival rukkolt elő, hogy Aranygyűjtő eladhassa az olajukat, s hasznót húzzon belőlük. Bármilyen árucikk került is hozzá, keze nyomán arannyá változott. Róla is el lehetett mondani, amit a regebeli Midászról, hogy amihez hozzáért ujjával, az nyomban csillogni kezdett, és sárga színt öltött: menten aranyötvözzé vált, vagy - ami neki

még jobban megfelelt - pénzermék halmaivá. S amikor Aranygyűjtő már olyan gazdag volt, hogy száz évbe telt volna, míg számba veszi a vagyonát, eszébe jutott szülőhelye, a völgy, és elhatározta, hogy visszatér oda, s ott éli le utolsó napjait, ahol született. E szándékkal egy ügyes építész küldött, hogy építsen számára olyan palotát, mely méltó ily mesés vagyonú férfiúhoz.

Mint fentebb említettem, a völgyben már híre ment, hogy Aranygyűjtő az a megjövendőlt ember, akire oly sokáig hiába vártak, s akinek ábrázata tökéletes és tagadhatatlan mása a Nagy Kőarcnak. Az emberek csak még inkább hittek a jóslat megvalósulásában, amikor szemük láttára emelkedett magasba a nagyszerű építmény, mintegy varázsütésre, az ütött-kopott tanyaház telkén, mely még Aranygyűjtő apjáé volt. A palota kívül csupa márvány volt, oly vakítóan fehér, hogy úgy tetszett, mintha az egész épület menten elolvadna a napsütésben, akárcsak azok a szerényebb építmények, melyeket Aranygyűjtő valamikor régen, játszadozó korában, mikor még ujaiba nem költözött varázserő, hóból készített. Díszes előcsarnokát magas oszlopok tartották, alattuk ezüsfogantyús impozáns kapu nyílt, különleges erezett fából, melyet a tengerentúlról hoztak. A pompás lakosztályok földtől mennyezetig érő ablakai pedig óriás üvegtáblákból készültek, átlátszón tiszta üvegből, amely állítólag finomabb közeg a pusztá légnél is. A palota belsejét alig tekinthette meg valaki; de úgy hírlett, s ez közel is járt az igazsághoz, hogy még sokkal tüneményesebb, mint a külseje, mert minden, ami vasból vagy rézből van más házakban, az itt ezüsből és aranyból készült; különösen pedig Aranygyűjtő hálósobája volt csupa ragyogás-villogás, úgyhogy közönséges halandó ott le nem hunyta volna a szemét. Aranygyűjtő viszont úgy hozzáedződött már a gazdagsághoz, hogy talán le sem tudja hunyni a szemét, ha az aranyfény nem talál utat szemhéja alá.

A kastély végül is felépült; akkor jöttek a kárposok pazar bútorokkal, aztán egész sereg fekete-fehér libériás szolga, előörsként; maga Aranygyűjtő saját fenséges személyében napnyugtára jelezte érkezését. Ernest barátunkat mélyen felkavarta a gondolat, hogy a nagy ember, a jóslatbéli nemes férfiú annyi évszázados késlekedés után végre megjelenik szülőhelyén. Ha kisfiú volt is, tudta, hogy Aranygyűjtő hatalmas vagyonával ezernyi módon alakulhat át jótékony angyallá, aki kezébe veszi az emberek sorsát, körültekintően és kegyesen, mint a Nagy Kőarc mosolya. Hittel és reménnyel telten Ernest nem kételkedett benne, hogy amit az emberek mondanak, igaz, s most végre megláthatja a hegyoldalból letekintő csodás arcvonások élő hasonmását. S miközben a fiú javában bámult a völgy túloldala felé, s szokása szerint azt képzelte, hogy a Nagy Kőarc viszonozza pillantását, és szívélyesen néz le rá, sebesen közeledő kerek dűbörgése hallatszott a kanyargós út felől.

- Itt jön! - kiáltotta egy csoport ember, akik összegyűltek, hogy tanúi legyenek az érkezésnek. - Itt jön a nagy Aranygyűjtő!

Az útkanyarulatban négylovas hintó bukkant fel. A kocs ablakából kifelé tekingetve előtűnt az öregember ábrázata, a bőre olyan sárga, mintha önnön Midász-keze arannyá változtatta volna. Alacsony homloka volt, apró, szúrós szeme ezernyi ránc közül hunyorgott, vékony ajka még vékonyabbnak látszott, ahogy erősen összeszorította.

- A Nagy Kőarc pontos mása! - kiabálták az emberek. - Beteljesedett hát a régi jövendölés; megjött a nagy ember végre!

És amin fölöttébb megütközött Ernest, úgy látszott, valóban hiszik is, hogy itt a hasonmás, akiről beszéltek. Az út mentén történetesen ott állt egy öreg koldusasszony két kis koldusgyerekkel, messzi földről érkezett vándorok, akik a közeledő kocs felé nyújtogatták a kezüket, és siránkozó hangjukat felemelve adományért könyörögtek szánandóan. A hintó ablakában sárga, aszott kéz jelent meg - ugyanaz a kéz, mely annyi gazdagságot kapart össze -,

és néhány rézpénzt pottyantott a földre, úgyhogy a nagy emberre, akinek állítólag Aranygyűjtő volt a neve, éppúgy ráillett volna a Rézhullajtó csúfnév is. Az emberek azonban buzgón kurjongatva, jóhiszeműen visszhangozták továbbra is:

- A Nagy Kőarc pontos mása!

Ám Ernest szomorúan fordult el a rút ábrázat ezerráncú agyafürtségétől, és szeme a völgy túloldalát kereste, ahol még épp ki tudta venni a sűrűsödő párába burkolózó s a lehanyatló napsugaraktól bearanyozott dicső arcvonásokat, melyek lelkébe vésődtek. A látvány jobb kedvre derítette. Mit mondhatnak vajon a jóságos ajkak?

„El fog jönni! Ne félj, Ernest; az igazi is eljön majd!”

Teltek-múltak az évek, és Ernest felcseperedett. Fiatalember lett belőle. A völgy többi lakóinak nemigen keltette fel a figyelmét; hiszen semmi rendkívülit nem láttak életmódjában, hacsak azt nem, hogy a napi munka végeztével még most is szívesen vonult félre, hogy a Nagy Kőarcot bámulja, és elmélkedjen róla. A többiek szerint ez dőreség volt ugyan, de megbocsátható, mert Ernest szorgalmas, kedves és jó szomszéd, s kötelességeit sem hanyagolja el haszontalan kedvteléséért. Nem tudták, hogy a Nagy Kőarc Ernestnek tanítómestere lett, s hogy az ifjú ember szíve e ragaszkodás hevéből kitágul majd, és nagyobb és mélyebb érzelmek befogadására lesz képes, mint más szívek. Nem tudták, hogy ebből több bölcsesség származik, mint amit könyvből lehet tanulni, és jobb élet, mint amilyen más emberi életek torz mintájára elképzelhető. Ernest sem tudta, hogy a gondolatok és érzések, melyek oly természetesen támadtak lelkében kinn a mezőn vagy a kandalló mellett és bárhol, ha magába mélyedt, magasabb rendűek, mint azok, melyeket a többi ember megoszt vele. Egyszerű lélek volt - egyszerű, mint amikor még anyja mesélt neki a régi jóslatról -, csak elnézte a völgyre lemosolygó bámulatos arcvonásokat, és váltig azon tűnődött, hogy élő másuk miért késlekedik annyit.

Időközben szegény Aranygyűjtő úr meghalt, és eltemették; s a legfurcsább a dologban az volt, hogy vagyona, mely létezésének testet-lelket adott, még halála előtt szétfolyt, s belőle nem maradt más, csak egy élő csontváz, ráncos sárga bőrrel bontva. Amióta pedig az aranya elúszott, szélteben-hosszában beszélni kezdték, hogy nem is olyan szembetűnő a hasonlatosság a tönkrement kereskedő közönséges vonásai és a hegyoldalban trónoló fenséges arc között, így hát az emberek már életében sem tisztelték többé, és elhunytá után csendesen átadták a feledésnek. Olykor-olykor azért felmerült a neve a pompás palotával kapcsolatban, melyet ő építtetett, s amelyet már régen átalakítottak szállodává az idegenek befogadására, akik tömegesen érkeztek nyaranta ama híres természeti ritkaság, a Nagy Kőarc megtekintésére. Miután tehát Aranygyűjtő megfosztatott dicsfényétől és az árnyékba száműzetett, a jóslatbeli férfiú tovább váratott magára.

Történt pedig, hogy a völgy egyik szülőtte sok-sok évvel előbb katonának állt be, majd sok kemény küzdelem után hírneves hadvezér lett belőle. Bárminek nevezi is a történelem, a táborokban s a csatatéren csak gúnynevéen, mint Vén Mennydörgős Mennykőt ismerték. E háború tépázta veterán, akit legyengítettek sebei s az aggság, belefáradván a katonaelvet viszontagságaiba meg a dobpergésbe és trombitaharsogásba, mely oly sokáig visszhangzott fülében, egyszer csak azzal a szándékkal állt elő, hogy visszatér szülőhelyére, remélvén, hogy megtalálja a nyugalmat ott, ahol emlékezete szerint búcsút vett tőle. A völgylakók, régi szomszédai és azok felnőtt gyermekei elhatározták, hogy üdvözlő ágyúlövessel és díszbédél fogadják a neves harcost; annál is nagyobb lelkesedéssel várták, mivel az a hír járta, hogy végre felbukkant a Nagy Kőarc mása. A Vén Mennydörgős Mennykő szárnysegédjének, amint egyszer keresztültazott a völgyön, tűnt fel állítólag a hasonlatosság. Mi több, a tábornok

egykori iskolatársai és ismerősei is készek voltak eskü alatt tanúsítani, hogy amennyire vissza tudnak emlékezni, a tábornok már mint kisfiú is rendkívül hasonlított a fenséges köszoborhoz, csak éppen ez akkoriban eszükbe sem jutott. Nagy volt tehát az izgalom körös-körül a völgyben: sokan, akikben eladdig évekig fel sem ötlött, hogy egy pillantást vessenek a Nagy Kőarcra, most minden ráérő idejükben azt bámulták, hogy pontosan tudják, hogyan is fest a Vén Mennydörgös Mennykő tábornok.

A nagy ünnepség napján Ernest a völgy többi lakójával együtt abbahagyta a munkát, és elindult oda, ahol az erdei lakoma előkészületei folytak. Amint közeledett, Békebajnok nagytiszteletű úr hangos imája ütötte meg a fülét, amint áldást kért a feltálat sok ingyencsére és a béke kiváló barátjára, akinek a tiszteletére összegyűltek. Az asztalokat egy erdei tisztáson állították fel, melyet fák vettek körül, kivéve a keskeny nyiladékat kelet felé, amelyen át távolból előderengett a Nagy Kőarc. A tábornok széke fölé, mely Washington házából származó ereklye volt, babérral át- meg átfont zöldellő ágakból diadalívet emeltek, s megkoronázták a haza zászlajával, mely alatt a tábornok győzelmeit aratta. Ernest barátunk lábujjhegyre emelkedett, abban a reményben, hogy egy pillantást vethet az ünnepelt vendégre; ám az asztalok körül jókora tömeg szorongott, hogy hallja a köszöntőket és beszédeket, és egyetlen szavát el ne mulassza a tábornok esetleges válaszanak, és önkéntes gárdisták böktek oldalba szuronyukkal kíméletlenül mindenkit, aki különösebben csendesnek mutatkozott a tolongásban, így aztán Ernestet, aki nem volt tolakodó természet, egészen háttérbe szorították, ahonnan annyit sem látott a Vén Mennydörgös Mennykő ábrázatából, hogy felőle akár meg se tért volna a csatamezőről. Vigasztalást keresve a Nagy Kőarc felé fordult, mely mint hűséges és meghitt barát visszanézett és lemosolygott rá az erdei nyiladékon át. Közben azonban elkapott egy-egy megjegyzést, amint különböző egyének a hős arcvonásait a távoli hegyoldalban emelkedő kőképmással összehasonlították.

- Dejszen ugyanaz az arc, hajszálra! - kiáltotta egy férfi örömeiben ugrándozva.

- Csodálatos hasonlóság, az már szent igaz! - felelte egy másik.

- Hasonlóság! Szerintem maga a Vén Mennydörgös Mennykő, amint egy óriási tükörbe tekint! - kiáltotta egy harmadik. - És miért is ne? Ő korunk és minden idők legnagyobb embere, semmi kétség!

S azzal mindhárom beszélő nagyot kurjantott, ami felvillanyozta a tömeget, és ezer torokból ordítást csalt elő, amely mérföldekre visszhangzott a hegyek között, míg úgy tetszett, hogy a Nagy Kőarc mennydörgő hangja is belevegyül a zsvajba. Ezek az észrevételek és a hatalmas lelkesedés csak még inkább felkeltették barátunk érdeklődését; eszébe sem jutott kétségbe vonni, hogy ezúttal végre a hegyi arc megtalálta emberi megfelelőjét. Igaz, Ernest úgy képzelte, hogy a rég várt személyiség a béke hírnöke képében jelenik majd meg, aki bölcsességet prédikál, jót cselekszik, és boldoggá teszi az embereket. De széles látókörével, a maga egyszerűségében beérte azzal, hogy a Gondviselés a saját belátása szerint boldogítsa az emberiséget, és el tudta fogadni, hogy e végső célt szolgálhatja egy harcos meg egy véres kard is, ha a kifürkészhetetlen bölcsesség úgy látja jónak.

- A tábornok! A tábornok! - hangzott most a kiáltás. - Csitt! Csendet! A Vén Mennydörgös Mennykő beszédet mond.

Úgy is volt; leszedték az asztalt, ittak a tábornok egészségére, ünneplő kiáltozás közepette, aztán az öreg harcos felállt, hogy köszönetet mondjon a társaságnak. Ernest most meglátta. Kiemelkedett a tömegből, ott volt az arca két villogó váll-lapjától és himzett gallérjától föl-felé, a babérral összefonódó zöld ágak íve alatt, s a lekonyuló lobogó mintha árnyékot vetne a homlokára! S ugyanaz a pillantás felöllelhette az erdei nyiladékon át előtűnő Nagy Kőarcot is!

Csakugyan akkora lenne a hasonlóság, mint a tömeg állítja? De jaj, Ernest ezt sehogy sem vette észre! Háborúban megviselt, viharvert ábrázatot látott, mely energiától duzzadt, és vasakaratra vallott; ám a szelíd bölcsesség, a mély, nagylelkű, gyengéd érzelmek teljességgel hiányoztak a Vén Mennydörgös Mennykő ábrázatából; s még ha a Nagy Kőarc fel is öltötte volna ezt a parancsoló szigort, a lágyabb vonások enyhítettek volna rajta.

„Ez nem a jóslatbeli férfiú - sóhajtott magában Ernest, miközben kifelé igyekezett a tömegből. - Hát még tovább kell várnia a világnak?”

Pára gomolygott a távoli hegyoldal körül, és jól látszottak a Nagy Kőarc lenyűgöző és iszonyú vonásai, iszonyúak, de jóságosak, mintha hatalmas angyal ülne a hegyek között, s arany és bíbor felhőköntösbe burkolózna. Míg elnézte, Ernest alig tudta elhinni, hogy nem mosoly ömlik el az egész arcon derűs ragyogással, noha az ajkak meg sem moccannak. Bizonyára a lenyugvó nap játéka az egész, amint sugarai az Ernest és bámulata tárgya közé ereszkedett vékony ködfüggönyön áttörnek. De - mint mindig - csodálatos barátjának látványa Ernestben most is reményt keltett, mintha sosem reménykedett volna hiába.

„Ne félj, Ernest - súgta a szíve, akárha a Nagy Arc suttogott volna -, ne félj, Ernest: el fog jönni.”

Újabb évek suhantak tova gyorsan és csendesen. Ernest továbbra is a völgyben éldegélt, már mint középkorú férfi. Fokozatosan, szinte észrevétlenül vált ismertté az emberek között. Most is, mint azelőtt, kétkezi munkával kereste meg a kenyerét, és ugyanaz az egyszerű szívű ember volt, mint mindig. De annyit gondolkozott s olyan mélyen érzett, életének legszebb órái közül oly sokat töltött az emberiség jobb jövőjébe vetett szárnyaló reménykedéssel, hogy úgy tűnt, angyalokkal társalog, és bölcsességükből jó adagot magáévá tett észrevétlen. Erre vallott higgadt és meggondolt jótékonykodása életének minden napján, melynek csendes folyama zöldbe borította a partot végig az útján. Egyetlen nap sem múlt el anélkül, hogy a világ sora jobbra ne fordult volna, csak mert ez a férfiú, bármilyen szerényen is, ott élt az emberek között. Soha le nem tért útjáról, mégis mindig tudott áldást osztani szomszédainak. És szinte akaratlanul prédikátorrá lett. Gondolkodásának tiszta és fennkölt egyszerűsége, mely egyrészt a kezétől származó jó cselekedetekben jutott csendesen kifejezésre, a beszédében is megnyilatkozott. Igazságok hagyták el ajkát, melyek befolyásolták és formálták az életét azoknak, akik hallgatták. Hallgatói talán nem is gyanították, hogy Ernest, szomszédjuk és meghitt barátjuk, több, mint közönséges ember; legkevésbé pedig maga Ernest gyanította, ajkáról azonban, feltartóztatlanul, mint a patak csobogása, ömlöttek a gondolatok, amilyeneket más emberi száj még ki nem mondott.

Mikor a kedélyek idővel kissé lecsillapodtak, az emberek készséggel elismerték, hogy tévedtek, midőn hasonlóságot véltek felfedezni a Vén Mennydörgös Mennykő generális durva ábrázata meg a hegyoldalbeli jóságos arc között. Ekkor azonban ismét beszámolók és újságcikkek adták hírül, hogy megjelent a Nagy Kőarc mása, mégpedig egy bizonyos kiváló államférfi széles vállalai hordozzák. Ő is, mint Aranygyűjtő és a Vén Mennydörgös Mennykő, a völgy szülötte volt, de már ifjúkorában elhagyta szülőhelyét, és jogtudománnyal meg politikával kezdett foglalkozni. A gazdag ember vagyona és a harcos kardja helyett neki csak nyelve volt, az pedig többet ért, mint amazok együttvéve. Olyan csodálatosan ékesszóló volt, hogy bármit talált is mondani, hallgatói nem tehettek egyebet, mint hogy higgyenek neki; a helytelen egyszerre helyesnek látszott, a helyes meg helytelennek: mert ha úgy tartotta kedve, a pusztá leheletével képes volt valamiféle derengő ködöt támasztani, s elhomályosítani vele a természetes napvilágot. Nyelve valóban varázsszerszám volt: hol morajlott, mint az égzengés, hol trillázott, mint a legédesebb muzsika. Szólt, mint harci kürt, mint a béke dala; máskor meg mintha szív költözött volna belé. Egy szó mint száz: bámulatos ember volt; s amikor nyelve

minden elképzelhető sikert elért számára - miután hallatta hangját országházakban, hercegek és uralkodók udvarában -, miután ismertté tette az egész világon, mintha tengerparttól tengerpartig szállt volna szava, végül rábírta a nagy államférfi honfitársait, hogy elnöknek jelöljék. Csodálói már korábban - tulajdonképpen amint kezdett híressé válni - felfedezték a hasonlóságot közte meg a Nagy Kőarc között; ez annyira lenyűgözte őket, hogy a kiváló férfiút országszerte úgy kezdték emlegetni: az Öreg Kőképű. Az elnevezést igen kedvezőnek tartották politikai kilátásai szempontjából; mivel, akárcsak a pápák esetében, elnök sem lesz senki anélkül, hogy valamilyen név rá ne ragadna a magáé mellé.

Mialatt barátai mindent elkövettek, hogy elnökké tegyék, az Öreg Kőképű, mint elnevezték, elindult meglátogatni a völgyet, ahol született. Természetesen nem volt más célja, mint hogy kezet szorítson polgártársaival, és se nem gondolt, se nem törődött vele, milyen hatással lesz a választásokra átutazása a vidéken. Az illusztris államférfi fogadására nagyszabású előkészületek történtek; díszes lovascsapat indult elébe az államhatárra, és mindenki félbehagyta a dolgát, s kiözönlött az út szélére, hogy lássa, amint elhalad. A bámészkodók között volt Ernest is. Ámbár nemegyszer csalódott már, mint ahogy láttuk, olyan reménykedő és bizakodó természete volt, hogy mindig készségesen hitt bármiben, ami szépnek, jónak látszott. Tárt szívvel járt-kelt, s így biztosra vette, hogy az áldást, ha fentről megérkeznék, nem szalasztja el. Tehát most is olyan jókedvűen indult el, mint bármikor, hogy szemügyre vegye a Nagy Kőarc hasonmását.

A lovas menet ficánkolva közeledett az úton, paták csattogtak, és hatalmas porfelhő emelkedett oly sűrűn a magasba, hogy a hegyoldalbeli arcot teljesen elfödte Ernest szeme elől. A környék nagyjai mind kivonultak lóháton: egyenruhás nemzetőrtsztek; a kongresszusi képviselő; a megyei rendőrfőnök; az újságok szerkesztői; aztán meg nem egy farmer pattant fel türelmes gebéje hátára ünneplőben. Színpompás látványt nyújtott a sokaság, különösen mert a lovascsapat fölött számtalan zászló lengett, némelyiken a neves államférfi és a Nagy Kőarc remekművű portréja ékeskedett, oly meghittén mosolyogtak egymásra, mint két testvér. És ha a képekben bízni lehetett, a kölcsönös hasonlatosság, meg kell adni, bámulatos volt. Nem szabad megfeledkeznünk a zenekarról sem, melynek zengő, diadalmas hangzatait zúgták, visszhangozták a hegyek; és kecses, szívderítő dallamok kúsztak elő hegyfokok és mélyedések közül, mintha a völgy minden zuga muzsikálni kezdett volna a kiváló vendég köszöntésére. Hanem a legmegkapóbb hatást az keltette, amikor a távoli meredély visszaverte a zenét; mert akkor mintha maga a Nagy Kőarc is csatlakozott volna az ujjongó kórushoz, mintegy nyugtázva, hogy a jóslatbeli férfiú végre eljött.

Közben az emberek magasba hajigálták a kalapjukat és kiáltoztak, s lelkesedésük olyan ragadós volt, hogy Ernest szíve is tüzet fogott, s ő is levegőbe dobálta a kalapját, és kiabálásban versenyre kelt a leghangosabbakkal. - Éljen a nagy ember! Éljen az Öreg Kőképű! - De mindeddig még nem látta a vendéget.

- Itt jön, itt jön! - kiáltották az Ernest közelében állók. - Oda nézzetek! Nézzétek meg az Öreg Kőképűt, aztán a Hegyek Vénét: hát nem olyan egyformák, mint az ikrek?

E pompás felvonulás közepette nyitott hintó közeledett, négy fehér ló húzta; a hintóban pedig ott ült fedetlen, vaskos fejével az illusztris államférfi, az Öreg Kőképű személyesen.

- Ismerd el - fordult Ernesthez az egyik szomszédja -, hogy a Nagy Kőarc végre párjára talált!

Nos, be kell vallani, hogy első pillantásra Ernest csakugyan látni vélt hasonlóságot a hintóból bólogató és mosolygó ábrázat meg a hegyoldalt uraló ismerős régi arc között. Valóban, az erőteljes, magas és széles homlokot és a többi vonásokat merész, erélyes kéz formálta, mintha a hősiesnél is hősiesebb, titáni modellt mintáznának. De a fenséget és méltóságot, az isteni

indulat impozáns kifejezését, mely beragyogta a hegyi orcát, és irdatlan gránittömbjeibe lelket lehelt, itt hiába is kereste volna. Valami eredendően kimaradt belőle, vagy továtűnt. S így a bámulatos adottságokkal rendelkező államférfi szemének mély üregében mindig valami fáradt mélabú lappangott, mint a gyermek szemében, aki kinőtte a játékait, vagy mint a nagy tehetségű, de céltalanul lézengő férfiében, akinek az élete ragyogó sikerei ellenére is bizonytalan és üres, mert nemes cél nem töltötte meg valósággal.

Ernestet szomszédja megint csak oldalba bökte könyökével, és sürgette a választ.

- Ismerd el hát, ismerd el! Nem szakasztott mása a Hegyek Vénének?

- Nem! - mondta Ernest nyíltan. - Csekély vagy semmi hasonlóságot sem látok.

- Annál rosszabb a Nagy Kőarcra nézve! - felelte a szomszéd, és tovább éltette nagyokat kurjantva az Öreg Kőképűt.

Ernest azonban búsan, már-már csüggedten fordult el: ez volt eddigi legszomorúbb csalódása, látni a férfit, aki beteljesíthette volna a jövődőlést, ha akarja. Időközben a lovas menet, a zászlók, a zene meg a hintók elhúztak mellette, nyomukban a lármás tömeggel, a por leülepedett, és a Nagy Kőarc előtűnhetett megint, számlálatlan évszázadok óta változatlan pompájában.

„Íme, itt vagyok, Ernest! - a jóságos ajkak mintha szóra nyíltak volna. - Én régebben várok, mint te, mégsem fáradtam bele. Ne félj; eljön a férfiú.”

Tovafutottak az évek, siettükben egymás sarkára hágtak. Ősz hajszálatokat hoztak, és elszórták őket Ernest fején; tisztos ráncokat rajzoltak a homlokára, árkokat az orcájára. Idős ember volt már. De nemhiába öregedett meg: több bölcs gondolat rejlett agyában, mint ősz hajsza a fején, és az Idő véste fel a ráncokat és árkokat, melyek egy hosszú élet folyamán kipróbált bölcsességről regéltek. És Ernest nem volt többé ismeretlen. Kéretlenül, hívatlan jött el a hírnév, melyre annyian vágnak, és ismertté tette a nagyvilágban, túl a völgy határain, ahol addig csendesen édegélt. Egyetemi tanárok, tevékeny városi polgárok zarándokoltak el messziről Ernesthez, hogy lássák, és szót váltsanak vele; mert híre ment, hogy ennek az egyszerű földművesnek az eszméi senkiéhez sem hasonlíthatók, nemes eszmék, melyeket nem könyvekből tanult, s olyan nyugodt és meghitt fenség hatja át őket, mintha angyalokkal társalogna és barátkozna naphosszat. Bölcsét, államférfit, emberbarátot, Ernest minden látogatót azzal a szelíd nyíltsággal fogadott, amely gyerekkorától jellemezte, és tartózkodás nélkül beszélt velük mindenről, ami felmerült vagy éppen legmélyebben rejtőzött szívében vagy az övében. Mialatt beszélgettek, Ernest arca önkéntelenül felragyogott, és mintha lágy esti fényt sugárzott volna a többiekre. A vendégek e gazdag eszmecserén elmerengve búcsúztak, és indultak újukra, s a völgyön átkelve megálltak, hogy felnézzenek a Nagy Kőarcra, azt képzelvén, hogy láttak már hasonló emberi ábrázatot, csak arra nem emlékeztek, hol.

Mialatt Ernest felnőtt és megöregedett, a bőkezű Gondviselés új költőt adott a világnak. Ő ugyancsak a völgy szülötte volt, de élete javát távol töltötte e romantikus vidéktől, az édes dallam nagyvárosok zaja és sürgés-forgása közepette áradt ajkáról. Gyermekkori ismerősei, a hegyek azonban gyakorta felütötték hófödte fejüket költészetének tiszta egén. A Nagy Kőarc sem merült feledésbe, mert a költő megörökítette egy órában, mely olyan nagyszerű volt, hogy maguk a kőajkak is eldalolhatták volna. E lángeszű ember, nyugodtan mondhatjuk, csodálatos tehetséggel megáldva szállt alá a mennyekből. Ha hegyről énekelt, az emberiség máris sokkal lenyűgözöbbnek látta szunnyadó lankáit vagy égre törő csúcsait, mint annak előtte. Ha egy gyönyörű tó volt a témája, egyszerre mennyei mosoly ömlött el a víz felszínén, hogy ott ragyogjon az idők végezetéig. Ha meg a hatalmas, vén tengert énekelte meg, rémítő ölének mélységes mélyét mintha csak felduzzasztottak volna a dalba foglalt érzelmek, így a

világ más, szebb külsőt öltött attól az órától fogva, hogy a költő boldog pillantása megáldotta. A Teremtő saját keze munkájának végső, simító ecsetvonásait átengedte a költőnek. A Teremtés műve nem fejeződött be addig, amíg a költő meg nem jelent, hogy megénekelje, s így tegye teljessé.

Az eredmény nem kevésbé volt magasztos és szép, amikor embertársairól írt verset. Az élet hétköznapi porától beszennyezett férfi vagy nő, aki útjába került, és a játszadozó kicsiny gyermek, akibe belebotlott, egyaránt megdicsőült, ha a költői ihlet pillanataiban esett rájuk tekintete. Megmutatta a végtelen lánc aranszemeit, melyek összefűzik őket angyali rokonaikkal; kimutatta az égi származás rejtett jeleit, melyek méltóvá teszik őket ilyen rokonságra. Voltak ugyan, akik józan ítélőképességüket fitogtatva váltig állították, hogy a természetes világ minden szépsége és méltósága csupán a költő képzeletében létezik. Az ilyen emberek csak hadd fűjják a magukét; őket nyilván megvető keserőséggel hozta világra a Természet, hulladékanyagból tákolva össze valamennyiüket, miután a disznókat is mind megalkotta már. Minden egyéb tekintetben a költő ideálja a legigazabb igazság volt.

Költőnk dalai utat találtak Ernesthez. A szokott napi munka után olvasgatta őket, a házikója előtti padon üldögélve, ahol a pihenés óráit oly hosszú időn át töltötte gondolkodással, szemét a Nagy Kőarcra függesztve. És most, míg a stanzákat olvasta, melyek megdobogtatták szívét, felpillantott a kegyesen rátekinthető óriási arcra.

- Ó, fenséges barátom - mormolta a Nagy Kőarc felé fordulva -, hát ez a férfi nem méltó-e rá, hogy hasonlítson hozzád?

Az Arc mintha elmosolyodott volna, de egyetlen szót sem válaszolt.

Úgy esett, hogy a költő, bár oly távol élt, nemcsak hallott Ernestről, de sokat elmélkedett jelleméről, míg végül mit sem óhajtott jobban, mint hogy találkozzon ezzel a férfival, akinek tanulatlan bölcsessége karöltve jár élete nemes egyszerűségével, így hát egy nyári reggel vasútra ült, és alkonyattájt szállt ki a kocsiból, nem túl messze Ernest házikójától. A közelben állt a nagy szálloda, amely korábban Aranygyűjtő palotája volt, ám a költő, karján útításkájával, nyomban Ernest lakhelye után érdeklődött, és elhatározta, hogy nála vendégeskedik.

Amint a kapuhoz közeledett, ott találta a derék öregembert, aki egy kötetet tartott a kezében, és hol azt olvasgatta, hol meg, ujját a lapok közé dugva, a Nagy Kőarcot nézte szeretettel.

- Jó estét - köszönt a költő. - Tudnál adni egy utazónak szállást éjszakára?

- Szívesen - felelte Ernest; majd mosolyogva tette hozzá: - Úgy rémlik, soha idegenre még nem tekintett a Nagy Kőarc ilyen vendégszeretően.

A költő letelepedett mellé a padra, és beszélgetésbe elegyedtek. A költő gyakran folytatott eszmecserét a legelmésebb, legokosabb emberekkel, de soha még olyasvalakivel, mint Ernest, akinek a gondolatai és érzései annyi keresetlen természetességgel buggyantak a felszínre, s aki a nagy igazságokat oly egyszerűen tudta kimondani, hogy egyszerre ismerőssé váltak. Miként már annyiszor elmondtuk: mintha angyalok munkálkodtak volna oldalán kinn a mezőn, s angyalok ültek volna mellette a kandalló előtt; angyalokkal élven barátságban, elsajátította eszméik magasröptűségét, s átította azt a köznapi szavak édes és szerény bájával, így gondolta a költő. Ernestet viszont meghatották és felzaklatták a költő agyából kipattanó élő képzetek, melyek benépesítették a levegőget a kunyhó körül a szépség víg és méla alakzataival. A két férfi kölcsönös rokonszenve mélyrehatóbb megértésre ösztönözte mindkettőjüket, mint amilyenre önerejükéből képesek lettek volna. Lelkük egyazon hangnemben csendült össze, és elbűvölő muzsikát zengett, melyet egyikük sem tudott volna teljesen a magáénak vallani, ahogy osztozni sem tudtak volna rajta. Szinte egymást vezették a gondolatok fennkölt birodal-

mába, oly távoli, oly homályos világba, ahová eddig soha be nem léptek, s amely oly csodásnak bizonyult, hogy örökre ott kívántak maradni.

Míg Ernest a költőt hallgatta, azt képzelte, hogy a Nagy Kőarc is előrehajlik, s úgy figyel. Komoly pillantását a költő lángoló szemébe mélyesztette.

- Ki vagy te, különös tehetségű vendégem? - kérdezte.

A költő a kötetre mutatott, melyet korábban Ernest olvasgatott.

- Olvastad ezeket a költeményeket - mondta. - Akkor ismersz engem, mert én írtam őket.

Ernest ismét a költő vonásait fürkészte, ezúttal még komolyabban, mint az imént; aztán a Nagy Kőarc felé fordult, majd vissza, bizonytalan tekintettel, a vendégéhez. Ám arca elborult; megrázta a fejét, és sóhajtott.

- Miért szomorodtál el? - tudakolta a költő.

- Mert - válaszolta Ernest - egész életemben a jövődőlés beteljesülésére vártam; s amikor elolvastam ezeket a verseket, reméltem, hogy a te réveden beteljesedhet.

- Azt remélted - szólt a költő halvány mosollyal -, hogy bennem találod meg a Nagy Kőarc hasonmását. És csalódtál, mint korábban Aranygyűjtőben és a Vén Mennydörgős Mennykőben és az Öreg Kőképűben. Igen, Ernest, ez az én sorsom. Felírhatod az én nevemet is a három illusztris név mellé, és elkönnyvelheted reményeid újabb megghiúsulását. Mert - szégyenkezve és szomorúan mondom ki, Ernest - nem vagyok méltó arra, hogy engem ábrázoljon ama jóságos és fenséges arc.

- De miért nem? - kérdezte Ernest. A kötetre mutatott. - Hát ezek nem isteni gondolatok?

- Van bennük valami isteni vonás - ismerte el a költő. - Egy mennyei ének távoli visszhangjaira ismerhetünk. Hanem az életem, kedves Ernest, nem volt összhangban a gondolataimmal. Nagy álmokat dédelgettem, de azok csak álmok maradtak, mert én - ugyancsak a magam jószántából - szegényes és szűkös körülmények között éltem. Sőt olykor, bevallani merjem-e, már magam sem hiszek a ragyogásban, szépségben és jóságban, amit állítólag az én szavaim tettek még nyilvánvalóbbá a természetben és az emberi életben. Miért remélnél hát te, a jóság és igazság tiszta szívű bajnoka, engem felfedezni ama isteni képmásban?

A költő szomorúan szólott, és szemét elhomályosították a könnyek. Hasonlóképpen Ernestét is.

Napszállta óráján, ahogy az már régtől gyakori szokása volt, Ernest beszédet készült tartani a szomszédos völgyalakók gyülekezetének a szabad ég alatt. Ő meg a költő, kart karba öltve és menet közben is tovább beszélgetve, együtt indultak a kijelölt hely felé. Kicsiny zug volt ez a dombok között, mögötte szürke meredély, melynek rideg szigorát sokféle kúszónövény tetszetős indázata enyhítette, kárpitot vonva a meztelen sziklára, füzéreket aggatva minden éles kiszögellésre. Egy kis emelkedésen, zöldellő növényzet keretében sziklafülke tűnt elő, elég tágas egy emberalak befogadására, szabad teret biztosítva a komoly gondolatokat és őszinte érzelmeket akaratlanul kísérő kézmozdulatoknak. Ernest fellépdelt e természetes szószékre, és szokott kedvességével nézett végig hallgatóságán. Az emberek álltak vagy ültek, vagy a fűben heverték, kinek hogy esett jól, a hanyatló napfény ferdén érte őket, és megszelídült vidámsága az ősi fák ligetének ünnepélyességével vegyült, ahogy aranyló sugarai áttörni kényszerültek az ágak sűrűjét. Másik irányban a Nagy Kőarc látszott, jóságos képén ugyanaz a vidámság ugyanolyan ünnepélyességgel keveredett.

Ernest beszélni kezdett, megosztotta az emberekkel, ami a szívét és elméjét betöltötte. Szavainak volt erejük, mert gondolatait testesítették meg; gondolataiban pedig valóság és mélység rejlett, mert összecsendültek azzal az élettel, melyet mindig is élt. Ez a szónok nem üres levegőt prédikált; szavai élettel teltek meg, mert jó cselekedetekkel teli életből és istenfélelemből sarjadtak. Gyöngyszemeket, szűzies, ragyogó gyöngyöket olvasztott magába az ajkáról fakadó becses gyógyír. A költő, míg hallgatta, úgy érezte, hogy Ernest lénye és jelleme nemesebb költészet, mint amit ő maga valaha is alkotott. Könnytől fénylő szemmel bámult fel áhítatosan a tiszteletre méltó aggra, és azt mondta magában, hogy soha prófétához és bölshöz illőbb ábrázatot, mint ez a szelíd, nyájas, elgondolkodó arc a fehér haj szétterülő glóriájával. A távolban, de jól láthatóan, fenn a lenyugvó nap arany fényében előtűnt a Nagy Kőarc, deres párák lengték körül, mint a fehér hajszálak Ernest homlokát. Magasztos jószágot árasztó tekintetével mintha magához ölelné az egész világot.

E pillanatban Ernest arca, az ajkára toluló gondolattól átszellemülten, egyszerre fennkölt kifejezést öltött, s annyi nemesség áradt szét rajta, hogy a költő, ellenállhatatlan ösztöntől sarkallva, széttárta a karját, és felkiáltott:

- Nézzétek! Nézzétek! Ernest maga a Nagy Kőarc hasonmása!

Erre az emberek mind odanéztek, és látták, hogy amit az éles szemű költő mondott, igaz. A jövődőlés beteljesedett. Ám Ernest, miután befejezte mondanivalóját, karon fogta a költőt, és lassan ballagott hazafelé, s még mindig reménykedett, hogy egyszer majd eljön egy nálánál bölcsőbb és jobb ember, aki éppen olyan lesz, mint a NAGY KŐARC.

Udvarhelyi Hanna fordítása

-&-